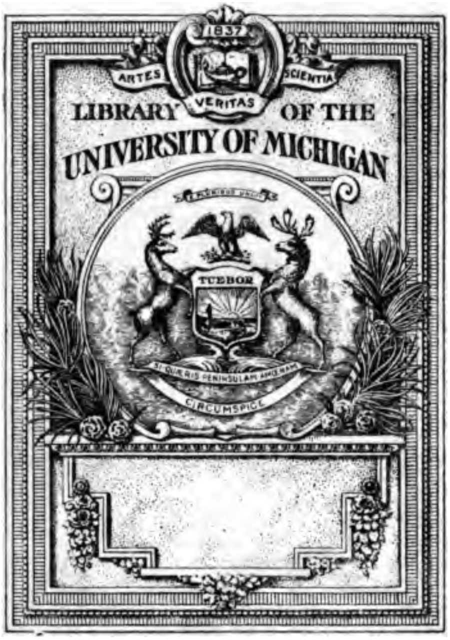

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

From the Editor.

P. VIRGILIİ MARÒNIS

OPERA

ĖDIDIT ET SYLLABÀRUM QUANTITÀTĖS NOVÒ EÒ QUE
FACILİ MODÒ NOTÀVIT

THÒMÀS JARRETT, M.A.
LINGUÆ HEBRÆÆ APUD CANTABRİGIENSĖS PROFESSOR RĖGIUS.

CANTABRİGIÆ:
VĖNEUNT APUD DEIGHTON, BELL, ET SOCIÒS.
MDCCCLXVI.

TYPIS EXCUDIT GU. WATTS.

LECTȮRİ MONITUM.

Hȧc in ėditiȯne:

(1) Vȯcȧlės ȧ, ė, i, ȯ, u̇, ẏ, longæ sunt.

(2) Vȯcȧlės a, e, ı, o, u, y, brevės sunt, modo positiȯne nȯn fiant longæ.

(3) Accentus acu̇tus docet syllabam commu̇nem fieri longam.

VIRGILIĪ BŪCOLICA.

ECLOGA I.—TĪTYRUS.

MELIBŒUS. TĪTYRUS.

M. Tityre, tū patulæ recubans sub tegmine fāgi
Silvestrem tenui mūsam meditāris avēnā:
Nōs patriæ finēs, et dulcia linquimus arva;
Nōs patriam fugimus: tū, Tityre, lentus in umbrā
Formōsam resonāre docēs Amaryllida silvās.
T. Ō Melibœe, deus nōbis hæc ōtia fēcit:
Namque erit ille mihí semper deus: illius āram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meās errāre bovēs, ut cernis, et ipsum
Lūdere, quæ vellem, calamō permisit agresti.
M. Nōn equidem invideō; miror magis; undique tōtis
Usque adeō turbātur agris: ēn ipse capellās
Prōtinus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, dūco;
Hic inter densās corylōs modo namque gemellōs,
Spem gregis, ah! silice in nūdā connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nōbis, si mens nōn læva fuisset,
Dē cœlō tactās memini prædicere quercūs:
Sæpe sinistra cavā prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iste deus qui sit, dā, Tityre, nōbis.
T. Urbem, quam dicunt Rōmam, Melibœe, putāvi
Stultus ego huic nostræ similem, quō sæpe solēmus
Pastōrēs ovium tenerōs dēpellere fœtūs.
Sic canibus catulōs similem, sic mātribus hædōs
Nôram: sic parvis compōnere magna solēbam.
Vērum hæc tantum aliās inter caput extulit urbēs,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
M. Et quæ tanta fuit Rōmam tibi causa videndi?

T. Libertās; quæ sēra tamen respexit inertem,
Candidior postquam tondenti barba cadēbat;
Respexit tamen, et longō post tempore vēnit,
Postquam nōs Amaryllis habet, Galatēa reliquit.
Namque, (fatēbor enim,) dum mē Galatēa tenēbat,
Nec spēs libertātis erat, nec cūra pecūlî;
Quamvis multa meis exiret victima septis,
Pinguis et ingrātæ premerētur cāseus urbi,
Nōn unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
M. Mirābar quid mœsta deōs, Amarylli, vocārēs;
Cui pendērę suā paterēris in arbore pōma:
Tityrus hinc aberat: ipsæ tē, Tityre, pinūs,
Ipsi tē fontēs, ipsa hæc arbusta vocābant.
T. Quid facerem? neque servitiō mē exire licēbat,
Nec tam præsentēs alibí cognoscere divōs.
Hic illum vidi juvenem, Meliboee, quotannis
Bis sēnōs cui nostra diēs altāria fūmant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
"Pascite, ut ante, bovēs, pueri; submittite taurōs."
M. Fortūnāte senex, ergó tua rūra manēbunt!
Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nūdus,
Limōsō que palūs obdūcat pascua juncō:
Nōn insuēta gravēs tentābunt pābula fœtās;
Nec mala vicini pecoris contāgia lædent.
Fortūnāte senex, hic inter flūmina nōta,
Et fontēs sacrōs, frigus captābis opācum;
Hinc tibi, quæ semper vicinō ab limite sēpēs,
Hyblæis apibus flōrem dēpasta salicti,
Sæpe levi somnum suādēbit inire susurrō.
Hinc altā sub rūpe canet frondātor ad aurās;
Nec tamen intereā raucæ, tua cūra, palumbēs,
Nec gemere āeriā cessābit turtur ab ulmō.
T. Ante levēs ergó pascentur in æthere cervi,
Et freta dēstituent nūdōs in littore piscēs,
Ante, pererrātis ambōrum finibus, exul
Ante Ararim Parthus bibet, aut Germānia Tigrim,
Quam nostrō illíus lābātur pectore vultus.

I. At nòs hinc alii sitientès ibimus Áfròs;
Pars Scythiam, et rapidum Crètæ venièmus Oaxem,
Et penitus tòtò divisòs orbe Britannòs.
Ėn unquam patriòs longò post tempore finès,
Pauperis et tugurî congestum cespite culmen,
Post aliquot mea regna videns miràbor aristàs?
Impius hæc tam culta novàlia miles habèbit?
Barbarus hàs segetès? Ėn quò discordia civès
Perduxit miseròs! Ėn queis consèvimus agròs!
Insere nunc, Melibœe, pyròs; pòne ordine vitès!
Ite meæ, fèlix quondam pecus, ite capellæ.
Nòn ego vòs posthàc, viridi pròjectus in antrò,
Dùmòsà pendère procul dè rùpe vidèbo;
Carmina nulla canam; nòn, mè pascente, capellæ,
Flòrentem cytisum, et salicès carpètis amàràs.
. Hic tamen hanc mècum poteris requiescere noctem
Fronde super viridi: sunt nòbis mitia pòma,
Castaneæ mollès, et pressi còpia lactis;
Et jam summa procul villàrum culmina fùmant,
Màjòrès que cadunt altis dè montibus umbræ.

ECLOGA II.—ALEXIS.

Formòsum pastor Corydòn ardèbat Alexim,
Dèliciàs domini; nec, quid spèràret, habèbat;
Tantum inter densàs umbròsa cacùmina fàgòs
Assiduè veniebat: ibi hæc incondita sòlus
Montibus et silvis studiò jactàbat inàni:
"Ȯ crùdèlis Alexi, nihil mea carmina cùràs;
Nil nostri miserère; mori mè dènique cògès.
Nunc etiam pecudès umbràs et frigora captant;
Nunc viridès etiam occultant spinèta lacertòs;
Thestylis et rapidò fessis messòribus æstù
Allia serpyllum que herbàs contundit olentès.

At mécum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sóle sub ardenti resonant arbusta cicádis.
Nón ne fuit satius, tristés Amaryllidis irás,
Atque superba pati fastidia? nón ne Menalcán?
Quamvis ille niger, quamvis tú candidus essés?
Ó formóse puer, nimium né créde colóri.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Déspectus tibi sum, nec qui sim quæris, Alexi;
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
Lác mihi nón æstáte novum, nón frigore défit.
Cantó, quæ solitus, si quando armenta vocábat,
Amphión Dircæus in Actæó Aracynthó.
Nec sum adeo informis: núper mé in littore vidi,
Quum placidum ventis stáret mare; nón ego Daphnim
Júdice té metuam, si nunquam fallat imágo.
Ó tantum libeat mécum tibi sordida rúra,
Atque humilés habitáre casás, et figere cervós,
Hædórum que gregem viridi compellere hibiscó!
Mécum úná in silvis imitábere Pána canendó.
Pán primus calamós cérá conjungere plúrés
Instituit: Pán cúrat ovés, ovium que magistrós.
Nec té pœniteat calamó trivisse labellum.
Hæc eadem ut sciret quid nón faciébat Amyntás?
Est mihi disparibus septem conjuncta cicútis
Fistula, Dámœtás dónó mihi quam dedit ólim,
Et dixit moriens, ‘Té nunc habet ista secundum.’
Dixit Dámœtás: invidit stultus Amyntás.
Prætereá duo, nec tútá mihi valle reperti,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albó;
Bina dié siccant ovis úbera; quós tibi servo.
Jam pridem á mé illós abdúcere Thestylis órat;
Et faciet, quoniam sordent tibi múnera nostra.
Húc ades, ó formóse puer; tibi lilia plénis
Ecce ferunt nymphæ calathis; tibi candida Náis
Pallentés violás, et summa papávera carpens,
Narcissum et flórem jungit bene olentis anéthi.

Tum casiâ atque aliis intexens suāvibus herbis,
Mollia lūteolā pingit vaccinia calthā.
Ipse ego cāna legam tenerā lānūgine māla,
Castaneās que nucēs, mea quās Amaryllis amābat;
Addam cērea prūna; et honōs erit huic quoque pōmō;
Et vōs, ō lauri, carpam, et tē, proxima myrte;
Sic positæ quoniam suāvēs miscētis odōrēs."
Rusticus es, Corydōn: nec mūnera cūrat Alexis;
Nec, si mūneribus certēs, concēdat Iōlās.
Ēheu, quid volui miserō mihi? flōribus austrum
Perditus, et liquidis immisi fontibus aprōs.
Quem fugis, ah dēmens? habitârunt Dî quoque silvās,
Dardanius que Paris. Pallas, quās condidit, arcēs
Ipsa colat; nōbis placeant ante omnia silvæ.
Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam;
Flōrentem cytisum sequitur lasciva capella:
Tē Corydōn, ō Alexi; trahit sua quemque voluptās.
Aspice; arātra jugō referunt suspensa juvenci,
Et sōl crescentēs dēcēdens duplicat umbrās:
Mē tamen ūrit amor; quis enim modus adsit amōri?
Ah Corydōn, Corydōn, quæ tē dēmentia cēpit?
Sēmiputāta tibí frondōsā vitis in ulmō est.
Quin tū aliquid saltem, potius quōrum indiget ūsus,
Viminibus, molli que parās dētexere juncō?
Inveniēs alium, si tē hic fastidit, Alexim.

ECLOGA III.—PALÆMŌN.

MENALCĀS, DĀMŒTĀS, PALÆMŌN.

M. Dic mihi, Dāmœtā, cūjum pecus? an Meliboei?
D. Nōn; vērum Ægōnis: nūper mihi trādidit Ægōn.
M. Infēlix ō semper ovēs pecus! ipse Neæram
Dum fovet, āc, nē mē sibi præferat illa verētur,
Hic aliēnus ovēs custōs bis mulget in hōrā;

Et succus pecori, et lác subdúcitur agnis.
D. Parcius ista viris tamen objicienda memento.
Nóvimus et qui tė, transversa tuentibus hircis,
Et quó, sed facilės Nymphæ risère, sacelló.
M. Tum, crėdó, quum mė arbustum vidėre Mycónis,
Atque malá vitės incidere falce novellás.
D. Aut hic ad veterės fágós, quum Daphnidis arcum
Frėgisti et calamós: quæ tú, perverse Menalcá,
Et quum vidisti pueró dónáta, dolėbás,
Et, si nón aliquá nocuissės, mortuus essės.
M. Quid domini faciant, audent quum tália fúrės?
Nón ego tė vidi Dámónis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lyciscá?
Et quum clámárem, 'Quó nunc sė prórìpit ille?'
'Tityre, cóge pecus,' tú post cárecta latėbás.
D. An mihi cantandó victus nón redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Dámón
Ipse fatėbátur; sed reddere posse negábat.
M. Cantandó tú illum? aut unquam tibi fistula cėrá
Juncta fuit? nón tú in triviis, indocte, solėbás
Stridenti miserum stipulá disperdere carmen?
D. Vis ergo inter nós, quid possit uterque, vicissim
Experiámur? Ego hanc vitulam, nė forte recúsės,
Bis venit ad mulctram, binós alit úbere fœtús,
Dėpónó: tú dic, mėcum quó pignore certės.
M. Dė grege nón ausim quicquam dėpónere tėcum;
Est mihi namque domi pater, est injusta noverca;
Bis que diė numerant ambó pecus, alter et hædós.
Vėrum id, quod multó tútė ipse fatėbere május,
Insánire libet quoniam tibi, pócula pónam
Fágina, cælátum divini opus Alcimedontis;
Lenta quibus tornó facili superaddita vitis
Diffúsós hederá vestit pallente corymbós.
In medió duo signa, Conón; et quis fuit alter,
Dėscripsit radió tótum qui gentibus orbem;
Tempora quæ messor, quæ curvus arátor habėre?

Necdum illis labra admòvi, sed condita servo.
D. Et nòbis idem Alcimedòn duo pòcula fècit:
Et molli circum est ansàs amplexus acanthò;
Orphea que in mediò posuit, silvàs que sequentès.
Necdum illis labra admòvi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectàs, nihil est quod pòcula laudès.
M. Nunquam hodiè effugiès: veniam quòcumque vocâris.
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce Palæmòn:
Efficiam, posthàc nè quemquam vòce lacessàs.
D. Quin age, si quid habès; in mè mora nòn erit ulla;
Nec quemquam fugiò: tantum, vicine Palæmòn,
Sensibus hæc imis, rès est nòn parva, repònàs.
P. Dicite: quandoquidem in molli consèdimus herbà;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbòs;
Nunc frondent silvæ; nunc formòsissimus annus.
Incipe, Dàmœtà: tù deinde sequère Menalcà.
Alternis dicètis: amant alterna Camœnæ.
D. Ab Jove principium Mùsæ: Jovis omnia plèna:
Ille colit terràs, illi mea carmina cùræ.
M. Et mè Phœbus amat: Phœbò sua semper apud mè
Mùnera sunt lauri, et suàve rubens hyacinthus.
D. Màlò mè Galatèa petit lasciva puella;
Et fugit ad salicès, et sè cupit ante vidèri.
M. At mihi sèsè offert ultrò meus ignis Amyntàs:
Nòtior ut jam sit canibus nòn Dèlia nostris.
D. Parta meæ Veneri sunt mùnera: namque notàvi
Ipse locum, àeriæ quò congessère palumbès.
M. Quod potui, puerò silvestri ex arbore lecta
Aurea màla decem misi; cràs altera mittam.
D. Ò, quotiès, et quæ nòbis Galatèa locùta est!
Partem aliquam, venti, divûm referàtis ad aurès.
M. Quid pròdest, quod mè ipse animò nòn spernis, Amyntà,
Si, dum tù sectàris apròs, ego rètia servo?
D. Phyllida mitte mihí: meus est nàtàlis, Iòlà:
Quum faciam vitulà prò frùgibus, ipse venito.
M. Phyllida amo ante aliàs; nam mè discèdere flèvit;
Et, 'Longum, formòse, valè, vale,' inquit, 'Iòlà.'

D. Triste lupus stabulis, mātūris frūgibus imbrēs,
Arboribus venti, nōbis Amaryllidis iræ.
M. Dulce satis hūmor, dēpulsis arbutus hædis,
Lenta salix fœtō pecori, mihi sōlus Amyntās.
D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, mūsam:
Pierides, vitulam lectōri pascite vestrō.
M. Pollio et ipse facit nova carmina; pascite taurum,
Jam cornū petat, et pedibus qui spargat arēnam.
D. Qui tē, Pollio, amat, veniat, quō tē quoque gaudet:
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amōmum.
M. Qui Bavium nōn ōdit, amet tua carmina, Mævi;
Atque idem jungat vulpēs, et mulgeat hircōs.
D. Qui legitis flōrēs, et humi nascentia frāga,
Frigidus (ō pueri, fugite hinc,) latet anguis in herbā.
M. Parcite, ovēs, nimium prōcēdere; nōn bene ripæ
Crēditur; ipse ariēs etiam nunc vellera siccat.
D. Tityre, pascentēs ā flūmine reice capellās:
Ipse, ubi tempus erit, omnēs in fonte lavābo.
M. Cōgite ovēs, pueri; si lāc præcēperit æstus,
Ut nūper, frustrā pressābimus ūbera palmis.
D. Ēheu quam pingui macer est mihi taurus in arvō!
Īdem amor exitium pecori est, pecoris que magistrō.
M. His certē neque amor causa est; vix ossibus hærent:
Nescio quis tenerōs oculōs mihi fascinat agnōs.
D. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Trēs pateat cœli spatium nōn amplius ulnās.
M. Dic, quibus in terris inscripti nōmina rēgum
Nascantur flōrēs; et Phyllida sōlus habēto.
P. Nōn nostrum inter vōs tantās compōnere litēs:
Et vitulā tū dignus, et hīc, et quisquis amōrēs
Aut metuet dulcēs, aut experiētur amārōs.
Claudite jam rivōs, pueri: sat prāta bibērunt.

ECLOGÁ IV.—POLLIO.

Sicelides mūsæ, paulò mājòra canàmus;
Nòn omnès arbusta juvant, humilès que myricæ
Si canimus silvàs, silvæ sint Consule dignæ.
Ultima Cūmæi vènit jam carminis ætàs:
Magnus ab integrò sæclòrum nascitur ordo.
Jam redit et Virgó, redeunt Sàturnia regna:
Jam nova prògeniès cœlò dèmittitur altò.
Tū modo nascenti puerò, quò ferrea primum
Dèsinet, àc tòtò surget gens aurea mundò,
Casta favè Lūcina: tuus jam regnat Apollo.
Tè que adeó decus hóc ævi, tè Consule, inibit,
Pollio; et incipient magni pròcèdere mensès:
Tè duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetuà solvent formidine terràs.
Ille deûm vitam accipiet, divis que vidèbit
Permixtòs hèròas, et ipse vidèbitur illis,
Pàcàtum que reget patriis virtūtibus orbem.
At tibi prima, puer, nullò mūnuscula cultū
Errantès hederàs passim cum baccare tellūs,
Mixta que ridenti colocàsia fundet acanthò.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ūbera; nec magnòs metuent armenta leònès.
Ipsa tibí blandòs fundent cūnàbula flòrès.
Occidet et serpens, et fallax herba venèni
Occidet: Assyrium vulgò nascètur amòmum.
At simul hèròum laudès et facta parentis
Jam legere, et quæ sit potens cognoscere virtūs;
Molli paulàtim flàvescet campus aristà,
Incultis que rubens pendèbit sentibus ūva,
Et dūræ quercūs sūdàbunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentàre Thetim ratibus, quæ cingere mūris
Oppida quæ jubeant tellūri infindere sulcòs.
Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo

Dēlectōs hērōas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trōjam magnus mittētur Achillēs.
Hinc, ubi jam firmāta virum tē fēcerit ætās,
Cēdet et ipse mari vector; nec nautica pinus
Mūtābit mercēs; omnis feret omnia tellūs;
Nōn rastrōs patiētur humus, nōn vinea falcem;
Rōbustus quoque jam tauris juga solvet arātor;
Nec variōs discet mentiri lāna colōrēs;
Ipse sed in prātis ariēs jam suāve rubenti
Mūrice, jam croceō mūtābit vellera lūtō;
Sponte suā sandyx pascentēs vestiet agnōs.
Tālia sæcla, suis dixērunt, 'Currite,' fūsis
Concordēs stabili fātōrum nūmine Parcæ.
Aggredere ō magnōs, aderit jam tempus, honōrēs,
Cāra deûm sobolēs, magnum Jovis incrēmentum.
Aspice convexō nūtantem pondere mundum,
Terrās que, tractūs que maris, cœlum que profundum:
Aspice, ventūrō lætentur ut omnia sæclō.
Ō mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ
Spiritus, et quantum sat erit tua dicere facta!
Nōn mē carminibus vincet nec Thrācius Orpheus,
Nec Linus: huic māter quamvis, atque huic pater adsit;
Orphei Calliopēa, Linō formōsus Apollo.
Pān etiam, Arcadiā dicat sē jūdice victum.
Incipe, parve puer, risū cognoscere mātrem:
Mātri longa decem tulerunt fastidia mensēs.
Incipe, parve puer: cui nōn risēre parentēs,
Nec deus hunc mensā, dea nec dignāta cubili est.

ECLOGA V.—DAPHNIS.

MENALCĀS, MOPSUS.

Men. Cūr nōn, Mopse, boni quoniam convēnimus ambo,
Tū calamōs inflāre levēs, ego dicere versūs?

Hic corylis mixtās inter consēdimus ulmōs.
[M]op. Tū mājor: tibi mē est æquum pārēre, Menalcā:
Sive sub incertās Zephyris mōtantibus umbrās,
Sive antrō potius succēdimus. Aspice, ut antrum
Silvestris rāris sparsit labrusca racēmis.
[M]en. Montibus in nostris sōlus tibi certet Amyntās.
[M]op. Quid si idem certet Phœbum superāre canendō?
[M]en. Incipe, Mopse, prior; si quōs aut Phyllidis ignēs,
Aut Alcōnis habēs laudēs, aut jurgia Codri.
Incipe: pascentēs servābit Tityrus hædōs.
[M]op. Imo hæc, in viridi nūper quæ cortice fāgi
Carmina dēscripsi, et modulans alterna notāvi,
Experiar: tū deinde jubētō certet Amyntās.
[M]en. Lenta salix quantum pallenti cēdit olivæ,
Pūniceis humilis quantum saliunca rosētis,
Jūdiciō nostrō tantum tibi cēdit Amyntās.
[M]op. Sed tū dēsine plūra, puer: successimus antrō.
Extinctum nymphæ crūdēli fūnere Daphnin
Flēbant: vōs, coryli, testēs, et flūmina nymphis,
Quum, complexā sui corpus miserābile nāti,
Atque deōs atque astra vocat crūdēlia māter.
Nōn ulli pastōs illis ēgēre diēbus
Frigida, Daphni, bovēs ad flūmina; nulla neque amnem
Libāvit quadrupēs, nec grāminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnōs etiam ingemuisse leōnēs
Interitum montēs que feri silvæ que loquuntur.
Daphnis et Armeniās currū subjungere tigrēs
Instituit; Daphnis thiasōs indūcere Bacchō,
Et foliis lentās intexere mollibus hastās.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus ūvæ,
Ut gregibus tauri, segetēs ut pinguibus arvis,
Tū decus omne tuis: postquam tē fāta tulērunt,
Ipsa Palēs agrōs, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandāvimus hordea sulcis,
Infēlix lolium, et sterilēs nascuntur avēnæ.
Prō molli violā, prō purpureō narcissō,
Carduus et spinis surgit paliūrus acūtis.

Spargite humum foliis, indūcite fontibus umbrās,
Pastōrēs: mandat fieri sibi tālia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulō superaddite carmen:
Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera nōtus,
Formōsi pecoris custōs, formōsior ipse.
Men. Tāle tuum carmen nōbis, divine poēta,
Quāle sopor fessis in grāmine, quāle per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivō.
Nec calamis sōlum æquiparās, sed vōce magistrum.
Fortūnāte puer, tū nunc eris alter ab illō.
Nōs tamen hæc quōcumque modō tibi nostra vicissim
Dicēmus, Daphnin que tuum tollēmus ad astra;
Daphnin ad astra ferēmus: amāvit nōs quoque Daphnis.
Mop. An quicquam nōbis tāli sit mūnere mājus?
Et puer ipse fuit cantāri dignus; et ista
Jam pridem Stimicōn laudāvit carmina nōbis.
Men. Candidus insuētum mirātur limen Olympi,
Sub pedibus que videt nūbēs et sidera Daphnis.
Ergo alacrēs silvās, et cætera rūra voluptās,
Pāna que, pastōrēs que tenet, Dryadas que puellās;
Nec lupus insidiās pecori, nec rētia cervis
Ulla dolum meditantur. Amat bonus ōtia Daphnis.
Ipsi lætitiā vōcēs ad sidera jactant
Intonsi montēs; ipsæ jam carmina rūpēs,
Ipsa sonant arbusta: Deus, deus ille, Menalcā.
Sis bonus ō fēlix que tuis! ēn quātuor ārās.
Ecce tuās tibi, Daphni; duās altāria Phœbō;
Pōcula bina novō spūmantia lacte quotannis,
Crātēras que duō statuam tibi pinguis olivi:
Et multō in primis hilarans convivia Bacchō,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbrā,
Vina novum fundam calathis Ariūsia nectar.
Cantābunt mihi Dāmœtās et Lyctius Ægōn;
Saltantēs Satyrōs imitābitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, et quum sōlemnia vōta
Reddēmus nymphis, et quum lustrābimus agrōs.
Dum juga montis aper, fluviōs dum piscis amābit,

Dum que thymȯ pascentur apės, dum rȯre cicȧdæ,
Semper honȯs, nȯmen que tuum, laudės que manėbunt.
Ut Bacchȯ, Cereri que tibí sic vȯta quotannis
Agricolæ facient: damnȧbis tu̇ quoque vȯtis.
op. Quæ tibi, quæ tȧli reddam prȯ carmine dȯna?
Nam neque mė tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu̇ tam littora, nec quæ
Saxȯsȧs inter dėcurrunt flu̇mina vallės.
en. Hȧc tė nȯs fragili dȯnȧbimus ante cicu̇tȧ.
Hæc nȯs, "Formȯsum Corydȯn ardėbat Alexim;"
Hæc eadem docuit, "Cu̇jum pecus? an Melibœi?"
op. At tu̇ su̇me pedum, quod mė quum sæpe rogȧret,
Nȯn tulit Antigenės, et erat tum dignus amȧri,
Formȯsum paribus nȯdis atque ære, Menalcȧ.

ECLOGA VI.—SĪLĖNUS.

Prīma Syrȧcosiȯ dignȧta est lu̇dere versu̇,
Nostra nec ėrubuit silvȧs habitȧre Thalia.
Quum canerem rėgės et prælia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: 'Pastȯrem, Tityre, pinguės
Pascere oportet ovės, dėductum dicere carmen.'
Nunc ego, (namque super tibi erunt, qui dicere laudės,
Vȧre, tuȧs cupiant, et tristia condere bella,)
Agrestem tenui meditȧbor arundine mu̇sam.
Nȯn injussa canȯ: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amȯre leget, tė nostræ, Vȧre, myricæ,
Tė nemus omne canet, nec Phœbȯ grȧtior ulla est,
Quam sibi quæ Vȧri præscripsit pȧgina nȯmen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnȧsȳlus in antrȯ
Silėnum pueri somnȯ vidėre jacentem,
Inflȧtum hesternȯ vėnȧs, ut semper, Iacchȯ.
Serta procul tantum capiti dėlapsa jacėbant,
Et gravis attritȧ pendėbat cantharus ansȧ.

Aggressi, (nam sæpe senex spė carminis ambo
Lūserat,) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit sė sociam, timidis que supervenit Æglė,
Æglė Nāiadum pulcherrima, jam que videnti
Sanguineis frontem mōris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, 'Quō vincula nectitis?' inquit:
'Solvite mė, pueri: satis est potuisse vidēri.
Carmina quæ vultis, cognoscite: carmina vōbis,
Huic aliud mercėdis erit.' Simul incipit ipse:
Tum vērō in numerum faunōs que ferās que vidērės
Lūdere, tum rigidās mōtāre cacūmina quercūs.
Nec tantum Phœbō gaudet Parnassia rūpės,
Nec tantum Rhodopė mirantur et Ismarus Orphea.
Namque canėbat utí magnum per ināne coacta
Sėmina terrārum que, animæ que, maris que fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concrėverit orbis;
Tum dūrāre solum, et disclūdere Nėrea pontō
Cœperit, et rērum paulātim sūmere formās,
Jam que novum ut terræ stupeant lūcescere sōlem,
Altius atque cadant submōtis nūbibus imbrės;
Incipiant silvæ quum primum surgere, quum que
Rāra per ignōtōs errent animālia montės.
Hinc lapidės Pyrrhæ jactōs, Sāturnia regna,
Caucasiās que refert volucrės, furtum que Promėthei
His adjungit, Hylān nautæ quō fonte relictum
Clāmâssent; ut littus, 'Hylā, Hylā,' omne sonāret.
Et fortūnātam, si nunquam armenta fuissent,
Pāsiphaėn nivei sōlātur amōre juvenci.
Ah, virgo infėlix, quæ tė dėmentia cėpit?
Prœtides implêrunt falsis mūgitibus agrōs:
At nōn tam turpės pecudum tamen ulla secūta est
Concubitūs, quamvis collō timuisset arātrum,
Et sæpe in lævi quæsîsset cornua fronte.
Ah, virgo infėlix, tū nunc in montibus errās!
Ille, latus niveum molli fultus hyacinthō,
Īlice sub nigrā pallentės rūminat herbās,

Aut aliquam in magnò sequitur grege. Claudite, nymphæ,
Dictææ nymphæ, nemorum jam claudite saltùs;
Si quà forte ferant oculis sèsè obvia nostris
Erràbunda bovis vestigia; forsitan illum
Aut herbà captum viridi, aut armenta secùtum,
Perdùcant aliquæ stabula ad Gortỳnia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miràtam màla puellam:
Tum Phaethontiadas muscò circumdat amàræ
Corticis, atque solò pròcèràs èrigit alnòs:
Tum canit, errantem Permessi ad flùmina Gallum
Àonas in montès ut duxerit ùna soròrum;
Ut que virò Phœbi chorus assurrexerit omnis;
Ut Linus hæc illi divinò carmine pastor,
Flòribus atque apiò crinès ornàtus amàrò,
Dixerit, ‘ Hòs tibi dant calamòs, èn accipe, mùsæ,
Ascræò quòs ante seni; quibus ille solèbat
Cantandò rigidàs dèdùcere montibus ornòs.
His tibi Grỳnæi nemoris dicàtur origo;
Nè quis sit lùcus, quò sè plùs jactet Apollo.
Quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fàma secùta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dùlichiàs vexâsse ratès, et gurgite in altò
Ah! timidòs nautàs canibus lacerâsse marinis?
Aut ut mùtàtòs Tèrei narràverit artùs?
Quàs illi Philomèla dapès, quæ dòna parârit?
Quò cursù dèserta petiverit, et quibus ante
Infèlix sua tecta supervolitàverit àlis?
Omnia quæ, Phœbò quondam meditante, beàtus
Audiit Euròtàs, jussit que èdiscere lauròs,
Ille canit; pulsæ referunt ad sidera vallès:
Cògere dònec ovès stabulis, numerum que referre
Jussit, et invitò pròcessit vesper Olympò.

———

ECLOGA VII.—MELIBŒUS.

MELIBŒUS, CORYDŌN, THYRSIS.

M. Forte sub argūtā consēderat ilice Daphnis,
Compulerant que gregēs Corydōn et Thyrsis in ūnum;
Thyrsis ovēs, Corydōn distentās lacte capellās.
Ambō flōrentēs ætātibus, Arcades ambo,
Et cantāre parēs, et respondēre parāti.
Hic mihi, dum tenerās dēfendo ā frigore myrtōs,
Vir gregis ipse caper dēerrāverat; atque ego Daphnin
Aspicio: ille ubi mē contrā videt, 'Ōcyus,' inquit,
'Hūc ades, ō Melibœe: caper tibi salvus et hædi;
Et, si quid cessāre potes, requiesce sub umbrā.
Hūc ipsi pōtum venient per prāta juvenci;
Hic viridēs tenerā prætexit arundine ripās
Mincius, ē que sacrā resonant exāmina quercū.'
Quid facerem? neque ego Alcippēn, nec Phyllida habēbam,
Dēpulsōs ā lacte domi quæ clauderet agnōs;
Et certāmen erat, Corydōn cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illōrum mea sēria lūdō.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpēre: alternōs mūsæ meminisse volēbant.
Hōs Corydōn, illōs referēbat in ordine Thyrsis.
C. Nymphæ, noster amor, Libēthrides, aut mihi carmen
Quāle meō Codrō, concēdite; proxima Phœbi
Versibus ille facit; aut, si nōn possumus omnēs,
Hic argūta sacrā pendēbit fistula pinū.
T. Pastōrēs, hederā crescentem ornāte poētam,
Arcades, invidiā rumpantur ut ilia Codrō;
Aut, si ultrā placitum laudârit, baccare frontem
Cingite, nē vāti noceat mala lingua futūrō.
C. Sētōsi caput hōc apri tibi, Dēlia, parvus

Et râmôsa Mycôn vivâcis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, lævi dê marmore tôta
Pûniceô stâbis sûrâs êvincta cothurnô.
T. Sinum lactis, et hæc tê liba, Priâpe, quotannis
Expectâre sat est: custôs es pauperis horti:
Nunc tê marmoreum prô tempore fêcimus; at tû,
Si fœtûra gregem supplêverit, aureus esto.
C. Nêrinê Galatêa, thymô mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hederâ formôsior albâ;
Quum primum pasti repetent præsêpia tauri,
Si qua tui Corydônis habet tê cûra, venito.
T. Îmo ego Sardôis videar tibi amârior herbis,
Horridior ruscô, prôjectâ vilior algâ;
Si mihi nôn hæc lux tôtô jam longior annô est.
Îte domum pasti, si quis pudor, ite juvenci.
C. Muscôsi fontês, et somnô mollior herba,
Et quæ vôs rârâ viridis tegit arbutus umbrâ,
Solstitium pecori dêfendite; jam venit æstâs
Torrida; jam lætô turgent in palmite gemmæ.
T. Hic focus, et tædæ pinguês, hic plûrimus ignis
Semper, et assiduâ postês fûligine nigri.
Hic tantum Boreæ cûrâmus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flûmina ripâs.
C. Stant et jûniperi, et castaneæ hirsûtæ;
Strâta jacent passim sua quæque sub arbore pôma;
Omnia nunc rident: at si formôsus Alexis
Montibus his abeat, videâs et flûmina sicca.
T. Âret ager; vitiô moriens sitit âeris herba;
Liber pampineâs invidit collibus umbrâs:
Phyllidis adventû nostræ nemus omne virêbit,
Jûpiter et lætô dêscendet plûrimus imbri.
C. Pôpulus Alcidæ grâtissima, vitis Iacchô,
Formôsæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbô.
Phyllis amat corylôs; illâs dum Phyllis amâbit,
Nec myrtus vincet corylôs, nec laurea Phœbi.
T. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Pôpulus in fluviis, abiês in montibus altis;

Sæpius at si mè, Lycidà formòse, revisàs,
Fraxinus in silvis cèdat tibi, pinus in hortis.
M. Hæc memini, et victum frustrà contendere Thyrsin.
Ex illò Corydòn, Corydòn est tempore nòbis.

ECLOGA VIII.—PHARMACEUTRIA.

DÀMÒN, ALPHESIBŒUS.

Pastòrum mùsam Dàmònis et Alphesibœi,
Immemor herbàrum quòs est miràta juvenca
Certantès, quòrum stupefactæ carmine lyncès,
Et mùtàta suòs requiêrunt flùmina cursùs;
Dàmònis mùsam dicèmus et Alphesibœi.
Tù mihi seu magni superàs jam saxa Timàvi,
Sive òram Illyrici legis æquoris, èn erit unquam
Ille diès, mihi quum liceat tua dicere facta?
Èn erit, ut liceat tòtum mihi ferre per orbem
Sòla Sophoclèò tua carmina digna cothurnò?
À tè principium; tibi dèsinet. Accipe jussis
Carmina cœpta tuis; atque hanc sine tempora circum
Inter victricès hederam tibi serpere lauròs.
Frigida vix cœlò noctis dècesserat umbra,
Quum ròs in tenerà pecori gràtissimus herbà,
Incumbens tereti Dàmòn sic cœpit olivæ:
D. "Nascere, præ que diem veniens age, Lùcifer, almum;
Conjugis indignò Nisæ dèceptus amòre
Dum queror, et divòs, (quanquam nil testibus illis
Pròfèci,) extrèmà moriens tamen alloquor hòrà.
Incipe Mænaliòs mècum, mea tibia, versùs.
Mænalus argùtum que nemus pinòs que loquentès
Semper habet; semper pastòrum ille audit amòrès,
Pàna que, qui primus calamòs nòn passus inertès.
Incipe Mænaliòs mècum, mea tibia versùs.
Mopsò Nisa datur: quid nòn spèrèmus amantès?

Jungentur jam grȳphes equis; ævō que sequenti
Cum canibus timidi venient ad pōcula dāmæ.
Mopse, novās incide facēs; tibi dūcitur uxor.
Sparge, marite, nucēs; tibi dēserit Hesperus Œtam.
Incipe Mænaliōs mēcum, mea tibia, versūs.
Ō dignō conjuncta virō, dum dēspicis omnēs,
Dum que tibi est odiō mea fistula, dum que capellæ,
Hirsūtum que supercilium, prōmissa que barba;
Nec cūrāre deûm crēdis mortālia quemquam.
Incipe Mænaliōs mēcum, mea tibia, versūs.
Sēpibus in nostris parvam tē roscida māla
(Dux ego vester eram) vidi cum mātre legentem:
Alter ab undecimō tum mē jam cēperat annus;
Jam fragilēs poteram ā terrā contingere rāmōs.
Ut vidi, ut perii, ut mē malus abstulit error!
Incipe Mænaliōs mēcum, mea tibia, versūs.
Nunc scio quid sit amor. Dūris in cōtibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodopē, aut extrēmi Garamantēs,
Nec generis nostri puerum nec sanguinis ēdunt.
Incipe Mænaliōs mēcum, mea tibia, versūs.
Sævus amor docuit nātōrum sanguine mātrem
Commaculāre manūs: crūdēlis tū quoque, māter;
Crūdēlis māter magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crūdēlis tū quoque māter.
Incipe Mænaliōs mēcum, mea tibia, versūs.
Nunc et ovēs ultrō fugiat lupus; aurea dūræ
Māla ferant quercūs; narcissō flōreat alnus;
Pinguia corticibus sūdent ēlectra myricæ;
Certent et cycnis ululæ; sit Tityrus Orpheus;
Orpheus in silvis, inter delphinas Ariōn.
Incipe Mænaliōs mēcum, mea tibia, versūs.
Omnia vel medium fiant mare; vivite silvæ.
Præceps āerii speculā dē montis in undās
Dēferar. Extrēmum hoc mūnus morientis habēto.
Dēsine Mænaliōs, jam dēsine, tibia, versūs."
Hæc Dāmōn: vōs, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite Pierides: nōn omnia possumus omnēs.

A. "Effer aquam, et molli cinge hæc altāria vittā;
Verbēnās que adolē pinguēs et mascula thūra;
Conjugis ut magicis sānōs āvertere sacris
Experiar sensūs. Nihil hic nisi carmina dēsunt.
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.
Terna tibi hæc primum triplici diversa colōre
Licia circumdō, ter que hæc altāria circum
Effigiem dūcō: numerō deus impare gaudet.
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.
Necte tribus nōdis ternōs, Amarylli, colōrēs:
Necte, Amarylli, modo, et, 'Veneris,' dic, 'vincula necto.'
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.
Limus ut hic dūrescit, et hæc ut cēra liquescit
Ūnō eōdem que igni, sic nostrō Daphnis amōre.
Sparge molam, et fragilēs incende bitūmine laurōs.
Daphnis mē malus ūrit; ego hanc in Daphnide laurum.
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.
Tālis amor Daphnin, quālis, quum fessa juvencum
Per nemora atque altōs quærendō būcula lūcōs
Propter aquæ rivum viridi prōcumbit in ulvā
Perdita, nec sēræ meminit dēcēdere nocti;
Tālis amor teneat, nec sit mihi cūra medēri.
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.
Hās ōlim exuviās mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cāra sui; quæ nunc ego limine in ipsō,
Terra, tibí mandō: dēbent hæc pignora Daphnin.
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.
Hās herbās, atque hæc Pontō mihi lecta venēna
Ipse dedit Mœris: nascuntur plūrima Pontō.
His ego sæpe lupum fieri, et sē condere silvis
Mœrin, sæpe animās imis excire sepulchris,
Atque satās aliō vidi trādūcere messēs.
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.
Fer cinerēs, Amarylli, forās; rivō que fluenti,
Trans que caput jace, nē respexeris. His ego Daphnin
Aggrediar: nihil ille deōs, nil carmina cūrat.
Dūcite ab urbe domum, mea carmina, dūcite Daphnin.

Aspice: corripuit tremulis altária flammis
Sponte suá, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit!
Nescio quid certė est; et Hylax in limine latrat.
Crėdimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis."

ECLOGA IX.—MŒRIS.

LYCIDÁS, MŒRIS.

L. Quó tė, Mœri, pedės? an, quó via dúcit, in urbem?
M. Ó Lycidá, vivi pervėnimus, advena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret, 'Hæc mea sunt; veterės migráte colóni.'
Nunc victi, tristės, quoniam Fors omnia versat,
Hós illi, (quod nec bene vertat!) mittimus hædós.
L. Certė equidem audieram, quá sė subdúcere collės
Incipiunt, molli que jugum dėmittere clivó,
Usque ad aquam et veteris jam fracta cacúmina fági,
Omnia carminibus vestrum servâsse Menalcán.
M. Audierás, et fáma fuit; sed carmina tantum
Nostra valent, Lycidá, tėla inter Martia, quantum
Cháoniás dicunt, aquilá veniente, columbás.
Quod nisi mė quácumque novás incidere litės
Ante sinistra cavá monuisset ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcás.
L. Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu, tua nóbis
Pæne simul tėcum sólátia rapta, Menalcá!
Quis caneret Nymphás? quis humum flórentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontės indúceret umbrá?
Vel quæ sublėgi tacitus tibi carmina núper,
Quum tė ad dėliciás ferrės Amaryllida nostrás?
'Tityre, dum redeó, brevis est via, pasce capellás:
Et pótum pastás age, Tityre; et, inter agendum,

Occursāre caprō, cornū ferit ille, cavētō.'
M. Īmo hæc, quæ Vārō nec dum perfecta canēbat;
'Vāre, tuum nōmen, (superet modo Mantua nōbis,
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremōnæ!)
Cantantēs sublime ferent ad sidera cycni.'
L. Sic tua Cyrnēās fugiant exāmina taxōs;
Sic cytisō pastæ distentent ūbera vaccæ.
Incipe si quid habēs. Et mē fēcēre poētam
Pierides; sunt et mihi carmina; mē quoque dicunt
Vātem pastōrēs; sed nōn ego crēdulus illis.
Nam neque adhūc Vārō videor, nec dicere Cinnā
Digna, sed argūtōs inter strepere anser olōrēs.
M. Id quidem ago, et tacitus, Lycidā, mēcum ipse volūto,
Si valeam meminisse; neque est ignōbile carmen:
'Hūc ades, ō Galatēa: quis est nam lūdus in undis?
Hic vēr purpureum; variōs hic flūmina circum
Fundit humus flōrēs; hic candida pōpulus antrō
Imminet, et lentæ texunt umbrācula vitēs.
Hūc ades; insāni feriant sine littora fluctūs.'
L. Quid, quæ tē pūrā sōlum sub nocte canentem
Audieram? numerōs memini, si verba tenērem.
M. 'Daphni, quid antiquōs signōrum suspicis ortūs?
Ecce Diōnæi prōcessit Cæsaris astrum:
Astrum, quō segetēs gaudērent frūgibus, et quō
Dūceret apricis in collibus ūva colōrem.
Insere, Daphni, pyrōs; carpent tua pōma nepōtēs.'
Omnia fert ætās, animum quoque: sæpe ego longōs
Cantandō puerum memini mē condere sōlēs.
Nunc oblita mihí tot carmina: vox quoque Mœrin
Jam fugit ipsa: lupi Mœrin vidēre priōrēs.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcās.
L. Causandō nostrōs in longum dūcis amōrēs.
Et nunc omne tibí strātum silet æquor; et omnēs,
Aspice, ventōsi cecidērunt murmuris auræ.
Hinc adeó media est nōbis via: namque sepulchrum
Incipit appārēre Biānoris: hic, ubi densās
Agricolæ stringunt frondēs, hic, Mœri, canāmus:

Hic hædōs dēpōne: tamen veniēmus in urbem;
Aut, si, nox pluviam nē colligat ante, verēmur,
Cantantēs licet usque, (minus via lædet,) eāmus;
Cantantēs ut eāmus, ego hōc tē fasce levābo.
I. Dēsine plūra, puer; et, quod nunc instat, agāmus.
Carmina tum melius, quum vēnerit ipse canēmus.

ECLOGA X.—GALLUS.

Extrēmum hunc, Arethūsa, mihí concēde labōrem.
Pauca meō Gallō, sed quæ legat ipsa Lycōris,
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallō?
Sic tibi quum fluctūs subterlābēre Sicānōs,
Dōris amāra suam nōn intermisceat undam.
Incipe: sollicitōs Galli dicāmus amōrēs,
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Nōn canimus surdis: respondent omnia silvæ.
Quæ nemora, aut qui vōs saltūs habuēre, puellæ
Nāides, indignō quum Gallus amōre periret?
Nam neque Parnassi vōbis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fēcēre, neque Āoniē Aganippē.
Illum etiam lauri, etiam flēvēre myricæ;
Pinifer illum etiam sōlā sub rūpe jacentem
Mænalus, et gelidi flēvērunt saxa Lycæi.
Stant et ovēs circum: nostri nec pœnitet illās;
Nec tē pœniteat pecoris, divine poēta:
Et formōsus ovēs ad flūmina pāvit Adōnis.
Vēnit et ūpiliō; tardi vēnēre bubulci;
Ūvidus hibernā vēnit dē glande Menalcās.
Omnēs, 'Unde amor iste,' rogant, 'tibi?' Vēnit Apollo:
'Galle, quid insānis?' inquit: 'tua cūra Lycōris
Per que nivēs alium, per que horrida castra secūta est.'
Vēnit et agresti capitis Silvānus honōre,
Flōrentēs ferulās et grandia lilia quassans.

Pán deus Arcadiæ vénit; quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minió que rubentem.
'Ecquis erit modus?' inquit. Amor nón tália cúrat.
Nec lacrymis crúdélis amor, nec grámina rivis,
Nec cytisó saturantur apés, nec fronde capellæ.
Tristis at ille, 'Tamen cantábitis, Árcades,' inquit,
'Montibus hæc vestris; sóli cantáre periti
Arcades. Ó mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meós ólim si fistula dicat amórés!
Atque utinam ex vóbis únus, vestri que fuissem
Aut custós gregis, aut mátúræ vinitor úvæ!
Certé, sive mihí Phyllis, sive esset Amyntás,
Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntás?
Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra,)
Mécum inter salicés lentá sub vite jacéret:
Serta mihí Phyllis legeret, cantáret Amyntás.
Hic gelidi fontés; hic mollia práta, Lycóri;
Hic nemus: hic ipsó técum consúmerer ævó.
Nunc insánus amor dúri mé Martis in armis,
Téla inter media, atque adversós détinet hostés.
Tú procul á patriá, (nec sit mihi crédere tantum!)
Alpinás, ah dúra! nivés et frigora Rhéni
Mé sine sóla vidés. Ah té né frigora lædant!
Ah tibi né tenerás glaciés secet aspera plantás!
Íbo, et Chalcidicó quæ sunt mihi condita versú
Carmina, pastóris Siculi modulábor avéná.
Certum est in silvis, inter spélæa ferárum,
Mille pati, teneris que meós incidere amórés
Arboribus: crescent illæ; crescétis, amórés.
Intereá mixtis lustrábó Mænala nymphis:
Aut acrés vénábor aprós: nón mé ulla vetábunt
Frigora Partheniós canibus circumdare saltús.
Jam mihi per rúpés videor lúcós que sonantés
Íre: libet Parthó torquére Cydónia cornú
Spicula, tanquam hæc sint medicina furóris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, nec carmina nóbis

Ipsa placent: ipsæ rursum concēdite silvæ.
Nōn illum nostri possunt mūtāre labōrēs:
Nec si frigoribus mediis Hebrum que bibāmus,
Sithoniās que nivēs hiemis subeāmus aquōsæ:
Nec si, quum moriens altā liber āret in ulmō,
Æthiopum versēmus ovēs sub sidere Cancri.
Omnia vincit amor; et nōs cēdāmus amōri.'
Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poētam,
Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibiscō,
Pierides; vōs hæc faciētis maxima Gallō:
Gallō, cūjus amor tantum mihi crescit in hōrās,
Quantum vēre novō viridis sē subjicit alnus.
Surgāmus: solet esse gravis cantantibus umbra;
Jūniperi gravis umbra: nocent et frūgibus umbræ.
Īte domum saturæ, venit Hesperus, ite, capellæ.

GEORGICÔN LIBER PRÎMUS.

AD C. CILNIUM MÆCÈNÀTEM.

Quid faciat lætàs segetės, quò sidere terram
Vertere, Mæcėnàs, ulmis que adjungere vitės
Conveniat; quæ cùra boum, qui cultus habendò
Sit pecori; apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vòs ò clàrissima mundi
Lùmina, làbentem cœlò quæ dùcitis annum,
Liber et alma Cerės, vestrò si mùnere tellùs
Chàoniam pingui glandem mùtàvit aristà,
Pòcula que inventis Achelòia miscuit ùvis;
Et vòs agrestum præsentia nùmina Fauni,
Ferte simul Fauni que pedem Dryades que puellæ:
Mùnera vestra canó; tù que ò, cui prima frementem
Fùdit equum magnò tellùs percussa tridenti,
Neptùne; et cultor nemorum, cui pinguia Cėæ
Ter centum nivei tondent dùmėta juvenci:
Ipse, nemus linquens patrium saltùs que Lycæi,
Pàn ovium custòs, tua si tibi Mænala cùræ,
Adsis, ò Tegeæe favens, oleæ que Minerva
Inventrix; unci que puer monstràtor aràtri
Et teneram ab ràdice ferens, Silvàne, cupressum;
Dî que deæ que omnės, studium quibus arva tuėri,
Qui que novàs alitis nòn ullò sėmine frùgės;
Qui que satis largum cœlò dėmittitis imbrem.
   Tù que adeó, quem mox quæ sint habitùra deòrum
Concilia incertum est; urbės ne invisere, Cæsar,
Terràrum que velis cùram, et tė maximus orbis

Auctôrem frûgum tempestâtum que potentem
Accipiat, cingens màternâ tempora myrtô;
An deus immensi veniâs maris, âc tua nautæ
Nûmina sôla colant; tibi serviat ultima Thûlê,
Tê que sibí generum Têthys emat omnibus undis;
An ne novum tardis sidus tê mensibus addâs,
Quâ locus Ērigonên inter Chêlâs que sequentês
Panditur; ipse tibí jam brâchia contrahit ardens
Scorpius, et cœli justâ plûs parte reliquit.
Quicquid eris, (nam tê nec spêrent Tartara rêgem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido;
Quamvis Ēlysiôs mirêtur Græcia campôs,
Nec repetita sequi cûret Prôserpina mâtrem,)
Dâ facilem cursum, atque audâcibus annue cœptis,
Ignârôs que viæ mêcum miserâtus agrestês,
Ingredere, et vôtis jam nunc assuesce vocâri.
Vêre novô, gelidus cânis quum montibus hûmor
Liquitur, et zephyrô putris sê glêba resolvit,
Dêpressô incipiat jam tum mihi taurus arâtrô
Ingemere et sulcô attritus splendescere vômer.
Illa seges dêmum vôtis respondet avâri
Agricolæ, bis quæ sôlem, bis frigora sensit;
Illius immensæ rûpêrunt horrea messês.
At prius ignôtum ferrô quam scindimus æquor,
Ventôs, et varium cœli prædiscere môrem
Cûra sit, âc patriôs cultûs habitûs que locôrum,
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recûset.
Hic segetês, illic veniunt fêlicius ûvæ;
Arborei fœtûs alibi atque injussa virescunt
Grâmina. Nôn ne vidês, croceôs ut Tmôlus odôrês,
India mittit ebur, mollês sua thûra Sabæi?
At Chalybes nûdi ferrum, virôsa que Pontus
Castorea, Ēliadum palmâs Ēpirus equârum?
Continuô hâs lêgês, æterna que fœdera certis
Imposuit Nâtûra locis, quô tempore primum
Deucaliôn vacuum lapidês jactâvit in orbem,
Unde hominês nâti, dûrum genus. Ergo age, terræ

Pingue solum primis extemplò à mensibus anni
Fortès invertant tauri, glèbàs que jacentès
Pulverulenta coquat màtùris sòlibus æstàs.
At, si nòn fuerit tellùs fœcunda, sub ipsum
Arctùrum tenui sat erit suspendere sulcò;
Illic, officiant lætis nè frùgibus herbæ;
Hic, sterilem exiguus nè dèserat hùmor arènam.
Alternis idem tonsàs cessàre novàlès,
Et segnem patière sitù dùrescere campum:
Aut ibi flàva serès mùtàtò sidere farra,
Unde prius lætum siliquà quassante legùmen,
Aut tenuis fœtùs viciæ, tristis que lupini
Sustuleris fragilès calamòs silvam que sonantem.
Ùrit enim lini campum seges, ùrit avènæ,
Ùrunt Lèthæò perfùsa papàvera somnò.
Sed tamen alternis facilis labor; àrida tantum
Nè saturàre fimò pingui pudeat sola, nè ve
Effœtòs cinerem immundum jactàre per agròs.
Sic quoque mùtàtis requiescunt fœtibus arva;
Nec nulla intereà est inaràtæ gràtia terræ.
Sæpe etiam sterilès incendere pròfuit agròs,
Atque levem stipulam crepitantibus ùrere flammis:
Sive inde occultàs virès, et pàbula terræ
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsùdat inùtilis hùmor;
Seu plùrès calor ille viàs et cæca relaxat
Spiràmenta, novàs veniat quà succus in herbàs;
Seu dùrat magis, et vènàs adstringit hiantès,
Nè tenuès pluviæ rapidi ve potentia sòlis
Acrior, aut Boreæ penetràbile frigus adùrat.
Multum adeò, rastris glèbàs qui frangit inertès,
Vimineàs que trahit cràtès, juvat arva; neque illum
Flàva Cerès altò nèquicquam spectat Olympò;
Et qui, pròscissò quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum versò perrumpit aràtrò,
Exercet que frequens tellùrem, atque imperat arvis.
Hùmida solstitia atque hiemès òràte serènàs,

Agricolæ. Hibernó lætissima pulvere farra,
Lætus ager; nulló tantum sé Mýsia cultú
Jactat, et ipsa suás mirantur Gargara messés.
Quid dicam, jactó qui sémine cóminus arva
Insequitur, cumulós que ruit male pinguis arénæ;
Deinde satis fluvium indúcit, rivós que sequentés,
Et, quum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce supercilió clivósi trámitis undam
Élicit? illa cadens raucum per lævia murmur
Saxa ciet, scatebris que árentia temperat arva.
Quid, qui, né gravidis prócumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenerá dépascit in herbá,
Quum primum sulcós æquant sata? qui que palúdis
Collectum húmórem bibulá dédúcit arénà?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, et obductó láté tenet omnia limó,
Unde cavæ tepidó súdant húmóre lacúnæ.
Nec tamen, (hæc quum sint hominum que boum que labórés
Versandó terram experti,) nihil improbus anser,
Strýmoniás que grués, et amáris intyba fibris
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit, primus que per artem
Móvit agrós, cúris acuens mortália corda,
Nec torpére gravi passus sua regna veternó.
Ante Jovem nulli subigébant arva colóni;
Nec signáre quidem aut partiri limite campum
Fás erat. In medium quærébant; ipsa que tellús
Omnia liberius, nulló poscente, ferébat.
Ille malum virus serpentibus addidit átris,
Prædári que lupós jussit, pontum que movéri;
Mella que décussit foliis, ignem que remóvit,
Et passim rivis currentia vina repressit;
Ut variás úsus meditandó extunderet artés
Paulátim, et sulcis frúmenti quæreret herbam;
Ut silicis vénis abstrúsum excúderet ignem.
Tunc alnós primum fluvii sensére cavátás;

Nāvita tum stellis numerōs et nōmina fēcit,
Plēiadas, Hyadas, clāram que Lycāonis Arcton.
Tum laqueis captāre ferās, et fallere viscō,
Inventum, et magnōs canibus circumdare saltūs.
Atque alius lātum fundā jam verberat amnem,
Alta petens; pelagō que alius trahit hūmida lina.
Tum ferri rigor, atque argūtæ lāmina serræ,
(Nam primi cuneis scindēbant fissile lignum,)
Tum variæ vēnēre artēs. Labor omnia vicit
Improbus, et dūris urgens in rēbus egestās.
Prima Cerēs ferrō mortālēs vertere terram
Instituit; quum jam glandēs atque arbuta sacræ
Dēficerent silvæ, et victum Dōdōna negāret.
Mox et frūmentis labor additus; ut mala culmōs
Esset rōbigō, segnis que horrēret in arvis
Carduus; intereunt segetēs; subit aspera silva
Lappæ que tribuli que; inter que nitentia culta
Infēlix lolium et sterilēs dominantur avēnæ.
Quod nisi assiduis terram insectābere rastris,
Et sonitū terrēbis avēs, et rūris opāci
Falce premēs umbrās, vōtis que vocāveris imbrem;
Heu, magnum alterius frustrā spectābis acervum,
Concussā que famem in silvis sōlābere quercū.
Dicendum, et quæ sint dūris agrestibus arma,
Quîs sine nec potuēre seri, nec surgere messēs.
Vōmis, et inflexi primum grave rōbur arātri,
Tarda que Eleusinæ mātris volventia plaustra,
Tribula que, traheæ que, et iniquō pondere rastri,
Virgea præthereā Celei vilis que supellex,
Arbuteæ crātēs, et mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multō ante memor prōvisa repōnēs,
Si tē digna manet divini glōria rūris.
Continuō in silvis magnā vi flexa domātur
In būrim, et curvi formam accipit ulmus arātri.
Huic ā stirpe pedēs tēmō prōtentus in octo,
Binæ aurēs, duplici aptantur dentālia dorsō.
Cæditur et tilia ante jugō levis, alta que fāgus,

Stiva que, quæ currùs à tergò torqueat imòs;
Et suspensa focis explòrat ròbora fùmus.
Possum multa tibí veterum præcepta referre;
Nî refugis, tenuès que piget cognoscere cùràs.
Àrea cum primis ingenti æquanda cylindrò,
Et vertenda manù, et crètà solidanda tenàci;
Nè subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat;
Tum variæ illùdant pestès: sæpe exiguus mùs
Sub terris posuit que domòs atque horrea fècit,
Aut oculis capti fòdère cubilia talpæ;
Inventus que cavis bùfo, et quæ plùrima terræ
Monstra ferunt; populat que ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplàtor item, quum sè nux plùrima silvis
Induet in flòrem, et ràmòs curvàbit olentès,
Si superant fœtùs, pariter frùmenta sequentur,
Magna que cum magnò veniet tritùra calòre.
Aut si luxurià foliòrum exùberat umbra,
Nèquicquam pinguès paleà teret àrea culmòs.
Sèmina vidi equidem multòs medicàre serentès,
Et nitrò prius et nigrà perfundere amurcà,
Grandior ut fœtus siliquis fallàcibus esset;
Et, quamvis igni exiguò properàta madèrent,
Vidi lecta diù, et multò spectàta labòre
Dègeneràre tamen; nî vis hùmàna quotannis
Maxima quæque manù legeret. Sic omnia fàtis
In pèjus ruere, àc retrò sublapsa referri.
Nòn aliter, quam qui adversò vix flùmine lembum
Rèmigiis subigit, si bràchia forte remisit,
Atque illum in præceps prònò rapit alveus amni.
Præterea tam sunt Arctùri sidera nòbis,
Hædòrum que diès servandi, et lùcidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventòsa per æquora vectis
Pontus et ostriferi faucès tentantur Abỳdi.
Libra diè somni que parès ubi fècerit hòràs,
Et medium lùci atque umbris jam dividit orbem,
Exercète, viri, tauròs, serite hordea campis,

Usque sub extrèmum brùmæ intractàbilis imbrèm.
Nec nòn et lini segetem et Cereàle papàver
Tempus humò tegere, et jamdùdum incumbere aràtris,
Dum siccà tellùre licet, dum nùbila pendent.
Vère fabis satiò; tum tè quoque, mèdica, putrès
Accipiunt sulci; et miliò venit annua cùra,
Candidus auràtis aperit quum cornibus annum
Taurus, et àversò cèdens Canis occidit astrò.
At si triticeam in messem ròbusta que farra
Exercèbis humum, sòlis que instàbis aristis,
Ante tibi Èöæ Atlantides abscòndantur,
Cnossia que ardentis dècèdat stella Corònæ,
Dèbita quam sulcis committàs sèmina, quam que
Invitæ properès anni spem crèdere terræ.
Multi ante occàsum Maiæ cœpère; sed illòs
Expectàta seges vànis èlùdit aristis.
Si vèrò viciam que serès vilem que fasèlum,
Nec Pèlùsiacæ cùram aspernàbere lentis,
Haud obscùra cadens mittet tibi signa Boòtès;
Incipe, et ad mediàs sèmentem extende pruinàs.
Idcircò certis dimensum partibus orbem
Per duodèna regit mundi Sòl aureus astra.
Quinque tenent cœlum zònæ; quàrum ùna coruscò
Semper sòle rubens, et torrida semper ab igni,
Quam circum extrèmæ dextrà lævà que trahuntur,
Cæruleà glaciè concrètæ atque imbribus àtris;
Hàs inter mediam que duæ mortàlibus ægris
Mùnere concessæ divûm; via secta per ambàs,
Obliquus quà sè signòrum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Riphæàs que arduus arcès
Consurgit; premitur Libyæ dèvexus in austròs.
Hic vertex nòbis semper sublimis; at illum
Sub pedibus Styx àtra videt, Mànès que profundi;
Maximus hic flexù sinuòsò èlàbitur anguis
Circum, per que duàs in mòrem flùminis Arctòs,
Arctòs Òceani metuentès æquore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempestà silet nox

Semper, et obtentâ densantur nocte tenebræ;
Aut redit â nôbis Aurôra, diem que redûcit;
Nôs que ubi primus equis Oriens afflâvit anhêlis,
Illic sêra rubens accendit lûmina Vesper.
Hinc tempestâtês dubiô prædiscere cœlô
Possumus, hinc messis que diem, tempus que serendi;
Et quando infidum rêmis impellere marmor
Conveniat, quando armâtâs dêdûcere classês,
Aut tempestivam silvis êvertere pinum.
Nec frustrâ signôrum obitûs speculantur et ortûs,
Temporibus que parem diversis quâtuor annum.
Frigidus agricolam si quandô continet imber,
Multa, forent quæ mox cœlô properanda serênô,
Mâtûrâre datur; dûrum prôcûdit arâtor
Vômeris obtûsi dentem, cavat arbore lintrês,
Aut pecori signum, aut numerôs impressit acervis:
Exacuunt alii vallôs, furcâs que bicornês,
Atque Amerina parant lentæ retinâcula viti:
Nunc facilis rubeâ texâtur fiscina virgâ;
Nunc torrête igni frûgês, nunc frangite saxô.
Quippe etiam festis quædam exercêre diêbus
Fâs et jûra sinunt: rivôs dêdûcere nulla
Relligiô vetuit, segeti prætendere sêpem,
Insidiâs avibus môliri, incendere veprês,
Bâlantum que gregem fluviô mersâre salûbri.
Sæpe oleô tardi costâs agitâtor aselli,
Vilibus aut onerat pômis; lapidem que revertens
Incûsum, aut âtræ massam picis urbe reportat.
Ipsa diês aliôs aliô dedit ordine Lûna
Fêlicês operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
Eumenides que satæ: tum partû terra nefandô
Cœum que Iapetum que creat, sævum que Typhôea,
Et conjûrâtôs cœlum rescindere frâtrês.
Ter sunt cônâti impônere Pêliô Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondôsum involvere Olympum:
Ter Pater extructôs disjêcit fulmine montês.
Septima post decimam fêlix et pônere vitem,

Et prensòs domitàre bovès, et licia tèlæ
Addere: nòna fugæ melior, contrària furtis.
Multa adeò gelidà melius sè nocte dedère,
Aut quum sòle novò terràs irròrat Eòus.
Nocte levès melius stipulæ, nocte àrida pràta
Tondentur; noctès lentus nòn dèficit hùmor.
Et quidam sèròs hiberni ad lùminis ignès
Pervigilat, ferrò que facès inspicat acùtò.
Intereà longum cantù sòlàta labòrem
Argùtò conjux percurrit pectine tèlàs;
Aut dulcis musti Vulcànò dècoquit hùmòrem,
Et foliis undam trepidi dèspùmat ahèni.
At rubicunda Cerès mediò succiditur æstù,
Et mediò tostàs æstù terit àrea frùgès.
Nùdus arà, sere nùdus: hiems ignàva colònò.
Frigoribus partò agricolæ plèrumque fruuntur,
Mùtua que inter sè læti convivia cùrant.
Invitat genialis hiems, cùràs que resolvit:
Ceu pressæ quum jam portum tetigère carinæ,
Puppibus et læti nautæ imposuère corònàs.
Sed tamen et quernàs glandès tum stringere tempus,
Et lauri baccàs, oleam que, cruenta que myrta;
Tum gruibus pedicàs et rètia pònere cervis,
Auritòs que sequi leporès; tum figere dàmàs,
Stùpea torquentem Baleàris verbera fundæ,
Quum nix alta jacet, glaciem quum flùmina trùdunt.
Quid tempestàtès autumni et sidera dicam?
Atque, ubi jam brevior que diès et mollior æstàs,
Quæ vigilanda viris? vel quum ruit imbriferum vèr,
Spicea jam campis quum messis inhorruit, et quum
Frùmenta in viridi stipulà lactentia turgent?
Sæpe ego, quum flàvis messòrem indùceret arvis
Agricola, et fragili jam stringeret hordea culmò,
Omnia ventòrum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam làtè segetem ab ràdicibus imis
Sublime expulsam èruerent; ita turbine nigrò
Ferret hiems culmum que levem stipulàs que volantès.

Sæpe etiam immensum cœlò venit agmen aquârum,
Et fœdam glomerant tempestâtem imbribus âtris
Collectæ ex altò nûbês; ruit arduus æthêr,
Et pluviâ ingenti sata læta boum que labôrês
Diluit; implentur fossæ, et cava flûmina crescunt
Cum sonitû, fervet que fretis spirantibus æquor.
Ipse Pater, mediâ nimbôrum in nocte, corusca
Fulmina môlitur dextrâ; quò maxima môtû
Terra tremit; fûgêre feræ; et mortâlia corda
Per gentês humilis strâvit pavor. Ille flagranti
Aut Athò, aut Rhodopên, aut alta Ceraunia têlò
Dêjicit; ingeminant austri, et densissimus imber;
Nunc nemora ingenti ventò, nunc littora plangunt.
   Hoc metuens, cœli mensês, et sidera servâ:
Frigida Sâturni sêsê quò stella receptet;
Quòs ignis cœli Cyllênius erret in orbês.
In primis venerâre deòs, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri lætis operâtus in herbis,
Extrêmæ sub câsum hiemis, jam vêre serênò.
Tunc pinguês agni, et tunc mollissima vina;
Tunc somni dulcês, densæ que in montibus umbræ.
Cuncta tibí Cererem pûbês agrestis adôret,
Cui tû lacte favòs, et miti dilue Bacchò:
Ter que novâs circum fêlix eat hostia frûgês;
Omnis quam chorus, et socii comitentur ovantês,
Et Cererem clâmôre vocent in tecta; neque ante
Falcem mâtûris quisquam suppônat aristis,
Quam Cereri tortâ redimitus tempora quercû
Det môtûs incompositòs, et carmina dicat.
   Atque hæc ut certis possimus discere signis,
Æstûs que, pluviâs que, et agentês frigora ventòs,
Ipse Pater statuit, quid menstrua Lûna monêret,
Quò signò caderent austri, quid sæpe videntês
Agricolæ, propius stabulis armenta tenêrent.
   Continuò, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitâta tumescere, et âridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longê

Littora miscēri, et nemorum increbescere murmur.
Jam sibi tum ā curvis male temperat unda carinis,
Quum mediō celerēs revolant ex æquore mergi,
Clāmōrem que ferunt ad littora; quum que marinæ
In siccō lūdunt fulicæ, nōtās que palūdēs
Dēserit, atque altam suprā volat ardea nūbem.
Sæpe etiam stellās, ventō impendente, vidēbis
Præcipitēs cœlō lābi, noctis que per umbram
Flammārum longōs ā tergō albescere tractūs;
Sæpe levem paleam et frondēs volitāre cadūcās,
Aut summā nantēs in aquā collūdere plūmās.
At Boreæ dē parte trucis quum fulminat, et quum
Euri que Zephyri que tonat domus, omnia plēnis
Rūra natant fossis, atque omnis nāvita pontō
Hūmida vēla legit: nunquam prūdentibus imber
Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
Āeriæ fūgēre gruēs; aut būcula cœlum
Suspiciens patulis captāvit nāribus aurās;
Aut argūta lacūs circumvolitāvit hirundo;
Et veterem in limō rānæ cecinēre querēlam.
Sæpius et tectis penetrālibus extulit ōva
Angustum formica terens iter; et bibit ingens
Arcus; et ē pastū dēcēdens agmine magnō
Corvōrum increpuit densis exercitus ālis.
Jam variās pelagi volucrēs, et quæ Āsia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prāta Caystri,
Certātim largōs humeris infundere rōrēs,
Nunc caput objectāre fretis, nunc currere in undās,
Et studiō incassum videās gestire lavandi.
Tum cornix plēnā pluviam vocat improba vōce,
Et sōla in siccā sēcum spatiātur arēnā.
Nec nocturna quidem carpentēs pensa puellæ
Nescivēre hiemem, testā quum ardente vidērent
Scintillāre oleum, et putrēs concrescere fungōs.
Nec minus ex imbri sōlēs et aperta serēna
Prōspicere, et certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis aciēs obtūsa vidētur,

Nec frâtris radiis obnoxia surgere lûna;
Tenuia nec lânæ per cœlum vellera ferri;
Nôn tepidum ad sôlem pennâs in littore pandunt
Dilectæ Thetidi alcyonês; nôn ôre solûtôs
Immundi meminêre suês jactâre maniplôs.
At nebulæ magis ima petunt, campô que recumbunt;
Sôlis et occâsum servans dê culmine summô
Nêquicquam sêrôs exercet noctua cantûs.
Appâret liquidô sublimis in âere Nisus,
Et prô purpureô pœnâs dat Scylla capillô:
Quâcunque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magnô stridôre per aurâs
Insequitur Nisus; quâ sê fert Nisus ad aurâs
Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidâs corvi pressô ter gutture vôcês
Aut quater ingeminant; et sæpe cubilibus altis,
Nescio quâ præter solitum dulcêdine læti,
Inter sê foliis strepitant; juvat imbribus actis
Prôgeniem parvam dulcês que revisere nidôs.
Haud, equidem crêdô, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rêrum fâtô prûdentia mâjor;
Vêrum, ubi tempestâs et cœli môbilis hûmor
Mûtâvêre viâs, et Jûpiter ûvidus austris
Densat, erant quæ râra modo, et, quæ densa, relaxat;
Vertuntur speciês animôrum, et pectora môtûs
Nunc aliôs, aliôs, dum nûbila ventus agêbat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudês, et ovantês gutture corvi.
  Si vêrô sôlem ad rapidum lûnâs que sequentês
Ordine respiciês, nunquam tê crastina fallet
Hôra, neque insidiis noctis capiêre serênæ.
Lûna revertentês quum primum colligit ignês,
Si nigrum obscûrô comprenderit âera cornû,
Maximus agricolis pelagô que parâbitur imber.
At, si virgineum suffûderit ôre rubôrem,
Ventus erit: ventô semper rubet aurea Phœbê.
Sin ortû quartô, (namque is certissimus auctor,)

Pùra, neque obtùsis per cœlum cornibus ibit,
Tòtus et ille diès, et qui nascentur ab illò
Exactum ad mensem, pluviâ ventis que carèbunt;
Vòta que servàti solvent in littore nautæ
Glaucò, et Panopèæ, et Ìnòò Melicertæ.
Sòl quoque et exoriens, et quum sè condit in undàs,
Signa dabit: sòlem certissima signa sequuntur,
Et quæ màne refert, et quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variàverit ortum
Conditus in nùbem, mediò que refùgerit orbe,
Suspecti tibi sint imbrès; namque urget ab altò
Arboribus que satis que Notus pecori que sinister.
Aut ubi sub lùcem densa inter nùbila sèsè
Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithòni croceum linquens Auròra cubile,
Heu, male tum mitès dèfendet pampinus ùvàs,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hòc etiam, èmensò quum jam dècèdet Olympò,
Pròfuerit meminisse magis; nam sæpe vidèmus
Ipsius in vultù variòs erràre colòrès.
Cæruleus pluviam dènuntiat, igneus euròs;
Sin maculæ incipient rutilò immiscèrier igni,
Omnia tunc pariter ventò nimbis que vidèbis
Fervere: nòn illà quisquam mè nocte per altum
Ìre, neque à terrà moneat convellere fùnem.
At si, quum referet que diem, condet que relàtum,
Lùcidus orbis erit, frustrà terrèbere nimbis,
Et clàrò silvàs cernès aquilòne movèri.
Dènique, quid vesper sèrus vehat, unde serènàs
Ventus agat nùbès, quid cògitet hùmidus auster,
Sòl tibi signa dabit: sòlem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam cæcòs instàre tumultùs
Sæpe monet, fraudem que et operta tumescere bella.
Ille etiam extinctò miseràtus Cæsare Ròmam,
Quum caput obscùrà nitidum ferrùgine texit,
Impia que æternam timuèrunt sæcula noctem.
Tempore quanquam illò tellùs quoque, et æquora ponti,

Obscœni que canės, importūnæ que volucrės
Signa dabant. Quotiės Cyclōpum effervere in agrōs
Vidimus undantem ruptis fornācibus Ætnam,
Flammārum que globōs, liquefacta que volvere saxa!
Armōrum sonitum tōtō Germānia cœlō
Audiit; insolitis tremuėrunt mōtibus Alpės.
Vox quoque per lūcōs vulgō exaudita silentės
Ingens, et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscūrum noctis; pecudės que locūtæ,
Infandum! Sistunt amnės, terræ que dehiscunt,
Et mæstum illacrymat templis ebur, æra que sūdant.
Prōluit insānō contorquens vortice silvās
Fluviōrum rex Ėridanus, campōs que per omnės
Cum stabulis armenta tulit: nec tempore eōdem
Tristibus aut extis fibræ appārėre minācės,
Aut puteis mānāre cruor cessāvit; et altæ
Per noctem resonāre, lupis ululantibus, urbės.
Nōn aliās cœlō cecidėrunt plūra serėnō
Fulgura; nec diri totiės arsėre comėtæ.
Ergo inter sėsė paribus concurrere tėlis
Rōmānās aciės iterum vidėre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostrō
Ėmathiam, et lātōs Hæmi pinguescere campōs.
Scilicet et tempus veniet, quum finibus illis
Agricola, incurvō terram mōlitus arātrō,
Exėsa inveniet scabrā rūbigine pila,
Aut gravibus rastris galeās pulsābit inānės,
Grandia que effossis mirābitur ossa sepulcris.
Dî patrii Indigetės, et Rōmule, Vesta que Māter,
Quæ Tuscum Tiberim, et Rōmāna Palātia servās,
Hunc saltem ėversō juvenem succurrere sæclō
Nė prohibėte. Satis jampridem sanguine nostrō
Lāomedontėæ luimus perjūria Trōjæ.
Jam pridem nōbis cœli tė rėgia, Cæsar,
Invidet, atque hominum queritur cūrāre triumphōs.
Quippe ubi fās versum atque nefās, tot bella per orbem,
Tam multæ scelerum faciės, nōn ullus arātrō

Dignus honȯs; squȧlent abductis arva colȯnis,
Et curvæ rigidum falcės conflantur in ensem;
Hinc movet Euphrȧtės, illinc Germȧnia bellum;
Vicinæ ruptis inter sė lėgibus urbės
Arma ferunt. Sævit tȯtȯ Mars impius orbe
Ut, quum carceribus sėsė effūdėre quadrigæ
Addunt in spatiȯ, et frustrȧ retinȧcula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habėnȧs.

GEORGICȮN LIBER SECUNDUS.

Hȧc tenus arvȯrum cultūs, et sidera cœli:
Nunc tė, Bacche, canam, nec nȯn silvestria tėcum
Virgulta, et prȯlem tardė crescentis olivæ.
Hūc, pater ȯ Lėnæe; tuis hic omnia plėna
Mūneribus; tibi pampineȯ gravidus autumnȯ
Flȯret ager; spūmat plėnis vindėmia labris;
Hūc, pater ȯ Lėnæe, veni, nūdȧta que mustȯ
Tinge novȯ mėcum dėreptis crūra cothurnis.
Principiȯ arboribus varia est nȧtūra creandis:
Namque aliæ, nullis hominum cȯgentibus, ipsæ
Sponte suȧ veniunt, campȯs que et flūmina lȧtė
Curva tenent, ut molle siler, lentæ que genistæ,
Pȯpulus, et glaucȧ cȧnentia fronde salicta.
Pars autem positȯ surgunt dė sėmine, ut altæ
Castaneæ, nemorum que Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Graiis ȯrȧcula quercūs:
Pullulat ab rȧdice aliis densissima silva,
Ut cerasis, ulmis que; etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti mȧtris sė subjicit umbrȧ.
Hōs Nȧtūra modȯs primum dedit; his genus omne
Silvȧrum, fruticum que viret, nemorum que sacrȯrum.
Sunt alii, quȯs ipse viȧ sibi repperit ūsus:
Hic plantȧs tenerȯ abscindens dė corpore mȧtrum

Dēposuit sulcis; hic stirpēs obruit arvō,
Quadrifidās que sudēs, et acūtō rōbore vallōs;
Silvārum que aliæ pressōs prōpāginis arcūs
Expectant, et viva suā plantāria terrā;
Nil rādicis egent aliæ, summum que putātor
Haud dubitat terræ referens mandāre cacūmen;
Quin et caudicibus sectis, (mirābile dictū!)
Trūditur ē siccō rādix oleāgina lignō;
Et sæpe alterius rāmōs impūne vidēmus
Vertere in alterius, mūtātam que insita māla
Ferre pyrum, et prūnis lapidōsa rubescere corna.
Quā rē agite, ō, propriōs generātim discite cultūs,
Agricolæ, fructūs que ferōs mollite colendō,
Neu segnēs jaceant terræ. Juvat Ismara Bacchō
Conserere, atque oleā magnum vestire Taburnum.
Tū que ades, inceptum que ūnā dēcurre labōrem,
Ō decus, ō fāmæ meritō pars maxima nostræ,
Mæcēnās, pelagō que volans dā vēla patenti.
Nōn ego cuncta meis amplecti versibus opto;
Nōn, mihi si linguæ centum sint, ōra que centum,
Ferrea vox; ades, et primi lege littoris ōram;
In manibus terræ; nōn hic tē carmine fictō,
Atque per ambāgēs, et longa exorsa tenēbo.
Sponte suā quæ sē tollunt in lūminis ōrās,
Infœcunda quidem, sed læta et fortia surgunt;
Quippe solō nātūra subest: tamen hæc quoque si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mūtāta subactis,
Exuerint silvestrem animum, cultū que frequenti,
In quāscunque vocēs artēs haud tarda sequentur.
Nec nōn et sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuōs si sit digesta per agrōs:
Nunc altæ frondēs et rāmi mātris opācant,
Crescenti que adimunt fœtūs, ūrunt que ferentem.
Jam, quæ sēminibus jactis sē sustulit, arbōs
Tarda venit, sēris factūra nepōtibus umbram;
Pōma que dēgenerant succōs oblita priōrēs;
Et turpēs avibus prædam fert ūva racēmōs.

Scilicet omnibus est labor impendendus, et omnės
Cògendæ in sulcum, àc multà mercėde domandæ.
Sed truncis oleæ melius, pròpàgine vitės,
Respondent, solidò Paphiæ dė ròbore myrtùs;
Plantis et dùræ coryli nascuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeæ que arbòs umbròsa corònæ.
Chàonii que patris glandės; etiam ardua palma
Nascitur, et càsùs abiės visùra marinòs.
Inseritur vėrò ex fœtù nucis arbutus horrida,
Et sterilės platani màlòs gessėre valentės,
Castaneæ fàgòs, ornus que incànuit albò
Flòre pyri, glandem que suės frėgėre sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculòs impònere simplex;
Nam, quà sė mediò trùdunt dė cortice gemmæ,
Et tenuės rumpunt tunicàs, angustus in ipsò
Fit nòdò sinus; hùc aliėnà ex arbore germen
Inclùdunt, ùdò que docent inolescere librò;
Aut rursum ėnòdės trunci resecantur, et altė
Finditur in solidum cuneis via, deinde feràcės
Plantæ immittuntur; nec longum tempus, et ingens
Exiit ad cœlum ràmis fėlicibus arbòs,
Miràtur que novàs frondės et nòn sua pòma.
Præterea genus haud ùnum nec fortibus ulmis,
Nec salici lòtò que, neque Idæis cyparissis;
Nec pinguės ùnam in faciem nascuntur olivæ,
Orchades, et radii, et amàrà pausia baccà,
Pòma que, et Alcinoi silvæ; nec surculus idem
Crustumiis, Syriis que pyris, gravibus que volėmis.
Nòn eadem arboribus pendet vindėmia nostris,
Quam Mėthymnæò carpit dė palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vitės, sunt et Mareòtides albæ;
Pinguibus hæ terris habilės, leviòribus illæ.
Et passò Psythia ùtilior, tenuis que Lagėos,
Tentàtùra pedės òlim, vinctùra que linguam,
Purpureæ, preciæ que; et quò tė carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideó contende Falernis.
Sunt etiam Àminææ vitės, firmissima vina,

Tmōlus et adsurgit quibus, et rex ipse Phanæus,
Argitis que minor; cui nōn certāverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem dūrāre per annōs.
Nōn ego tē, Dīs et mensis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, Būmaste, racēmis.
Sed neque quam multæ speciēs, nec nōmina quæ sint,
Est numerus, neque enim numerō comprendere rēfert;
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyrō turbentur arēnæ;
Aut, ubi nāvigiis violentior incidit Eurus,
Nôsse, quot Ionii veniant ad littora fluctūs.
Nec vērō terræ ferre omnēs omnia possunt.
Flūminibus salicēs, crassis que palūdibus alni
Nascuntur; sterilēs saxōsis montibus orni;
Littora myrtētis lætissima; dēnique apertōs
Bacchus amat collēs, aquilōnem et frigora taxi.
Aspice et extrēmis domitum cultōribus orbem,
Ēōās que domōs Arabum, pictōs que Gelōnōs.
Divisæ arboribus patriæ: sōla India nigrum
Fert ebenum; sōlis est thūrea virga Sabæis.
Quid tibi odōrātō referam sūdantia lignō
Balsama que et baccās semper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli cānentia lānā,
Vellera que ut foliis dēpectant tenuia Sēres;
Aut quōs Ōceanō propior gerit India lūcōs,
Extrēmi sinus orbis; ubi āera vincere summum
Arboris haud ullæ jactū potuēre sagittæ?
Et gens illa quidem sumtis nōn tarda pharetris.
Mēdia fert tristēs succōs, tardum que sapōrem
Fēlicis māli, quō nōn præsentius ullum,
Pōcula si quandō sævæ infēcēre novercæ,
Miscuērunt que herbās et nōn innoxia verba,
Auxilium venit, āc membris agit ātra venēna.
Ipsa ingens arbōs, faciem que simillima laurō,
Et, si nōn alium lātē jactāret odōrem,
Laurus erat; folia haud ullis lābentia ventis;
Flōs ad prima tenax; animās et olentia Mēdi

Ōra fovent illō, et senibus medicantur anhēlis.
  Sed neque Mēdōrum silvæ ditissima terra,
Nec pulcher Gangēs, atque aurō turbidus Hermus,
Laudibus Ītaliæ certent; nōn Bactra, neque Indi,
Tōta que thūriferis Panchāia pinguis arēnis.
Hæc loca nōn tauri spirantēs nāribus ignem
Invertēre, satis immānis dentibus hȳdri,
Nec galeis, densis que virûm seges horruit hastis,
Sed gravidæ frūgēs, et Bacchi Massicus hūmor
Implēvēre, tenent oleæ armenta que læta.
Hinc bellātor equus campō sēsē arduus infert;
Hinc albi, Clitumne, gregēs, et maxima taurus
Victima, sæpe tuō perfūsi flūmine sacrō,
Rōmānōs ad templa deûm duxēre triumphōs.
Hic vēr assiduum, atque aliēnis mensibus æstās;
Bis gravidæ pecudēs, bis pōmis ūtilis arbōs.
At rabidæ tigrēs absunt, et sæva leōnum
Sēmina, nec miserōs fallunt aconita legentēs,
Nec rapit immensōs orbēs per humum, neque tantō
Squāmeus in spiram tractū sē colligit anguis.
Adde tot ēgregiās urbēs, operum que labōrem,
Tot congesta manū præruptis oppida saxis,
Flūmina que antiquōs subterlābentia mūrōs.
An mare, quod suprā, memorem, quod que alluit infrā,
An ne lacūs tantōs? tē, Lāri maxime, tē que
Fluctibus et fremitū assurgens, Bēnāce, marinō?
An memorem portūs, Lucrinō que addita claustra;
Atque indignātum magnis stridōribus æquor,
Jūlia quā pontō longē sonat unda refūsō,
Tyrrhēnus que fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivōs, æris que metalla
Ostendit vēnis, atque aurō plūrima fluxit.
Hæc genus ācre virûm Marsōs, pūbem que Sabellam,
Assuētum que malō Ligurem, Volscōs que verūtōs
Extulit; hæc Deciōs, Mariōs, magnōs que Camillōs,
Scipiadās dūrōs bellō, et tē, maxime Cæsar,
Qui nunc extrēmis Asiæ jam victor in ōris

Imbellem âvertis Rômânis arcibus Indum.
Salvê, magna parens frûgum, Sâturnia tellûs,
Magna virûm; tibi rês antiquæ laudis et artis
Ingredior, sanctôs ausus reclûdere fontês,
Ascræum que canô Rômâna per oppida carmen.
Nunc locus arvôrum ingeniis; quæ rôbora cuique,
Quis color, et quæ sit rêbus nâtûra ferendis
Difficilês primum terræ, collês que maligni,
Tenuis ubi argilla, et dûmôsis calculus arvis,
Palladiâ gaudent silvâ vivâcis olivæ.
Indiciô est, tractû surgens oleaster eôdem
Plûrimus, et strâti baccis silvestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulci que ûligine læta,
Qui que frequens herbis et fertilis ûbere campus,
Quâlem sæpe cavâ montis convalle solêmus
Dêspicere, hûc summis liquuntur rûpibus amnês,
Fêlicem que trahunt limum; qui que êditus austrô,
Et filicem curvis invisam pascit arâtris;
Hic tibi prævalidâs ôlim multô que fluentês
Sufficiet Bacchô vitês; hic fertilis ûvæ,
Hic laticis, quâlem pateris libâmus et aurô,
Inflâvit quum pinguis ebur Tyrrhênus ad ârâs,
Lancibus et pandis fûmantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulôs que tuêri,
Aut fœtûs ovium, aut ûrentês culta capellâs;
Saltûs et saturi petitô longinqua Tarenti,
Et quâlem infêlix âmisit Mantua campum,
Pascentem niveôs herbôsô flûmine cycnôs;
Nôn liquidi gregibus fontês, nôn grâmina dêerunt,
Et quantum longis carpent armenta diêbus,
Exiguâ tantum gelidus rôs nocte repônet.
Nigra ferê, et pressô pinguis sub vômere terra,
Et cui putre solum, (namque hôc imitâmur arandô,)
Optima frûmentis; nôn ullô ex æquore cernês
Plûra domum tardis dêcêdere plaustra juvencis,
Aut unde irâtus silvam dêvexit arâtor,
Et nemora êvertit multôs ignâva per annôs,

Antiquàs que domòs avium quum stirpibus imis
Èruit; illæ altum nidis petière relictis;
At rudis ènituit impulsò vòmere campus:
Nam jèjùna quidem clivòsi glàrea rùris
Vix humilès apibus casiàs ròrem que ministrat:
Et tòphus scaber, et nigris exèsa chelỳdris
Crèta, negant aliòs æquè serpentibus agròs
Dulcem ferre cibum, et curvàs præbère latebràs.
Quæ tenuem exhàlat nebulam, fùmòs que volucrès,
Et bibit hùmòrem, et, quum vult, ex sè ipsa remittit,
Quæ que suò viridi semper sè gràmine vestit,
Nec scabiè et salsà lædit rùbigine ferrum,
Illa tibi lætis intexit vitibus ulmòs:
Illa ferax oleò est; illam experière colendò,
Et facilem pecori, et patientem vòmeris unci.
Tàlem dives arat Capua, et vicina Vesèvò
Òra jugò, et vacuis Clanius nòn æquus Acerris.
  Nunc, quò quamque modò possis dignoscere dicam.
Ràra sit, an suprà mòrem si densa requiràs;
Altera frùmentis quoniam favet, altera Bacchò;
Densa magis Cereri, ràrissima quæque Lyæò:
Ante locum capiès oculis, altè que jubèbis
In solidò puteum dèmitti, omnem que repònès
Rursus humum, et pedibus summàs æquàbis arènàs.
Si dèerunt, ràrum pecori que et vitibus almis
Aptius ùber erit; sin in sua posse negàbunt
Ìre loca, et scrobibus superàbit terra replètis,
Spissus ager: glèbàs cunctantès crassa que terga
Expectà, et validis terram pròscinde juvencis.
Salsa autem tellùs, et quæ perhibètur amàra,
Frùgibus infèlix, (ea nec mansuescit arandò,
Nec Bacchò genus, aut pòmis sua nòmina servat,)
Tàle dabit specimen: tù spissò vimine quàlòs,
Còla que prèlòrum fùmòsis dèripe tectis;
Hùc ager ille malus, dulcès que à fontibus undæ
Ad plènum calcentur; aqua èluctàbitur omnis
Scilicet, et grandès ibunt per vimina guttæ;

At sapor indicium faciet manifestus, et ȯra
Tristia tentantum sensu̇ torquėbit amȧror.
Pinguis item quæ sit tellu̇s, hȯc dėnique pactȯ
Discimus: haud unquam manibus jactȧta fatiscit,
Sed picis in mȯrem ad digitȯs lentescit habendȯ.
Hu̇mida mȧjȯrės herbȧs alit, ipsa que justȯ
Lætior: ȧh nimium nė sit mihi fertilis illa,
Neu sė prævalidam primis ostendat aristis!
Quæ gravis est, ipsȯ tacitam sė pondere prȯdit,
Quæ que levis; promtum est oculis prædiscere nigram,
Et quis cui color; at scelerȧtum exquirere frigus
Difficile est: piceæ tantum, taxi que nocentės
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animadversis, terram multȯ ante memento
Excoquere, et magnȯs scrobibus concidere montės,
Ante supinȧtȧs aquilȯni ostendere glėbȧs,
Quam lætum infodiȧs vitis genus; optima putri
Arva solȯ: id venti cu̇rant, gelidæ que pruinæ,
Et labefacta movens rȯbustus ju̇gera fossor.
At si quȯs haud ulla virȯs vigilantia fu̇git,
Ante locum similem exquirunt, ubi prima parėtur
Arboribus seges, et quȯ mox digesta ferȧtur;
Mu̇tȧtam ignȯrent subitȯ nė sėmina mȧtrem.
Quin etiam cœli regiȯnem in cortice signant;
Ut, quȯ quæque modȯ steterit, quȧ parte calȯrės
Austrinȯs tulerit, quæ terga obverterit axi,
Restituant: adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plȧnȯ melius sit pȯnere vitem,
Quære prius: si pinguis agrȯs mėtȧbere campi,
Densa sere; in densȯ non segnior u̇bere Bacchus:
Sin tumulis acclive solum collės que supinȯs,
Indulgė ordinibus; nec sėcius omnis in unguem
Arboribus positis sectȯ via limite quadret.
Ut sæpe ingenti bellȯ quum longa cohortės
Explicuit legio, et campȯ stetit agmen apertȯ,
Directȧs que aciės, ȧc lȧtė fluctuat omnis
Ære renidenti tellu̇s, nec dum horrida miscent

Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis;
Omnia sint paribus numeris dimensa viārum;
Nōn animum modo utí pascat prōspectus inānem,
Sed quia nōn aliter virēs dabit omnibus æquās
Terra, neque in vacuum poterunt sē extendere rāmi.
Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia, quærās:
Ausim vel tenui vitem committere sulcō;
Altior āc penitus terræ dēfigitur arbōs,
Æsculus in primis, quæ quantum vertice ad aurās
Ætheriās, tantum rādice in Tartara tendit.
Ergō nōn hiemēs illam nōn flabra, neque imbrēs
Convellunt; immōta manet, multōs que nepōtēs,
Multa virûm volvens dūrandō sæcula vincit:
Tum fortēs lātē rāmōs et brāchia tendens
Hūc illūc, media ipse ingentem sustinet umbram.
Nē ve tibi ad sōlem vergant vinēta cadentem;
Nē ve inter vitēs corylum sere; nē ve flagella
Summa pete, aut summā dēstringe ex arbore plantās:
(Tantus amor terræ,) neu ferrō læde retūsō
Sēmina, nē ve oleæ silvestrēs insere truncōs.
Nam sæpe incautis pastōribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus
Rōbora comprendit, frondēs que ēlapsus in altās
Ingentem cœlō sonitum dedit; inde secūtus
Per rāmōs victor, per que alta cacūmina regnat,
Et tōtum involvit flammis nemus, et ruit ātram
Ad cœlum piceā crassus cāligine nūbem;
Præsertim si tempestās ā vertice silvis
Incubuit, glomerat que ferens incendia ventus.
Hōc ubi, nōn ā stirpe valent, cæsæ que reverti
Possunt, atque imā similēs revirescere terrā;
Infēlix superat foliis oleaster amāris.
Nec tibi tam prūdens quisquam persuādeat auctor,
Tellūrem Boreā rigidam spirante movēri:
Rūra gelū tum claudit hiems; nec, sēmine jactō,
Concrētam patitur rādicem affigere terræ.
Optima vinētis satiō, quum vēre rubenti

Candida vênit avis longis invisa colubris;
Prima vel autumni sub frigora, quum rapidus sôl
Nondum hiemem contingit equis, jam præterit æstâs:
Vêr adeô frondi nemorum, vêr ûtile silvis;
Vêre tument terræ, et genitâlia sêmina poscunt.
Tum Pater omnipotens fœcundis imbribus Æthêr
Conjugis in gremium lætæ dêscendit, et omnês
Magnus alit, magnô commixtus corpore, fœtûs.
Âvia tum resonant avibus virgulta canôris,
Et Venerem certis repetunt armenta diêbus;
Parturit almus ager, Zephyri que tepentibus auris
Laxant arva sinûs; superat tener omnibus hûmor,
In que novôs sôlês audent sê grâmina tûtô
Crêdere; nec metuit surgentês pampinus austrôs,
Aut actum cœlô magnis aquilônibus imbrem,
Sed trûdit gemmâs, et frondês explicat omnês.
Nôn aliôs primâ crescentis origine mundi
Illuxisse diês, alium ve habuisse tenôrem
Crêdiderim: vêr illud erat; vêr magnus agêbat
Orbis, et hibernis parcêbant flâtibus Euri,
Quum primæ lûcem pecudês hausêre, virûm que
Ferrea prôgeniês dûris caput extulit arvis,
Immissæ que feræ silvis, et sidera cœlô.
Nec rês hunc teneræ possent perferre labôrem,
Si nôn tanta quiês iret frigus que calôrem que
Inter, et exciperent cœli indulgentia terrâs.
Quod superest, quæcunque premês virgulta per agrôs,
Sparge fimô pingui, et multâ memor occule terrâ;
Aut lapidem bibulum, aut squâlentês infode conchâs:
Inter enim lâbentur aquæ, tenuis que subibit
Hâlitus, atque animôs tollent sata. Jam que reperti
Qui saxô super, atque ingentis pondere testæ
Urgêrent: hôc effûsôs mûnimen ad imbrês;
Hôc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.
Sêminibus positis, superest dêdûcere terram
Sæpius ad capita, et dûrôs jactâre bidentês;
Aut pressô exercêre solum sub vômere, et ipsa

Flectere luctantės inter vinėta juvencōs.
Tum lævės calamōs, et rāsæ hastilia virgæ,
Fraxineās que aptāre sudės, furcās que bicornės,
Viribus ėniti quārum, et contemnere ventōs
Assuescant, summās que sequi tabulāta per ulmōs.
Āc, dum prima novis adolescit frondibus ætās,
Parcendum teneris; et dum sė lætus ad aurās
Palmes agit, laxis per pūrum immissus habėnis,
Ipsa aciės nondum falcis tentanda, sed uncis
Carpendæ manibus frondės, inter que legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmōs
Exierint, tum stringe comās, tum brāchia tondė.
Ante reformidant ferrum; tum dėnique dūra
Exercė imperia, et rāmōs compesce fluentės.
Texendæ sėpės etiam, et pecus omne tenendum;
Præcipuė dum frons tenera imprūdens que labōrum,
Cui, super indignās hiemės sōlem que potentem,
Silvestrės ūri assiduė capreæ que sequācės
Illūdunt; pascuntur ovės avidæ que juvencæ.
Frigora nec tantum cānā concrėta pruinā,
Aut gravis incumbens scopulis ārentibus æstās,
Quantum illi nocuėre gregės, dūri que venėnum
Dentis, et admorsō signāta in stirpe cicātrix.
Nōn aliam ob culpam Bacchō caper omnibus āris
Cæditur, et veterės ineunt proscėnia lūdi;
Præmia que ingentės posuėre, atque inter pōcula læti
Mollibus in prātis unctōs saluėre per utrės.
Nec nōn Ausonii, Trōjā gens missa, colōni
Versibus incomtis lūdunt, risū que solūtō,
Ōra que corticibus sūmunt horrenda cavātis;
Et tė, Bacche, vocant per carmina læta, tibi que
Oscilla ex altā suspendunt mollia pinū.
Hinc omnis largō pūbescit vinea fœtū;
Complentur vallės que cavæ saltūs que profundi,
Et quōcunque deus circum caput ėgit honestum.
Ergō rite suum Bacchō dicėmus honōrem
Carminibus patriis, lancės que et liba ferėmus,

Et ductus cornú stábit sacer hircus ad áram,
Pinguia que in verubus torrébimus exta colurnis.
Est etiam ille labor cúrandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis
Ter que quater que solum scindendum, gléba que versis
Æternum frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in sé sua per vestigia volvitur annus.
Ác jam ólim sérás posuit quum vinea frondés,
Frigidus et silvás aquiló décussit honórem;
Jam tum ácer cúrás venientem extendit in annum
Rusticus, et curvó Sáturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingit que putandó.
Primus humum foditó, primus dévecta cremáto
Sarmenta, et vallós primus sub tecta referto;
Postrémus metitó. Bis vitibus ingruit umbra;
Bis segetem densis obdúcunt sentibus herbæ:
Dúrus uterque labor. Laudáto ingentia rúra;
Exiguum colitó. Nec nón etiam aspera rusci
Vimina per silvam, et ripis fluviális arundo
Cæditur, inculti que exercet cúra salicti.
Jam vinctæ vités; jam falcem arbusta repónunt;
Jam canit extrémós effœtus vinitor antés.
Sollicitanda tamen tellús, pulvis que movendus,
Et jam mátúris metuendus Júpiter úvis.
Contrá, nón ulla est oleis cultúra; neque illæ
Prócurvam expectant falcem rastrós que tenácés,
Quum semel hæsérunt arvis, aurás que tulérunt.
Ipsa satis tellús, quum dente reclúditur uncó,
Sufficit húmórem, et gravidás cum vómere frúgés.
Hóc pinguem et placitam Páci nútritor olivam.
Póma quoque, ut primum truncós sensére valentés,
Et virés habuére suás, ad sidera raptim
Vi propriá nituntur, opis que haud indiga nostræ.
Nec minus intereá fœtú nemus omne gravescit,
Sanguineis que inculta rubent aviária baccis.
Tondentur cytisi; tædás silva alta ministrat.

Pascuntur que ignės nocturni, et lūmina fundunt.
Et dubitant hominės serere atque impendere cūram?
Quid mājōra sequar? Salicės, humilės que genistæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastōribus umbrās
Sufficiunt, sėpem que satis, et pābula melli.
Et juvat undantem buxō spectāre Cytōrum
Nārycıæ que picis lūcōs; juvat arva vidėre
Nōn rastris hominum, nōn ulli obnoxia cūræ.
Ipsæ Caucasiō sterilės in vertice silvæ,
Quās animōsi Euri assiduė frangunt que ferunt que,
Dant aliōs aliæ fœtūs; dant ūtile lignum
Nāvigiis pinōs, domibus cedrum que cupressōs que;
Hinc radiōs trivėre rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, et pandās ratibus posuėre carinās.
Viminibus salicės fœcundæ, frondibus ulmi;
At myrtus validis hastilibus, et bona bellō
Cornus; Itūræōs taxi torquentur in arcūs;
Nec tiliæ lævės, aut tornō rāsile buxum
Nōn formam accipiunt, ferrō que cavantur acūtō;
Nec nōn et torrentem undam levis innatat alnus
Missa Padō; nec nōn et apės exāmina condunt
Corticibus que cavis vitiōsæ que ilicis alveō.
Quid memorandum æquė Bacchėia dōna tulėrunt?
Bacchus et ad culpam causās dedit: ille furentės
Centaurōs lėthō domuit, Rhœtum que Pholum que,
Et magnō Hȳlæum Lapithis crātėre minantem.
Ō fortūnātōs nimium, sua si bona nôrint,
Agricolās! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humō facilem victum justissima tellūs.
Si nōn ingentem foribus domus alta superbis
Māne salūtantum tōtis vomit ædibus undam:
Nec variōs inhiant pulchrā testūdine postės,
Illūsās que aurō vestės, Ephyrėia que æra;
Alba neque Assyriō fūcātur lāna venėnō,
Nec casiā liquidi corrumpitur ūsus olivi:
At sėcūra quiės, et nescia fallere vita,
Dives opum variārum; at lātis ōtia fundis,

Spèluncæ, vivi que lacùs; at frigida Tempè,
Mùgitus que boum, mollès que sub arbore somni
Nòn absunt. Illic saltùs àc lustra feràrum,
Et patiens operum, parvò que assuèta juventùs,
Sacra deûm, sancti que patrès: extrèma per illòs
Justitia excèdens terris vestigia fècit.
Mè vèrò primum dulcès ante omnia Mùsæ,
Quàrum sacra fero ingenti percussus amòre,
Accipiant; cœli que viàs, et sidera monstrent;
Dèfectùs sòlis variòs, lùnæ que labòrès;
Unde tremor terris; quà vi maria alta tumescant
Òbicibus ruptis, rursus que in sè ipsa residant;
Quid tantum Òceanò properent sè tingere sòlès
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, hàs nè possim nàtùræ accèdere partès,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
Rùra mihi et rigui placeant in vallibus amnès;
Flùmina amem silvàs que inglòrius. Ò, ubi campi
Sperchèos que, et virginibus bacchàta Lacænis
Tàygeta; ò, qui mè gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, et ingenti ràmòrum pròtegat umbrà!
Fèlix qui potuit rèrum cognoscere causàs;
Atque metùs omnès et inexòràbile fàtum
Subjècit pedibus, strepitum que Acherontis avàri!
Fortùnàtus et ille, deòs qui nòvit agrestès,
Pàna que, Silvànum que senem, Nymphàs que soròrès!
Illum nòn populi fascès, nòn purpura règum
Flexit, et infidòs agitans discordia fràtrès,
Aut conjùràtò dèscendens Dàcus ab Istrò;
Nòn rès Ròmànæ peritùra que regna; neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quòs ràmi fructùs, quòs ipsa volentia rùra
Sponte tulère suà, carpsit; nec ferrea jùra,
Insànum que forum, aut populi tabulària vidit.
Sollicitant alii rèmis freta cæca, ruunt que
In ferrum, penetrant aulàs et limina règum;
Hic petit excidiis urbem, miseròs que Penàtès,

Ut gemmâ bibat, et Sarrânô indormiat ostrô;
Condit opês alius, dêfossô que incubat aurô;
Hic stupet attonitus rostris; hunc plausus hiantem
Per cuneôs, (geminâtus enim,) plebis que patrum que
Corripuit; gaudent perfûsi sanguine frâtrum,
Exiliô que domôs et dulcia limina mûtant;
Atque aliô patriam quærunt sub sôle jacentem.
Agricola incurvô terram dimôvit arâtrô:
Hinc anni labor; hinc patriam parvôs que nepôtês
Sustinet; hinc armenta boum, meritôs que juvencôs:
Nec requiês, quin aut pômis exûberet annus,
Aut fœtû pecorum, aut Cereâlis mergite culmi:
Prôventû que oneret sulcôs, atque horrea vincat.
Vênit hiems; teritur Sicyônia bacca trapêtis;
Glande suês læti redeunt, dant arbuta silvæ;
Et variôs pônit fœtûs autumnus, et altê
Mitis in apricis coquitur vindêmia saxis.
Intereâ dulcês pendent circum oscula nâti;
Casta pudicitiam servat domus; ûbera vaccæ
Lactea dêmittunt; pinguês que in grâmine lætô
Inter sê adversis luctantur cornibus hœdi.
Ipse diês agitat festôs; fûsus que per herbam,
Ignis ubi in mediô, et socii crâtêra corônant,
Tê libans, Lênæe, vocat, pecoris que magistris
Vêlôcis jaculi certâmina pônit in ulmô;
Corpora que agresti nûdant prædûra palæstrâ.
Hanc ôlim veterês vitam coluêre Sabini;
Hanc Remus, et frâter; sic fortis Etrûria crêvit:
Scilicet et rêrum facta est pulcherrima Rôma,
Septem que ûna sibî mûrô circumdedit arcês.
Ante etiam sceptrum Dictæi rêgis, et ante
Impia quam cæsis gens est epulâta juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Sâturnus agêbat;
Necdum etiam audierant inflâri classica, necdum
Impositis dûris crepitâre incûdibus ensês.
Sed nôs immensum spatiis confêcimus æquor;
Et jam tempus equûm fûmantia solvere colla.

GEORGICŌN LIBER TERTIUS.

Tē quoque, magna Palēs, et tē memorande canēmus
Pastor ab Amphrȳsō; vōs, silvæ amnēs que Lycæi.
Cætera, quæ vacuās tenuissent carmina mentēs,
Omnia jam vulgāta; quis aut Eurysthea dūrum,
Aut illaudāti nescit Būsiridis ārās?
Cui nōn dictus Hylās puer, et Lātōnia Dēlos?
Hippodamē que humerō que Pelops insignis eburnō
Ācer equis? tentanda via est, quā mē quoque possim
Tollere humō, victor que virûm volitāre per ōra.
Primus ego in patriam mēcum, modo vita supersit,
Āoniō rediens dēdūcam vertice Mūsās;
Primus Idūmæās referam tibi, Mantua, palmās;
Et viridi in campō templum dē marmore pōnam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenerā prætexit arundine ripās.
In mediō mihi Cæsar erit, templum que tenēbit.
Illi victor ego, et Tyriō conspectus in ostrō,
Centum quadrijugōs agitābo ad flūmina currūs.
Cuncta mihi, Alphēum linquens lūcōs que Molorchi,
Cursibus et crūdō dēcernet Græcia cæstū.
Ipse caput tonsæ foliis ornātus olivæ
Dōna feram: jam nunc sōlemnēs dūcere pompās
Ad dēlubra juvat, cæsōs que vidēre juvencōs;
Vel scēna ut versis discēdat frontibus; ut que
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex aurō, solidō que elephantō
Gangaridûm faciam, victōris que arma Quirini;
Atque hic undantem bellō, magnum que fluentem
Nilum, āc nāvāli surgentēs ære columnās;
Addam urbēs Asiæ domitās, pulsum que Niphātēn,
Fidentem que fugā Parthum versis que sagittis,
Et duo rapta manū diversō ex hoste tropæa,

Bis que triumphàtàs utròque ab littore gentès:
Stàbunt et Parii lapidès, spirantia signa,
Assaraci pròlès, dèmissæ que ab Jove gentis
Nòmina, Tròs que parens, et Tròjæ Cynthius auctor.
Invidia infèlix Furiàs amnem que sevèrum
Còcȳti metuet, tortòs que Ixionis anguès,
Immànem que rotam, et nòn exsuperàbile saxum.
Intereà Dryadum silvàs, saltùs que sequàmur
Intactòs, tua, Mæcènàs, haud mollia jussa.
Tè sine nil altum mens inchoat. Èn age, segnès
Rumpe moràs; vocat ingenti clàmòre Cithæròn,
Tàygeti que canès, domitrix Epidaurus equòrum;
Et vox assensù nemorum ingeminàta remùgit.
Mox tamen ardentès accingar dicere pugnàs
Cæsaris, et nòmen fàmà tot ferre per annòs,
Tithòni primà quot abest ab origine Cæsar.
Seu quis Olympiacæ miràtus præmia palmæ,
Pascit equòs, seu qui fortès ad aràtra juvencòs,
Corpora præcipuè màtrum legat: optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plùrima cervix,
Et crùrum tenus à mentò paleària pendent.
Tum longò nullus lateri modus; omnia magna;
Pès etiam, et camuris hirtæ sub cornibus aurès.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albò,
Aut juga dètrectans; interdum que aspera cornù,
Et faciem taurò propior, quæ que ardua tòta,
Et gradiens imà verrit vestigia caudà.
Ætàs Lùcinam, justòs que pati hymenæòs
Dèsinit ante decem: post quàtuor incipit annòs;
Cætera nec fœtùræ habilis, nec fortis aràtris.
Intereà, superat gregibus dum læta juventàs,
Solve marès; mitte in Venerem pecuària primus,
Atque aliam ex alià generandò suffice pròlem.
Optima quæque diès miseris mortàlibus ævi
Prima fugit; subeunt morbi, tristis que senectùs,
Et labor, et dùræ rapit inclèmentia mortis:
Semper erunt, quàrum mùtàri corpora màlis;

Semper enim refice; àc, nė post àmissa requiràs,
Anteveni, et sobolem àrmentò sortire quotannis.
Nec nòn et pecori est idem dėlectus equinò.
Tù modo, quòs in spem statuės submittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende labòrem.
Continuò pecoris generòsi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crùra repònit;
Primus et ire viam, et fluviòs tentàre minàcės
Audet, et ignòtò sėsė committere ponti;
Nec vànòs horret strepitùs: illi ardua cervix,
Argùtum que caput, brevis alvus, obėsa que terga;
Luxuriat que toris animòsum pectus; honesti
Spàdicės, glauci que; color dėterrimus albis,
Et gilvò: tum, si qua sonum procul arma dedėre,
Stàre locò nescit; micat auribus, et tremit artùs,
Collectum que premens volvit sub nàribus ignem;
Densa juba, et dextrò jactàta recumbit in armò;
At duplex agitur per lumbòs spina; cavat que
Tellùrem, et solidò graviter sonat ungula cornù.
Tàlis Amyclæi domitus Pollùcis habėnis
Cyllarus, et, quòrum Graii meminėre poėtæ,
Martis equi bijugės, et magni currus Achillis.
Tàlis et ipse jubam cervice effùdit equinà
Conjugis adventù pernix Sàturnus, et altum
Pėlion hinnitù fugiens implėvit acùtò.
Hunc quoque, ubi aut morbò gravis, aut jam segnior annis
Dėficit, abde domò; nec turpi ignosce senectæ:
Frigidus in Venerem senior, frustrà que labòrem
Ingràtum trahit; et, si quando ad prælia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animòs ævum que notàbis
Præcipuė; hinc aliàs artės, pròlem que parentum,
Et quis cuique dolor victò, quæ glòria palmæ.
Nòn ne vidės quum præcipiti certàmine campum
Corripuėre, ruunt que effùsi carcere currùs,
Quum spės arrectæ juvenum, exsultantia que haurit

Corda pavor pulsans; illi instant verbere tortō,
Et prōni dant lōra; volat vi fervidus axis;
Jam que humilēs, jam que ēlāti sublime videntur
Āera per vacuum ferri, atque assurgere in aurās:
Nec mora, nec requiēs; at fulvæ nimbus arēnæ
Tollitur; hūmescunt spūmis, flātū que sequentum:
Tantus amor laudum, tantæ est victōria cūræ.
Primus Erichthonius currūs et quātuor ausus
Jungere equōs, rapidis que rotis insistere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ, gȳrōs que dedēre
Impositi dorsō, atque equitem docuēre sub armis
Insultāre solō, et gressūs glomerāre superbōs.
Æquus uterque labor; æquē juvenem que magistri
Exquirunt, calidum que animis et cursibus ācrem;
Quamvis sæpe fugā versōs ille ēgerit hostēs
Et patriam Ēpirum referat, fortēs que Mycēnās;
Neptūni que ipsā dēdūcat origine gentem.
His animadversis instant sub tempus, et omnēs
Impendunt cūrās densō distendere pingui,
Quem lēgēre ducem, et pecori dixēre maritum;
Pūbentēs que secant herbās, fluviōs que ministrant,
Farra que, nē blandō nequeat superesse labōri,
Invalidi que patrum referant jējūnia nāti:
Ipsā autem maciē tenuant armenta volentēs;
Atque, ubi concubitūs primōs jam nōta voluptās
Sollicitat, frondēs que negant, et fontibus arcent;
Sæpe etiam cursū quatiunt, et sōle fatigant,
Quum graviter tunsis gemit ārea frūgibus, et quum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inānēs.
Hoc faciunt, nimiō nē luxū obtūsior ūsus
Sit genitāli arvō, et sulcōs oblimet inertēs,
Sed rapiat sitiens Venerem interius que recondat.
Rursus cūra patrum cadere, et succēdere mātrum
Incipit: exactis gravidæ quum mensibus errant,
Nōn illās gravibus quisquam juga dūcere plaustris,
Nōn saltū superāre viam sit passus, et ācri
Carpere prāta fugā, fluviōs que innāre rapācēs,

Saltibus in vacuis pascant, et plèna secundum
Flùmina, muscus ubi, et viridissima gràmine ripa,
Spèluncæ que tegant, et saxea pròcubet umbra.
Est lùcòs Silari circà ilicibus que virentem
Plùrimus Alburnum volitans, cui nòmen asilò
Ròmànum est, œstrum Graii vertère vocantès,
Asper, acerba sonans; quò tòta exterrita silvis
Diffugiunt armenta; furit mùgitibus æthèr
Concussus, silvæ que et sicci ripa Tanagri.
Hòc quondam monstrò horribilès exercuit iràs
Ìnachiæ Jùnò pestem meditàta juvencæ.
Hunc quoque, nam mediis fervòribus àcrior instat,
Arcèbis gravidò pecori; armenta que pascès
Sòle recens ortò, aut noctem dùcentibus astris.
    Post partum cùra in vitulòs tràdùcitur omnis;
Continuò que notàs et nòmina gentis inùrunt;
Et quòs aut pecori màlint submittere habendò,
Aut àris servàre sacròs, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glèbis:
Cætera pascuntur viridès armenta per herbàs.
Tù quòs ad studium atque ùsum formàbis agrestem,
Jam vitulòs hortàre, viam que insiste domandi,
Dum facilès animi juvenum, dum mòbilis ætàs.
Àc primum laxòs tenui dè vimine circlòs
Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla
Servitiò assuêrint, ipsis è torquibus aptòs
Junge parès, et còge gradum conferre juvencòs;
Atque illis jam sæpe rotæ dùcantur inànès
Per terram, et summò vestigia pulvere signent:
Post validò nitens sub pondere fàginus axis
Instrepat, et junctòs tèmò trahat æreus orbès.
Intereà pùbi indomitæ nòn gràmina tantum,
Nec vescàs salicum frondès, ulvam que palustrem,
Sed frùmenta manù carpès sata; nec tibi fœtæ,
Mòre patrum, nivea implèbunt mulctràlia vaccæ,
Sed tòta in dulcès consùment ùbera nàtòs.
    Sin ad bella magis studium, turmàs que feròcès,

Aut Alphæa rotis prælàbi flùmina Pisæ,
Et Jovis in lùcò currùs agitàre volantès;
Primus equi labor est, animòs atque arma vidère
Bellantum, lituòs que pati; tractù que gementem
Ferre rotam, et stabulò frænòs audire sonantès.
Tum magis atque magis blandis gaudère magistri
Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amàre.
Atque hæc jam primò dèpulsus ab ùbere màtris
Audeat, in que vicem det mollibus òra capistris
Invalidus, etiam que tremens, etiam inscius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesserit æstàs,
Carpere mox gȳrum incipiat, gradibus que sonàre
Compositis, sinuet que alterna volùmina crùrum;
Sit que labòranti similis; tum cursibus auràs
Pròvocet, àc per aperta volans, ceu liber habènis,
Æquora, vix summà vestigia pònat arènà:
Quàlis Hyperboreis Aquilò quum densus ab òris
Incubuit, Scythiæ que hiemès atque àrida differt
Nùbila; tum segetès altæ campi que natantès
Lènibus horrescunt flàbris, summæ que sonòrem
Dant silvæ, longi que urgent ad littora fluctùs;
Ille volat, simul arva fugà, simul æquora verrens.
Hic vel ad Èlèi mètàs et maxima campi
Sùdàbit spatia, et spùmàs aget òre cruentàs,
Belgica vel molli melius feret esseda collò.
Tum dèmum crassà magnum farràgine corpus
Crescere jam domitis sinitò; namque ante domandum
Ingentès tollent animòs, prensi que negàbunt
Verbera lenta pati, et dùris pàrère lupàtis.
   Sed nòn ulla magis virès industria firmat
Quam Venerem et cæci stimulòs àvertere amòris,
Sive boum, sive est cui gràtior ùsus equòrum;
Atque ideò tauròs procul atque in sòla relègant
Pascua, post montem oppositum, et trans flùmina làta;
Aut intus clausòs satura ad præsèpia servant.
Carpit enim virès paulàtim, ùrit que vidèndò
Fœmina, nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.

Dulcibus illa quidem illecebris et sæpe superbôs
Cornibus inter sê subigit dêcernere amantês.
Pascitur in magnâ Silâ formôsa juvenca;
Illi alternantês multâ vi prælia miscent
Vulneribus crêbris; lavit âter corpora sanguis,
Versa que in obnixôs urgentur cornua vastô
Cum gemitû; reboant silvæ que et magnus Olympus.
Nec môs bellantês ûnâ stabulâre; sed alter
Victus abit, longê que ignôtis exulat ôris,
Multa gemens ignôminiam plâgâs que superbi
Victôris, tum quôs âmisit inultus amôrês,
Et stabula adspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni cûrâ vîrês exercet, et inter
Dûra jacet pernox instrâtô saxa cubili,
Frondibus hirsûtis et cârice pastus acûtâ,
Et tentat sêsê, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus truncô, ventôs que lacessit
Ictibus, et sparsâ ad pugnam prôlûdit arênâ.
Post, ubi collectum rôbur, vîrês que refectæ,
Signa movet, præceps que oblitum fertur in hostem:
Fluctus uti mediô cœpit quum albescere pontô,
Longius ex altô que sinum trahit; ut que, volûtus
Ad terrâs, immâne sonat per saxa, neque ipsô
Monte minor prôcumbit; at ima exæstuat unda
Verticibus, nigram que altê subjectat arênam.
Omne adeô genus in terris hominum que ferârum que,
Et genus æquoreum, pecudês, pictæ que volucrês,
In furiâs ignem que ruunt: amor omnibus idem.
Tempore nôn aliô catulôrum oblita leæna
Sævior errâvit campis; nec fûnera vulgô
Tam multa infornês ursi strâgem que dedêre
Per silvâs; tum sævus aper, tum pessima tigris;
Heu, male tum Libyæ sôlis errâtur in agris.
Nôn ne vidês, ut tôta tremor pertentet equôrum
Corpora, si tantum nôtâs odor attulit aurâs?
Âc neque eôs jam fræna virûm, neque verbera sæva,
Nôn scopuli, rûpês que cavæ, atque objecta retardant

Flúmina, correptós undá torquentia montés.
Ipse ruit, dentés que Sabellicus exacuit sús,
Et pede prósubigit terram, fricat arbore costás,
Atque hinc atque illinc humerós ad vulnera dúrat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Dúrus amor? nempe abruptis turbáta procellis
Nocte natat cæcá sérus freta; quem super ingens
Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclámant
Æquora; nec miseri possunt revocáre parentés,
Nec moritúra super crúdéli fúnere virgo.
Quid lyncés Bacchi variæ, et genus ácre lupórum,
Atque canum? quid, quæ imbellés dant prælia cervi?
Scilicet ante omnés furor est insignis equárum;
Et mentem Venus ipsa dedit, quó tempore Glauci
Potniades mális membra absumsére quadrigæ.
Illás dúcit amor trans Gargara, trans que sonantem
Ascanium; superant montés, et flúmina tránant;
Continuó que avidis ubi subdita flamma medullis,
Vére magis, (quia vére calor redit ossibus,) illæ
Óre omnés versæ in Zephyrum stant rúpibus altis,
Exceptant que levés aurás; et sæpe sine ullis
Conjugiis ventó gravidæ, (mirábile dictú!)
Saxa per et scopulós et dépressás convallés
Diffugiunt; nón, Eure, tuós, neque sólis ad ortús,
In Boreán Caurum que, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvió contristat frigore cœlum.
Hinc démum, hippomanes véró quod nómine dicunt
Pastórés, lentum déstillat ab inguine virus;
Hippománes, quod sæpe malæ légére novercæ,
Miscuérunt que herbás et nón innoxia verba.
Sed fugit intereá, fugit irreparábile tempus,
Singula dum capti circumvectámur amóre.
Hoc satis armentis; superat pars altera cúræ,
Lánigerós agitáre gregés, hirtás que capellás.
Hic labor; hinc laudem fortés spéráte colóni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, et angustis hunc addere rébus honórem.

Sed mē Parnassi dēserta per ardua dulcis
Raptat amor; juvat īre jugis, quā nulla priōrum
Castaliam molli dīvertitur orbita clīvō.
Nunc, veneranda Palēs, magnō nunc ōre sonandum.
  Incipiens, stabulis ēdīco in mollibus herbam
Carpere ovēs, dum mox frondōsa redūcitur æstās;
Et multā dūram stipulā fīlicum que manipulis
Sternere subter humum, glaciēs nē frigida lædat
Molle pecus, scabiem que ferat, turpēs que podagrās;
Post, hinc digressus, jubeō frondentia capris
Arbuta sufficere, et fluviōs præbēre recentēs;
Et stabula ā ventis hibernō oppōnere sōli
Ad medium conversa diem, quum frīgidus ōlim
Jam cadit, extrēmō que irrōrat Aquārius annō.
Hæ quoque nōn cūrā nōbis leviōre tuendæ,
Nec minor ūsus erit; quamvis Milēsia magnō
Vellera mūtentur Tyriōs incocta rubōrēs:
Densior hinc sobolēs; hinc largi cōpia lactis;
Quam magis exhaustō spūmāverit ūbere mulctra,
Læta magis pressis mānābunt flūmina mammis.
Nec minus intereā barbās incāna que menta
Cinyphii tondent hirci, sētās que comantēs,
Ūsum in castrōrum, et miseris vēlāmina nautis.
Pascuntur vērō silvās, et summa Lycæi,
Horrentēs que rubōs, et amantēs ardua dūmōs;
Atque ipsæ memorēs redeunt in tecta, suōs que
Dūcunt, et gravidō superant vix ūbere līmen.
Ergo omni studiō glaciem ventōs que nivālēs,
Quō minor est illis cūræ mortālis egestās,
Āvertēs; victum que serēs, et virgea lætus
Pābula, nec tōtā claudēs fœnilia brūmā.
At vērō, Zephyris quum læta vocantibus æstās,
In saltūs utrumque gregem atque in pascua mittēs.
Lūciferi primō cum sidere frigida rūra
Carpāmus, dum māne novum, dum grāmina cānent,
Et rōs in tenerā pecori grātissimus herbā.
Inde, ubi quarta sitim cœli collēgerit hōra,

Et cantu̇ querulæ rumpent arbusta cicȧdæ;
Ad puteȯs, aut alta gregės ad stagna jubėto
Currentem ilignis pȯtȧre canȧlibus undam;
Æstibus at mediis umbrȯsam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquȯ rȯbore quercus
Ingentės tendat rȧmȯs, aut sicubi nigrum
İlicibus crėbris sacrȧ nemus accubet umbrȧ:
Tum tenuės dare rursus aquȧs, et pascere rursus,
Sȯlis ad occȧsum, quum frigidus ȧera vesper
Temperat, et saltu̇s reficit jam roscida lu̇na,
Littora que alcyonėn resonant, acalanthida du̇mi.
Quid tibi pastȯrės Libyæ, quid pascua versu̇
Prȯsequar, et rȧris habitȧta mapȧlia tectis?
Sæpe diem noctem que, et tȯtum ex ordine mensem
Pascitur, it que pecus longa in dėserta sine ullis
Hospitiis; tantum campi jacet; omnia sėcum
Armentȧrius Ȧfer agit, tectum que, larem que,
Arma que, Amyclæum que canem, Cressam que pharetram;
Nȯn secus ȧc patriis ȧcer Rȯmȧnus in armis
Injustȯ sub fasce viam quum carpit, et hosti
Ante expectȧtum positis stat in agmine castris.
At nȯn, quȧ Scythiæ gentės, Mæȯtia que unda,
Turbidus et torquens flȧvėntės Ister arėnȧs,
Quȧ que redit medium Rhodopė porrecta sub axem,
Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullæ
Aut herbæ campȯ appȧrent, aut arbore frondės;
Sed jacet aggeribus niveis informis, et altȯ
Terra gelu̇ lȧtė, septem que adsurgit in ulnȧs.
Semper hiems, semper spirantės frigora Cauri.
Tum sȯl pallentės haud unquam discutit umbrȧs;
Nec quum invectus equis altum petit æthera, nec quum
Præcipitem Ȯceani rubrȯ lavit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flu̇mine crustæ,
Unda que jam tergȯ ferrȧtȯs sustinet orbės,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris;
Æra que dissiliunt vulgȯ, vestės que rigescunt

Indu̇tæ, cædunt que secu̇rıbus hu̇mıda vina,
Et tȯtæ solıdam ın glacıem vertėre lacu̇næ,
Stirıa que ımpexis ındu̇ruıt horrıda barbis.
Intereȧ tȯtȯ nȯn sėcıus ȧere nıngıt;
Intereunt pecudės, stant cırcumfu̇sa pruinis
Corpora magna boum; confertȯ que agmıne cervi
Torpent mȯle novȧ, et summis vıx cornıbus extant.
Hȯs nȯn ımmıssis canıbus, nȯn cassıbus ullis,
Pu̇nıceæ ve agıtant pavıdȯs formidıne pennæ;
Sed frustrȧ opposıtum tru̇dentės pectore montem
Cȯmınus obtruncant ferrȯ, gravıter que rudentės
Cædunt, et magnȯ læti clȧmȯre reportant.
Ipsi ın dėfossis specubus sėcu̇ra sub altȧ
Ȯtıa agunt terrȧ, congesta que rȯbora, tȯtȧs que
Advolvėre focis ulmȯs, ıgni que dedėre.
Hic noctem lu̇dȯ du̇cunt, et pȯcula læti
Fermentȯ atque acıdis ımıtantur vitea sorbis.
Tȧlıs Hyperboreȯ septem subȷecta trıȯni
Gens effræna vırûm Riphæȯ tundıtur Eurȯ,
Et pecudum fulvis vėlȧtur corpora sėtis.
Si tıbı lȧnıcıum cu̇ræ; primum aspera sılva,
Lappæ que trıbuli que absınt; fuge pȧbula læta;
Contınuȯ que gregės vıllis lege mollıbus albȯs.
Illum autem, quamvis arıės sıt candıdus ıpse,
Nıgra subest u̇dȯ tantum cuı lıngua palȧtȯ,
Reȷıce, nė maculis ınfuscet vellera pullis
Nascentum, plėnȯ que alıum cırcumspıce campȯ.
Mu̇nere sic nıveȯ lȧnæ, si crėdere dıgnum est,
Pȧn deus Arcadıæ captam tė, Lu̇na, fefellıt,
In nemora alta vocans; nec tu̇ aspernȧta vocantem.
At cuı lactıs amor, cytısum lȯtȯs que frequentės
Ipse manu̇ salsȧs que ferat præsėpıbus herbȧs.
Hınc et amant fluvıȯs magıs et magıs u̇bera tendunt,
Et salıs occultum referunt ın lacte sapȯrem.
Multi ȷam excrėtȯs prohıbent ȧ mȧtrıbus hædȯs,
Prima que ferrȧtis præfigunt ȯra capıstris;
Quod surgente dıė mulsėre, hȯris que dıurnis,

Nocte premunt; quod jam tenebris et sòle cadente,
Sub lùcem exportans calathis adit oppida pastor,
Aut parcò sale contingunt, hiemi que repònunt.
  Nec tibi cùra canum fuerit postrèma; sed ùnà
Vèlòcis Spartæ catulòs àcrem que Molossum
Pasce serò pingui; nunquam, custòdibus illis,
Nocturnum stabulis fùrem, incursùs que lupòrum,
Aut impàcàtòs à tergò horrèbis Ibèròs.
Sæpe etiam cursù timidòs agitàbis onagròs,
Et canibus leporem, canibus vènàbere dàmàs.
Sæpe volùtàbris pulsòs silvestribus apròs
Latràtù turbàbis agens, montès que per altòs
Ingentem clàmòre premès ad rètia cervum.
  Disce et odòràtam stabulis accendere cedrum,
Galbaneò que agitàre gravès nidòre chelỳdròs.
Sæpe sub immòtis præsèpibus aut mala tactù
Vipera dèlituit, cœlum que exterrita fùgit;
Aut tectò assuètus coluber succèdere et umbræ,
Pestis acerba boum, pecori que adspergere virus,
Fòvit humum: cape saxa manù, cape ròbora, pastor,
Tollentem que minàs et sibila colla tumentem
Dèjice; jam que fugà timidum caput abdidit altè
Quum medii nexùs, extrèmæ que agmina caudæ
Solvuntur, tardòs que trahit sinus ultimus orbès.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squàmea convolvens sublàtò pectore terga,
Atque notis longam maculòsus grandibus alvum;
Qui, dum amnès ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vère madent ùdò terræ, àc pluviàlibus Austris,
Stagna colit, ripis que habitans, hic piscibus àtram
Improbus ingluviem rànis que loquàcibus explet.
Postquam exusta palùs, terræ que ardòre dehiscunt,
Exsilit in siccum, et flammantia lùmina torquens
Sævit agris, asper que siti atque exterritus æstù.
Nè mihi tum mollès sub diò carpere somnòs,
Neu dorsò nemoris libeat jacuisse per herbàs,
Quum positis novus exuviis nitidus que juventà

Volvitur, aut catulòs tectis aut òva relinquens,
Arduus ad sòlem et linguis micat òre trisulcis.
Morbòrum quoque tè causàs et signa docèbo.
Turpis ovès tentat scabiès, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persèdit, et horrida cànò
Brùma gelù; vel quum tonsis illòtus adhæsit
Sùdor, et hirsùti secuèrunt corpora veprès.
Dulcibus idcircò fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, ùdis que ariès in gurgite villis
Mersàtur, missus que secundò dèfluit amni;
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurcà,
Et spùmàs miscent argenti, viva que sulfura,
Ìdæàs que picès, et pinguès unguine cèràs,
Scillam que helleboròs que gravès nigrum que bitùmen:
Nòn tamen ulla magis præsens fortùna labòrum est,
Quam si quis ferrò potuit rescindere summum
Ulceris òs; alitur vitium, vivit que tegendò,
Dum medicàs adhibère manùs ad vulnera pastor
Abnegat, aut melióra deòs sedet òmina poscens.
Quin etiam ima dolor bàlantum lapsus ad ossa
Quum furit, atque artùs dèpascitur àrida febris,
Pròfuit incensòs æstùs àvertere, et inter
Ìma ferire pedis salientem sanguine vènam;
Bisaltæ quò mòre solent, àcer que Gelònus,
Quum fugit in Rhodopèn, atque in dèserta Getàrum,
Et làc concrètum cum sanguine pòtat equinò.
Quam procul aut molli succèdere sæpius umbræ
Videris, aut summàs carpentem ignàvius herbàs,
Extrèmam que sequi, aut mediò pròcumbere campò
Pascentem, et sèræ sòlam dècèdere nocti,
Continuò culpam ferrò compesce, prius quam
Dira per incautum serpant contàgia vulgus.
Nòn tam crèber agens hiemem ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestès; nec singula morbi
Corpora corripiunt, sed tòta æstiva repente,
Spem que gregem que simul, cunctam que ab origine
gentem.

Tum sciat āeriās Alpēs, et Nōrica si quis
Castella in tumulis, et Iāpidis arva Timāvi,
Nunc quoque post tantō videat dēserta que regna
Pastōrum, et longē saltūs lātē que vacantēs.
Hic quondam morbō cœli miseranda coorta est
Tempestās, tōtō que autumni incanduit æstū,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferārum,
Corrūpit que lacūs, infēcit pābula tābō.
Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea vēnis
Omnibus acta sitis miserōs adduxerat artūs,
Rursus abundābat fluidus liquor, omnia que in sē
Ossa minūtātim morbō collapsa trahēbat.
Sæpe in honōre deûm mediō stans hostia ad āram,
Lānea dum niveā circumdatur infula vittā,
Inter cunctantēs cecidit moribunda ministrōs;
Aut si quam ferrō mactāverat ante sacerdōs,
Inde neque impositis ardent altāria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere vātēs,
Āc vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
Summa que jējūnā saniē infuscātur arēna.
Hinc lætis vituli vulgō moriuntur in herbis,
Et dulcēs animās plēna ad præsēpia reddunt.
Hinc canibus blandis rabiēs venit, et quatit ægrōs
Tussis anhēla suēs, āc faucibus angit obēsis.
Lābitur infēlix, studiōrum atque immemor herbæ,
Victor equus, fontēs que āvertitur, et pede terram
Crēbro ferit; dēmissæ aurēs; incertus ibidem
Sūdor, et ille quidem moritūris frigidus; āret
Pellis, et ad tactum tractanti dūra resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diēbus;
Sin in prōcessū cœpit crūdescere morbus,
Tum vēro ardentēs oculi, atque attractus ab altō
Spiritus, interdum gemitū gravis, ima que longō
Īlia singultū tendunt; it nāribus āter
Sanguis, et obsessās faucēs premit aspera lingua.
Prōfuit insertō laticēs infundere cornū
Lēnæōs; ea visa salūs morientibus ūna.

Mox erat hoc ipsum exitiô, furiis que refecti
Ardêbant, ipsi que suôs, jam morte sub ægrâ,
(Dî meliôra piis, errôrem que hostibus illum !)
Discissôs nûdis laniâbant dentibus artûs.
Ecce autem dûrô fûmans sub vômere taurus
Concidit, et mixtum spûmis vomit ôre cruôrem,
Extrêmôs que ciet gemitûs: it tristis arâtor,
Mœrentem abjungens frâternâ morte juvencum,
Atque opere in mediô dêfixa reliquit arâtra.
Nôn umbræ altôrum nemorum, nôn mollia possunt
Prâta movêre animum, nôn qui per saxa volûtus
Pûrior êlectrô campum petit amnis; at ima
Solvuntur latera, atque oculôs stupor urget inertês,
Ad terram que fluit dêvexô pondere cervix.
Quid labor aut benefacta juvant? quid vômere terrâs
Invertisse gravês? atqui nôn Massica Bacchi
Mûnera, nôn illis epulæ nocuêre repostæ:
Frondibus et victû pascuntur simplicis herbæ;
Pôcula sunt fontês liquidi, atque exercita cursû
Flûmina, nec somnôs abrumpit cûra salûbrês.
Tempore nôn aliô dicunt regiônibus illis
Quæsitâs ad sacra bovês Jûnônis, et ûris
Imparibus ductôs alta ad dônâria currûs.
Ergo ægrê rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt frûgês, montês que per altôs
Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
Nôn lupus insidiâs explôrat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat; âcrior illum
Cûra domat: timidi dâmæ cervi que fugâcês
Nunc inter que canês et circum tecta vagantur.
Jam maris immensi prôlem, et genus omne natantum
Littore in extrêmô, ceu naufraga corpora, fluctus
Prôluit; insolitæ fugiunt in flûmina phôcæ.
Interit et curvis frustrâ dêfensa latebris
Vipera, et attoniti squâmis adstantibus hŷdri.
Ipsis est âêr avibus nôn æquus, et illæ
Præcipitês altâ vitam sub nûbe relinquunt.

Prætereà jam nec mùtàri pàbula rèfert,
Quæsitæ que nocent artès; cessère magistri
Phillyridès Chiròn Àmythàonius que Melampùs;
Sævit et in lùcem Stygiis èmissa tenebris
Pallida Tisiphonè, morbòs agit ante metum que,
In que diès avidum surgens caput altius effert.
Bàlàtù pecorum et crèbris mùgitibus amnès,
Àrentès que sonant ripæ, collès que supini.
Jam que catervàtim dat stràgem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadàvera tàbò,
Dònec humò tegere, àc foveis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis ùsus; nec viscera quisquam
Aut undis abolère potest, aut vincere flammà;
Nec tondère quidem morbò illuviè que perèsa
Vellera, nec tèlàs possunt attingere putrès.
Vèrum etiam invisòs si quis tentârat amictùs,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sùdor
Membra sequèbàtur; nec longò deinde moranti
Tempore contactòs artùs sacer ignis edèbat.

GEORGICÒN LIBER QUARTUS.

Pròtinus àerii mellis cœlestia dòna
Exequar: hanc etiam, Mæcènàs, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectàcula rèrum,
Magnanimòs que ducès, tòtíus que ordine gentis
Mòrès, et studia, et populòs, et prælia dicam.
In tenui labor; at tenuis nòn glòria, si quem
Nùmina læva sinunt, audit que vocàtus Apollo.
Principiò sèdès apibus statiò que petenda,
Quò neque sit ventis aditus, (nam pàbula venti
Ferre domum prohibent,) neque ovès hædi que petulci
Flòribus insultent, aut errans bùcula campò

Dêcutiat rôrem, et surgentês atterat herbâs.
Absint et picti squâlentia terga lacerti
Pinguibus â stabulis, meropês que, aliæ que volucrês,
Et manibus Procnê pectus signâta cruentis.
Omnia nam lâtê vastant, ipsâs que volantês
Ôre ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontês, et stagna virentia muscô
Adsint, et tenuis fugiens per grâmina rivus;
Palma que vestibulum, aut ingens oleaster inumbret;
Ut, quum prima novi dûcent exâmina rêgês
Vêre suô, lûdet que favis êmissa juventûs,
Vicina invitet dêcêdere ripa calôri,
Obvia que hospitiis teneat frondentibus arbôs.
In medium, seu stâbit iners, seu prôfluet hûmor,
Transversâs salicês, et grandia conjice saxa,
Pontibus ut crêbris possint consistere, et âlâs
Pandere ad æstivum sôlem, si forte morantês
Sparserit, aut præceps Neptûnô immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ viridês, et olentia lâtê
Serpylla, et graviter spirantis côpia thymbræ
Flôreat, irriguum que bibant violâria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi sûta cavâtis,
Seu lentô fuerint alveâria vimine texta,
Angustôs habeant aditûs; nam frigore mella
Côgit hiems, eadem que calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda; neque illæ
Nêquicquam in tectis certâtim tenuia cêrâ
Spirâmenta linunt, fûcô que et flôribus ôrâs
Explent, collectum que hæc ipsa ad mûnera glûten,
Et viscô et Phrygiæ servant pice lentius Îdæ.
Sæpe etiam effossis, (si vêra est fâma,) latebris
Sub terrâ fôvêre larem, penitus que repertæ
Pûmicibus que cavis, exêsæ que arboris antrô.
Tû tamen ê lêvi rimôsa cubilia limô
Unge fovens circum, et rârâs superinjice frondês.
Neu propius tectis taxum sine, nê ve rubentês
Ûre focô cancrôs, altæ neu crêde palûdi;

Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsū
Saxa sonant, vōcis que offensa resultat imāgo.
  Quod superest, ubi pulsam hiemem sōl aureus ēgit
Sub terrās, cœlum que æstivā lūce reclūsit,
Illæ continuō saltūs silvās que peragrant,
Purpureōs que metunt flōrēs, et flūmina libant
Summa levēs: hinc nescio quā dulcēdine lætæ
Prōgeniem nidōs que fovent; hinc arte recentēs
Excūdunt cērās, et mella tenācia fingunt.
Hinc ubi jam ēmissum caveis ad sidera cœli
Nāre per æstātem liquidam suspexeris agmen,
Obscūram que trahi ventō mirābere nūbem,
Contemplātor: aquās dulcēs, et frondea semper
Tecta petunt; hūc tū jussōs adsperge sapōrēs,
Trita melisphylla, et cērinthæ ignōbile grāmen;
Tinnitūs que ciē, et Mātris quate cymbala circum.
Ipsæ consident medicātis sēdibus; ipsæ
Intima mōre suō sēsē in cūnābula condent.
  Sin autem ad pugnam exierint, (nam sæpe duōbus
Rēgibus incessit magnō discordia mōtū,)
Continuō que animōs vulgi et trepidantia bellō
Corda licet longē præsciscere; namque morantēs
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractōs sonitūs imitāta tubārum;
Tum trepidæ inter sē coeunt, pennis que coruscant,
Spicula que exacuunt rostris, aptant que lacertōs,
Et circā rēgem atque ipsa ad prætōria densæ
Miscentur, magnis que vocant clāmōribus hostem.
Ergo, ubi vēr nactæ sūdum campōs que patentēs,
Ērumpunt portis; concurritur; æthere in altō
Fit sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipitēs que cadunt: nōn densior āere grando,
Nec dē concussā tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per mediās aciēs, insignibus ālis,
Ingentēs animōs angustō in pectore versant,
Usque adeo obnixi nōn cēdere, dum gravis aut hōs
Aut hōs versa fugā victor dare terga subēgit.

Hi mōtūs animōrum atque hæc certāmina tanta
Pulveris exigui jactū compressa quiescent.
  Vērum ubi ductōrēs aciē revocāveris ambo,
Dēterior qui visus, eum, nē prōdigus obsit,
Dēde neci; melior vacuā sine regnet in aulā.
Alter erit maculīs aurō squālentibus ardens;
Nam duo sunt genera; hic melior, insignis et ōre,
Et rutilis clārus squāmis; ille horridus alter
Dēsidiā, lātam que trahens inglōrius alvum.
Ut binæ rēgum faciēs, ita corpora plēbis:
Namque aliæ turpēs horrent, ceu pulvere ab altō
Quum venit, et siccō terram spuit ōre viātor
Āridus; ēlūcent aliæ et fulgōre coruscant,
Ardentēs aurō, et paribus lita corpora guttis.
Hæc potior sobolēs. Hinc cœli tempore certō
Dulcia mella premēs: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et dūrum Bacchi domitūra sapōrem.
  At quum incerta volant, cœlō que exāmina lūdunt,
Contemnunt que favōs, et frigida tecta relinquunt,
Instabilēs animōs lūdō prohibēbis ināni;
Nec magnus prohibēre labor; tū rēgibus ālās
Ēripe; nōn illis quisquam cunctantibus altum
Īre iter, aut castris audēbit vellere signa.
Invitent croceis hālantēs flōribus horti,
Et custōs fūrum atque avium cum falce salignā
Hellespontiaci servet tūtēla Priāpi.
Ipse thymum pinōs que ferens dē montibus altis
Tecta serat lātē circum, cui tālia cūræ;
Ipse labōre manum dūrō terat; ipse ferācēs
Figat humō plantās, et amicōs irriget imbrēs.
  Atque equidem, extrēmō nī jam sub fine labōrum
Vēla traham, et terris festinem advertere prōram,
Forsitan et pinguēs hortōs quæ cūra colendi
Ornāret, canerem, biferi que rosāria Pæsti;
Quō que modō pōtis gaudērent intuba rivis,
Et viridēs apiō ripæ, tortus que per herbam
Cresceret in ventrem cucumis; nec sēra comantem

Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentės que hederås, et amantės littora myrtős.
Namque sub Œbaliæ memini mė turribus arcis,
Quå niger hůmectat flåventia culta Galėsus,
Córycium vidisse senem, cui pauca relicti
Jůgera rūris erant, nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportůna seges, nec commoda Bacchó.
Hic rårum tamen in důmis olus, alba que circum
Lilia, verbėnås que premens, vescum que papåver,
Rėgum æquåbat opės animis, sėrå que revertens
Nocte domum dapibus mensås oneråbat inemptis:
Primus vėre rosam atque autumnó carpere póma,
Et quum tristis hiems etiamnum frigore saxa
Rumperet, et glaciė cursůs frænåret aquårum,
Ille comam mollis jam tondėbat hyacinthi,
Æståtem increpitans sėram Zephyrós que morantės.
Ergo apibus fœtis idem atque exåmine multó
Primus abundåre, et spůmantia cógere pressis
Melle favis; illi tiliæ, atque ůberrima pinus;
Quot que in flóre novó pómis sė fertilis arbós
Induerat, totidem autumnó måtůra tenėbat.
Ille etiam sėrås in versum distulit ulmós,
Ėdůram que pyrum, et spinós jam průna ferentės,
Jam que ministrantem platanum pótantibus umbrås:
Vėrum hæc ipse equidem spatiis exclůsus iniquis
Prætereo, atque aliis post mė memoranda relinquo.
  Nunc age, nåtůrås apibus quås Jůpiter ipse
Addidit, expediam: pró quå mercėde, canórós
Cůrėtum sonitůs crepitantia que æra secůtæ,
Dictæó cœli rėgem påvėre sub antró.
Sólæ commůnės nåtós, consortia tecta
Urbis habent, magnis que agitant sub lėgibus ævum;
Et patriam sólæ, et certós nóvėre penåtės;
Ventůræ que hiemis memorės æståte labórem
Experiuntur, et in medium quæsita repónunt.
Namque aliæ victů invigilant, et fœdere pactó
Exercentur agris; pars intrå septa domórum

Narcissi lacrymam, et lentum dė cortice glūten,
Prima favis pōnunt fundāmina, deinde tenācēs
Suspendunt cērās; aliæ spem gentis adultōs
Ēdūcunt fœtūs; aliæ pūrissima mella
Stipant, et liquidō distendunt nectare cellās;
Sunt quibus ad portās cecidit custōdia sorti;
In que vicem speculantur aquās, et nūbila cœli;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine factō
Ignāvum fūcōs pecus ā præsēpibus arcent:
Fervet opus, redolent que thymō frāgrantia mella.
Āc veluti, lentis Cyclōpēs fulmina massis
Quum properant, alii taurinis follibus aurās
Accipiunt reddunt que, alii stridentia tingunt
Æra lacū; gemit impositis incūdibus Ætna;
Illi inter sēsē magnā vi brāchia tollunt
In numerum, versant que tenācī forcipe ferrum:
Nōn aliter, si parva licet compōnere magnis,
Cecropiās innātus apēs amor urget habendi,
Mūnere quamque suō: grandævis oppida cūræ,
Et mūnire favōs, et Dædala fingere tecta;
At fessæ multā referunt sē nocte minōrēs,
Crūra thymō plēnæ; pascuntur et arbuta passim,
Et glaucās salicēs, casiam que, crocum que rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrūgineōs hyacinthōs.
Omnibus ūna quiēs operum, labor omnibus ūnus:
Māne ruunt portis; nusquam mora: rursus eāsdem
Vesper ubi ē pastū tandem dēcēdere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora cūrant;
Fit sonitus, mussant que ōrās et limina circum.
Post, ubi jam thalamis sē composuēre, silētur
In noctem, fessōs que sopor suus occupat artūs.
Nec vēro ā stabulis pluviā impendente recēdunt
Longius, aut crēdunt cœlō, adventantibus Euris,
Sed circum tūtæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursūs que brevēs tentant, et sæpe lapillōs,
Ut cymbæ instabilēs fluctū jactante saburram,
Tollunt; his sēsē per inānia nūbila librant.

Illum adeó placuisse apibus mirábere mórem,
Quod nec concubitú indulgent, nec corpora segnés
In Venerem solvunt, aut fœtús nixibús édunt,
Vérum ipsæ é foliis nátós et suávibus herbis
Óre legunt; ipsæ régem parvós que Quirités
Sufficiunt, aulás que et cérea regna refingunt.
Sæpe etiam dúris errandó in cótibus álás
Attrivére, ultró que animam sub fasce dedére:
Tantus amor flórum, et generandi glória mellis.
Ergo ipsás quamvis angusti terminus ævi
Excipiat, (neque enim plús septima dúcitur æstás,)
At genus immortále manet, multós que per annós
Stat fortúna domús, et avi numerantur avórum.
Prætereá régem nón sic Ægyptus, et ingens
Lýdia, nec populi Parthórum, aut Médus Hydaspés
Observant: rége incolumi, mens omnibus úna est;
Ámissó, rúpére fidem, constructa que mella
Diripuére ipsæ, et crátés solvére favórum.
Ille operum custós: illum admirantur, et omnés
Circumstant fremitú densó, stipant que frequentés,
Et sæpe attollunt humeris, et corpora belló
Objectant, pulchram que petunt per vulnera mortem.
His quidam signis atque hæc exempla secúti,
Esse apibus partem divinæ mentis, et haustús
Ætheriós dixére; deum namque ire per omnés
Terrás que, tractús que maris, cœlum que profundum;
Hinc pecudés, armenta, virós, genus omne ferárum,
Quem que sibí tenués nascentem arcessere vitás;
Scilicet húc reddi deinde ác resolúta referri
Omnia; nec morti esse locum, sed viva voláre
Sideris in numerum, atque altó succédere cœló.
Si quandó sédem angustam, serváta que mella
Thésauris relinés, prius haustú sparsus aquárum
Óra fové, fúmós que manú prætende sequácés.
Bis gravidós cógunt fœtús, duo tempora messis,
Táygeté simul ós terris ostendit honestum
Pleias, et Óceani sprétós pede reppulit amnés,

Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquôsi
Tristior hibernâs cœlô dêscendit in undâs.
Illis ira modum suprâ est, læsæ que venênum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ vênis, animâs que in vulnera pônunt.
Sin dûram metuês hiemem, parcês que futûrô,
Contûsôs que animôs, et rês miserâbere fractâs,
At suffire thymô, cêrâs que recidere inânês
Quis dubitet? nam sæpe favôs ignôtus adêdit
Stellio; et lûcifugis congesta cubilia blattis;
Immûnis que sedens aliêna ad pâbula fûcus,
Aut asper crâbro imparibus sê immiscuit armis;
Aut dirum tineæ genus, aut invisa Minervæ
Laxôs in foribus suspendit arânea cassês.
Quô magis exhaustæ fuerint, hôc âcrius omnês
Incumbent generis lapsi sarcire ruinâs,
Complêbunt que fôrôs, et flôribus horrea texent.
   Si vêrô (quoniam câsûs apibus quoque nostrôs
Vita tulit) tristi languêbunt corpora morbô,
Quod jam nôn dubiis poteris cognoscere signis;
Continuô est ægris alius color; horrida vultum
Dêformat maciês: tum corpora lûce carentum
Exportant tectis, et tristia fûnera dûcunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus, omnês
Ignâvæ que famê et contractô frigore pigræ.
Tum sonus auditur gravior, tractim que susurrant;
Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster,
Ut mare sollicitum stridet refluentibus undis,
Æstuat ut clausis rapidus fornâcibus ignis.
Hic jam galbaneôs suâdêbo incendere odôrês,
Mella que arundineis inferre canâlibus, ultrô
Hortantem, et fessâs ad pâbula nôta vocantem.
Prôderit et tunsum gallæ admiscêre sapôrem,
Ârentês que rosâs, aut igni pinguia multô
Dêfruta, vel psythiâ passôs dê vite racêmôs,
Cecropium que thymum, et grave olentia centaurêa.

Est etiam flôs in prâtis, cui nômen amellô
Fêcêre agricolæ, facilis quærentibus herba;
Namque ûnô ingentem tollit dê cespite silvam,
Aureus ipse; sed in foliis, quæ plûrima circum
Funduntur, violæ sublûcet purpura nigræ:
Sæpe deûm nexis ornâtæ torquibus âræ;
Asper in ôre sapor: tonsis in vallibus illum
Pastôrês, et curva legunt prope flûmina Mellæ.
Hûjus odôrâtô râdicês incoque Bacchô,
Pâbula que in foribus plênis appône canistris.
Sed si quem prôlês subitô dêfêcerit omnis,
Nec, genus unde novæ stirpis revocêtur, habêbit,
Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quô que modô cæsis jam sæpe juvencis
Insincêrus apês tulerit cruor: altius omnem
Expediam primâ repetens ab origine fâmam.
Nam quâ Pellæi gens fortûnâta Canôpi
Accolit effûsô stagnantem flûmine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rûra phasêlis;
Quâ que pharetrâtæ vicinia Persidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arênâ,
Et diversa ruens septem discurrit in ôra
Usque colôrâtis amnis dêvexus ab Indis,
Omnis in hâc certam regió jacit arte salûtem.
Exiguus primum, atque ipsôs contractus ad ûsûs
Êligitur locus: hunc angusti que imbrice tecti
Parietibus que premunt arctis, et quâtuor addunt,
Quâtuor â ventis obliquâ lûce fenestrâs.
Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nârês, et spiritus ôris
Multa reluctanti obsuitur, plâgis que peremptô
Tunsa per integram solvuntur viscęra pellem.
Sic positum in clausô linquunt, et râmea costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiâs que recentês.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undâs,
Ante novis rubeant quam prâta colôribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.

Intereā teneris tepefactus in ossibus hūmor
Æstuat, et visenda modis animālia miris,
Trunca pedum primō, mox et stridentia pennis
Miscentur, tenuem que magis magis āera carpunt;
Dōnec, ut æstivis effūsus nūbibus imber,
Ērūpēre, aut ut, nervō pulsante, sagittæ,
Prima levēs ineunt si quandō prælia Parthi.
Quis deus, hanc, Mūsæ, quis nōbis extudit artem?
Unde nova ingressūs hominum experientia cēpit?
Pastor Aristæus fugiens Pēnēia Tempē,
Āmissis (ut fāma) apibus morbō que famē que,
Tristis ad extrēmi sacrum caput adstitit amnis,
Multa querens, atque hāc adfātus vōce parentem:
"Māter Cȳrēnē, māter, quæ gurgitis hūjus
Īma tenēs, quid mē præclārā stirpe deōrum,
(Si modo quem perhibēs, pater est Thymbræus Apollo,)
Invisum fātis genuisti? aut quō tibi nostri
Pulsus amor? quid mē cœlum spērāre jubēbās?
Ēn etiam hunc ipsum vitæ mortālis honōrem,
Quem mihi vix frūgum et pecudum custōdia sōlers
Omnia tentanti extuderat, tē mātre, relinquo.
Quin age, et ipsa manū fēlicēs ērue silvās;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messēs,
Ūre sata, et validam in vitēs mōlire bipennem,
Tanta meæ si tē cēpērunt tædia laudis."
At māter sonitum thalamō sub flūminis alti
Sensit: eam circum Milēsia vellera Nymphæ
Carpēbant, hyali saturō fūcāta colōre,
Drȳmō que Xanthō que Ligēa que Phyllodocē que,
Cæsariem effūsæ nitidam per candida colla;
Nēsæē, Spīō que, Thalia que, Cȳmodocē que,
Cȳdippē que et flāva Lycōrias; altera virgo,
Altera tum primōs Lūcinæ experta labōrēs;
Cliō que Beroē soror Ōceanitides ambæ,
Ambæ aurō, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyrē, atque Ōpis, et Āsia Dēiopēa,
Et tandem positis vēlox Arethūsa sagittis.

Inter quȧs cūram Clymenė narrābat inānem
Vulcāni, Martis que dolōs, et dulcia furta;
Ā que Chaō densōs divûm numerābat amōrēs.
Carmine quō captæ, dum fūsis mollia pensa
Dėvolvunt, iterum māternās impulit aurēs
Luctus Aristæi, vitreis que sedilibus omnēs
Obstupuēre; sed ante aliās Arethūsa sorōrēs
Prōspiciens, summā flāvum caput extulit undā,
Et procul: "Ō gemitū nōn frustrā exterrita tantō,
Cȳrēnė soror; ipse tibí tua maxima cūra
Tristis Aristæus Pēnei genitōris ad undam
Stat lacrymans, et tė crūdėlem nōmine dicit."
Huic percussa novā mentem formidine māter,
"Dūc age, dūc ad nōs; fās illi limina divûm
Tangere," ait: simul alta jubet discēdere lātė
Flūmina, quā juvenis gressūs inferret; at illum
Curvāta in montis faciem circumstetit unda,
Accēpit que sinū vastō, misit que sub amnem.
Jam que domum mirans genitricis, et hūmida regna,
Spēluncis que lacūs clausōs, lūcōs que sonantēs,
Ībat, et ingenti mōtū stupefactus aquārum,
Omnia sub magnā lābentia flūmina terrā
Spectābat diversa locis, Phāsim que Lycum que,
Et caput unde altus primum sė ērumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniēna fluenta,
Saxōsum que sonans Hypanis, Mȳsus que Caicus,
Et gemina aurātus taurinō cornua vultū
Ēridanus, quō nōn alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pūmice tecta
Perventum, et nāti flētūs cognōvit inānēs
Cȳrēnė; manibus liquidōs dant ordine fontės
Germānæ, tonsis que ferunt mantilia villis;
Pars epulis onerant mensās, et plēna repōnunt
Pōcula; Panchæis adolescunt ignibus āræ;
Et māter, "Cape Mæonii carchēsia Bacchi,
Ōceanō libēmus," ait: simul ipsa precātur

Òceanum que, patrem rèrum, Nymphàs que soròrès,
Centum quæ silvàs, centum quæ flùmina servant.
Ter liquidò ardentem perfùdit nectare Vestam;
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Òmine quò firmans animum, sic incipit ipsa:
"Est in Carpathiò Neptùni gurgite vàtès
Cæruleus Pròteus, magnum qui piscibus æquor
Et junctò bipedum currù mètitur equòrum.
Hic nunc Èmathiæ portùs patriam que revisit
Pallènèn; hunc et Nymphæ veneràmur, et ipse
Grandævus Nèreus; nòvit namque omnia vàtès,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventùra trahantur.
Quippe ita Neptùnò visum est, immània cùjus
Armenta, et turpès pascit sub gurgite phòcàs.
Hic tibi, nàte, prius vinclis capiundus, ut omnem
Expediat morbi causam, èventùs que secundet.
Nam sine vi nòn ulla dabit præcepta, neque illum
Òrandò flectès; vim dùram et vincula captò
Tende; doli circum hæc dèmum frangentur inànès.
Ipsa ego tè, mediòs quum sòl accenderit æstùs,
Quum sitiunt herbæ, et pecori jam gràtior umbra est,
In sècrèta senis dùcam, quò fessus ab undis
Sè recipit, facile ut somnò aggrediàre jacentem.
Vèrum ubi correptum manibus vinclis que tenèbis,
Tum variæ èlùdent speciès atque òra feràrum:
Fiet enim subitò sùs horridus, àtra que tigris,
Squàmòsus que draco, et fulvà cervice leæna;
Aut àcrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquàs tenuès dilapsus abibit.
Sed quantò ille magis formàs sè vertet in omnès,
Tantò, nàte, magis contende tenàcia vincla;
Dònec tàlis erit mùtàtò corpore, quàlem
Viderìs, inceptò tegeret quum lùmina somnò."
  Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffundit odòrem,
Quò tòtum nàti corpus perduxit; at illi
Dulcis compositis spiràvit crinibus aura,
Atque habilis membris vènit vigor. Est specus ingens

Exèsi latere in montis, quò plùrima ventò
Cògitur, in que sinùs scindit sèsè unda reductòs;
Dèprensis òlim statiò tùtissima nautis:
Intus sè vasti Pròteus tegit objice saxi.
Hic juvenem in latebris àversum à lùmine Nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscùra resistit.
Jam rapidus torrens sitientès Sirius Indòs
Ardèbat; cœlò et medium sòl igneus orbem
Hauserat; àrèbant herbæ, et cava flùmina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquèbant,
Quum Pròteus consuèta petens è fluctibus antra
Ìbat; eum vasti circum gens hùmida ponti
Exultans ròrem làtè dispersit amàrum.
Sternunt sè somnò diversæ in littore phòcæ.
Ipse, velut stabuli custòs in montibus òlim,
Vesper ubi è pastù vitulòs ad tecta redùcit,
Auditis que lupòs acuunt bàlàtibus agni,
Considit scopulò medius, numerum que recenset.
Cùjus Aristæò quoniam est oblàta facultàs,
Vix dèfessa senem passus compònere membra,
Cum clàmòre ruit magnò, manicis que jacentem
Occupat: ille suæ contrà nòn immemor artis,
Omnia transformat sèsè in miràcula rèrum,
Ignem que, horribilem que feram, fluvium que liquentem.
Vèrum, ubi nulla fugam reperit pellàcia, victus
In sèsè redit, atque hominis tandem òre locùtus:
"Nam quis tè, juvenum confidentissime, nostràs
Jussit adire domòs? quid ve hinc petis?" inquit. At ille:
"Scis, Pròteu, scis ipse; neque est tè fallere cuiquam;
Sed tù dèsine velle: deûm præcepta secùti
Vènimus hinc lapsis quæsitum òràcula rèbus."
Tantum effàtus: ad hæc vàtès vi dènique multà
Ardentès oculòs intorsit lùmine glaucò,
Et graviter frendens, sic fàtis òra resolvit:
"Nòn tè nullíus exercent nùminis iræ:
Magna luis commissa: tibi hàs miseràbilis Orpheus

Haud quàquam ob meritum pœnàs, nî fàta resistant,
Suscitat, et raptà graviter prò conjuge sævit.
Illa quidem, dum tè fugeret per flùmina præceps,
Immànem ante pedès hỳdrum moritùra puella
Servantem ripàs altà nòn vidit in herbà.
At chorus æquàlis Dryadum clàmòre suprèmòs
Implêrunt montès; flêrunt Rhodopèiæ arcès,
Alta que Pangæa, et Rhèsi Màvortia tellùs,
Atque Getæ, atque Hebrus, et Actias Òrithyia.
Ipse, cavà sòlans ægrum testùdine amòrem,
Tè, dulcis conjux, tè sòlò in littore sècum,
Tè veniente diè, tè dècèdente canèbat.
Tænariàs etiam faucès, alta ostia Ditis,
Et càligantem nigrà formidine lùcum
Ingressus, Mànès que adiit, règem que tremendum,
Nescia que hùmànis precibus mansuescere corda.
At cantù commòtæ Erebi dè sèdibus imis
Umbræ ibant tenuès, simulàcra que lùce carentum:
Quam multa in foliis avium sè millia condunt,
Vesper ubi, aut hibernus agit dè montibus imber,
Màtrès, atque viri, dèfuncta que corpora vità
Magnanimûm hèròum, pueri, innuptæ que puellæ,
Impositi que rogis juvenès ante òra parentum;
Quòs circum limus niger, et dèformis arundo
Còcỳti, tardà que palùs inamàbilis undà
Alligat, et noviès Styx interfùsa coercet.
Quin ipsæ stupuère domùs atque intima Lèthi
Tartara, cæruleòs que implexæ crinibus anguès
Eumenides, tenuit que inhians tria Cerberus òra,
Atque Ixionii ventò rota constitit orbis.
Jam que pedem referens càsùs èvàserat omnès,
Reddita que Eurydicè superàs venièbat ad auràs,
Pòne sequens, (namque hanc dederat Pròserpina lègem,)
Quum subita incautum dèmentia cèpit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Mànès:
Restitit, Eurydicèn que suam jam lùce sub ipsà,
Immemor, heu! victus que animi respexit: ibi omnis
Effùsus labor, atque immitis rupta tyranni

Fœdera, ter que fragor stagnis auditus Avernis:
Illa, 'Quis et mé,' inquit, 'miseram, et té perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? én iterum crúdélia retro
Fáta vocant, condit que natantia lúmina somnus.
Jam que valé: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidás que tibí tendens, heu nón tua, palmás.'
Dixit, et ex oculis subitó, ceu fúmus in aurás
Commixtus tenués, fúgit diversa; neque illum,
Prensantem néquicquam umbrás, et multa volentem
Dicere prætereá, vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam passus transire palúdem.
Quid faceret? quó sé, raptá bis conjuge, ferret?
Quó flétú Mánés, quá númina vóce movéret?
Illa quidem Stygiá nábat jam frigida cymbá.
Septem illum tótós perhibent ex ordine mensés,
Rúpe sub áeriá, déserti ad Strýmonis undam
Flévisse, et gelidis hæc évolvisse sub antris,
Mulcentem tigrés, et agentem carmine quercús;
Quális pópuleá mœrens philoméla sub umbrá
Ámissós queritur fœtús, quós dúrus arátor
Observans nidó implúmés détraxit; at illa
Flet noctem, rámó que sedens miserábile carmen
Integrat, et mœstis láté loca questibus implet.
Nulla Venus, nón ulli animum flexére hymenæi:
Sólus Hyperboreás glaciés, Tanaim que niválem,
Arva que Riphæis nunquam viduáta pruinis
Lustrábat, raptam Eurydicén atque irrita Ditis
Dóna querens: sprétæ Ciconum quó múnere mátrés,
Inter sacra deûm, nocturni que orgia Bacchi,
Discerptum látós juvenem sparsére per agrós.
Tum quoque marmoreá caput á cervice revulsum,
Gurgite quum medió portans Œagrius Hebrus
Volveret, 'Eurydicén' vox ipsa et frigida lingua,
'Ah miseram Eurydicén,' animá fugiente, vocábat:
Eurydicén tótó referébant flúmine ripæ."

Hæc Próteus, et sé jactú dedit æquor in altum,
Quá que dedit, spúmantem undam sub vortice torsit.

At nōn Cȳrēnē: namque ultrō affāta timentem:
"Nāte, licet tristēs animō dēpōnere cūrās.
Hæc omnis morbi causa: hinc miserābile Nymphæ,
Cum quibus illa chorōs lūcis agitābat in altis,
Exitium misēre apibus. Tū mūnera supplex
Tende petens pācem, et facilēs venerāre Napæās;
Namque dabunt veniam vōtis, irās que remittent.
Sed, modus ōrandi qui sit, prius ordine dicam.
Quātuor eximiōs præstanti corpore taurōs,
Qui tibi nunc viridis dēpascunt summa Lycæi,
Dēlige, et intactā totidem cervice juvencās.
Quātuor his ārās alta ad dēlūbra deārum
Constitue, et sacrum jugulis dēmitte cruōrem;
Corpora que ipsa boum frondōsō dēsere lūcō.
Post, ubi nōna suōs Aurōra ostenderit ortūs,
Inferiās Orphei Lēthæa papāvera mittēs,
Plācātam Eurydicēn vitulā venerābere cæsā,
Et nigram mactābis ovem, lūcum que revisēs."
Haud mora; continuō mātris præcepta facessit;
Ad dēlūbra venit; monstrātās excitat ārās;
Quātuor eximiōs præstanti corpore taurōs
Dūcit, et intactā totidem cervice juvencās.
Post, ubi nōna suōs Aurōra induxerat ortūs,
Inferiās Orphei mittit, lūcum que revisit.
Hic vērō subitum āc dictū mirābile monstrum
Aspiciunt, liquefacta boum per viscera tōtō
Stridere apēs uterō, et ruptis effervere costis;
Immensās que trahi nūbēs; jam que arbore summā
Confluere, et lentis ūvam dēmittere rāmis.
Hæc super arvōrum cultū pecorum que canēbam,
Et super arboribus; Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphrātēn bellō, victor que volentēs
Per populōs dat jūra, viam que affectat Olympō.
Illō Virgilium mē tempore dulcis alēbat
Parthenopē, studiis flōrentem ignōbilis ōtî;
Carmina qui lūsi pastōrum, audax que juventā,
Tityre, tē patulæ cecini sub tegmine fāgi.

ÆNĖIDOS LIBER PRĪMUS.

Arma virum que canō, Trōjæ qui primus ab ōris
Ītaliam, fātō profugus, Lāvinia vēnit
Littora; multum ille et terris jactātus et altō,
Vi superûm, sævæ memorem Jūnōnis ob iram;
Multa quoque et bellō passus, dum conderet urbem,
Inferret que deōs Latiō: genus unde Latinum,
Albāni que patrēs, atque altæ mœnia Rōmæ.
Mūsa, mihī causās memorā, quō nūmine læsō,
Quid ve dolens, rēgina deûm tot volvere cāsūs
Insignem pietāte virum, tot adire labōrēs
Impulerit. Tantæ ne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuēre colōni,
Carthāgo, Ītaliam contrā Tiberina que longē
Ostia, dives opum, studiis que asperrima belli:
Quam Jūnō fertur terris magis omnibus ūnam
Posthabitā coluisse Samō; hic illius arma,
Hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,
Si quā fāta sinant, jam tum tendit que fovet que.
Prōgeniem sed enim Trōjānō ā sanguine dūci
Audierat, Tyriās ōlim quæ verteret arcēs;
Hinc populum lātē rēgem, bellō que superbum
Ventūrum excidiō Libyæ; sic volvere Parcās.
Id metuens, veteris que memor Sāturnia belli,
Prima quod ad Trōjam prō cāris gesserat Argis;
Necdum etiam causæ irārum sævi que dolōrēs
Exciderant animō; manet altā mente repostum
Jūdicium Paridis, sprētæ que injūria formæ,
Et genus invisum, et rapti Ganymēdis honōrēs;
His accensa super, jactātōs æquore tōtō

Trȯas, relliquiȧs Danaûm atque immitis Achilli,
Arcėbat longė Latiȯ; multȯs que per annȯs
Errȧbant acti fȧtis maria omnia circum.
Tantæ mȯlis erat Rȯmȧnam condere gentem.
Vix ė conspectū Siculæ tellūris in altum
Vėla dabant læti, et spūmȧs salis ære ruėbant;
Quum Jūno, æternum servans sub pectore vulnus,
Hæc sėcum: "Mė ne inceptȯ dėsistere victam,
Nec posse İtaliȧ Teucrȯrum ȧvertere rėgem?
Quippe vetor fȧtis. Pallas ne exūrere classem
Argivûm, atque ipsȯs potuit submergere pontȯ,
Ūnius ob noxam et furiȧs Ȧjȧcis Oilei?
Ipsa, Jovis rapidum jaculȧta ė nūbibus ignem,
Disjėcit que ratės, ėvertit que æquora ventis;
Illum exspirantem tranfixȯ pectore flammȧs
Turbine corripuit, scopulȯ que infixit acūtȯ.
Ast ego, quæ divûm incėdȯ rėgina, Jovis que
Et soror et conjux, ūnȧ cum gente tot annȯs
Bella gero. Et quisquam nūmen Jūnȯnis adȯret
Prættereȧ, aut supplex ȧris impȯnet honȯrem?"
Tȧlia flammȧtȯ sėcum dea corde volūtans,
Nimbȯrum in patriam, loca fœta furentibus Austris,
Æȯliam venit. Hic vastȯ rex Æolus antrȯ
Luctantės ventȯs tempestȧtės que sonȯrȧs
Imperiȯ premit, ȧc vinclis et carcere frænat.
Illi indignantės magnȯ cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsȧ sedet Æolus arce
Sceptra tenens, mollit que animȯs, et temperat irȧs:
Nî faciat, maria ȧc terrȧs cœlum que profundum
Quippe ferant rapidi sėcum, verrant que per aurȧs.
Sed pater omnipotens spėluncis abdidit ȧtris,
Hoc metuens; molem que et montės insuper altȯs
Imposuit; rėgem que dedit, qui fœdere certȯ
Et premere, et laxȧs sciret dare jussus habėnȧs.
Ad quem tum Jūnȯ supplex his vȯcibus ūsa est:
"Æole, (namque tibí divûm pater atque hominum rex
Et mulcėre dedit fluctūs et tollere ventȯ,)

Gens inimica mihí Tyrrhènum nàvigat æquor,
Ìlium in Ìtaliam portans, victòs que Penàtès.
Incute vim ventis, submersàs que obrue puppès :
Aut age diversòs ; et disjice corpora pontò.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quàrum, quæ formà pulcherrima, Dèiopèam
Connubiò jungam stabili, propriam que dicàbo :
Omnès ut tècum meritis prò tàlibus annòs
Exigat, et pulchrà faciat tè pròle parentem."
Æolus hæc contrà : "Tuus, ò règina, quid optès,
Explòràre labor ; mihi jussa capessere fàs est.
Tù mihi quodcunque hoc regni, tù sceptra Jovem que
Conciliàs ; tù dàs epulis accumbere divûm,
Nimbòrum que facis tempestàtum que potentem."
Hæc ubi dicta, cavum conversà cuspide montem
Impulit in latus ; àc venti, velut agmine factò,
Quà data porta, ruunt, et terràs turbine perflant.
Incubuère mari, tòtum que à sèdibus imis
Ùnà Eurus que Notus que ruunt crèber que procellis
Àfricus, et vastòs volvunt ad littora fluctùs.
Insequitur clàmor que virûm stridor que rudentum.
Èripiunt subitò nùbès cœlum que diem que
Teucròrum ex oculis ; pontò nox incubat àtra ;
Intonuère poli, et crèbris micat ignibus æthèr ;
Præsentem que viris intentant omnia mortem.
Extemplò Ænèæ solvuntur frigore membra.
Ingemit, et duplicès tendens ad sidera palmàs
Tàlia vòce refert : "Ò ter que quater que beàti,
Queis ante òra patrum Tròjæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere ! ò Danaûm fortissime gentis
Tydidè, mè ne Ìliacis occumbere campis
Nòn potuisse, tuà que animam hanc effundere dextrà,
Sævus ubi Æacidæ tèlò jacet Hector, ubi ingens
Sarpèdòn ; ubi tot Simois correpta sub undis
Scùta virûm galeàs que et fortia corpora volvit ?"
Tàlia jactanti stridens Aquilòne procella
Vèla adversa ferit, fluctùs que ad sidera tollit.

Franguntur rėmi; tum prōra ȧvertit, et undis
Dat latus; insequitur cumulō præruptus aquæ mons.
Hi summō in fluctū pendent; his unda dehiscens
Terram inter fluctūs aperit: furit æstus arēnis.
Trēs Notus abreptās in saxa latentia torquet:
(Saxa vocant Itali, mediis quæ in flūctibus, ārās:)
Dorsum immāne mari summō. Trēs Eurus ab altō
In brevia et Syrtēs urget, (miserābile visū!)
Illidit que vadis, atque aggere cingit arēnæ.
Ūnam, quæ Lyciōs fidum que vehēbat Orontēn,
Ipsius ante oculōs ingens ā vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, prōnus que magister
Volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vortex.
Appārent rāri nantēs in gurgite vastō;
Arma virûm, tabulæ que, et Trōia gaza per undās.
Jam validam Ilionei nāvem, jam fortis Achātæ,
Et quā vectus Abās, et quā grandævus Alētēs,
Vicit hiems; laxis laterum compāgibus omnēs
Accipiunt inimicum imbrem, rimis que fatiscunt.
  Intereā magnō miscēri murmure pontum,
Ēmissam que hiemem sensit Neptūnus, et imis
Stagna refūsa vadis, graviter commōtus; et altō
Prōspiciens, summā placidum caput extulit undā.
Disjectam Ænēæ tōtō videt æquore classem,
Fluctibus oppressōs Trōas cœli que ruinā.
Nec latuēre doli frātrem Jūnōnis et iræ.
Eurum ad sē Zephyrum que vocat; dehinc tālia fātur:
"Tanta ne vōs generis tenuit fidūcia vestri?
Jam cœlum terram que meō sine nūmine, venti,
Miscēre, et tantās audētis tollere mōlēs?
Quōs ego . . . . . . sed mōtōs præstat compōnere fluctūs.
Post mihi nōn simili pœnā commissa luētis.
Mātūrāte fugam, rēgi que hæc dicite vestrō:
Nōn illi imperium pelagi sævum que tridentem,
Sed mihi sorte datum. Tenet ille immānia saxa,
Vestrās, Eure, domōs; illā sē jactet in aulā

Æolus, et clausò ventōrum carcere regnet."
Sic ait, et dictō citius tumida æquora plācat,
Collectās que fugat nūbēs, sōlem que redūcit.
Cȳmothoē simul et Tritōn adnixus acūtō
Dētrūdunt nāvēs scopulō; levat ipse tridenti;
Et vastās aperit Syrtēs, et temperat æquor;
Atque rotis summās levibus perlābitur undās.
Āc veluti magnō in populō quum sæpe coorta est
Sēditiō, sævit que animis ignōbile vulgus,
Jam que facēs et saxa volant; furor arma ministrat:
Tum pietāte gravem āc meritis si forte virum quem
Conspexēre, silent, arrectis que auribus adstant;
Ille regit dictis animōs, et pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prōspiciens genitor, cœlō que invectus apertō,
Flectit equōs, currū que volans dat lōra secundō.
Dēfessi Æneadæ, quæ proxima, littora cursū
Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad ōrās.
Est in sēcessū longō locus: insula portum
Efficit objectū laterum, quibus omnis ab altō
Frangitur in que sinūs scindit sēsē unda reductōs.
Hinc atque hinc vastæ rūpēs gemini que minantur
In cœlum scopuli, quōrum sub vertice lātē
Æquora tūta silent; tum silvis scēna coruscis
Dēsuper, horrenti que ātrum nemus imminet umbrā.
Fronte sub adversā scopulis pendentibus antrum;
Intus aquæ dulcēs, vivō que sedilia saxō,
Nymphārum domus. Hic fessās nōn vincula nāvēs
Ulla tenent, uncō nōn alligat ancora morsū.
Hūc septem Ænēās collectis nāvibus omni
Ex numerō subit; āc, magnō tellūris amōre
Ēgressi, optātā potiuntur Trōes arēnā,
Et sale tābentēs artūs in littore pōnunt.
Āc primum silici scintillam excūdit Achātēs,
Suscēpit que ignem foliis, atque ārida circum
Nūtrimenta dedit, rapuit que in fōmite flammam.
Tum Cererem corruptam undis Cereālia que arma

Expediunt fessi rērum; frūgēs que receptās
Et torrēre parant flammis et frangere saxō.
Æneās scopulum intereā conscendit, et omnem
Prōspectum lātē pelagō petit; Anthea si quem
Jactātum ventō videat, Phrygiās que birēmēs,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Nāvem in conspectū nullam, trēs littore cervōs
Prōspicit errantēs; hōs tōta armenta sequuntur
Ā tergō, et longum per vallēs pascitur agmen.
Constitit hic, arcum que manū celerēs que sagittās
Corripuit; fidus quæ tēla gerēbat Achātēs;
Ductōrēs que ipsōs primum, capita alta ferentēs
Cornibus arboreis, sternit; tum vulgus et omnem
Miscet agens tēlis nemora inter frondea turbam:
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum nāvibus æquet.
Hinc portum petit, et sociōs partitur in omnēs
Vina, bonus quæ deinde cadis onerârat Acestēs
Littore Trinacriō, dederat que abeuntibus hērōs,
Dividit, et dictis mœrentia pectora mulcet:
"Ō socii, (neque enim ignāri sumus ante malōrum,)
Ō passi graviōra, dabit deus his quoque finem:
Vōs et Scyllæam rabiem penitus que sonantēs
Accêstis scopulōs; vōs et Cýclōpia saxa
Experti; revocāte animōs, mœstum que timōrem
Mittite: forsan et hæc ōlim meminisse juvābit.
Per variōs cāsūs, per tot discrimina rērum,
Tendimus in Latium, sēdēs ubi fāta quiētās
Ostendunt: illic fās regna resurgere Trōjæ:
Dūrāte, et vōsmet rēbus servāte secundis."
Tālia vōce refert; cūris que ingentibus æger
Spem vultū simulat, premit altum corde dolōrem.
Illi sē prædæ accingunt, dapibus que futūris:
Tergora dēripiunt costis, et viscera nūdant;
Pars in frusta secant, verubus que trementia figunt;
Littore aēna locant alii, flammās que ministrant.
Tum victū revocant virēs; fūsi que per herbam

Implentur veteris Bacchi pinguis que ferīnæ.
Postquam exempta famēs epulis, mensæ que remōtæ,
Āmissōs longō sociōs sermōne requīrunt;
Spem que metum que inter dubii, seu vīvere crēdant,
Sive extrēma pati, nec jam exaudīre vocātōs.
Præcipuē pius Æneās, tunc ācris Oronti,
Nunc Amyci cāsum gemit, et crūdēlia sēcum
Fāta Lyci, fortem que Gyān, fortem que Cloanthum.
Et jam fīnis erat, quum Jūpiter æthere summō
Dēspiciens mare vēlivolum terrās que jacentēs,
Littora que et lātōs populōs, sic vertice cœli
Constitit, et Libyæ dēfīxit lūmina regnis.
Atque illum tālēs jactantem pectore cūrās
Tristior, et lacrymis oculōs suffūsa nitentēs,
Alloquitur Venus: "Ō qui rēs hominum que deûm que
Æternis regis imperiis, et fulmine terrēs,
Quid meus Æneās in tē committere tantum,
Quid Trōes potuēre? quibus tot fūnera passis,
Cunctus ob Ītaliam terrārum clauditur orbis.
Certē hinc Rōmānōs ōlim, volventibus annis,
Hinc fore ductōrēs, revocātō ā sanguine Teucri,
Qui mare, qui terrās omni ditiōne tenērent,
Pollicitus: quæ tē, genitor, sententia vertit?
Hōc equidem occāsum Trōjæ tristēs que ruīnās
Sōlābar, fātis contrāria fāta rependens:
Nunc eadem fortūna virōs tot cāsibus actōs
Insequitur: quem dās fīnem, rex magne, labōrum?
Antēnor potuit, mediis ēlapsus Achīvis,
Illyricōs penetrāre sinūs, atque intima tūtus
Regna Liburnōrum, et fontem superāre Timāvi,
Unde per ōra novem vastō cum murmure montis
It mare prōruptum, et pelagō premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavî, sēdēs que locāvit
Teucrōrum, et genti nōmen dedit, arma que fīxit
Trōia: nunc placidā compostus pāce quiescit.
Nōs, tua prōgeniēs, cœli quibus annuis arcem,
Nāvibus, infandum! āmissis, ūnīus ob īram

Pródimur, atque Italis longė disjungimur óris.
Hic pietátis honós? sic nós in regna repónis?"
Olli subridens hominum sator atque deórum,
Vultú, quó cœlum tempestátės que serėnat,
Oscula libávit nátæ: dehinc tália fátur:
"Parce metú, Cytherėa; manent immóta tuórum
Fáta tibí. Cernės urbem et prómissa Laviní
Mœnia; sublimem que ferės ad sidera cœli
Magnanimum Ænėán: neque mė sententia vertit.
Hic, (tibi fábor enim, quando hæc tė cúra, remordet,
Longius et volvens fátórum arcána movėbo,)
Bellum ingens geret Ítaliá, populós que ferócės
Contundet; mórės que viris et mœnia pónet;
Tertia dum Latió regnantem viderit æstás,
Terna que transierit Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognómen Iúló
Additur, (Ílus erat, dum rės stetit Ília regnó)
Trigintá magnós volvendis mensibus orbės
Imperió explėbit, regnum que ab sėde Laviní
Transferet, et longam multá vi múniet Albam.
Hic jam ter centum tótós regnábitur annós
Gente sub Hectoreá; dónec rėgina sacerdós
Marte gravis geminam partú dabit Ília prólem.
Inde lupæ fulvæ nútricis tegmine lætus
Rómulus excipiet gentem, et Mávortia condet
Mœnia, Rómánós que suó dė nómine dicet.
His ego nec mėtás rėrum, nec tempora póno:
Imperium sine fine dedi; quin aspera Júno,
Quæ mare nunc terrás que metú cœlum que fatigat,
Consilia in melius referet, mėcum que fovėbit
Rómánós rėrum dominós, gentem que togátam.
Sic placitum. Veniet lustris lábentibus ætás,
Quum domus Assaraci Phthiam clárás que Mycėnás
Servitió premet, ác victis dominábitur Argis.
Nascėtur pulchrá Trójánus origine Cæsar
(Imperium óceanó, fámam qui terminet astris,)
Július, á magnó dėmissum nómen Iúló;

Hunc tù òlim cœlò, spoliis orientis onustum,
Accipiès sècùra, vocàbitur hic quoque vòtis.
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis;
Càna Fidès et Vesta, Remò cum fràtre Quirinus
Jùra dabunt: diræ ferrò et compàgibus arctis
Claudentur belli portæ; furor impius intus,
Sæva sedens super arma, et centum vinctus aènis
Post tergum nòdis, fremit horridus òre cruentò."
Hæc ait; et Màià genitum dèmittit ab altò,
Ut terræ, ut que novæ pateant Carthàginis arcès
Hospitiò Teucris; nè fàti nescia Didò
Finibus arcèret. Volat ille per àera magnum
Rèmigiò àlàrum, àc Libyæ citus adstitit òris;
Et jam jussa facit; pònunt que feròcia Pœni
Corda, volente deò: in primis règina quiètum
Accipit in Teucròs animum, mentem que benignam.
At pius Ænèàs per noctem plùrima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locòs que
Explòràre novòs, quàs ventò accesserit òràs,
Qui teneant, (nam inculta videt,) hominès ne feræ ne,
Quærere constituit, sociis que exacta referre.
Classem in convexò nemorum, sub rùpe cavàtà,
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
Occulit. Ipse ùnò graditur comitàtus Achàte,
Bina manù làtò crispans hastilia ferrò.
Cui màter medià sèsè tulit obvia silvà,
Virginis òs habitum que gerens, et virginis arma
Spartànæ, vel quàlis equòs Thrèissa fatigat
Harpalycè, volucrem que fugà prævertitur Eurum;
Namque humeris dè mòre habilem suspenderat arcum
Vènàtrix, dederat que comam diffundere ventis,
Nùda genù, nòdò que sinùs collecta fluentès.
Àc prior, "Heus," inquit, "juvenès, monstràte meàrum
Vidistis si quam hic errantem forte soròrum,
Succinctam pharetrà et maculòsæ tegmine lyncis,
Aut spùmantis apri cursum clàmòre prementem."
Sic Venus; et Veneris contrà sic filius orsus:

"Nulla tuȧrum audita mıhí neque visa sorȯrum
Ȯ, quam tė memorem, vırgó? namque haud tıbı vultus
Mortȧlıs, nec vox homınem sonat. Ȯ dea, certė;
An Phœbi soror, an nymphȧrum sanguınıs u̇na?
Sis fėlıx, nostrum que levės, quæcunque, labȯrem!
Et quȯ sub cœlȯ tandem, quıbus orbıs ın ȯris
Jactėmur, doceȧs. Ignȧri homınum que locȯrum que
Errȧmus, ventȯ hu̇c et vastis fluctıbus acti.
Multa tıbı ante ȧrȧs nostrȧ cadet hostıa dextrȧ."
Tum Venus: "Haud equıdem tȧli mė dıgnor honȯre;
Vırgınıbus Tyrııs mȯs est gestȧre pharetram,
Purpureȯ que altė su̇rȧs vıncire cothurnȯ.
Pu̇nıca regna vıdės, Tyrıȯs, et Agėnorıs urbem;
Sed finės Lıbyci, genus ıntractȧbıle bellȯ.
Imperıum Didȯ Tyrıȧ regıt urbe profecta,
Germȧnum fugıens. Longa est ınju̇rıa, longæ
Ambȧgės; sed summa sequar fastigıa rėrum.
Huıc conjux Sıchæus erat, ditıssımus agri
Phœnicum, et magnȯ mıseræ dilectus amȯre;
Cuı pater ıntactam dederat, primis que jugȃrat
Ȯmınıbus; sed regna Tyri germȧnus habėbat
Pygmalıȯn, scelere ante alıȯs ımmȧnıor omnės.
Quȯs ınter medıus vėnıt furor. Ille Sıchæum
Impıus ante ȧrȧs, atque auri cæcus amȯre
Quum ferrȯ ıncautum superat, sėcu̇rus amȯrum
Germȧnæ; factum que dıu̇ cėlȧvıt, et ægram,
Multa malus sımulans, vȧnȧ spė lu̇sıt amantem.
Ipsa sed ın somnis ınhumȧti vėnıt ımȧgo
Conjugıs, ȯra modis attollens pallıda miris;
Cru̇dėlės ȧrȧs, trȧjecta que pectora ferrȯ
Nu̇dȧvıt, cæcum que domu̇s scelus omne retexıt.
Tum celerȧre fugam patrıȧ que excėdere suȧdet,
Auxılıum que vıæ veterės tellu̇re reclu̇dıt
Thėsaurȯs, ıgnȯtum argenti pondus et auri.
His commȯta fugam Didȯ socıȯs que parȧbat.
Convenıunt, quıbus aut odıum cru̇dėle tyranni,
Aut metus ȧcer erat: nȧvės, quæ forte parȧtæ,

Corripiunt, onerant que auró. Portantur avàri
Pygmaliónis opės pelagó: dux fæmina facti.
Dėvėnėre locós, ubi nunc ingentia cernės
Mœnia, surgentem que novæ Carthàginis arcem;
Mercàti que solum, facti de nómine Byrsam,
Taurinó quantum possent circumdare tergó.
Sed vós qui tandem? quibus aut vėnistis ab óris,
Quó ve tenėtis iter?" Quærenti tàlibus ille
Suspirans, imó que trahens à pectore vócem:
"Ó dea, si primà repetens ab origine pergam,
Et vacet annàlės nostrórum audire labórum,
Ante diem clausó compónet vesper Olympó.
Nós Trójà antiquà, si vestràs forte per aurės
Trójæ nómen iit, diversa per æquora vectós
Forte suà Libycis tempestàs appulit óris.
Sum pius Æneàs, raptós qui ex hoste Penàtės
Classe vehó mėcum, fàmà super æthera nótus.
İtaliam quæró patriam; et genus ab Jove summó
Bis dėnis Phrygium conscendi nàvibus æquor,
Màtre deà monstrante viam, data fàta secùtus.
Vix septem convulsæ undis Euró que supersunt:
Ipse ignótus, egens, Libyæ dėserta peragro,
Európà atque Asià pulsus." Nec plùra querentem
Passa Venus medió sic interfàta dolóre est:
"Quisquis es, haud, crėdo, invisus cœlestibus auràs
Vitàlės carpis, Tyriam qui advėneris urbem;
Perge modo, atque hinc tė rēginæ ad limina perfer.
Namque tibí reducės sociós classem que relàtam
Nuntio, et in tùtum versis Aquilónibus actam:
Nî frustrà augurium vàni docuėre parentės.
Aspice bis sėnós lætantės agmine cycnós,
Ætherià quós lapsa plagà Jovis àles apertó
Turbàbat cœló; nunc terràs ordine longó
Aut capere, aut captàs jam dėspectàre videntur.
Ut reducės illi lùdunt stridentibus àlis,
Et cœtù cinxėre polum, cantùs que dedėre;
Haud aliter puppės que tuæ pùbės que tuórum

Aut portum tenet, aut plēnō subit ostia vēlō.
Perge modo, et quā tē dūcit via dirige gressum."
Dixit, et āvertens roseā cervice refulsit,
Ambrosiæ que comæ divinum vertice odōrem
Spīrāvēre; pedēs vestis dēfluxit ad imōs,
Et vēra incessū patuit dea. Ille, ubi mātrem
Agnōvit, tāli fugientem est vōce secūtus:
"Quid nātum totiēs, crūdēlis, tū quoque falsis
Lūdis imāginibus? cūr dextræ jungere dextram
Nōn datur, āc vērās audire et reddere vōcēs?"
Tālibus incūsat, gressum que ad mœnia tendit.
At Venus obscūrō gradientēs āere sepsit,
Et multō nebulæ circum dea fūdit amictū;
Cernere nē quis eōs, neu quis contingere posset,
Mōliri ve moram, aut veniendi poscere causās.
Ipsa Paphum sublimis abit, sēdēs que revisit
Læta suās, ubi templum illi, centum que Sabæō
Thūre calent āræ, sertis que recentibus hālant.
Corripuēre viam intereā, quā sēmita monstrat;
Jam que ascendēbant collem, qui plūrimus urbi
Imminet, adversās que aspectat dēsuper arcēs.
Mirātur mōlem Ænēās, māgālia quondam;
Mirātur portās, strepitum que, et strāta viārum.
Instant ardentēs Tyrii: pars dūcere mūrōs,
Mōliri que arcem, et manibus subvolvere saxa;
Pars aptāre locum tectō, et conclūdere sulcō:
Jūra, magistrātūs que legunt, sanctum que senātum:
Hic portūs alii effodiunt; hic alta theātris
Fundāmenta locant alii, immānēs que columnās
Rūpibus excidunt, scēnis decora alta futūris.
Quālis apēs æstāte novā per flōrea rūra
Exercet sub sōle labor; quum gentis adultōs
Ēdūcunt fœtūs, aut quum liquentia mella
Stipant, et dulci distendunt nectare cellās;
Aut onera accipiunt venientum; aut, agmine factō,
Ignāvum fūcōs pecus ā præsēpibus arcent:
Fervet opus, redolent que thymō frāgrantia mella.

“Ó fortúnáti, quórum jam mœnia surgunt!”
Ænéás ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert sé, septus nebulá, (mirábile dictú!)
Per mediós miscet que viris, neque cernitur ulli.
  Lúcus in urbe fuit mediá, lætissimus umbræ,
Quó primum jactáti undis et turbine Pœni
Effódére locó signum, quod régia Júno
Monstrârat, caput ácris equi: sic nam fore belló
Égregiam et facilem victú per sæcula gentem.
Hic templum Júnóni ingens Sidónia Didó
Condébat, dónis opulentum et númine divæ;
Ærea cui gradibus surgébant limina, nexæ que
Ære trabés; foribus cardó stridébat aénis.
Hic primum in lúcó nova rés obláta timórem
Léniit; hic primum Ænéás spéráre salútem
Ausus, et afflictis mediis confidere rébus.
Namque sub ingenti lustrat dum singula templó,
Réginam opperiens, dum, quæ fortúna sit urbi,
Artificum que manús inter sé, operum que labórem
Mirátur, videt Íliacás ex ordine pugnás,
Bella que jam fámá tótum vulgáta per orbem,
Atridás, Priamum que, et sævum ambóbus Achillem.
Constitit; et lacrymans, “Quis jam locus,” inquit, “Acháte,
Quæ regio in terris nostri nón pléna labóris?
Én Priamus! Sunt hic etiam sua præmia laudi:
Sunt lacrymæ rérum; et mentem mortália tangunt.
Solve metús: feret hæc aliquam tibi fáma salútem.”
Sic ait, atque animum picturá pascit ináni,
Multa gemens, largó que húmectat flúmine vultum.
Namque vidébat, uti bellantés Pergama circum
Hác fugerent Gráii, premeret Trójána juventús;
Hác Phryges, instáret currú cristátus Achillés:
Nec procul hinc Rhési niveis tentória vélis
Agnoscit lacrymans; primó quæ pródita somnó
Týdidés multá vastábat cæde cruentus,
Ardentés que ávertit equós in castra, prius quam
Pábula gustâssent Trójæ, Xanthum que bibissent.

Parte aliā fugiens āmissis Trōilus armis,
Infēlix puer, atque impār congressus Achilli,
Fertur equis, currū que hæret resupinus ināni,
Lōra tenens tamen; huic cervix que comæ que trahuntur
Per terram, et versā pulvis inscribitur hastā.
Intereā ad templum nōn æquæ Palladis ibant
Crinibus Īliades passis, peplum que ferēbant
Suppliciter tristēs, et tunsæ pectora palmis:
Diva solō fixōs oculōs āversa tenēbat.
Ter circum Īliacōs raptāverat Hectora mūrōs,
Exanimum que aurō corpus vendēbat Achillēs.
Tum vērō ingentem gemitum dat pectore ab imō,
Ut spolia, ut currūs, ut que ipsum corpus amici,
Tendentem que manūs Priamum conspexit inermēs.
Sē quoque principibus permixtum agnōvit Achivis,
Ēōās que aciēs, et nigri Memnonis arma.
Dūcit Amazonidum lūnātis agmina peltis
Penthesilēa furens, mediis que in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ
Bellātrix, audet que viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardaniō Ænēæ miranda videntur,
Dūm stupet, obtūtū que hæret dēfixus in ūnō,
Rēgina ad templum formā pulcherrima Didō
Incessit, magnā juvenum stipante catervā.
Quālis in Eurōtæ ripis aut per juga Cynthi
Exercet Diāna chorōs, quam mille secūtæ
Hinc atque hinc glomerantur Orēades; illa pharetram
Fert humerō, gradiens que deās superēminet omnēs;
Lātōnæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Tālis erat Didō; tālem sē læta ferēbat
Per mediōs, instans operi regnis que futūris.
Tum foribus divæ, mediā testūdine templi,
Septa armis, soliō que altē subnixa resēdit.
Jūra dabat, lēgēs que viris; operum que labōrem
Partibus æquābat justis, aut sorte trahēbat.
Quum subitō Ænēās concursū accēdere magnō
Anthea, Sergestum que videt fortem que Cloanthum,

Teucrōrum que aliōs, āter quōs æquore turbo
Dispulerat, penitus que aliās āvexerat ōrās.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achātēs
Lætitiā que metū que, avidi conjungere dextrās
Ardēbant; sed rēs animōs incognita turbat:
Dissimulant; et nūbe cavā speculantur amicti,
Quæ fortūna viris, classem quō in littore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti nāvibus ibant,
Ōrantēs veniam, et templum clāmōre petēbant.
Postquam intrōgressi, et cōram data cōpia fandi,
Maximus Īlioneus, placidō sic pectore cœpit:
"Ō rēgina, novam cui condere Jūpiter urbem,
Justitiā que dedit gentēs frænāre superbās,
Trōes tē miseri, ventis maria omnia vecti,
Ōrāmus; prohibē infandōs ā nāvibus ignēs;
Parce piō generi, et propius rēs aspice nostrās.
Nōn nōs aut ferrō Libycōs populāre Penātēs
Vēnimus, aut raptās ad littora vertere prædās:
Nōn ea vis animō, nec tanta superbia victis.
Est locus 'Hesperiam' Grāii cognōmine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ūbere glēbæ:
Œnōtri coluēre viri; nunc, fāma, minōrēs
'Ītaliam' dixisse ducis dē nōmine gentem.
Hūc cursus fuit—
Quum subitō assurgens fluctū nimbōsus Oriōn
In vada cæca tulit, penitus que procācibus Austris,
Per que undās, superante salō, per que invia saxa
Dispulit: hūc pauci vestris adnāvimus ōris.
Quod genus hōc hominum? quæ ve hunc tam barbara mōrem
Permittit patria? Hospitiō prohibēmur arēnæ:
Bella cient, primā que vetant consistere terrā.
Si genus hūmānum et mortālia temnitis arma,
At spērāte deōs memorēs fandi que nefandi.
Rex erat Ænēās nōbis, quō justior alter
Nec pietāte fuit, nec bellō mājor et armis.
Quem si fāta virum servant, si vescitur aurā

Ætheriā, neque adhūc crūdēlibus occubat umbris,
Nōn metus, officiō nē tē certâsse priōrem
Pœniteat. Sunt et Siculis regiōnibus urbēs,
Arva que, Trōjānō que ā sanguine clārus Acestēs.
Quassātam ventis liceat subdūcere classem,
Et silvis aptāre trabēs, et stringere rēmōs.
Si datur Italiam, sociis et rēge receptō,
Tendere, ut Italiam læti Latium que petāmus:
Sin absumpta salūs, et tē, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyæ, nec spēs jam restat Iūli,
At freta Sicaniæ saltem, sēdēs que parātās,
Unde hūc advecti, rēgem que petāmus Acestēn."
Tālibus Īlioneus: cuncti simul ōre fremēbant
Dardanidæ.
  Tum breviter Didō, vultum dēmissa, profātur:
" Solvite corde metum, Teucri; sēclūdite cūrās.
Rēs dūra, et regni novitās mē tālia cōgunt
Mōliri, et lātē finēs custōde tuēri.
Quis genus Æneadûm? quis Trōjæ nesciat urbem?
Virtūtēs que virōs que, aut tanti incendia belli?
Nōn obtūsa adeō gestāmus pectora Pœni;
Nec tam āversus equōs Tyriā sōl jungit ab urbe.
Seu vōs Hesperiam magnam, Sāturnia que arva,
Sive Erycis finēs, rēgem que optātis Acestēn,
Auxiliō tūtōs dimittam, opibus que juvābo.
Vultis et hic mēcum pariter considere regnis?
Urbem quam statuō vestra est; subdūcite nāvēs;
Trōs Tyrius que mihī nullō discrimine agētur.
Atque utinam rex ipse Notō compulsus eōdem
Afforet Ænēās! Equidem per littora certōs
Dimittam, et Libyæ lustrāre extrēma jubēbo,
Si quibus ējectus silvis, aut urbibus errat."
His animum arrecti dictis, et fortis Achātēs
Et pater Ænēās, jamdūdum ērumpere nūbem
Ardēbant. Prior Ænēān compellat Achātēs,
" Nāte deā, quæ nunc animō sententia surgit?
Omnia tūta vidēs, classem sociōs que receptōs:

U̇nus abest, medió in fluctú quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cætera mátris."
Vix ea fátus erat, quum circumfúsa repente
Scindit sė núbės, et in æthera purgat apertum.
Restitit Æneás, clárá que in lúce refulsit,
Ȯs humerós que deó similis; namque ipsa decóram
Cæsariem nátó genitrix, lúmen que juventæ
Purpureum, et lætós oculis afflârat honórės;
Quále manús addunt ebori decus, aut ubi flávó
Argentum, Parius ve lapis circumdatur auró.
Tum sic rėginam alloquitur, cunctis que repente
Imprȯvisus ait: "Córam, quem quæritis, adsum
Tróius Æneás, Libycis ėreptus ab undis.
Ȯ sóla infandós Trójæ miseráta labórės,
Quæ nós, relliquiás Danaûm, terræ que maris que
Omnibus exhaustós jam cásibus, omnium egėnós,
Urbe, domó sociás; grátės persolvere dignás
Nón opis est nostræ, Didó, nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dî tibi, si qua piós respectant númina, si quid
Usquam justitiæ est, et mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Quæ tė tam læta tulėrunt
Sæcula? qui tanti tálem genuėre parentės?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrábunt convexa, polus dum sidera pascet,
Semper honós, nómen que tuum, laudės que manėbunt;
Quæ mė cunque vocant terræ." Sic fátus, amicum
Ilionėa petit dextrá, lævá que Serestum;
Post, aliós, fortem que Gyán, fortem que Cloanthum.
Obstupuit primó aspectú Sidónia Didó,
Cású deinde viri tantó; et sic óre locúta est:
"Quis tė, náte deá, per tanta pericula cásus
Insequitur? quæ vis immánibus applicat óris?
Tú ne ille Æneás, quem Dardanió Anchisæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidóna venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem,

Auxiliȯ Bėli: genitor tum Bėlus opimam
Vastābat Cyprum, et victor ditiȯne tenėbat:
Tempore jam ex illȯ cāsus mihi cognitus urbis
Trȯjānæ, nȯmen que tuum, rėgės que Pelasgi.
Ipse hostis Teucrȯs insigni laude ferėbat,
Sė que ortum antiquā Teucrȯrum ab stirpe volėbat.
Quārė agite, ȯ, tectis, juvenės, succėdite nostris.
Mė quoque per multȯs similis fortūna labȯrės
Jactātam hāc dėmum voluit consistere terrā.
Nȯn ignāra mali miseris succurrere disco."
 Sic memorat: simul Ænėān in rėgia dūcit
Tecta; simul divûm templis indicit honȯrem.
Nec minus intereā sociis ad littora mittit
Viginti taurȯs, magnȯrum horrentia centum
Terga suum, pinguės centum cum mātribus agnȯs,
Mūnera, lætitiam que dei.
At domus interior rėgāli splendida luxū
Instruitur, mediis que parant convivia tectis.
Arte labȯrātæ vestės, ostrȯ que superbȯ;
Ingens argentum mensis, cœlāta que in aurȯ
Fortia facta patrum, seriės longissima rėrum,
Per tot ducta virȯs antiquæ ab origine gentis.
 Ænėās (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad nāvės præmittit Achātem,
Ascaniȯ ferat hæc, ipsum que ad mœnia dūcat.
Omnis in Ascaniȯ cāri stat cūra parentis.
Mūnera præterea, Īliacis ėrepta ruinis,
Ferre jubet; pallam signis aurȯ que rigentem,
Et circumtextum croceȯ vėlāmen acanthȯ,
Ornātūs Argivæ Helenæ, quȯs illa Mycėnis,
Pergama quum peteret, inconcessȯs que Hymenæȯs,
Extulerat, mātris Lėdæ mirābile dȯnum.
Præterea sceptrum, Īlionė quod gesserat ȯlim,
Maxima nātārum Priami, collȯ que monile
Baccātum, et duplicem gemmis aurȯ que corȯnam.
Hæc celerans, iter ad nāvės tendėbat Achātės.
 At Cytherėa novās artės, nova pectore versat

Consilia; ut faciem mùtàtus et òra Cupido
Prò dulci Ascaniò veniat, dònis que furentem
Incendat règinam, atque ossibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyriòs que bilinguès:
Ùrit atrox Jùno, et sub noctem cùra recursat.
Ergo his àligerum dictis affàtur Amòrem.
"Nàte, meæ virès, mea magna potentia, sòlus,
Nàte, Patris summi qui tèla Typhòea temnis;
Ad tè confugio, et supplex tua nùmina posco.
Fràter ut Ænèàs pelagò tuus omnia circum
Littora jactètur, odiis Jùnònis iniquæ,
Nòta tibi: et nostrò doluisti sæpe dolòre.
Hunc Phœnissa tenet Didò, blandis que moràtur
Vòcibus; et vereor quò sè Jùnònia vertant
Hospitia: haud tantò cessàbit cardine rèrum.
Quòcircà capere ante dolis, et cingere flammà
Règinam meditor; nè quò sè nùmine mùtet,
Sed magnò Ænèæ mècum teneàtur amòre.
Quà facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Règius accitù càri genitòris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cùra,
Dòna ferens pelagò, et flammis restantia Tròjæ.
Hunc ego sòpitum somnò, super alta Cythèra,
Aut super Ìdalium sacràtà sède recondam,
Nè quà scire dolòs, medius ve occurrere possit.
Tù faciem illius noctem nòn amplius ùnam
Falle dolò, et nòtòs pueri puer indue vultùs;
Ut, quum tè gremiò accipiet lætissima Didò
Règàlès inter mensàs laticem que Lyæum,
Quum dabit amplexùs, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspirès ignem, fallàs que venènò."
Pàret Amor dictis càræ genitricis, et àlàs
Exuit et gressù gaudens incèdit Iùli.
At Venus Ascaniò placidam per membra quiètem
Irrigat, et fòtum gremiò dea tollit in altòs
Ìdaliæ lùcòs; ubi mollis amàracus illum
Flòribus et dulci aspirans complectitur umbrà.

Jam que ibat dictò pàrens, et dòna Cupido
Règia portàbat Tyriis, duce lætus Achàte.
Quum venit, aulæis jam sè règina superbis
Aureà composuit spondà, mediam que locàvit.
Jam pater Æneàs, et jam Tròjàna juventùs
Conveniunt, stràtò que super discumbitur ostrò.
Dant famuli manibus lymphàs, Cererem que canistris
Expediunt, tonsis que ferunt mantilia villis.
Quinquàgintà intus famulæ, quibus ordine longò
Cùra penum struere, et flammis adolère Penàtès.
Centum aliæ, totidem que parès ætàte ministri,
Qui dapibus mensàs onerant, et pòcula pònunt.
Nec nòn et Tyrii per limina læta frequentès
Convènère, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dòna Æneæ; mirantur Iùlum,
Flàgrantès que dei vultùs, simulàta que verba,
Pallam que, et pictum croceò vèlàmen acanthò.
Præcipuè infèlix, pesti dèvòta futùræ,
Explèri mentem nequit, ardescit que tuendò
Phœnissa, et puerò pariter dònis que movètur.
Ille, ubi complexù Æneæ collò que pependit,
Et magnum falsi implèvit genitòris amòrem,
Règinam petit: hæc oculis, hæc pectore tòtò
Hæret; et interdum gremiò fovet inscia Didò,
Insideat quantus miseræ deus: at memor ille
Màtris Acidaliæ, paulàtim abolère Sichæum
Incipit, et vivò tentat prævertere amòre
Jam pridem residès animòs dèsuèta que corda.
Postquam prima quiès epulis, mensæ que remòtæ,
Cràtèras magnòs statuunt, et vina corònant.
Fit strepitus tectis, vòcem que per ampla volùtant
Àtria; dèpendent lychni laqueàribus aureis
Incensi, et noctem flammis fùnàlia vincunt.
Hic règina gravem gemmis aurò que poposcit,
Implèvit que merò pateram, quam Bèlus, et omnès
À Bèlò soliti. Tum facta silentia tectis:
"Jùpiter, (hospitibus nam tè dare jùra loquuntur,)

Hunc lætum Tyriis que diem Trōjā que profectis
Esse velis, nostrōs que hūjus meminisse minōrēs.
Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Jūno.
Et vōs, ō, cœtum, Tyrii, celebrāte faventēs."
Dixit, et in mensam laticum libāvit honōrem,
Prima que, libātō, summō tenus attigit ōre.
Tum Bitiæ dedit increpitans, ille impiger hausit
Spūmantem pateram, et plēnō sē prōluit aurō;
Post alii procerēs: citharā crinitus Iōpās
Personat aurātā, docuit quem maximus Atlās.
Hic canit errantem lūnam, sōlis que labōrēs;
Unde hominum genus, et pecudēs; unde imber, et ignēs;
Arctūrum, pluviās que Hyadas, geminōs que Triōnēs;
Quid tantum Ōceanō properent sē tingere sōlēs
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrii, Trōes que sequuntur.
Nec nōn et variō noctem sermōne trahēbat
Infēlix Didō, longum que bibēbat amōrem,
Multa super Priamō rogitans, super Hectore multa;
Nunc, quibus Aurōræ vēnisset filius armis;
Nunc, quālēs Diomēdis equi; nunc, quantus Achillēs.
" Īmo age, et ā primā, dic, hospes, origine nōbis
Insidiās," inquit, "Danaûm, cāsūs que tuōrum,
Errōrēs que tuōs: nam tē jam septima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus æstās."

———

ÆNĖIDOS LIBER SECUNDUS.

Conticuēre omnės, intenti que ōra tenėbant;
Inde torō pater Æneās sic orsus ab altō:
"Infandum, rēgina jubēs renovāre dolōrem,
Trōjānās ut opēs, et lāmentābile regnum
Ēruerint Danai, quæ que ipse miserrima vidi,
Et quōrum pars magna fui. Quis tālia fandō
Myrmidonum, Dolopum ve, aut dūri miles Ulyssi
Temperet ā lacrymis? Et jam nox hūmida cœlō
Præcipitat, suādent que cadentia sidera somnōs;
Sed, si tantus amor cāsūs cognoscere nostrōs,
Et breviter Trōjæ suprēmum audire labōrem,
Quanquam animus meminisse horret, luctū que refūgit,
Incipiam. Fracti bellō, fātis que repulsi
Ductōrēs Danaûm, tot jam lābentibus annis,
Instar montis equum divinā Palladis arte
Ædificant, sectā que intexunt abiete costās.
Vōtum prō reditū simulant; ea fāma vagātur.
Hūc dēlecta virûm sortiti corpora furtim
Inclūdunt cæcō lateri; penitus que cavernās
Ingentēs, uterum que armātō milite complent.
Est in conspectū Tenedos, nōtissima fāmā
Insula, dives opum, Priami dum regna manēbant,
Nunc tantum sinus et statiō male fida carinis:
Hūc sē prōvecti dēsertō in littore condunt.
Nōs abiisse rati et ventō petiisse Mycēnās.
Ergo omnis longō solvit sē Teucria luctū.
Panduntur portæ; juvat ire, et Dōrica castra,
Dēsertōs que vidēre locōs, littus que relictum.
Hic Dolopum manus; hic sævus tendēbat Achillēs;
Classibus hic locus; hic aciēs certāre solēbant.
Pars stupet innuptæ dōnum exitiāle Minervæ,

Et mólem mirantur equi; primus que Thymœtés
Dúci intrá múrós hortátur, et arce locári,
Sive doló, seu jam Trójæ sic fáta ferébant.
At Capys, et quórum melior sententia menti,
Aut pelagó Danaûm insidiás suspecta que dóna
Præcipitáre jubent, subjectis ve úrere flammis,
Aut terebráre cavás uteri et tentáre latebrás.
Scinditur incertum studia in contrária vulgus.
   Primus ibi ante omnés, magná comitante catervá,
Láocoón ardens summá décurrit ab arce,
Et procul: 'Ó miseri, quæ tanta insánia, civés?
Créditis ávectós hostés? aut ulla putátis
Dóna carére dolis Danaûm? sic nótus Ulyssés?
Aut hóc inclúsi lignó occultantur Achivi,
Aut hæc in nostrós fabricáta est máchina múrós,
Inspectúra domós, ventúra que désuper urbi;
Aut aliquis latet error. Equó né crédite, Teucri;
Quicquid id est, timeó Danaós et dóna ferentés.'
Sic fátus, validis ingentem viribus hastam
In latus, in que feri curvam compágibus alvum
Contorsit. Stetit illa tremens; uteró que recussó
Insonuére cavæ, gemitum que dedére cavernæ;
Et, si fáta deûm, si mens nón læva fuisset,
Impulerat ferró Argolicás fœdáre latebrás;
Trója que nunc stárés, Priami que arx alta manérés.
   Ecce, manús juvenem intereá post terga revinctum
Pastórés magnó ad régem clámóre trahébant
Dardanidæ, qui sé ignótum venientibus ultró,
Hóc ipsum ut strueret, Trójam que aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque parátus,
Seu versáre dolós, seu certæ occumbere morti.
Undique visendi studió Trójána juventús
Circumfúsa ruit, certant que illúdere captó.
Accipe nunc Danaûm insidiás, et crimine ab únó
Disce omnés.
Namque, ut conspectú in medió turbátus, inermis
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:

'Heu, quæ nunc tellūs,' inquit: 'quæ mē æquora possunt
Accipere? aut quid jam miserō mihi dēnique restat?
Cui neque apud Danaōs usquam locus, et super ipsi
Dardanidæ infensi pœnās cum sanguine poscunt.'
Quō gemitū conversi animi, compressus et omnis
Impetus. Hortāmur fāri, quō sanguine crētus,
Quid ve ferat, memoret, quæ sit fiducia captō.
Ille hæc, dēpositā tandem formidine, fātur:
'Cuncta equidem tibi, Rex, (fuerit quodcunque,) fatēbor,
Vēra,' inquit, 'neque mē Argolicā dē gente negābo;
Hoc primum: nec, si miserum fortūna Sinōnem
Finxit, vānum etiam mendācem que improba finget.
Fandō aliquod si forte tuās pervēnit ad aurēs
Bēlidæ nōmen Palamēdis, et inclyta fāmā
Glōria; quem falsā sub prōditiōne Pelasgi
Insontem, infandō indiciō, quia bella vetābat,
Dēmisēre neci; nunc cassum lūmine lūgent.
Illi mē comitem, et consanguinitāte propinquum,
Pauper in arma pater primis hūc misit ab annis.
Dum stābat regnō incolumis, regnum que vigēbat
Conciliis; et nōs aliquod nōmen que decus que
Gessimus. Invidiā postquam pellācis Ulyssi
(Haud ignōta loquor,) superis concessit ab ōris,
Afflictus vitam in tenebris luctū que trahēbam,
Et cāsum insontis mēcum indignābar amici:
Nec tacui dēmens; et mē, sors si qua tulisset,
Si patriōs unquam remeâssem victor ad Argōs,
Prōmisi ultōrem; et verbis odia aspera mōvi.
Hinc mihi prima mali lābēs; hinc semper Ulyssēs
Criminibus terrēre novis; hinc spargere vōcēs
In vulgum ambiguās, et quærere conscius arma;
Nec requiēvit enim, dōnec, Calchante ministrō—
Sed quid ego hæc autem nēquicquam ingrāta revolvo?
Quid ve moror? Si omnēs ūnō ordine habētis Achivōs,
Id que audire sat est; jamdūdum sūmite pœnās;
Hōc Ithacus velit, et magnō mercentur Atridæ.'
Tum vēro ardēmus scitāri et quærere causās,

Ignāri scelerum tantōrum, artis que Pelasgæ.
Prōsequitur pavitans, et fictō pectore fātur:
'Sæpe fugam Danai Trōjā cupiēre relictā
Mōliri, et longō fessi discēdere bellō.
Fēcissent que utinam! sæpe illōs aspera ponti
Interclūsit hiems, et terruit Auster euntēs.
Præcipuē, quum jam hic trabibus contextus acernis
Stāret equus, tōtō sonuērunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitātum ōrācula Phœbi
Mittimus; is que adytis hæc tristia dicta reportat:
Sanguine plācāstis ventōs, et virgine cæsā,
Quum primum Īliacās Danai vēnistis ad ōrās;
Sanguine quærendi reditūs, animā que litandum
Argolicā. Vulgi quæ vox ut vēnit ad aurēs,
Obstupuēre animis, gelidus que per ima cucurrit
Ossa tremor; cui fāta parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vātem magnō Calchanta tumultū
Prōtrahit in mediōs; quæ sint ea nūmina divûm,
Flāgitat: et mihi jam multi crūdēle canēbant
Artificis scelus, et taciti ventūra vidēbant.
Bis quinōs silet ille diēs, tectus que recūsat
Prōdere vōce suā quemquam, aut oppōnere morti;
Vix tandem magnis Ithaci clāmōribus actus,
Compositō rumpit vōcem, et mē dēstinat āræ.
Assensēre omnēs; et, quæ sibi quisque timēbat,
Ūnius in miseri exitium conversa tulēre.
Jam que diēs infanda aderat; mihi sacra parāri,
Et salsæ frūgēs, et circum tempora vittæ:
Ēripui, fateor, lēthō mē, et vincula rūpi;
Limōsō que lacū per noctem obscūrus in ulvā
Dēlitui, dum vēla darent, si forte dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spēs ulla videndi,
Nec dulcēs nātōs, exoptātum que parentem;
Quōs illi fors ad pœnās ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserōrum morte piābunt.
Quod tē, per superōs, et conscia nūmina vēri,
Per, si qua est, quæ restet adhūc mortālibus usquam

Intemerȧta fidės, ȯró, miserėre labȯrum
Tantȯrum; miserėre animi nȯn digna ferentis.'
His lacrymis vitam damus, et miserescimus ultrȯ.
Ipse virȯ primus manicȧs atque arcta levȧri
Vincla jubet Priamus, dictis que ita fȧtur amicis:
'Quisquis es ȧmissȯs hinc jam obliviscere Grȧiȯs;
Noster eris; mihi que hæc ėdissere vėra roganti;
Quȯ mȯlem hanc immȧnis equi statuėre? quis auctor?
Quid ve petunt? quæ relligio? aut quæ mȧchina belli?'
Dixerat: ille dolis instructus et arte Pelasgȧ,
Sustulit exu̇tȧs vinclis ad sidera palmȧs;
'Vȯs, æterni ignės, et nȯn violȧbile vestrum
Testor nu̇men,' ait: 'vȯs, ȧræ, ensės que nefandi,
Quȯs fu̇gi, vittæ que deûm, quȧs hostia gessi;
Fȧs mihi Grȧiȯrum sacrȧta resolvere ju̇ra,
Fȧs ȯdisse virȯs, atque omnia ferre sub aurȧs,
Si qua tegunt; teneor patriæ nec lėgibus ullis.
Tu̇ modo prȯmissis maneȧs, servȧta que servės,
Trȯja, fidem, si vėra feram, si magna rependam.
Omnis spės Danaûm, et cœpti fidu̇cia belli
Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quȯ
Tẏdidės sed enim, scelerum que inventor U̇lyssės,
Fȧtȧle aggressi sacrȧtȯ ȧvellere templȯ
Palladium, cæsis summæ custȯdibus arcis,
Corripuėre sacram effigiem, manibus que cruentis
Virgineȧs ausi divæ contingere vittȧs,
Ex illȯ fluere ȧc retrȯ sublapsa referri
Spės Danaûm, fractæ virės, ȧversa deæ mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritȯnia monstris:
Vix positum castris simulȧcrum, arsėre coruscæ
Lu̇minibus flammæ arrectis, salsus que per artu̇s
Su̇dor iit; ter que ipsa solȯ (mirȧbile dictu̇!)
Ėmicuit, parmam que ferens, hastam que trementem.
Extemplȯ tentanda fugȧ canit æquora Calchȧs;
Nec posse Argolicis exscindi Pergama tėlis,
Ȯmina nî repetant Argis, nu̇men que redu̇cant,
Quod pelagȯ et curvis sėcum ȧvexėre carinis.

Et nunc, quod patriās ventō petiēre Mycēnās,
Arma deōs que parant comitēs, pelagō que remensō
Imprōvisi aderunt. Ita digerit ōmina Calchās.
Hanc prō Palladiō moniti, prō nūmine læsō
Effigiem statuēre, nefās quæ triste piāret.
Hanc tamen immensam Calchās attollere mōlem
Rōboribus textis, cœlō que ēdūcere jussit;
Nē recipi portis, aut dūci in mœnia possit,
Neu populum antiquā sub relligiōne tuēri;
Nam si vestra manus violâsset dōna Minervæ,
Tum magnum exitium (quod dî prius ōmen in ipsum
Convertant!) Priami imperiō Phrygibus que futūrum.
Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem,
Ultrō Asiam magnō Pelopēa ad mœnia bellō
Ventūram, et nostrōs ea fāta manēre nepōtēs.'
Tālibus insidiis perjūri que arte Sinōnis
Crēdita rēs, capti que dolis lacrymis que coactis,
Quōs neque Tȳdidēs, nec Lārissæus Achillēs,
Nōn anni domuēre decem, nōn mille carinæ.
Hic alıud mājus miseris multō que tremendum
Objicitur magis, atque imprōvida pectora turbat.
Lāocoōn ductus Neptūnō sorte sacerdōs
Sōlennēs taurum ingentem mactābat ad ārās;
Ecce autem gemini ā Tenedō tranquilla per alta,
(Horrescō referens,) immensis orbibus anguēs
Incumbunt pelagō, pariter que ad littora tendunt:
Pectora quōrum inter fluctūs arrecta jubæ que
Sanguineæ exsuperant undās, pars cætera pontum
Pōne legit, sinuat que immensa volūmine terga.
Fit sonitus, spūmante salō; jam que arva tenēbant,
Ardentēs que oculōs suffecti sanguine et igni,
Sibila lambēbant linguis vibrantibus ōra.
Diffugimus visū exsanguēs: illi agmine certō
Lāocoonta petunt; et primum parva duōrum
Corpora nātōrum serpens amplexus uterque
Implicat, et miserōs morsū dēpascitur artūs.
Post ipsum, auxiliō subeuntem āc tēla ferentem,

Corripiunt, spiris que ligant ingentibus; et jam
Bis medium amplexi, bis colló squámea circum
Terga dati, superant capite et cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nódós,
Perfúsus sanié vittás átró que venénó,
Clámórés simul horrendós ad sidera tollit;
Quálés múgitús, fúgit quum saucius áram
Taurus, et incertam excussit cervice secúrim.
At gemini lapsú délúbra ad summa dracónés
Effugiunt, sævæ que petunt Tritónidis arcem,
Sub pedibus que deæ, clypei que sub orbe teguntur.
Tum véró tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat pavor; et scelus expendisse merentem
Láocoonta, ferunt, 'sacrum qui cuspide róbur
Læserit, et tergó scelerátam intorserit hastam;'
Dúcendum ad sédés simulácrum, óranda que divæ
Númina conclámant.
Dividimus múrós, et mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnés operi, pedibus que rotárum
Subjiciunt lapsús, et stúpea vincula colló
Intendunt. Scandit fátális máchina múrós,
Fœta armis: pueri circum innuptæ que puellæ
Sacra canunt, fúnem que manú contingere gaudent.
Illa subit, mediæ que minans illábitur urbi.
Ó patria, ó divûm domus Ílium, et inclyta belló
Mœnia Dardanidûm! quater ipsó in limine portæ
Substitit, atque uteró sonitum quater arma dedére.
Instámus tamen immemorés cæci que furóre,
Et monstrum infélix sacrátá sistimus arce.
Tunc etiam fátis aperit Cassandra futúris
Óra dei jussú, nón unquam crédita Teucris.
Nós délúbra deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille diés, festá vélámus fronde per urbem.
Vertitur intereá cœlum, et ruit óceanó nox,
Involvens umbrá magná terram que polum que,
Myrmidonum que dolós: fúsi per mœnia Teucri
Conticuére; sopor fessós complectitur artús.

Et jam Argiva phalanx instructis nāvibus ibat
Ā Tenedō, tacitæ per amica silentia lūnæ,
Littora nōta petens, flammās quum rēgia puppis
Extulerat; fātis que deûm dēfensus iniquis,
Inclūsōs uterō Danaōs et pinea furtim
Laxat claustra Sinōn; illōs patefactus ad aurās
Reddit equus, læti que cavō sē rōbore prōmunt
Thersandrus, Sthenelus que ducēs, et dirus Ulyssēs,
Dēmissum lapsi per fūnem, Acamās que Thoās que,
Pēlidēs que Neoptolemus, primus que Machāōn,
Et Menelāus, et ipse doli fabricātor Epēus.
Invādunt urbem somnō vinō que sepultam;
Cæduntur vigilēs; portis que patentibus omnēs
Accipiunt sociōs, atque agmina conscia jungunt.
Tempus erat, quō prima quiēs mortālibus ægris
Incipit, et dōnō divûm grātissima serpit.
In somnis, ecce, ante oculōs mœstissimus Hector
Visus adesse mihī, largōs que effundere flētūs;
Raptātus bigis, ut quondam, āter que cruentō
Pulvere, per que pedēs trājectus lōra tumentēs.
Hei mihi, quālis erat! quantum mūtātus ab illō
Hectore, qui redit exuviās indūtus Achilli,
Vel Danaûm Phrygiōs jaculātus puppibus ignēs!
Squālentem barbam, et concrētōs sanguine crinēs,
Vulnera que illa gerens, quæ circum plūrima mūrōs
Accēpit patriōs. Ultrō flens ipse vidēbar
Compellāre virum, et mœstās exprōmere vōcēs:
'Ō lux Dardaniæ, spēs ō fidissima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuēre moræ? quibus, Hector, ab ōris,
Expectāte, venis? ut tē post multa tuōrum
Fūnera, post variōs hominum que urbis que labōrēs
Dēfessi aspicimus! quæ causa indigna serēnōs
Fœdāvit vultūs? aut cūr hæc vulnera cerno?'
Ille nihil; nec mē quærentem vāna morātur,
Sed graviter gemitūs imō dē pectore dūcens,
'Heu fuge, nāte deā, tē que his,' ait, 'ēripe flammis.
Hostis habet mūrōs; ruit altō ā culmine Trōja:

Sat patriæ Priamō que datum: si Pergama dextrā
Dēfendi possent, etiam hāc dēfensa fuissent.
Sacra suōs que tibí commendat Trōja Penātēs;
Hōs cape fātōrum comitēs; his mœnia quære,
Magna pererrātō statuēs quæ dēnique pontō.'
Sic ait, et manibus vittās, Vestam que potentem,
Æternum que adytis effert penetrālibus ignem.
Diversō intereā miscentur mœnia luctū;
Et magis atque magis, quamquam sēcrēta parentis
Anchisæ domus, arboribus que obtecta recessit,
Clārescunt sonitūs, armōrum que ingruit horror.
Excutior somnō, et summi fastigia tecti
Adscensū supero, atque arrectis auribus adsto.
In segetem velutí quum flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montānō flūmine torrens
Sternit agrōs, sternit sata læta, boum que labōrēs,
Præcipitēs que trahit silvās; stupet inscius altō
Accipiens sonitum saxi dē vertice pastor.
Tum vērō manifesta fidēs, Danaûm que patescunt
Insidiæ: jam Dēiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcānō superante, domus; jam proximus ardet
Ūcalegōn: Sigēa igni freta lāta relūcent;
Exoritur clāmor que virûm clangor que tubārum.
Arma āmens capiō; nec sat ratiōnis in armis;
Sed glomerāre manum bellō, et concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi: furor ira que mentem
Præcipitant; pulchrum que mori succurrit in armis.
Ecce autem tēlis Pantheus ēlapsus Achivûm,
Pantheus Othryadēs, arcis Phœbi que sacerdōs,
Sacra manū, victōs que deōs, parvum que nepōtem
Ipse trahit, cursū que āmens ad limina tendit.
'Quō rēs summa locō, Pantheu? quam prendimus arcem?'
Vix ea fātus eram, gemitū quum tālia reddit:
'Vēnit summa diēs, et inēluctābile tempus
Dardaniæ. Fuimus Trōes; fuit Īlium, et ingens
Glōria Teucrōrum. Ferus omnia Jūpiter Argōs
Transtulit. Incensā Danai dominantur in urbe;

Arduus armȧtȯs mediis in mœnibus adstans
Fundit equus, victor que Sinȯn incendia miscet,
Insultans: portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis unquam vėnėre Mycėnis;
Obsėdėre alii tėlis angusta viȧrum
Oppositi; stat ferri aciės mu̇crȯne coruscȯ
Stricta, parȧta neci; vix primi prælia tentant
Portȧrum vigilės, et cæcȯ Marte resistunt.'
 Tȧlibus Othryadæ dictis et nu̇mine divûm
In flammȧs et in arma feror, quȯ tristis Erinnys,
Quȯ fremitus vocat, et sublȧtus ad æthera clȧmor.
Addunt sė sociȯs Rhipeus, et maximus armis
Ėpytus; oblȧti per lu̇nam Hypanis que Dymȧs que,
Et lateri agglomerant nostrȯ, juvenis que Corœbus
Mygdonidės; illis ad Trȯjam forte diėbus
Vėnerat, insȧnȯ Cassandræ incensus amȯre,
Et gener auxilium Priamȯ Phrygibus que ferėbat:
Infėlix, qui nȯn sponsæ præcepta furentis
Audierit.
Quȯs ubi confertȯs audėre in prælia vidi,
Incipiȯ super his: 'Juvenės, fortissima frustrȧ
Pectora, si vȯbis audentem extrėma cupido
Certa sequi, (quæ sit rėbus fortu̇na vidėtis;
Excessėre omnės adytis ȧris que relictis
Dî, quibus imperium hoc steterat;) succurritis urbi
Incensæ: moriȧmur, et in media arma ruȧmus.
U̇na salu̇s victis, nullam spėrȧre salu̇tem.'
Sic animis juvenum furor additus: inde, lupi ceu
Raptȯrės ȧtrȧ in nebulȧ, quȯs improba ventris
Exėgit cæcȯs rabiės, catuli que relicti
Faucibus exspectant siccis, per tėla, per hostės
Vȧdimus haud dubiam in mortem, mediæ que tenėmus
Urbis iter: nox ȧtra cavȧ circumvolat umbrȧ.
Quis clȧdem illíus noctis, quis fu̇nera fandȯ
Explicet, aut possit lacrymis æquȧre labȯrės?
Urbs antiqua ruit, multȯs dominȧta per annȯs;
Plu̇rima per que viȧs sternuntur inertia passim

Corpora, per que domōs, et relligiōsa deōrum
Limina. Nec sōli pœnās dant sanguine Teucri;
Quondam etiam victis redit in præcordia virtūs,
Victōrēs que cadunt Danai. Crūdēlis ubique
Luctus, ubique pavor, et plūrima mortis imāgo.
Primus sē, Danaûm magnā comitante catervā,
Androgeus offert nōbis, socia agmina crēdens
Inscius, atque ultrō verbis compellat amicis:
'Festināte, viri: nam quæ tam sēra morātur
Segnitiēs? alii rapiunt incensa ferunt que
Pergama; vōs celsis nunc primum ā nāvibus itis?'
Dixit; et extemplō, (neque enim responsa dabantur
Fida satis,) sensit mediōs dēlapsus in hostēs:
Obstupuit, retrōque pedem cum vōce repressit.
Imprōvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidus que repente refūgit
Attollentem irās, et cærula colla tumentem:
Haud secus Androgeus visū tremefactus abibat.
Irruimus, densis et circumfundimur armis,
Ignārōs que loci passim, et formidine captōs
Sternimus: aspirat primō fortūna labōri.
Atque hic successū exultans animis que Corœbus,
'Ō socii, quā prima,' inquit, 'fortūna salūtis
Monstrat iter, quā que ostendit sē dextra, sequāmur.
Mūtēmus clypeōs, Danaûm que insignia nōbis
Aptēmus: dolus, an virtūs, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi.' Sic fātus, deinde comantem
Androgei galeam, clypei que insigne decōrum
Induitur, lateri que Argivum accommodat ensem.
Hoc Rhipeus, hōc ipse Dymās, omnis que juventūs
Læta facit; spoliis sē quisque recentibus armat.
Vādimus immixti Danais haud nūmine nostrō;
Multa que per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus; multōs Danaûm dēmittimus Orcō.
Diffugiunt alii ad nāvēs, et littora cursū
Fida petunt; pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, et nōtā conduntur in alvō.

Heu nihil invitis fàs quemquam fidere divis!
  Ecce trahèbàtur passis Priamèia virgo
Crinibus à templò Cassandra adytis que Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lùmina frustrà;
Lùmina, nam teneràs arcèbant vincula palmàs.
Nòn tulit hanc speciem furiàtà mente Corœbus,
Et sèsè medium injècit peritùrus in agmen.
Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
Hic primum ex altò dèlùbri culmine tèlis
Nostròrum obruimur, oritur que miserrima cædès,
Armòrum facié et Gràiàrum erròre jubàrum.
Tum Danai gemitù atque èreptæ virginis irà
Undique collecti invàdunt; àcerrimus Àjax,
Et gemini Atridæ, Dolopum que exercitus omnis.
Adversi ruptò ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrus que Notus que et lætus Eòis
Eurus equis; stridunt silvæ, sævit que tridenti
Spùmeus, atque imò Nèreus ciet æquora fundò.
Illi etiam, si quòs obscùrà nocte per umbram
Fùdimus insidiis, tòtà que agitàvimus urbe,
Appàrent; primi clypeòs mentita que tèla
Agnoscunt, atque òra sonò discordia signant.
Ìlicet obruimur numerò: primus que Corœbus
Pènelei dextrà, divæ armipotentis ad àram,
Pròcumbit: cadit et Rhipeus, justissimus ùnus
Qui fuit in Teucris, et servantissimus æqui;
Dîs aliter visum: pereunt Hypanis que Dymàs que
Confixi à sociis; nec tè tua plùrima, Pantheu,
Làbentem pietàs, nec Apollinis infula texit.
Ìliaci cinerès, et flamma extrèma meòrum,
Testor, in occàsù vestrò, nec tèla, nec ullàs
Vitàvisse vicès Danaûm, et, si fàta fuissent,
Ut caderem, meruisse manù. Divellimur inde,
Ìphitus et Peliàs mècum; quòrum Ìphitus ævò
Jam gravior, Peliàs et vulnere tardus Ulyssi:
Pròtinus ad sèdès Priami clàmòre vocàti.
  Hic vèro ingentem pugnam, ceu cætera nusquam

Bella forent, nulli tòtà morerentur in urbe,
Sic Martem indomitum, Danaòs que ad tecta ruentės
Cernimus, obsessum que actà testùdine limen.
Hærent parietibus scàlæ, postės que sub ipsòs
Nituntur gradibus, clypeòs que ad tėla sinistris
Pròtecti objiciunt; prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contrà turrės àc tecta domòrum
Culmina convellunt, (his sė quando ultima cernunt,
Extrėmà jam in morte parant dėfendere tėlis,)
Auràtàs que trabės, veterum decora alta parentum,
Dėvolvunt: alii strictis mùcrònibus imàs
Obsėdėre forės; hàs servant agmine densò.
Instauràti animi rėgis succurrere tectis,
Auxiliò que levàre viròs, vim que addere victis.
   Limen erat, cæcæ que forės, et pervius ùsus
Tectòrum inter sė Priami, postės que relicti
À tergò; infėlix quà sė dum regna manėbant,
Sæpius Andromachė ferre incomitàta solėbat
Ad soceròs, et avò puerum Astyanacta trahėbat.
Ėvàdo ad summi fastigia culminis, unde
Tėla manù miseri jactàbant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti stantem, summis que sub astra
Ėductam tectis, unde omnis Tròja vidėri,
Et Danaûm solitæ nàvės, et Achàica castra,
Aggressi ferrò circum, quà summa labantės
Junctùràs tabulàta dabant, convellimus altis
Sėdibus, impulimus que: ea lapsa repente ruinam
Cum sonitù trahit, et Danaûm super agmina làtė
Incidit: ast alii subeunt; nec saxa, nec ullum
Tėlòrum intereà cessat genus.
Vestibulum ante ipsum primò que in limine Pyrrhus
Exultat, tėlis et lùce coruscus aėnà;
Quàlis ubi in lùcem coluber mala gràmina pastus,
Frigida sub terrà tumidum quem brùma tegėbat,
Nunc positis novus exuviis nitidus que juventà,
Lùbrica convolvit sublàtò pectore terga
Arduus ad sòlem, et linguis micat òre trisulcis.

Ùná ingens Periphás, et equórum agitátor Achillis
Armiger Automedón, úná omnis Scŷria púbés
Succédunt tectó, et flammás ad culmina jactant.
Ipse inter primós correptá dúra bipenni
Limina perrumpit, postés que á cardine vellit
Ærátós ; jam que excisá trabe firma cavávit
Róbora, et ingentem látó dedit óre fenestram.
Appáret domus intus, et átria longa patescunt ;
Appárent Priami et veterum penetrália régum ;
Armátós que vident stantés in limine primó.
At domus interior gemitú miseró que tumultú
Miscétur, penitus que cavæ plangóribus ædés
Fæmineis ululant ; ferit aurea sidera clámor.
Tum pavidæ tectis mátrés ingentibus errant,
Amplexæ que tenent postés, atque oscula figunt.
Instat vi patriá Pyrrhus ; nec claustra, neque ipsi
Custódés sufferre valent : labat ariete crébró
Jánua, et émóti prócumbunt cardine postés.
Fit via vi ; rumpunt aditús, primós que trucidant
Immissi Danai, et láté loca milite complent.
Nón sic, aggeribus ruptis quum spúmeus amnis
Exiit, oppositás que évicit gurgite mólés,
Fertur in arva furens cumuló, campós que per omnés
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
Cæde Neoptolemum, geminós que in limine Atridás ;
Vidi Hecubam, centum que nurús, Priamum que per árás
Sanguine fœdantem, quós ipse sacráverat ignés.
Quinquáginta illi thalami, spés tanta nepótum,
Barbaricó postés auró spoliis que superbi,
Prócubuére : tenent Danai, quá déficit ignis.
Forsitan et Priami fuerint quæ fáta requirás.
Urbis utí captæ cásum, convulsa que vidit
Limina tectórum, et medium in penetrálibus hostem,
Arma diú senior désuéta trementibus ævó
Circumdat néquicquam humeris, et inútile ferrum
Cingitur, ác densós fertur moritúrus in hostés.
Ædibus in mediis núdó que sub ætheris axe

Ingens ȧra fuit; juxtȧ que veterrima laurus
Incumbens ȧræ, atque umbrȧ complexa Penȧtės.
Hic Hecuba et nȧtæ nėquicquam altȧria circum,
Præcipitės ȧtrȧ ceu tempestȧte columbæ,
Condensæ, et divûm amplexæ simulȧcra sedėbant.
Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit, 'Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
Impulit his cingi tėlis? aut quȯ ruis?' inquit;
'Non tȧli auxiliȯ, nec dėfensȯribus istis
Tempus eget; nȯn, si ipse meus nunc afforet Hector.
Hūc tandem concėde; hæc ȧra tuėbitur omnės;
Aut moriėre simul.' Sic ȯre effȧta, recėpit
Ad sėsė, et sacrȧ longævum in sėde locȧvit.
   Ecce autem ėlapsus Pyrrhi dė cæde Politės,
Ūnus nȧtȯrum Priami, per tėla, per hostės,
Porticibus longis fugit, et vacua ȧtria lustrat
Saucius; illum ardens infestȯ vulnere Pyrrhus
Insequitur, jam jam que manū tenet, et premit hastȧ.
Ut tandem ante oculȯs ėvȧsit et ȯra parentum,
Concidit, ȧc multȯ vitam cum sanguine fūdit.
Hic Priamus, quanquam in mediȧ jam morte tenėtur,
Nȯn tamen abstinuit, nec vȯci iræ que pepercit:
'At tibi prȯ scelere,' exclȧmat, 'prȯ tȧlibus ausis,
Dî, si qua est cœlȯ pietȧs, quæ tȧlia cūret,
Persolvant grȧtės dignȧs, et præmia reddant
Dėbita, qui nȧti cȯram mė cernere lėthum
Fėcisti, et patriȯs fœdȧsti fūnere vultūs.
At nȯn ille, satum quȯ tė mentiris, Achillės
Tȧlis in hoste fuit Priamȯ; sed jūra fidem que
Supplicis ėrubuit, corpus que exsangue sepulcrȯ
Reddidit Hectoreum, mė que in mea regna remisit.'
Sic fȧtus senior, tėlum que imbelle sine ictū
Conjėcit; raucȯ quod prȯtinus ære repulsum,
Et summȯ clypei nėquicquam umbȯne pependit.
Cui Pyrrhus: 'Referės ergo hæc, et nuntius ibis
Pėlidæ genitȯri: illi mea tristia facta,
Dėgenerem que Neoptolemum narrȧre memento:

Nunc morere.' Hoc dicens, altària ad ipsa trementem
Traxit, et in multò lapsantem sanguine nàti,
Implicuit que comam lævà, dextrà que coruscum
Extulit, àc lateri capulò tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fàtòrum; híc exitus illum
Sorte tulit, Tròjam incensam, et pròlapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terris que superbum
Regnàtòrem Asiæ: jacet ingens littore truncus,
Àvulsum que humeris caput, et sine nòmine corpus.
  At mè tum primum sævus circumstetit horror;
Obstupui; subiit càri genitòris imàgo,
Ut règem æquævum crùdèli vulnere vidi
Vitam exhàlantem; subiit dèserta Creùsa,
Et direpta domus, et parvi càsus Iùli.
Respicio, et quæ sit mè circum còpia lustro.
Dèseruère omnès dèfessi, et corpora saltù
Ad terram misère, aut ignibus ægra dedère;
Jam que adeó super ùnus eram, quum limina Vestæ
Servantem et tacitam sècrètà in sède latentem
Tyndarida aspició: dant clàra incendia lùcem
Erranti, passim que oculòs per cuncta ferenti.
Illa sibi infestòs èversa ob Pergama Teucròs,
Et pœnàs Danaûm, et dèserti conjugis iràs
Præmetuens, Tròjæ et patriæ commùnis Erinnys,
Abdiderat sèsè, atque àris invisa sedèbat.
Exarsère ignès animò; subit ira cadentem
Ulcisci patriam, et sceleràtàs sùmere pœnàs.
'Scilicet hæc Spartam incolumis patriàs que Mycènàs
Aspiciet, partò que ibit règina triumphò?
Conjugium que, domum que, patrès, nàtòs que vidèbit,
Ìliadum turbà et Phrygiis comitàta ministris?
Occiderit ferrò Priamus? Tròja arserit igni?
Dardanium totiès sùdârit sanguine littus?
Nòn ita; namque etsi nullum memoràbile nòmen
Fæmineà in pœnà est, nec habet victòria laudem,
Extinxisse nefàs tamen, et sumpsisse merentès
Laudàbor pœnàs, animum que explêsse juvàbit,

Ultricis flammæ, et cinerės satiâsse meŏrum.'
Tālia jactābam, et furiātā mente ferēbar,
Quum mihi sė, nōn ante oculis tam clāra, videndam
Obtulit, et pūrā, per noctem in lūce refulsit
Alma parens, confessa deam, quālis que vidēri
Cœlicolis, et quanta solet; dextrā que prehensum
Continuit, roseō que hæc insuper addidit ōre:
'Nāte, quis indomitās tantus dolor excitat irās?
Quid furis? aut quōnam nostri tibi cūra recessit?
Nōn prius aspiciės, ubi fessum ætāte parentem
Liqueris Anchisēn? superet conjux ne Creūsa,
Ascanius que puer? quōs omnės undique Grāiæ
Circum errant aciės; et, nî mea cūra resistat,
Jam flammæ tulerint, inimicus et hauserit ensis.
Nōn tibi Tyndaridis faciės invisa Lacænæ,
Culpātus ve Paris: divûm inclēmentia, divûm
Hās ėvertit opės, sternit que ā culmine Trōjam.
Aspice; (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortālės hebetat visūs tibi, et hūmida circum
Cāligat, nūbem ėripiam; tū nė qua parentis
Jussa timė, neu præceptis pārēre recūsā;)
Hic, ubi disjectās mōlės, āvulsa que saxis
Saxa vidės, mixtō que undantem pulvere fūmum,
Neptūnus mūrōs, magnō que ėmōta tridenti
Fundāmenta quatit, tōtam que ab sēdibus urbem
Ėruit: hic Jūnō Scæās sævissima portās
Prima tenet, socium que furens ā nāvibus agmen
Ferrō accincta vocat.
Jam summās arcės Tritōnia, respice, Pallas
Insēdit, nimbō effulgens et Gorgone sæva.
Ipse Pater Danais animōs virės que secundās
Sufficit, ipse deōs in Dardana suscitat arma.
Ėripe, nāte, fugam, finem que impōne labōri.
Nusquam abero, et tūtum patriō tė limine sistam.'
Dixerat; et spissis noctis sė condidit umbris.
Appārent diræ faciės, inimica que Trōjæ
Nūmina magna deûm.

Tum vėro omne mihí visum considere in ignės
Ilium, et ex imȯ verti Neptu̇nia Trȯja.
Ȧc veluti summis antiquam in montibus ornum,
Quum ferrȯ accisam crėbris que bipennibus instant
Ėruere agricolæ certȧtim, illa usque minȧtur,
Et tremefacta comam concussȯ vertice nu̇tat;
Vulneribus dȯnec paulȧtim ėvicta suprėmum
Congemuit, traxit que jugis ȧvulsa ruinam.
Dėscendo; ȧc du̇cente deȧ flammam inter et hostės
Expedior: dant tėla locum, flammæ que recėdunt.
  Atque ubi jam patriæ perventum ad limina sėdis,
Antiquȧs que domȯs, genitor, quem tollere in altȯs
Optȧbam primum montės, primum que petėbam,
Abnegat excisȧ vitam prȯdu̇cere Trȯjȧ,
Exilium que pati. 'Vȯs ȯ, quibus integer ævi
Sanguis,' ait, 'solidæ que suȯ stant rȯbore virės,
Vȯs agitȧte fugam.
Mė si cœlicolæ voluissent du̇cere vitam,
Hȧs mihi servâssent sėdės; satis u̇na super que
Vidimus excidia, et captæ superȧvimus urbi.
Sic ȯ, sic positum affȧti discėdite corpus.
Ipse manu̇ mortem inveniam: miserėbitur hostis,
Exuviȧs que petet: facilis jactu̇ra sepulcri.
Jam pridem invisus divis et inu̇tilis annȯs
Dėmoror, ex quȯ mė divum Pater atque hominum rex
Fulminis afflȧvit ventis, et contigit igni.'
Tȧlia perstȧbat memorans, fixus que manėbat.
Nȯs contrȧ effu̇si lacrymis, conjux que Creu̇sa,
Ascanius que, omnis que domus, nė vertere sėcum
Cuncta pater, fȧtȯ que urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptȯ que et sėdibus hæret in îsdem.
  Rursus in arma feror, mortem que miserrimus opto:
Nam quod consilium, aut quæ jam fortu̇na dabȧtur?
'Mė ne efferre pedem, genitor, tė posse relictȯ
Spėrâsti? tantum que nefȧs patriȯ excidit ȯre?
Si nihil ex tantȧ Superis placet urbe relinqui,
Et sedet hȯc animȯ, peritu̇ræ que addere Trȯjæ

Tė que tuȯs que juvat, patet isti jȧnua lėthȯ;
Jam que aderit multȯ Priami dė sanguine Pyrrhus,
Nȧtum ante ȯra patris, patrem qui obtruncat ad ȧrȧs.
Hóc erat, alma parens, quod mė per tėla, per ignės
Ėripis, ut mediis hostem in penetrȧlibus, ut que
Ascanium, patrem que meum, juxtȧ que Creu̇sam,
Alterum in alterius mactȧtȯs sanguine cernam!
Arma, viri, ferte arma; vocat lux ultima victȯs.
Reddite mė Danais; sinite instaurȧta revisam
Prælia: nunquam omnės hodiė moriėmur inulti.'
  Hinc ferrȯ accingor rursus, clypeȯ que sinistram
Insertȧbam aptans, mė que extrȧ tecta ferėbam.
Ecce autem complexa pedės in limine conjux
Hærėbat, parvum que patri tendėbat Iu̇lum:
'Si peritu̇rus abis, et nȯs rape in omnia tėcum;
Sin aliquam expertus sumptis spem pȯnis in armis,
Hanc primum tu̇tȧre domum: cui parvus Iu̇lus,
Cui pater, et conjux, quondam tua dicta, relinquor?'
  Tȧlia vȯciferans gemitu̇ tectum omne replėbat,
Quum subitum, dictu̇ que oritur mirȧbile monstrum.
Namque manu̇s inter, mœstȯrum que ȯra parentum,
Ecce levis summȯ dė vertice visus Iu̇li
Fundere lu̇men apex, tractu̇ que innoxia molli
Lambere flamma comȧs, et circum tempora pasci.
Nȯs pavidi trepidȧre metu̇, crinem que flagrantem
Excutere, et sanctȯs restinguere fontibus ignės.
At pater Anchisės, oculȯs ad sidera lætus
Extulit, et cœlȯ palmȧs cum vȯce tetendit:
'Ju̇piter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nȯs; hoc tantum; et, si pietȧte merėmur,
Dȧ deinde auxilium, pater; atque hæc ȯmina firmȧ.'
  Vix ea fȧtus erat senior, subitȯ que fragȯre
Intonuit lævum, et dė cœlȯ lapsa per umbrȧs
Stella facem du̇cens multȧ cum lu̇ce cucurrit.
Illam, summa super lȧbentem culmina tecti,
Cernimus Īdæȧ clȧram sė condere silvȧ,
Signantem que viȧs; tum longȯ limite sulcus

Dat lùcem, et làtė circum loca sulfure fūmant.
Hic vėró victus genitor sė tollit ad auràs,
Affàtur que deòs, et sanctum sidus adòrat:
'Jam jam nulla mora est; sequor, et, quà dùcitis, adsum:
Dî patrii, servàte domum, servàte nepòtem;
Vestrum hóc augurium, vestrò que in nùmine Tròja est:
Cėdo equidem, nec, nàte, tibí comes ire recùso.'
  Dixerat ille; et jam per mœnia clàrior ignis
Auditur, propius que æstùs incendia volvunt.
'Ergo age, càre pater, cervici impònere nostræ;
Ipse subibo humeris, nec mė labor iste gravàbit;
Quò rės cunque cadent, ùnum et commùne periclum,
Ùna salùs ambòbus erit: mihi parvus Iùlus
Sit comes, et longė servet vestigia conjux.
Vòs famuli, quæ dicam animis advertite vestris:
Est urbe ėgressis tumulus templum que vetustum
Dėsertæ Cereris, juxtà que antiqua cupressus
Relligiòne patrum multòs servàta per annòs;
Hanc ex diversò sėdem veniėmus in ùnam.
Tù genitor, cape sacra manù, patriòs que Penàtės;
Mė, bellò ė tantò digressum et cæde recenti,
Attrectàre nefàs, dònec mė flùmine vivo
Abluero.'
Hæc fàtus, làtòs humeròs subjecta que colla
Veste super, fulvi que insternor pelle leònis;
Succėdó que oneri; dextræ sė parvus Iùlus
Implicuit, sequitur que patrem nòn passibus æquis;
Pòne subit conjux. Ferimur per opàca locòrum;
Et mė, quem dùdum nòn ulla injecta movėbant
Tėla, neque adversò glomeràti ex agmine Graii,
Nunc omnės terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comiti que oneri que timentem.
  Jam que propinquàbam portis, omnem que vidėbar
Ėvàsisse vicem, subitò quum crėber ad aurės
Visus adesse pedum sonitus; genitor que per umbram
Pròspiciens, 'Nàte,' exclàmat, 'fuge, nàte, propinquant;
Ardentės clypeòs, atque æra micantia cerno.'

Hic mihi nescio quod trepidò male nūmen amicum
Confūsam èripuit mentem; namque, āvia cursū
Dum sequor, et nōtā excēdō regiōne viārum,
Heu! miserō conjux fātō ne ērepta Creūsa
Substitit, errāvit ne viā, seu lassa resēdit,
Incertum; nec post oculis est reddita nostris;
Nec prius āmissam respexi, animum que reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris sēdem que sacrātam
Vēnimus; hic dēmum collectis omnibus ūna
Dēfuit, et comitēs, nātum que, virum que fefellit.
Quem nōn incūsāvi āmens hominum que deōrum que?
Aut quid in ēversā vidi crūdēlius urbe?
Ascanium, Anchisem que patrem, Teucrōs que Penātēs
Commendō sociis, et curvā valle recondo.
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat cāsūs renovāre omnēs, omnem que reverti
Per Trōjam, et rursus caput objectāre periclis.
Principiō mūrōs obscūra que limina portæ,
Quā gressum extuleram, repeto; et vestigia retro
Observāta sequor per noctem, et lūmine lustro.
Horror ubique animōs, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
Mē refero: irruerant Danai, et tectum omne tenēbant.
Īlicet ignis edax summa ad vestigia ventō
Volvitur; exsuperant flammæ, furit æstus ad aurās.
Prōcēdo, et Priami sēdēs arcem que reviso;
Et jam porticibus vacuis Jūnōnis asȳlō
Custōdēs lecti Phœnix, et dirus Ulyssēs
Prædam asservābant: hūc undique Trōia gaza
Incensis ērepta adytis, mensæ que deōrum,
Crātērēs que aurō solidi, captiva que vestis
Congeritur: pueri et pavidæ longō ordine mātrēs
Stant circum.
Ausus quin etiam vōcēs jactāre per umbram
Implēvi clāmōre viās, mœstus que Creūsam
Nēquicquam ingeminans iterum que iterum que vocāvi.
Quærenti, et tectis urbis sine fine furenti,

Infēlix simulācrum atque ipsius umbra Creūsæ
Visa mihi ante oculōs, et nōtā mājor imāgo.
Obstupui, stet'runt que comæ, et vox faucibus hæsit.
Tum sic affāri, et cūrās his dēmere dictis:
'Ō dulcis conjux, nōn hæc sine nūmine divûm
Ēveniunt nec tē hinc comitem asportāre Creūsam
Fās; aut ille sinit superi regnātor Olympi.
Longa tibi exilia, et vastum maris æquor arandum;
Ad terram Hesperiam veniēs, ubi Lȳdius, arva
Inter opima virûm, lēni fluit agmine Tybris.
Illic rēs lætæ, regnum que et rēgia conjux
Parta tibī; lacrymās dilectæ pelle Creūsæ.
Nōn ego Myrmidonum sēdēs, Dolopum ve superbās
Aspiciam, aut Grāiis servitum mātribus ibo,
Dardanis, et divæ Veneris nurus:
Sed mē magna deûm genitrix his dētinet ōris.
Jam que valē, et nāti servā commūnis amōrem.'
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, et multa volentem
Dicere, dēseruit, tenuēs que recessit in aurās.
Ter cōnātus ibī collō dare brāchia circum;
Ter frustrā comprensa manūs effūgit imāgo,
Pār levibus ventis, volucri que simillima somnō.
Sic dēmum sociōs consumptā nocte reviso.
Atque hic ingentem comitum affluxisse novōrum
Invenio admirans numerum, mātrēs que virōs que,
Collectam exiliō pūbem, miserābile vulgus.
Undique convēnēre, animis opibus que parāti,
In quāscunque velim pelagō dēdūcere terrās.
Jam que jugis summæ surgēbat Lūcifer Īdæ,
Dūcēbat que diem; Danai que obsessa tenēbant
Limina portārum, nec spēs opis ulla dabātur:
Cessi; et sublātō montem genitōre petivi.

ÆNĖIDOS LIBER TERTIUS.

"Postquam rės Asiæ, Priami que ėvertere gentem
Immeritam visum Superis, cecidit que superbum
İlium, et omnis humò fūmat Neptūnia Trōja,
Diversa exilia et dėsertås quærere terrås
Auguriis agimur divûm, classem que sub ipså
Antandrò et Phrygiæ mōlimur montibus İdæ;
Incerti quò fåta ferant, ubi sistere dėtur;
Contrahimus que virōs. Vix prima incėperat æstås,
Et pater Anchisės dare fåtis vėla jubėbat:
Littora quum patriæ lacrymans portūs que relinquo,
Et campōs ubi Trōja fuit: feror exul in altum
Cum sociis, nåtò que, Penåtibus, et magnis dîs.
Terra procul vastis colitur Måvortia campis,
(Thråces arant,) åcri quondam regnåta Lycurgò;
Hospitium antiquum Trōjæ, socii que Penåtės,
Dum fortūna fuit. Feror hūc, et littore curvò
Mœnia prima locò, fåtis ingressus iniquis;
Æneadås que meò nōmen dė nōmine fingo.
Sacra Diōnææ måtri, divis que ferėbam
Auspicibus cœptōrum operum, superò que nitentem
Cœlicolûm rėgi mactåbam in littore taurum.
Forte fuit juxtå tumulus, quò cornea summò
Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridem que ab humò convellere silvam
Cōnåtus, råmis tegerem ut frondentibus åršs;
Horrendum et dictū videò mirābile monstrum.
Nam, quæ prima solò ruptis rådicibus arbor
Vellitur, huic åtrò liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tåbò maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidus que coit formidine sanguis.
Rursus et alterius lentum convellere vimen
Insequor, et causås penitus tentåre latentės;

Āter et alterius sequitur dē cortice sanguis.
Multa movens animō, Nymphās venerābar agrestēs,
Grādivum que patrem, Geticis qui præsidet arvis,
Rite secundārent visūs, ōmen que levārent.
Tertia sed postquam mājōre hastilia nisū
Aggredior, genibus que adversæ obluctor arēnæ,
(Ēloquar, an sileam?) gemitus lacrymābilis imō
Auditur tumulō, et vox reddita fertur ad aurēs:
'Quid miserum, Ænēā, lacerās? jam parce sepultō;
Parce piās scelerāre manūs. Nōn mē tibi Trōja
Externum tulit, aut cruor hic dē stipite mānat.
Heu fuge crūdēlēs terrās, fuge littus avārum;
Nam Polydōrus ego: hic confixum ferrea texit
Tēlōrum seges, et jaculis increvit acūtis.'
Tum vērō ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui stet'runt que comæ, et vox faucibus hæsit.
Hunc Polydōrum auri quondam cum pondere magnō
Infēlix Priamus furtim mandârat alendum
Thrēiciō rēgi, quum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingi que urbem obsidiōne vidēret.
Ille, ut opēs fractæ Teucrûm, et Fortūna recessit,
Rēs Agamemnoniās victricia que arma secūtus,
Fās omne abrumpit; Polydōrum obtruncat, et aurō
Vi potitur: quid nōn mortālia pectora cōgis,
Auri sacra famēs? Postquam pavor ossa reliquit,
Dēlectōs populi ad procerēs, primum que parentem,
Monstra deûm refero; et, quæ sit sententia, posco.
Omnibus idem animus scelerātā excēdere terrā,
Linqui pollūtum hospitium, et dare classibus Austrōs.
Ergo instaurāmus Polydōrō fūnus, et ingens
Aggeritur tumulō tellūs; stant Mānibus āræ,
Cæruleis mœstæ vittis ātrā que cupressō;
Et circum Īliades crinem dē mōre solūtæ.
Inferimus tepidō spūmantia cymbia lacte,
Sanguinis et sacri paterās; animam que sepulcrō
Condimus, et magnā suprēmum vōce ciēmus.
Inde, ubi prima fidēs pelagō, plācāta que venti

Dant maria, et lènis crepitans vocat Auster in altum,
Dèdùcunt socii nàvès, et littora complent.
Pròvehimur portù ; terræ que urbès que recèdunt.
Sacra mari colitur mediò gràtissima tellùs
Nèreidum màtri, et Neptùnò Ægæò ;
Quam pius Arcitenens, òràs et littora circum
Errantem, Gyarò celsà Myconò que revinxit,
Immòtam que coli dedit, et contemnere ventòs.
Hùc feror ; hæc fessòs tùtò placidissima portù
Accipit. Ègressi veneràmur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbi que sacerdòs,
Vittis et sacrà redimitus tempora laurò,
Occurrit ; veterem Anchisèn agnòvit amicum :
Jungimus hospitiò dextràs, et tecta subimus.
Templa dei saxò veneràbar structa vetustò :
'Dà propriam, Thymbræe, domum ; dà mœnia fessis,
Et genus, et mansùram urbem : servà altera Tròjæ
Pergama, relliquiàs Danaûm atque immitis Achilli.
Quem sequimur ? quò ve ire jubès ? ubi pònere sèdès ?
Dà, pater, augurium, atque animis illàbere nostris.'
  Vix ea fàtus eram ; tremere omnia visa repente,
Limina que, laurus que dei, tòtus que movèri
Mons circum, et mùgire adytis cortina reclùsis :
Submissi petimus terram, et vox fertur ad aurès :
'Dardanidæ dùri, quæ vòs à stirpe parentum
Prima tulit tellùs, eadem vòs ùbere lætò
Accipiet reducès : antiquam exquirite màtrem.
Hic domus Ænèæ cunctis dominàbitur òris,
Et nàti nàtòrum, et qui nascentur ab illis.'
  Hæc Phœbus : mixtò que ingens exorta tumultù
Lætitiæ ; et cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt,
Quò Phœbus vocet errantès, jubeat que reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta viròrum,
'Audite, ò procerès,' ait, 'et spès discite vestràs.
Crèta Jovis magni mediò jacet insula pontò,
Mons Ìdæus ubi, et gentis cùnàbula nostræ ;
Centum urbès habitant magnàs, ùberrima regna :

Maximus unde pater, si rite audita recordor,
Teucrus Rhœtèàs primum est advectus ad òràs,
Optàvit que locum regnò: nòndum Ìlium, et arcès
Pergameæ steterant; habitàbant vallibus imis.
Hinc Màter cultrix Cybelè, Corybantia que æra,
Ìdæum que nemus; hinc fida silentia sacris,
Et juncti currum dominæ subière leònès.
Ergo agite, et, divûm dùcunt quà jussa sequàmur;
Plàcèmus ventòs, et Gnòsia regna petàmus.
Nec longò distant cursù; modo Jùpiter adsit,
Tertia lux classem Crètæis sistet in òris.'
Sic fàtus, meritòs àris mactàvit honòrès,
Taurum Neptùnò, taurum tibi, pulcher Apollo,
Nigrum Hiemi pecudem, Zephyris fèlicibus albam.
Fàma volat, pulsum regnis cessisse paternis
Ìdomenèa ducem, dèserta que littora Crètæ;
Hoste vacàre domòs, sèdès que adstàre relictàs.
Linquimus Ortygiæ portùs, pelagò que volàmus,
Bacchàtam que jugis Naxon, viridem que Donỳsam,
Òlearon, niveam que Paron, sparsàs que per æquor
Cycladas, et crèbris legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur variò certàmine clàmor.
Hortantur socii, 'Crètam proavòs que petàmus.'
Pròsequitur surgens à puppi ventus euntès,
Et tandem antiquis Cùrètum allàbimur òris.
Ergo avidus mùròs optàtæ mòlior urbis,
Pergameam que voco, et lætam cognòmine gentem
Hortor amàre focòs, arcem que attollere tectis.
Jam que ferè siccò subductæ littore puppès,
Connubiis arvis que novis operàta juventùs;
Jùra domòs que dabam, subitò quum tàbida membris,
Corruptò cœli tractù, miseranda que vènit
Arboribus que satis que luès, et lèthifer annus.
Linquèbant dulcès animàs, aut ægra trahèbant
Corpora: tum sterilès exùrere Sirius agròs;
Àrèbant herbæ, et victum seges ægra negàbat.
Rursus ad òràclum Ortygiæ Phœbum que remensò

Hortàtur pater ire mari, veniam que precàri:
'Quem fessis finem rèbus ferat; unde labòrum
Tentàre auxilium jubeat; quò vertere cursùs.'
  Nox erat, et terris animàlia somnus habèbat.
Effigiès sacræ divûm, Phrygii que Penàtès,
Quòs mècum à Tròjà, mediis que ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculòs adstàre jacentis
Insomnis, multò manifesti lùmine, quà sè
Plèna per insertàs fundèbat lùna fenestràs;
Tum sic affàri, et cùràs his dèmere dictis:
'Quod tibi dèlàtò Ortygiam dictùrus Apollo est,
Hic canit, et tua nòs èn ultrò ad limina mittit.
Nòs tè, Dardanià incensà, tua que arma secùti;
Nòs tumidum sub tè permensi classibus æquor;
Ìdem ventùròs tollèmus in astra nepòtès,
Imperium que urbi dabimus: tù mœnia magnis
Magna parà, longum que fugæ nè linque labòrem.
Mùtandæ sèdès; nòn hæc tibi littora suàsit
Dèlius, aut Crètæ jussit considere Apollo.
Est locus, Hesperiam Gràii cognòmine dicunt;
Terra antiqua, potens armis, atque ùbere glèbæ;
Œnòtri coluère viri; nunc fàma minòrès
Ìtaliam dixisse, ducis dè nòmine, gentem:
Hæ nòbis propriæ sèdès; hinc Dardanus ortus,
Ìasius que pater, genus à quò principe nostrum.
Surge age, et hæc lætus longævò dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terràs que require
Ausoniàs: Dictæa negat tibi Jùpiter arva.'
  Tàlibus attonitus visis, àc vòce deòrum,
(Nec sopor illud erat, sed còram agnoscere vultùs,
Vèlàtàs que comàs, præsentia que òra vidèbar;
Tum gelidus tòtò mànàbat corpore sùdor,)
Corripio è stràtis corpus, tendó que supinàs
Ad cœlum cum vòce manùs, et mùnera libo
Intemeràta focis: perfectò lætus honòre
Anchisèn fació certum, rem que ordine pando.
Agnòvit pròlem ambiguam, geminòs que parentès,

Sė que novȯ veterum dėceptum errȯre locȯrum.
Tum memorat: ‘ Nāte Īliacis exercite fātis,
Sȯla mihī tālės cāsūs Cassandra canėbat:
Nunc repeto hæc generi portendere dėbita nostrȯ;
Et sæpe Hesperiam, sæpe Ītala regna vocāre.
Sed quis ad Hesperiæ ventūrȯs littora Teucrȯs
Crėderet? aut quem tum vātės Cassandra movėret?
Cėdāmus Phœbȯ, et moniti meliȯra sequāmur.’
Sic ait; et cuncti dictis pārėmus ovantės.
Hanc quoque dėserimus sėdem, paucis que relictis
Vėla damus, vastum que cavā trabe currimus æquor.
Postquam altum tenuėre ratės, nec jam amplius ullæ
Appārent terræ, cœlum undique et undique pontus:
Tum mihi cæruleus suprā caput adstitit imber,
Noctem hiemem que ferens, et inhorruit unda tenebris.
Continuȯ venti volvunt mare, magna que surgunt
Æquora: dispersi jactāmur gurgite vastȯ.
Involvėre diem nimbi, et nox hūmida cœlum
Abstulit: ingeminant abruptis nūbibus ignės.
Excutimur cursū, et cæcis errāmus in undis.
Ipse diem noctem que negat discernere cœlȯ,
Nec meminisse viæ mediā Palinūrus in undā.
Trės adeo incertȯs cæcā cāligine sȯlės
Errāmus pelagȯ, totidem sine sidere noctės.
Quartȯ terra diė primum sė attollere tandem
Visa, aperire procul montės, āc volvere fūmum.
Vėla cadunt; rėmis insurgimus; haud mora, nautæ
Adnixi torquent spūmās, et cærula verrunt.
Servātum ex undis Strophadum mė littora primum
Accipiunt. Strophades Grāiȯ stant nȯmine dictæ,
Insulæ Īoniȯ in magnȯ; quās dira Celænȯ,
Harpyiæ que colunt aliæ, Phinėia postquam
Clausa domus, mensās que metū liquėre priȯrės.
Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
Pestis et ira deûm Stygiis sėsė extulit undis.
Virginei volucrum vultūs, fœdissima ventris
Prȯluviės, uncæ que manūs, et pallida semper

Ȯra famė.
  Hu̇c ubi dėlȧti portu̇s intrȧvimus; ecce
Læta boum passim campis armenta vidėmus,
Caprigenum que pecus, nullȯ custȯde, per herbȧs.
Irruimus ferrȯ, et divȯs ipsum que vocȧmus
In partem prædam que Jovem: tum littore curvȯ
Extruimus que torȯs, dapibus que epulȧmur opimis.
At subitæ horrificȯ lapsu̇ dė montibus adsunt
Harpyiæ, et magnis quatiunt clangȯribus ȧlas,
Diripiunt que dapės, contactu̇ que omnia fœdant
Immundȯ; tum vox tėtrum dira inter odȯrem.
Rursum in sėcessu̇ longȯ sub ru̇pe cavȧtȧ,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensȧs, ȧris que repȯnimus ignem.
Rursum ex diversȯ cœli cæcis que latebris
Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis:
Polluit ȯre dapės: sociis tunc, arma capessant,
Ėdico, et dirȧ bellum cum gente gerendum.
Haud secus ȧc jussi faciunt, tectȯs que per herbam
Dispȯnunt ensės, et scu̇ta latentia condunt.
Ergo, ubi dilapsæ sonitum per curva dedėre
Littora, dat signum speculȧ Misėnus ab altȧ
Ære cavȯ; invȧdunt socii, et nova prælia tentant,
Obscœnȧs pelagi ferrȯ fœdȧre volucrės.
Sed neque vim plu̇mis ullam, nec vulnera tergȯ
Accipiunt; celeri que fugȧ sub sidera lapsæ
Sėmėsam prædam et vestigia fœda relinquunt.
U̇na in præcelsȧ consėdit ru̇pe Celænȯ,
Infėlix vȧtės, rumpit que hanc pectore vȯcem:
‘ Bellum etiam prȯ cæde boum strȧtis que juvencis,
Lȧomedontiadæ, bellum ne inferre parȧtis,
Et patriȯ Harpyiȧs insontės pellere regnȯ?
Accipite hæc ergȯ, animis atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbȯ pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vȯbis Furiȧrum ego maxima pando:
İtaliam cursu̇ petitis, ventis que vocȧtis
İbitis İtaliam, portu̇s que intrȧre licėbit;

Sed nōn ante datam cingētis mœnibus urbem,
Quam vōs dira famēs, nostræ que injūria cædis,
Ambēsās subigat mālis absūmere mensās.'
Dixit; et in silvam pennis ablāta refūgit.
At sociis subitā gelidus formidine sanguis
Dērigu it; cecidēre animi; nec jam amplius armis
Sed vōtis precibus que jubent exposcere pācem,
Sive deæ, seu sint diræ obscœnæ que volucrēs.
Et pater Anchisēs, passis dē littore palmis,
Nūmina magna vocat, meritōs que indicit honōrēs:
'Dī, prohibēte minās; dī, tālem āvertite cāsum;
Et placidi servāte piōs.' Tum littore fūnem
Dēripere, excussōs que jubet laxāre rudentēs.
Tendunt vēla Noti; ferimur spūmantibus undis,
Quā cursum ventus que gubernātor que vocābant.
Jam mediō appāret fluctū nemorōsa Zacynthos,
Dūlichium que, Samē que, et Nēritos ardua saxis.
Effugimus scopulōs Ithacæ, Lāertia regna,
Et terram altricem sævi execrāmur Ulyssi.
Mox et Leucātæ nimbōsa cacūmina montis,
Et formidātus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, et parvæ succēdimus urbi.
Anchora dē prōrā jacitur; stant littore puppēs.
Ergo inspērātā tandem tellūre potiti
Lustrāmur que Jovi, vōtis que incendimus ārās,
Actia que Īliacis celebrāmus littora lūdis.
Exercent patriās oleō lābente palæstrās
Nūdāti socii. Juvat ēvāsisse tot urbēs
Argolicās, mediōs que fugam tenuisse per hostēs.
Intereā magnum sōl circumvolvitur annum,
Et glaciālis hiems Aquilōnibus asperat undās.
Ære cavō clypeum, magni gestāmen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
'Ænēās hæc dē Danais victōribus arma.'
Linquere tum portūs jubeo, et considere transtris.
Certātim socii feriunt mare, et æquora verrunt.
Prōtinus āeriās Phæācum abscondimus arcēs,

Littora que Ėpiri legimus, portù que subimus
Chàoniò, et celsam Buthròti ascendimus urbem.
Hic incrèdibilis rèrum fàma occupat aurės,
Prìamidėn Helenum Gràiàs regnàre per urbės,
Conjugiò Æacidæ Pyrrhi sceptris que potitum,
Et patriò Andromachėn iterum cessisse maritò.
Obstupui; mirò que incensum pectus amòre,
Compellàre virum, et càsùs cognoscere tantòs.
Prògredior portù, classės et littora linquens.
Sòlennės tum forte dapės, et tristia dòna,
Ante urbem in lùcò, falsi Simoentis ad undam,
Libàbat cineri Andromachė, Mànės que vocàbat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inànem,
Et geminàs, causam lacrymis, sacràverat àràs.
Ut mė conspexit venientem, et Tròia circum
Arma àmens vidit, magnis exterrita monstris
Dėriguit visù in mediò; calor ossa reliquit;
Làbitur, et longò vix tandem tempore fàtur:
'Vėra ne tė faciės, vėrus mihi nuntius affers,
Nàte deà? vivis ne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est?' Dixit, lacrymàs que effùdit, et omnem
Implėvit clàmòre locum. Vix pauca furenti
Subjicio, et ràris turbàtus vòcibus hisco:
'Vivo equidem, vitam que extrėma per omnia dùco.
Nė dubità: nam vėra vidės.
Heu! quis tė càsus dėjectam conjuge tantò
Excipit? aut quæ digna satis fortùna revisit?
Hectoris, Andromachė, Pyrrhi n' connùbia servàs?'
Dėjėcit vultum, et dėmissà vòce locùta est:
'Ò fėlix ùna ante aliàs Priamėia virgo,
Hostilem ad tumulum Tròjæ sub mœnibus altis
Jussa mori, quæ sortitùs nòn pertulit ullòs,
Nec victòris heri tetigit captiva cubile!
Nòs, patrià incensà, diversa per æquora vectæ,
Stirpis Achillėæ fastùs, juvenem que superbum,
Servitiò ėnixæ, tulimus; qui deinde secùtus
Lėdæam Hermionėn Lacedæmoniòs que Hymenæòs,

Mė famulȯ famulam que Helenȯ transmisit habendam.
Ast illum ėreptæ magnȯ inflammȧtus amȯre
Conjugis, et scelerum Furiis agitȧtus Orestės,
Excipit incautum, patriȧs que obtruncat ad ȧrȧs.
Morte Neoptolemi regnȯrum reddita cessit
Pars Helenȯ, qui Chȧoniȯs cognȯmine campȯs,
Chȧoniam que omnem Trȯjȧnȯ ȧ Chȧone dixit,
Pergama que, Iliacam que jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fȧta dedėre?
Aut quisnam ignȧrum nostris deus appulit ȯris?
Quid puer Ascanius? superat ne, et vescitur aurȧ?
Quem tibi jam Trȯjȧ . . . .
Ecqua tamen puerȯ est ȧmissæ cu̇ra parentis?
Ecquid in antiquam virtu̇tem animȯs que virilės
Et pater Ænėȧs et avunculus excitat Hector?
Tȧlia fundėbat lacrymans, longȯs que ciėbat
Incassum flėtu̇s; quum sėsė ȧ mœnibus hėrȯs
Príamidės multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscit que suȯs, lætus que ad limina du̇cit,
Et multum lacrymȧs verba inter singula fundit.
Prȯcėdo, et parvam Trȯjam, simulȧta que magnis
Pergama, et ȧrentem Xanthi cognȯmine rivum
Agnoscȯ, Scææ que amplector limina portæ.
Nec nȯn et Teucri sociȧ simul urbe fruuntur.
Illȯs porticibus rex accipiėbat in amplis:
Aulȧi in mediȯ libȧbant pȯcula Bacchi,
Impositis aurȯ dapibus, paterȧs que tenėbant.
Jam que diės, alter que diės prȯcessit, et auræ
Vėla vocant, tumidȯ que inflȧtur carbasus Austrȯ.
His vȧtem aggredior dictis, ȧc tȧlia quæso:
'Trȯjugena interpres divûm, qui nu̇mina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii laurȯs, qui sidera sentis,
Et volucrum linguȧs, et præpetis ȯmina pennæ,
Fȧre age, (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Relligio, et cuncti suȧsėrunt nu̇mine divi
Italiam petere, et terrȧs tentȧre repostȧs;
Sȯla novum dictu̇ que nefȧs Harpyia Celænȯ

Pròdigium canit, et tristès dènuntiat iràs,
Obscœnam que famem,) quæ prima pericula vito?
Quid ve sequens tantòs possim superàre labòrès?'
Hic Helenus, cæsis primum dè mòre juvencis,
Exòrat pàcem divûm, vittàs que resolvit
Sacràti capitis, mè que ad tua limina, Phœbe,
Ipse manù multò suspensum nùmine dùcit,
Atque hæc deinde canit divinò ex òre sacerdòs:
'Nàte deà, (nam tè màjòribus ire per altum
Auspiciis manifesta fidès; sic fàta deûm rex
Sortitur, volvit que vicès; is vertitur ordo;)
Pauca tibi è multis, quò tùtior hospita lustrès
Æquora, et Ausoniò possis considere portù,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fàri que vetat Sàturnia Jùno.
Principiò Ìtaliam, quam tù jam rère propinquam,
Vicinòs que, ignàre, paràs invàdere portùs,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante et Trinacrià lentandus rèmus in undà,
Et salis Ausonii lustrandum nàvibus æquor,
Inferni que lacùs, Ææzæ que insula Circès,
Quam tùtà possis urbem compònere terrà.
Signa tibí dicam; tù condita mente tenèto:
Quum tibi sollicitò sècrèti ad flùminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sùs,
Trigintà capitum fœtùs ènixa, jacèbit,
Alba, solò recubans, albi circum ùbera nàti;
Is locus urbis erit; requiès ea certa labòrum.
Nec tù mensàrum morsùs horresce futùròs;
Fàta viam invenient, aderit que vocàtus Apollo.
Hàs autem terràs, Itali que hanc littoris òram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstù,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Gràiis:
Hic et Nàrycii posuèrunt mœnia Locri,
Et Sàlentinòs obsèdit milite campòs
Lyctius Ìdomeneus; hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctètæ subnixa Petilia mùrò.

Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classès,
Et positis àris jam vòta in littore solvès,
Purpureò vèlàre comàs adopertus amictù;
Nè qua inter sanctòs ignès in honòre deòrum
Hostilis faciès occurrat, et òmina turbet:
Hunc socii mòrem sacròrum, hunc ipse tenèto;
Hàc casti maneant in relligiòne nepòtès.
Ast ubi digressum Siculæ tè admòverit òræ
Ventus, et angusti ràrescent claustra Pelòri,
Læva tibí tellùs, et longò læva petantur
Æquora circuitù; dextrum fuge littus, et undàs.
Hæc loca vi quondam, et vastà convulsa ruinà,
(Tantum ævi longinqua valet mùtàre vetustàs,)
Dissiluisse ferunt, quum pròtinus utraque tellùs
Ùna foret; vènit mediò vi pontus, et undis
Hesperium Siculò latus abscidit, arva que et urbès
Littore diductàs angustò interfluit æstù.
Dextrum Scylla latus, lævum implàcàta Charybdis
Obsidet, atque imò barathri ter gurgite vastòs
Sorbet in abruptum fluctùs, rursus que sub auràs
Èrigit alternòs, et sidera verberat undà;
At Scyllam cæcis cohibet spèlunca latebris,
Òra exsertantem, et nàvès in saxa trahentem.
Prima hominis faciès, et pulchrò pectore virgo
Pùbe tenus; postrèma immàni corpore pistrix,
Delphinum caudàs uterò commissa lupòrum.
Præstat Trinacrii mètàs lustràre Pachỳni
Cessantem, longòs et circumflectere cursùs,
Quam semel informem vastò vidisse sub antrò
Scyllam, et cæruleis canibus resonantia saxa.
Prætereà, si qua est Helenò prùdentia, vàti
Si qua fidès, animum si vèris implet Apollo,
Ùnum illud tibi, nàte deà, prò que omnibus ùnum
Prædicam, et repetens iterum que iterum que monèbo,
Jùnònis magnæ primum prece nùmen adòrà;
Jùnòni cane vòta libens, dominam que potentem
Supplicibus superà dònis: sic dènique victor

Trinacriâ finès Italòs mittère relictâ.
Hùc ubi dèlâtus Cùmæam accesseris urbem,
Divinòs que lacùs, et Averna sonantia silvis,
Insânam vâtem aspiciès, quæ rùpe sub imâ
Fâta canit, foliis que notâs et nòmina mandat.
Quæcunque in foliis dèscripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antrò sèclùsa relinquit;
Illa manent immòta locis, neque ab ordine cèdunt:
Vèrum eadem, versò tenuis quum cardine ventus
Impulit, et tenerâs turbâvit jânua frondès,
Nunquam deinde cavò volitantia prendere saxò,
Nec revocâre sitùs, aut jungere carmina cùrat.
Inconsulti abeunt, sèdem que òdère Sibyllæ.
Hic tibi nè qua moræ fuerint dispendia tanti,
Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
Vèla vocet, possis que sinùs implère secundòs,
Quin adeâs vâtem, precibus que òrâcula poscâs
Ipsa canat, vòcem que volens atque òra resolvat.
Illa tibi Ìtaliæ populòs, ventùra que bella,
Et quò quemque modò fugiâs que ferâs que labòrem,
Expediet, cursùs que dabit venerâta secundòs.
Hæc sunt quæ nostrâ liceat tè vòce monèri.
Vâde age, et ingentem factis fer ad æthera Tròjam.'
  Quæ postquam vâtès sic òre effâtus amicò est,
Dòna dehinc aurò gravia, sectò que elephantò
Imperat ad nâvès ferri, stipat que carinis
Ingens argentum, Dòdònæòs que lebètas,
Lòricam consertam hâmis aurò que trilicem,
Et cònum insignis galeæ, cristâs que comantès,
Arma Neoptolemi: sunt et sua dòna parenti.
Addit equòs, addit que ducès;
Rèmigium supplet; sociòs simul instruit armis.
Intereâ classem vèlis aptâre jubèbat
Ânchisès, fieret ventò mora nè qua ferenti:
Quem Phœbi interpres multò compellat honòre:
'Conjugiò, Anchisâ, Veneris dignâte superbò,
Cùra deûm, bis Pergameis èrepte ruinis,

Ecce tibi Ausoniæ tellūs; hanc arripe vēlis:
Et tamen hanc pelagō præterlābāre necesse est;
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vāde,' ait, 'ō fēlix nāti pietāte: quid ultrā
Prōvehor, et fandō surgentēs dēmoror Austrōs.'
Nec minus Andromachē, digressū mœsta suprēmō,
Fert pictūrātās auri subtēmine vestēs,
Et Phrygiam Ascaniō chlamydem, nec cēdit honōri,
Textilibus que onerat dōnis, āc tālia fātur:
'Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta meārum
Sint, puer, et longum Andromachæ testentur amōrem,
Conjugis Hectoreæ: cape dōna extrēma tuōrum,
Ō mihi sōla mei super Astyanactis imāgo:
Sic oculōs, sic ille manūs, sic ōra ferēbat;
Et nunc æquāli tēcum pūbesceret ævō.'
  Hōs ego digrediens lacrymis affābar obortis:
'Vivite fēlicēs, quibus est fortūna peracta
Jam sua: nōs alia ex aliis in fāta vocāmur.
Vōbis parta quiēs; nullum maris æquor arandum;
Arva neque Ausoniæ semper cēdentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi Trōjam que vidētis,
Quam vestræ fēcēre manūs, meliōribus, opto,
Auspiciis, et quæ fuerit minus obvia Grāiis.
Si quandō Tybrim, vicina que Tybridis arva
Intrārō, genti que meæ data mœnia cernam,
Cognātās urbēs ōlim, populōs que propinquōs,
Ēpirō, Hesperiā, quibus idem Dardanus auctor,
Atque īdem cāsūs, ūnam faciēmus utramque
Trōjam animis: maneat nostrōs ea cūra nepōtēs.'
  Prōvehimur pelagō vicina Ceraunia juxtā;
Unde iter Ītaliam cursus que brevissimus undis.
Sōl ruit intereā, et montēs umbrantur opāci.
Sternimur optātæ gremiō tellūris ad undam
Sortiti rēmōs, passim que in littore siccō
Corpora cūrāmus; fessōs sopor irrigat artūs.
Necdum orbem medium nox hōris acta subibat,
Haud segnis strātō surgit Palinūrus, et omnēs

Explòrat ventòs, atque auribus àera captat;
Sidera cuncta notat tacitò làbentia cœlò,
Arctùrum, pluviàs que Hyadas, geminòs que Triònès,
Armàtum que auròcircumspicit Òrìona.
Postquam cuncta videt cœlò constàre serènò,
Dat clàrum è puppi signum: nòs castra movèmus,
Tentàmus que viam, et vèlòrum pandimus àlàs.
Jam que rubescèbat stellis Auròra fugàtis,
Quum procul obscùròs collès humilem que vidèmus
Ìtaliam. 'Ìtaliam' primus conclàmat Achàtès,
'Ìtaliam' lætò socii clàmòre salùtant.
Tum pater Anchisès magnum cràtèra corònà
Induit, implèvit que merò, divòs que vocàvit
Stans celsà in puppi:
'Dî, maris et terræ tempestàtum que potentès,
Ferte viam ventò facilem, et spiràte secundi.'
Crèbrescunt optàtæ auræ, portus que patescit
Jam propior, templum que appàret in arce Minervæ.
Vèla legunt socii, et pròràs ad littora torquent.
Portus ab Ėòò fluctù curvàtus in arcum:
Objectæ salsà spùmant adspergine cautès;
Ipse latet: geminò dèmittunt bràchia mùrò
Turriti scopuli, refugit que ab littore templum.
Quàtuor hic primum òmen equòs in gràmine vidi
Tondentès campum làtè, candòre nivàli;
Et pater Anchisès: 'Bellum, ò terra hospita, portàs;
Bellò armantur equi; bellum hæc armenta minantur;
Sed tamen îdem òlim currù succèdere suèti
Quadrupedès, et fræna jugò concordia ferre;
Spès et pàcis,' ait. Tum nùmina sancta precàmur
Palladis armisonæ, quæ prima accèpit ovantès;
Et capita ante àràs Phrygiò vèlàmur amictù;
Præceptis que Heleni, dederat quæ maxima, rite
Jùnòni Argivæ jussòs adolèmus honòrès.
  Haud mora, continuò perfectis ordine vòtis,
Cornua vèlàtàrum obvertimus antennàrum,
Gràjugenûm que domòs suspecta que linquimus arva.

Hinc sinus Herculei, si vēra est fāma, Tarenti
Cernitur; attollit sē diva Lacinia contrā,
Caulōnis que arcēs, et nāvifragum Scylacēum
Tum procul ē fluctū Trinacria cernitur Ætna;
Et gemitum ingentem pelagi, pulsāta que saxa
Audimus longē, fractās que ad littora vōcēs;
Exultant que vada, atque æstū miscentur arēnæ.
Et pater Anchisēs; 'Nimirum hæc illa Charybdis;
Hōs Helenus scopulōs, hæc saxa horrenda canēbat.
Ēripite, ō socii; pariter que insurgite rēmis.'
Haud minus āc jussi faciunt; primus que rudentem
Contorsit lævās prōram Palinūrus ad undās;
Lævam cuncta cohors rēmis ventis que petivit.
Tollimur in cœlum curvātō gurgite, et īdem
Subductā ad Mānēs imōs dēscendimus undā.
Ter scopuli clāmōrem inter cava saxa dedēre;
Ter spūmam ēlisam et rōrantia vidimus astra.
Intereā fessōs ventus cum sōle reliquit;
Ignāri que viæ Cyclōpum allābimur ōris.
  Portus ab accessū ventōrum immōtus, et ingens
Ipse; sed horrificis juxtā tonat Ætna ruinis,
Interdum que ātram prōrumpit ad æthera nūbem,
Turbine fūmantem piceō et candente favillā,
Attollit que globōs flammārum et sidera lambit;
Interdum scopulōs āvulsa que viscera montis
Ērigit ēructans, liquefacta que saxa sub aurās
Cum gemitū glomerat, fundō que exæstuat imō.
Fāma est, Enceladi sēmiustum fulmine corpus
Urgēri mōle hāc, ingentem que insuper Ætnam
Impositam, ruptis flammam exspirāre caminis;
Et, fessum quotiēs mūtet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et cœlum subtexere fūmō.
Noctem illam tecti silvis immānia monstra
Perferimus; nec, quæ sonitum det causa vidēmus;
Nam neque erant astrōrum ignēs, nec lūcidus æthrā
Sidereā polus; obscūrō sed nūbila cœlō,
Et lūnam in nimbō nox intempesta tenēbat.

Postera jam que diès primò surgèbat Eòò,
Hùmentem que Auròra polò dimòverat umbram,
Quum subitò è silvis, maciè confecta suprèmà,
Ignòti nova forma viri, miseranda que cultù
Pròcèdit, supplex que manùs ad littora tendit.
Respicimus: dira illuviès, immissa que barba,
Consertum tegumen spinis; at cætera Gràius,
Et quondam patriis ad Tròjam missus in armis.
Is que ubi Dardaniòs habitùs et Tròia vidit
Arma procul, paulum aspectù conterritus hæsit,
Continuit que gradum: mox sèsè ad littora præceps
Cum flètù precibus que tulit: 'Per sidera testor,
Per Superòs, atque hoc cœli spiràbile lùmen,
Tollite mè, Teucri; quàscunque abdùcite terràs;
Hoc sat erit: scio mè Danais è classibus ùnum,
Et bellò Îliacòs fateor petiisse Penàtès:
Prò quò, si sceleris tanta est injùria nostri,
Spargite mè in fluctùs, vastò que immergite pontò:
Si pereò, manibus hominum periisse juvàbit.'
Dixerat; et genua amplexus, genibus que volùtans
Hærèbat. Qui sit, fàri, quò sanguine crètus,
Hortàmur; quæ deinde agitet fortùna, fatèri.
Ipse pater dextram Anchisès, haud multa moràtus,
Dat juveni, atque animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc, dèposità tandem formidine fàtur:
'Sum patrià ex Ithacà, comes infèlicis Ulyssi,
Nòmen Achæmenidès, Tròjam genitòre Adamastò
Paupere (mansisset que utinam fortùna!) profectus.
Hic mè, dum trepidi crùdèlia limina linquunt,
Immemorès socii vastò Cyclòpis in antrò
Dèseruère. Domus saniè dapibus que cruentis,
Intus opàca ingens: ipse arduus, alta que pulsat
Sidera, (Dî, tàlem terris àvertite pestem!)
Nec visù facilis, nec dictù affàbilis ulli,
Visceribus miseròrum et sanguine vescitur àtrò.
Vidi egomet, duo dè numerò quum corpora nostrò,
Prensa manù magnà, mediò resupinus in antrò

Frangeret ad saxum, saniė que exspersa natȧrent
Limina: vidi ȧtrȯ quum membra fluentia tȧbȯ
Manderet, et trepidi tremerent sub dentibus artu̇s.
Haud impu̇ne quidem; nec tȧlia passus Ulyssės,
Oblitus ve sui est Ithacus discrimine tantȯ;
Nam simul explėtus dapibus, vinȯ que sepultus
Cervicem inflexam posuit, jacuit que per antrum
Immensus, saniem ėructans ȧc frusta cruentȯ
Per somnum commixta merȯ, nȯs, magna precȧti
Nu̇mina, sortiti que vicės, u̇nȧ undique circum
Fundimur, et tėlȯ lu̇men terebrȧmus acu̇tȯ
Ingens, quod torvȧ sȯlum sub fronte latėbat,
Argolici clypei aut Phœbėæ lampadis instar;
Et tandem læti sociȯrum ulciscimur umbrȧs.
Sed fugite, ȯ miseri, fugite, atque ab littore fu̇nem
Rumpite.
Nam quȧlis quantus que cavȯ Polyphėmus in antrȯ
Lȧnigerȧs claudit pecudės, atque u̇bera pressat,
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgȯ
Infandi Cyclȯpes, et altis montibus errant.
Tertia jam lu̇næ sė cornua lu̇mine complent,
Quum vitam in silvis, inter dėserta ferȧrum
Lustra domȯs que trahȯ, vastȯs que ab ru̇pe Cyclȯpas
Prȯspiciȯ, sonitum que pedum vȯcem que tremisco.
Victum infėlicem baccȧs lapidȯsa que corna
Dant rȧmi, et vulsis pascunt rȧdicibus herbæ.
Omnia collustrans, hanc primum ad littora classem
Conspexi venientem; huic mė, quæcunque fuisset,
Addixi: satis est gentem effu̇gisse nefandam.
Vȯs animam hanc potius quȯcunque absu̇mite lėthȯ.'
Vix ea fȧtus erat, summȯ quum monte vidėmus
Ipsum inter pecudės vastȧ sė mȯle moventem
Pastȯrem Polyphėmum, et littora nȯta petentem;
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lu̇men ademptum.
Trunca manu̇ pinus regit et vestigia firmat:
Lȧnigeræ comitantur ovės; ea sȯla voluptȧs,

Sòlàmen que mali.
Postquam altòs tetigit fluctùs, et ad æquora vènit,
Lùminis effossi fluidum lavit inde cruòrem,
Dentibus infrendens gemitù; graditur que per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nòs procul inde fugam trepidi celeràre, receptò
Supplice, sic meritò; taciti que incidere fùnem.
Verrimus et pròni certantibus æquora rèmis.
Sensit, et ad sonitum vòcis vestigia torsit;
Vèrum ubi nulla datur dextram affectàre potestàs,
Nec potis Ìoniòs fluctùs æquàre sequendò,
Clàmòrem immensum tollit, quò pontus et omnès
Intremuère undæ, penitus que exterrita tellùs
Ìtaliæ, curvis que immùgiit Ætna cavernis.
At genus è silvis Cyclòpum et montibus altis
Excitum ruit ad portùs, et littora complent.
Cernimus adstantès nèquicquam lùmine torvò
Ætnæòs fràtrès, cœlò capita alta ferentès,
Concilium horrendum; quàlès quum vertice celsò
Aeriæ quercùs, aut còniferæ cyparissi
Constit'runt, silva alta Jovis, lùcus ve Diànæ.
Præcipitès metus àcer agit quòcunque rudentès
Excutere, et ventis intendere vèla secundis.
Contrà jussa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam, lèthi discrimine parvò,
Ni teneant cursùs: certum est dare lintea retro.
Ecce autem Boreàs angustà ab sède Pelòri
Missus adest: vivò prætervehor ostia saxò
Pantagiæ, Megaròs que sinùs, Thapsum que jacentem.
Tàlia monstràbat relegens erràta retrorsum
Littora Achæmenidès, comes infèlicis Ulyssi.
Sicaniò prætenta sinù jacet insula contrà
Plemmyrium undòsum, nòmen dixère priòrès
Ortygiam. Alphèum fàma est hùc Èlidis amnem
Occultàs ègisse viàs subter mare, qui nunc
Òre, Arethùsa, tuò Siculis confunditur undis.
Jussi nùmina magna loci veneràmur; et inde

Exsuperó præpingue solum stagnantis Helòri.
Hinc altàs cautès pròjecta que saxa Pachȳni
Ràdimus, et fàtis nunquam concessa movèri
Appàret Camarina procul, campi que Gelòi,
Immànis que Gela, fluvii cognòmine dicta.
Arduus inde Acragàs ostentat maxima longè
Mœnia, magnanimûm quondam generàtor equòrum;
Tè que datis linquó ventis, palmòsa Selinùs,
Et vada dùra legó saxis Lilybèia cæcis.
Hinc Drepani mè portus et illætàbilis òra
Accipit. Hic, pelagi tot tempestàtibus actum,
Heu genitòrem, omnis cùræ càsùs que levàmen,
Àmitto Anchisèn: hic me, pater optime, fessum
Dèseris, heu, tantis nèquicquam èrepte periclis!
Nec vàtès Helenus, quum multa horrenda monèret,
Hòs mihi prædixit luctùs, nòn dira Celænò.
Hic labor extrèmus, longàrum hæc mèta viàrum:
Hinc mè digressum vestris deus appulit òris."
Sic pater Æneàs intentis omnibus ùnus
Fàta renarràbat divûm, cursùs que docèbat.
Conticuit tandem, factò que hic fine quièvit.

ÆNÈIDOS LIBER QUARTUS.

At règina gravi jam dùdum saùcia cùrà
Vulnus alit vènis et cæcò carpitur igni.
Multa viri virtùs animò, multus que recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultùs,
Verba que, nec placidam membris dat cùra quiètem.
Postera Phœbèà lustràbat lampade terràs,
Hùmentem que Auròra polò dimòverat umbram,
Quum sic ùnanimam alloquitur male sàna soròrem:

"Anna soror, quæ mė suspensam insomnia terrent!
Quis novus hic nostris successit sėdibus hospes?
Quem sėsė ōre ferens! quam forti pectore et armis!
Crėdo equidem, nec vāna fidės, genus esse deōrum.
Dėgenerės animōs timor arguit. Heu, quibus ille
Jactātus fātis! quæ bella exhausta canėbat!
Si mihi nōn animō fixum immōtum que sedėret,
Nė cui mė vinclō vellem sociāre jugāli,
Postquam primus amor dėceptam morte fefellit;
Si nōn pertæsum thalami tædæ que fuisset,
Huic ūni forsan potui succumbere culpæ.
Anna, fatėbor enim, miseri post fāta Sichæi
Conjugis, et sparsōs frāternā cæde Penātės,
Sōlus hic inflexit sensūs, animum que labantem
Impulit: agnoscō veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellūs optem prius ima dehiscat,
Vel Pater omnipotens adigat mė fulmine ad umbrās,
Pallentės umbrās Erebi noctem que profundam,
Ante, pudor, quam tė violo, aut tua jūra resolvo.
Ille meōs, primus qui mė sibi junxit, amōrės
Abstulit: ille habeat sėcum, servet que sepulcrō."
Sic effāta sinum lacrymis implėvit obortis.
Anna refert: "Ō lūce magis dilecta sorōri,
Sōla ne perpetuā mœrens carpėre juventā?
Nec dulcės nātōs, Veneris nec præmia nōris?
Id cinerem aut mānės crėdis cūrāre sepultōs?
Esto: ægram nulli quondam flexėre mariti;
Nōn Libyæ, nōn ante Tyrō; dėspectus Iarbās,
Ductōrės alii, quōs Āfrica terra triumphis
Dives alit: placitō ne etiam pugnābis amōri?
Nec venit in mentem, quōrum consėderis arvis?
Hinc Gætūlæ urbės, genus insuperābile bellō,
Et Numidæ infræni cingunt, et inhospita Syrtis;
Hinc dėserta siti regiō, lātė que furentės
Barcæi: quid bella Tyrō surgentia dicam,
Germāni que minās?
Dīs equidem auspicibus reor, et Jūnōne secundā

Hūc cursum Īliacās ventō tenuisse carinās.
Quam tū urbem, soror, hanc cernēs! quæ surgere regna
Conjugiō tāli! Teucrûm comitantibus armis,
Pūnica sē quantis attollet glōria rēbus!
Tū modo posce deōs veniam, sacris que litātis
Indulgē hospitiō, causās que innecte morandi,
Dum pelagō dēsævit hiems, et aquōsus Oriōn,
Quassātæ que ratēs, dum nōn tractābile cœlum."
His dictis incensum animum inflammāvit amōre,
Spem que dedit dubiæ menti, solvit que pudōrem.
   Principiō dēlūbra adeunt, pācem que per ārās
Exquirunt: mactant lectās dē mōre bidentēs
Lēgiferæ Cereri, Phœbō que, patri que Lyæō;
Jūnōni ante omnēs, cui vincla jugālia cūræ.
Ipsa tenens dextrā pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit,
Aut ante ōra deûm pinguēs spatiātur ad ārās,
Instaurat que diem dōnis, pecudum que reclūsis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vātum ignāræ mentēs! Quid vōta furentem,
Quid dēlūbra juvant? Est mollis flamma medullās
Intereā, et tacitum vivit sub pectore vulnus.
Ūritur infēlix Didō, tōtā que vagātur
Urbe furens: quālis conjectā cerva sagittā,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens tēlis, liquit que volātile ferrum
Nescius; illa fugā silvās saltūs que peragrat
Dictæōs; hæret lateri lēthālis arundo.
Nunc media Æneān sēcum per mœnia dūcit,
Sidoniās que ostentat opēs, urbem que parātam.
Incipit effāri, mediā que in vōce resistit.
Nunc eadem, lābente diē, convivia quærit,
Īliacōs que iterum dēmens audire labōrēs
Exposcit, pendet que iterum narrantis ab ōre.
Post, ubi digressi, lūmen que obscūra vicissim
Lūna premit, suādent que cadentia sidera somnōs,
Sōla domō mœret vacuā, strātis que relictis

Incubat: illum absens absentem audit que videt que;
Aut gremiò Ascanium genitòris imàgine capta
Dètinet, infandum si fallere possit amòrem.
Nòn cœptæ assurgunt turrès; nòn arma juventùs
Exercet, portùs ve aut pròpugnàcula bellò
Tùta parant; pendent opera interrupta, minæ que
Mùròrum ingentès, æquàta que màchina cœlò.
Quam simul àc tàli persensit peste tenèri
Càra Jovis conjux, nec fàmam obstàre furòri,
Tàlibus aggreditur Venerem Sàturnia dictis:
"Ègregiam vèró laudem et spolia ampla refertis
Tù que puer que tuus, magnum et memoràbile nòmen,
Ùna dolò divûm si fæmina victa duòrum est.
Nec mè adeó fallit, veritam tè mœnia nostra,
Suspectàs habuisse domòs Carthàginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quò nunc certàmina tanta?
Quin potius pàcem æternam pactòs que Hymenæòs
Exercèmus? habès, tòtà quod mente petîsti;
Ardet amans Didó, traxit que per ossa furòrem.
Commùnem hunc ergó populum, paribus que regàmus
Auspiciis; liceat Phrygiò servire maritò,
Dòtàlès que tuæ Tyriòs permittere dextræ."
Olli, (sensit enim simulàtà mente locùtam,
Quò regnum Ìtaliæ Libycàs àverteret òràs,)
Sic contrà est ingressa Venus: "Quis tàlia dèmens
Abnuat, aut tècum màlit contendere bellò?
Si modo quod memoràs, factum fortùna sequàtur.
Sed fàtis incerta feror, si Jùpiter ùnam
Esse velit Tyriis urbem Tròjà que profectis,
Miscèri ve probet populòs, aut fœdera jungi.
Tù conjux; tibi fàs animum tentàre precandò:
Perge; sequar." Tum sic excèpit règia Jùno:
"Mècum erit iste labor: nunc quà ratiòne quod instat,
Confieri possit, paucis, adverte, docèbo.
Vènàtum Ænèàs ùnà que miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primòs crastinus ortùs
Extulerit Titàn, radiis que retexerit orbem.

His ego nigrantem commixtà grandine nimbum,
Dum trepidant àlæ, saltùs que indàgine cingunt,
Dèsuper infundam, et tonitrù cœlum omne cièbo.
Diffugient comitès, et nocte tegentur opàcà;
Spèluncam Didó, dux et Tròjànus eandem
Dèvenient: adero, et, tua si mihi certa voluntàs,
Conjugiò jungam stabili, propriam que dicàbo:
Híc Hymenæus erit." Nòn adversàta petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherèa repertis.
Òceanum intereà surgens Auròra relinquit.
It portis, jubare exortò, dèlecta juventùs;
Rètia ràra, plagæ, làtò vènàbula ferrò,
Massȳli que ruunt equitès, et odòra canum vis.
Règinam thalamò cunctantem ad limina primi
Pœnòrum expectant; ostrò que insignis et aurò
Stat sonipès, àc fræna ferox spùmantia mandit.
Tandem prògreditur, magnà stipante catervà,
Sidoniam pictò chlamydem circumdata limbò;
Cui pharetra ex aurò, crinès nòdantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Nec nòn et Phrygii comitès, et lætus Iùlus,
Incèdunt. Ipse ante aliòs pulcherrimus omnès
Infert sè socium Ænèàs, atque agmina jungit:
Quàlis, ubi hibernam Lyciam, Xanthi que fluenta
Dèserit, àc Dèlum màternam invisit Apollo,
Instaurat que choròs, mixti que altària circum
Crètes que Dryopes que fremunt, picti que Agathyrsi;
Ipse jugis Cynthi graditur, molli que fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat aurò,
Tèla sonant humeris: haud illò segnior ibat
Æneàs, tantum ègregiò decus ènitet òre.
Postquam altòs ventum in montès, atque invia lustra,
Ecce feræ saxi dèjectæ vertice capræ
Dècurrère jugis; alià dè parte patentès
Transmittunt cursù campòs, atque agmina cervi
Pulverulenta fugà glomerant, montès que relinquunt.
At puer Ascanius mediis in vallibus àcri

Gaudet equō; jam que hōs cursū, jam præterit illōs,
Spūmantem que dari pecora inter inertia vōtis
Optat aprum, aut fulvum dēscendere monte leōnem.
Intereā magnō miscēri murmure cœlum
Incipit; insequitur commixtā grandine nimbus:
Ex Tyrii comitēs passim, et Trōjāna juventūs,
Dardanius que nepōs Veneris, diversa per agrōs
Tecta metū petiēre; ruunt dē montibus amnēs.
Spēluncam Didō dux et Trōjānus eandem
Dēveniunt; prima et Tellūs et prōnuba Jūno
Dant signum; fulsēre ignēs, et conscius æthēr
Connubiis; summō que ululârunt vertice Nymphæ.
Ille diēs primus lēthi, primus que malōrum
Causa fuit: neque enim speciē fāmā ve movētur,
Nec jam furtivum Didō meditātur amōrem;
Conjugium vocat: hōc prætexit nōmine culpam.
Extemplō Libyæ magnās it Fāma per urbēs,
Fāma, malum quā nōn alius vēlōcius ullum,
Mōbilitāte viget, virēs que acquirit eundō;
Parva metū primō, mox sēsē attollit in aurās,
Ingreditur que solō, et caput inter nūbila condit.
Illam Terra parens, irā irritāta deōrum,
Extrēmam, ut perhibent, Cœō Enceladō que sorōrem
Prōgenuit, pedibus celerem, et pernicibus ālis,
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore plūmæ
Tot vigilēs oculi subter, mirābile dictū,
Tot linguæ, totidem ōra sonant, tot subrigit aurēs:
Nocte volat cœli mediō terræ que per umbram,
Stridens, nec dulci dēclinat lūmina somnō;
Lūce sedet custōs aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnās territat urbēs,
Tam ficti prāvi que tenax, quam nuntia vēri.
Hæc tum multiplici populōs sermōne replēbat
Gaudens, et pariter facta atque infecta canēbat:
Vēnisse Ænēān Trōjānō ā sanguine crētum,
Cui sē pulchra virō dignētur jungere Dido;
Nunc hiemem inter sē luxū, quam longa, fovēre

Regnórum immemorés, turpi que cupidine captós.
Hæc passim dea fœda virûm diffundit in óra.
Prótinus ad régem cursús détorquet Iarbán,
Incendit que animum dictis, atque aggerat irás.
  Híc Hammóne satus, raptá Garamantide Nymphá,
Templa Jovi centum, látis immánia regnis,
Centum árás posuit, vigilem que sacráverat ignem,
Excubiás divûm æternás, pecudum que cruóre
Pingue solum, et variis flórentia limina sertis.
Is que ámens animi, et rúmóre accensus amáró,
Dicitur ante árás media inter númina divûm,
Multa Jovem manibus supplex órâsse supinis:
"Júpiter omnipotens, cui nunc Maurúsia pictis
Gens epuláta toris Lénæum libat honórem,
Aspicis hæc? an té, genitor, quum fulmina torqués,
Néquicquam horrémus? cæci que in núbibus ignés
Terrificant animós, et inánia murmura miscent?
Fæmina, quæ nostris errans in finibus urbem
Exiguam pretió posuit, cui littus arandum,
Cui que loci légés dedimus, connúbia nostra
Reppulit, ác dominum Ænéán in regna recépit.
Et nunc ille Paris cum sémiviró comitátú,
Mæoniá mentum mitrá crinem que madentem
Subnixus, raptó potitur: nós múnera templis
Quippe tuis ferimus, fámam que fovémus inánem."
  Tálibus órantem dictis, árás que tenentem
Audiit omnipotens, oculós que ad mœnia torsit
Régia, et oblitós fámæ melióris amantés.
Tum sic Mercurium alloquitur, ác tália mandat:
"Váde age, náte, vocá Zephyrós, et lábere pennis;
Dardanium que ducem, Tyriá Carthágine qui nunc
Expectat, fátis que datás nón respicit urbés,
Alloquere, et celerés défer mea dicta per aurás.
Nón illum nóbis genitrix pulcherrima tálem
Prómisit, Gráiûm que ideó bis vindicat armis;
Sed fore qui gravidam imperiis belló que frementem
Italiam regeret, genus altó á sanguine Teucri

Prȯderet, ȧc tȯtum sub lėgės mitteret orbem.
Si nulla accendit tantȧrum glȯria rėrum,
Nec super ipse suȧ mȯlitur laude labȯrem,
Ascaniȯ ne pater Rȯmȧnȧs invidet arcės?
Quid struit, aut quȧ spė inimicȧ in gente morȧtur?
Nec prȯlem Ausoniam, et Lȧvinia respicit arva?
Nȧviget: hæc summa est: hic nostri nuntius esto."
Dixerat: ille patris magni pȧrėre parȧbat
Imperiȯ; et primum pedibus tȧlȧria nectit
Aurea, quæ sublimem ȧlis, sive æquora suprȧ,
Seu terram, rapidȯ pariter cum flu̇mine portant:
Tum virgam capit; hȧc animȧs ille ėvocat Orcȯ
Pallentės, aliȧs sub tristia Tartara mittit;
Dat somnȯs adimit que, et lu̇mina morte resignat;
Illȧ frėtus agit ventȯs, et turbida trȧnat
Nu̇bila. Jam que volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis du̇ri, cœlum qui vertice fulcit,
Atlantis, cinctum assiduė cui nu̇bibus ȧtris
Piniferum caput et ventȯ pulsȧtur et imbri:
Nix humerȯs infu̇sa tegit, tum flu̇mina mentȯ
Præcipitant senis, et glaciė riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllėnius ȧlis
Constitit; hinc tȯtȯ præceps sė corpore ad undȧs
Misit, avi similis, quæ circum littora, circum
Piscȯsȯs scopulȯs humilis volat æquora juxtȧ.
Haud aliter terrȧs inter cœlum que volȧbat,
Littus arėnȯsum Libyæ ventȯs que secȧbat
Mȧternȯ veniens ab avȯ Cyllėnia prȯlės.
Ut primum ȧlȧtis tetigit mȧpȧlia plantis,
Ænėȧn fundantem arcės ȧc tecta novantem
Conspicit: atque illi stellȧtus iaspide fulvȧ
Ensis erat, Tyriȯ que ardėbat mu̇rice læna,
Dėmissa ex humeris; dives quæ mu̇nera Dido
Fėcerat, et tenui tėlȧs discrėverat aurȯ.
Continuȯ invȧdit: "Tu̇ nunc Carthȧginis altæ
Fundȧmenta locȧs, pulchram que uxȯrius urbem
Extruis? heu regni rėrum que oblite tuȧrum!

Ipse deûm tibi mē clārō dēmittit Olympō
Regnātor, cœlum et terrās qui nūmine torquet;
Ipse hæc ferre jubet celerēs mandāta per aurās:
'Quid struis? aut quā spē Libycis teris ōtia terris?
Si tē nulla movet tantārum glōria rērum,
Nec super ipse tuā mōliris laude labōrem,
Ascanium surgentem, et spēs hærēdis Iūli
Respice, cui regnum Italiæ Rōmāna que tellūs
Dēbentur.'" Tāli Cyllēnius ōre locūtus
Mortālēs visūs mediō sermōne reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis ēvānuit auram.
At vērō Ænēās aspectū obmūtuit āmens,
Arrectæ que horrōre comæ, et vox faucibus hæsit.
Ardet abire fugā, dulcēs que relinquere terrās,
Attonitus tantō monitū imperiō que deōrum.
Heu quid agat? quō nunc rēginam ambire furentem
Audeat affâtû? quæ prima exordia sūmat?
Atque animum nunc hūc celerem, nunc dividit illūc,
In partēs que rapit variās, per que omnia versat.
Hæc alternanti potior sententia visa est.
Mnesthea, Sergestum que vocat, fortem que Cloanthum:
"Classem aptent taciti, sociōs ad littora cōgant;
Arma parent, et, quæ sit rēbus causa novandis,
Dissimulent: sēsē intereā, quando optima Dido
Nesciat, et tantōs rumpi nōn spēret amōrēs,
Tentātūrum aditūs, et quæ mollissima fandi
Tempora, qui rēbus dexter modus." Ōcyus omnēs
Imperiō læti pārent, āc jussa facessunt.
At rēgina dolōs, (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, mōtūs que excēpit prima futūrōs,
Omnia tūta timens. Eadem impia fāma furenti
Dētulit armāri classem, cursum que parāri.
Sævit inops animi, tōtam que incensa per urbem
Bacchātur; quālis commōtis excita sacris
Thȳas, ubi auditō stimulant trietērica Bacchō
Orgia, nocturnus que vocat clāmōre Cithærōn.
Tandem his Ænēān compellat vōcibus ultrō:

"Dissimulāre etiam spērâsti, perfide, tantum
Posse nefās? tacitus que meā dēcēdere terrā?
Nec tē noster amor, nec tē data dextera quondam,
Nec moritūra tenet crūdēli fūnere Dido?
Quin etiam hibernō mōliris sidere classem,
Et mediis properās Aquilōnibus ire per altum,
Crūdēlis? Quid? si nōn arva aliēna domōs que
Ignōtās peterēs, et Trōja antiqua manēret,
Trōja per undōsum peterētur classibus æquor?
Mē ne fugis? per ego hās lacrymās, dextram que tuam, tē,
(Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui,)
Per connūbia nostra, per inceptōs Hymenæōs,
Si bene quid dē tē merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miserēre domūs lābentis, et istam,
Ōrō, si quis adhūc precibus locus, exue mentem.
Tē propter Libycæ gentēs Nomadum que tyranni
Ōdēre, infensi Tyrii; tē propter eundem
Extinctus pudor, et, quā sōlā sidera adibam,
Fāma prior. Cui mē moribundam dēseris, hospes?
Hōc sōlum nōmen quoniam dē conjuge restat.
Quid moror? an mea Pygmaliōn dum mœnia frāter
Dēstruat, aut captam dūcat Gætūlus Iarbās?
Saltem si qua mihí dē tē suscepta fuisset
Ante fugam sobolēs, si quis mihi parvulus aulā
Lūderet Ænēās, qui tē tamen ōre referret,
Nōn equidem omninō capta āc dēserta vidērer."
Dixerat. Ille Jovis monitis immōta tenēbat
Lūmina, et obnixus cūram sub corde premēbat.
Tandem pauca refert: "Ego tē, quæ plūrima fandō
Ēnumerāre valēs, nunquam, rēgina, negābo
Prōmeritam, nec mē meminisse pigēbit Elisæ,
Dum memor ipse mei, dum spiritus hōs regit artūs.
Prō tē pauca loquar: neque ego hanc abscondere furtō
Spērāvi, nē finge, fugam; nec conjugis unquam
Prætendi tædās, aut hæc in fœdera vēni.
Mē si fāta meis paterentur dūcere vitam
Auspiciis, et sponte meā compōnere cūrās,

Urbem Trōjānam primum dulcēs que meōrum
Relliquiās colerem; Priami tecta alta manērent,
Et recidiva manū posuissem Pergama victis.
Sed nunc Ītaliam magnam Grȳnæus Apollo,
Ītaliam Lyciæ jussēre capessere sortēs.
Hīc amor, hæc patria est: si tē Carthāginis arcēs
Phœnissam, Libycæ que aspectus dētinet urbis,
Quæ tandem Ausoniā Teucrōs considere terrā
Invidia est? et nōs fās extera quærere regna.
Mē patris Anchisæ, quotiēs hūmentibus umbris
Nox operit terrās, quotiēs astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, et turbida terret imāgo;
Mē puer Ascanius, capitis que injūria cāri,
Quem regnō Hesperiæ fraudo, et fātālibus arvis.
Nunc etiam interpres divûm Jove missus ab ipsō,
(Testor utrumque caput,) celerēs mandāta per aurās
Dētulit: ipse deum manifestō in lūmine vidi
Intrantem mūrōs, vōcem que his auribus hausi.
Dēsine mē que tuis incendere tē que querēlis:
Ītaliam nōn sponte sequor."
Tālia dicentem jamdūdum āversa tuētur,
Hūc illūc volvens oculōs, tōtum que pererrat
Lūminibus tacitis, et sic accensa profātur:
"Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide, sed dūris genuit tē cautibus horrens
Caucasus, Hyrcānæ que admôrunt ūbera tigrēs.
Nam quid dissimulo, aut quæ mē ad mājōra reservo?
Num flētū ingemuit nostrō? num lūmina flexit?
Num lacrymās victus dedit, aut miserātus amantem est?
Quæ quibus anteferam? Jam jam nec maxima Jūno
Nec Sāturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tūta fidēs: ējectum littore, egentem
Excēpi, et regni dēmens in parte locāvi;
Āmissam classem, sociōs ā morte reduxi.
Heu Furiis incensa feror! Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortēs, nunc et Jove missus ab ipsō
Interpres divûm fert horrida jussa per aurās:

Scilicet is Superis labor est, ea cūra quiētōs
Sollicitat. Neque tē teneō, neque dicta refello.
Ī, sequere Ītaliam ventis; pete regna per undās:
Spērō equidem mediis, si quid pia nūmina possunt,
Supplicia hausūrum scopulis, et nōmine Dido
Sæpe vocātūrum. Sequar ātris ignibus absens;
Et, quum frigida mors animā sēduxerit artūs,
Omnibus umbra locis aderō: dabis, improbe, pœnās;
Audiam, et hæc mānēs veniet mihi fāma sub imōs."
His medium dictis sermōnem abrumpit, et aurās
Ægra fugit, sē que ex oculis āvertit et aufert,
Linquens multa metū cunctantem, et multa parantem
Dicere. Suscipiunt famulæ, collapsa que membra
Marmoreō referunt thalamō, strātis que repōnunt.
At pius Ænēās, quanquam lēnire dolentem
Sōlandō cupit, et dictis āvertere cūrās,
Multa gemens, magnō que animum labefactus amōre,
Jussa tamen divûm exsequitur, classem que revisit.
Tum vērō Teucri incumbunt, et littore celsās
Dēdūcunt tōtō nāvēs: natat uncta carina;
Frondentēs que ferunt rēmōs, et rōbora silvis
Infabricāta, fugæ studiō.
Migrantēs cernās, tōtā que ex urbe ruentēs:
Āc veluti ingentem formicæ farris acervum
Quum populant, hiemis memorēs, tectō que repōnunt,
It nigrum campis agmen, prædam que per herbās
Convectant calle angustō; pars grandia trūdunt
Obnixæ frūmenta humeris; pars agmina cōgunt,
Castigant que morās; opere omnis sēmita fervet.
Quis tibi nunc Didō, cernenti tālia sensus?
Quōs ve dabās gemitūs, quum littora fervere lātē
Prospicerēs arce ex summā, tōtum que vidērēs
Miscēri ante oculōs tantis clāmōribus æquor?
Improbe amor, quid nōn mortālia pectora cōgis?
Īre iterum in lacrymās, iterum tentāre precandō
Cōgitur, et supplex animōs submittere amōri;
Nē quid inexpertum frustrā moritūra relinquat.

"Anna, vidès tòtò properàri littora; circum
Undique convènère; vocat jam carbasus auràs;
Puppibus et læti nautæ imposuère corònàs.
Hunc ego si potui tantum spèràre dolòrem,
Et perferre, soror, poteró; miseræ hoc tamen ùnum
Exsequere, Anna, mihí: sòlam nam perfidus ille
Tè colere, arcànòs etiam tibi crèdere sensùs;
Sòla viri mollès aditùs, et tempora nôràs.
Ì, soror, atque hostem supplex affàre superbum:
Nòn ego cum Danais Tròjànam exscindere gentem
Aulide jùràvi, classem ve ad Pergama misi;
Nec patris Anchisæ cinerem mànès ve revelli:
Cùr mea dicta negat dùràs dèmittere in aurès?
Quò ruit? extrèmum hoc miseræ det mùnus amanti:
Expectet facilem que fugam, ventòs que ferentès.
Nòn jam conjugium antiquum, quod pròdidit, òro;
Nec pulchrò ut Latiò careat, regnum que relinquat:
Tempus inàne petó, requiem spatium que furòri,
Dum mea mè victam doceat fortùnà dolère:
Extrèmam hanc òró veniam; miserère soròris,
Quam mihi quum dederis, cumulàtam morte remittam."
Tàlibus òràbat, tàlès que miserrima flètùs
Fert que refert que soror: sed nullis ille movètur
Flètibus, aut vòcès ullàs tractàbilis audit;
Fàta obstant, placidàs que viri deus obstruit aurès:
Àc velut annòsò validam quum ròbore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flàtibus illinc
Èruere inter sè certant, it stridor; et altè
Consternunt terram concussò stipite frondès;
Ipsa hæret scopulis; et, quantum vertice ad auràs
Ætherias, tantum ràdice in Tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc atque hinc vòcibus hèròs
Tunditur, et magnò persentit pectore cùràs;
Mens immòta manet; lacrymæ volvuntur inànès.
Tum vèro infèlix fàtis exterrita Dido
Mortem òrat; tædet cœli convexa tuèri.
Quò magis inceptum peragat, lùcem que relinquat,

Vidit, thūricremis quum dōna impōneret āris,
(Horrendum dictū!) laticēs nigrescere sacrōs,
Fūsa que in obscœnum sē vertere vina cruōrem:
Hoc visum nulli, nōn ipsi effāta sorōri.
Præterea fuit in tectis dē marmore templum
Conjugis antiqui, mirō quod honōre colēbat,
Velleribus niveis et festā fronde revinctum:
Hinc exaudiri vōcēs et verba vocantis
Visa viri, nox quum terrās obscūra tenēret;
Sōla que culminibus fērāli carmine būbo
Sæpe queri, et longās in flētum dūcere vōcēs.
Multa que prætereā vātum prædicta piōrum
Terribili monitū horrificant; agit ipse furentem
In somnis ferus Ænēās; semper que relinqui
Sōla sibí, semper longam incomitāta vidētur
Īre viam, et Tyriōs dēsertā quærere terrā:
Eumenidum veluti dēmens videt agmina Pentheus,
Et sōlem geminum, et duplicēs sē ostendere Thēbās
Aut Agamemnonius scēnis agitātus Orestēs,
Armātam facibus mātrem et serpentibus ātris
Quum fugit, ultricēs que sedent in limine Diræ.
Ergo ubi concēpit Furiās ēvicta dolōre,
Dēcrēvit que mori, tempus sēcum ipsa modum que
Exigit, et, mœstam dictis aggressa sorōrem,
Consilium vultū tegit, āc spem fronte serēnat:
"Invēni, germāna, viam, (grātāre sorōri!)
Quæ mihi reddat eum, vel eō mē solvat amantem.
Ōceani finem juxtā, sōlem que cadentem,
Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlās
Axem humerō torquet stellis ardentibus aptum;
Hinc mihi Massȳlæ gentis monstrāta sacerdōs,
Hesperidum templi custōs, epulās que dracōni
Quæ dabat, et sacrōs servābat in arbore rāmōs,
Spargens hūmida mella sopōriferum que papāver.
Hæc sē carminibus prōmittit solvere mentēs,
Quās velit, ast aliis dūrās immittere cūrās:
Sistere aquam fluviis, āc vertere sidera retro;

Nocturnós que ciet mánés; múgire vidébis
Sub pedibus terram, et déscendere montibus ornós.
Testor, cára, deós, et té, germána, tuum que
Dulce caput, magicás invitam accingier artés:
Tú sécréta pyram tectó interióre sub aurás
Érige, et arma viri, thalamó quæ fixa reliquit
Impius, exuviás que omnés, lectum que jugálem,
Quó perii, superimpónás; abolére nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monstrat que sacerdós."
Hæc effáta silet; pallor simul occupat óra;
Nón tamen Anna novis prætexere fúnera sacris
Germánam crédit, nec tantós mente furórés
Concipit, aut gravióra timet, quam morte Sichæi:
Ergó jussa parat.
At régina pyrá penetráli in séde sub aurás
Érectá ingenti, tædis atque ilice sectá,
Intendit que locum sertis, et fronde corónat
Fúnereá; super exuviás, ensem que relictum,
Effigiem que toró locat, haud ignára futúri.
Stant áræ circum, et crinés effúsa sacerdós
Tercentum tonat óre deós, Erebum que, Chaos que,
Tergeminam que Hecatén, tria virginis óra Diánæ.
Sparserat et laticés simulátós fontis Averni:
Falcibus et messæ ad lúnam quæruntur aénis
Púbentés herbæ, nigri cum lacte venéni;
Quæritur et nascentis equi dé fronte revulsus,
Et mátri præreptus amor.
Ipsa molá, manibus que piis, altária juxtá,
Úna exúta pedem vinclis, in veste recincta,
Testátur moritúra deós, et conscia fáti
Sidera; tum, si quod nón æquó fœdere amantés
Cúræ númen habet, justum que memor que precátur.
Nox erat, et placidum carpébant fessa sopórem
Corpora per terrás, silvæ que et sæva quiêrant
Æquora; quum medió volvuntur sidera lapsú,
Quum tacet omnis ager, pecudés, pictæ que volucrés,
Quæ que lacús láté liquidós, quæ que aspera dúmis

Ru̇ra tenent, somnȯ positæ sub nocte silenti
Lėnibant cu̇rȧs, et corda oblita labȯrum:
At nȯn infėlix animi Phœnissa, neque unquam
Solvitur in somnȯs, oculis ve aut pectore noctem
Accipit; ingeminant cu̇ræ, rursus que resurgens
Sævit amor, magnȯ que irȧrum fluctuat æstu̇.
Sic adeo insistit, sėcum que ita corde volu̇tat:
"Ėn quid agȯ? rursus ne procȯs irrisa priȯrės
Experiar? Nomadum que petam connu̇bia supplex,
Quȯs ego sim totiės jam dėdignȧta maritȯs?
İliacȧs igitur classės atque ultima Teucrûm
Jussa sequar? quia ne auxiliȯ juvat ante levȧtȯs,
Et bene apud memorės veteris stat grȧtia facti?
Quis mė autem, (fac velle,) sinet? ratibus ve superbis
Invisam accipiet? nescis, heu, perdita, necdum
Lȧomedontėæ sentis perju̇ria gentis?
Quid tum? sȯla fugȧ nautȧs comitȧbor ovantės?
An Tyriis, omni que manu̇ stipȧta meȯrum
Inferar, et quȯs Sidoniȧ vix urbe revelli,
Rursus agam pelagȯ, et ventis dare vėla jubėbo?
Quin morere, ut merita es, ferrȯ que ȧverte dolȯrem.
Tu̇ lacrymis ėvicta meis, tu̇ prima furentem
His, germȧna, malis onerȧs, atque objicis hosti.
Nȯn licuit thalami expertem sine crimine vitam
Dėgere, mȯre feræ, tȧlės nec tangere cu̇rȧs?
Nȯn servȧta fidės, cineri prȯmissa Sichæȯ."
Tantȯs illa suȯ rumpėbat pectore questu̇s.
Ænėȧs celsȧ in puppi, jam certus eundi,
Carpėbat somnȯs, rėbus jam rite parȧtis.
Huic sė forma dei vultu̇ redeuntis eȯdem
Obtulit in somnis, rursus que ita visa monėre est;
Omnia Mercuriȯ similis, vȯcem que colȯrem que,
Et crinės flȧvȯs, et membra decȯra juventæ:
"Nȧte deȧ, potes hȯc sub cȧsu̇ du̇cere somnȯs?
Nec, quæ circumstent tė deinde pericula, cernis,
Dėmens? nec Zephyrȯs audis spirȧre secundȯs?
Illa dolȯs, dirum que nefas in pectore versat,

Certa mori, variò que irârum fluctuat æstû.
Nôn fugis hinc præceps, dum præcipitâre potestâs?
Jam mare turbâri trabibus, sævâs que vidèbis
Collûcère facès, jam fervere littora flammis,
Si tè his attigerit terris Aurôra morantem.
Éja age, rumpe morâs: varium et mûtâbile semper
Fæmina.'' Sic fâtus nocti sè immiscuit âtræ.
Tum vèro Æneâs, subitis exterritus umbris,
Corripit è somnò corpus, sociòs que fatigat:
" Præcipitès vigilâte, viri, et considite transtris;
Solvite vèla citi: deus æthere missus ab altò,
Festinâre fugam, tortòs que incidere fûnès,
Ecce iterum stimulat: sequimur tè, sancte deòrum,
Quisquis es, imperiò que iterum pârèmus ovantès.
Adsis ò, placidus que juvès, et sidera cœlò
Dextra ferâs.' Dixit; vâginâ que èripit ensem
Fulmineum, strictò que ferit retinâcula ferrò.
Ídem omnès simul ardor habet; rapiunt que ruunt que:
Littora dèseruère; latet sub classibus æquor;
Adnixi torquent spûmâs, et cærula vèrrunt.
Et jam prima novò spargèbat lûmine terrâs
Tithòni croceum linquens Aurôra cubile.
Règina è speculis, ut primum albescere lûcem
Vidit, et æquâtis classem prôcèdere vèlis,
Littora que et vacuòs sensit sine rèmige portûs;
Ter que quater que manû pectus percussa decòrum
Flâventès que abscissa comâs, " Pròh Jûpiter! ibit
Hìc," ait, " et nostris illûserit advena regnis?
Nòn arma expedient, tòtâ que ex urbe sequentur?
Diripient que ratès alii nâvâlibus? Íte,
Ferte citi flammâs, date vèla, impellite rèmòs.
Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insânia mûtat?
Infèlix Didò, nunc tè fâta impia tangunt?
Tum decuit, quum sceptra dabâs: èn dextra fidès que!
Quem sècum patriòs aiunt portâre Penâtès;
Quem subiisse humeris confectum ætâte parentem!
Nòn potui abreptum divellere corpus, et undis

Spargere? nòn sociòs, nòn ipsum absùmere ferrò
Ascanium, patriis que epulandum appònere mensis?
Vèrum anceps pugnæ fuerat fortùna; fuisset;
Quem metui moritùra? facès in castra tulissem,
Implêssem que foròs flammis, nàtum que patrem que
Cum genere extinxem, mèmet super ipsa dedissem."
"Sòl, qui terràrum flammis opera omnia lustràs,
Tù que hàrum interpres cùràrum et conscia Jùno,
Nocturnis que Hecatè triviis ululàta per urbès,
Et Diræ ultricès, et dî morientis Elisæ,
Accipite hæc, meritum que malis advertite nùmen,
Et nostràs audite precès: si tangere portùs
Infandum caput àc terris adnàre necesse est,
Et sic fàta Jovis poscunt; hic terminus hæret;
At bellò audàcis populi vexàtus et armis,
Finibus extorris, complexù àvulsus Iùli,
Auxilium imploret, videat que indigna suòrum
Fùnera; nec, quum sè sub lègès pàcis iniquæ
Tràdiderit, regnò aut optàtà lùce fruàtur;
Sed cadat ante diem, medià que inhumàtus arènà.
Hæc precor, hanc vòcem extrèmam cum sanguine fundo.
Tum vòs, ò Tyrii, stirpem et genus omne futùrum
Exercète odiis, cineri que hæc mittite nostrò
Mùnera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriàre aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardaniòs ferrò que sequàre colònòs,
Nunc, òlim, quòcunque dabunt sè tempore virès;
Littora littoribus contrària, fluctibus undàs
Imprecor, arma armis; pugnent ipsi que nepòtès."
Hæc ait, et partès animum versàbat in omnès;
Invisam quærens quam primum abrumpere lùcem.
Tum breviter Barcèn nùtricem affàta Sichæi,
Namque suam patrià antiquà cinis àter habèbat:
"Annam, càra, mihí, nùtrix, hùc siste soròrem:
Dic corpus properet fluviàli spargere lymphà,
Et pecudès sècum et monstràta piàcula dùcat:
Sic veniat; tù que ipsa pià tege tempora vittà:

Sacra Jovi Stygiò, quæ rite incepta paràvi,
Perficere est animus, finem que impònere cùris;
Dardanii que rogum capitis permittere flammæ."
Sic ait: illa gradum studiò celeràbat agili.
At trepida, et cœptis immànibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculis que trementès
Interfùsa genàs, et pallida morte futùrà,
Interiòra domùs irrumpit limina, et altòs
Conscendit furibunda rogòs, ensem que reclùdit
Dardanium, nòn hòs quæsitum mùnus in ùsùs.
Hic, postquam Ìliacàs vestès nòtum que cubile
Conspexit, paulum lacrymis et mente moràta,
Incubuit que torò, dixit que novissima verba:
" Dulcès exuviæ, dum fàta deus que sinèbant,
Accipite hanc animam, mè que his exsolvite cùris.
Vixi; et, quem dederat cursum fortùna, perègi;
Et nunc magna mei sub terràs ibit imàgo.
Urbem præclàram statui; mea mœnia vidi;
Ulta virum, pœnàs inimicò à fràtre recèpi:
Fèlix, heu nimium fèlix, si littora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ!"
Dixit, et, òs impressa torò, " Morièmur inultæ?
Sed moriàmur," ait, " sic, sic juvat ire sub umbràs:
Hauriat hunc oculis ignem crùdèlis ab altò
Dardanus, et nostræ sècum ferat òmina mortis."
Dixerat: atque illam media inter tàlia ferrò
Collapsam aspiciunt comitès, ensem que cruòre
Spùmantem, sparsàs que manùs: it clàmor ad alta
Àtria; concussam bacchàtur fàma per urbem:
Làmentis, gemitù que et fœmineò ululàtù
Tecta fremunt; resonat magnis plangòribus æthèr:
Nòn aliter quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthàgo, aut antiqua Tyros, flammæ que furentès
Culmina per que hominum volvantur per que deòrum.
Audiit exanimis, trepidò que exterrita cursù,
Unguibus òra soror fœdans, et pectora pugnis,
Per mediòs ruit, àc morientem nòmine clàmat:

"Hóc illud, germāna, fuit? mē fraude petēbās?
Hoc rogus iste mihi, hóc ignēs āræ que parābant?
Quid primum dēserta querar? comitem ne sorōrem
Sprēvisti moriens? eadem mē ad fāta vocâssēs:
Īdem ambās ferrō dolor, atque eadem hōra tulisset.
His etiam struxi manibus, patriōs que vocāvi
Vōce deōs, sic tē ut positā crūdēlis abessem?
Exstinxti mē tē que, soror, populum que, patrēs que
Sidoniōs, urbem que tuam. Date vulnera lymphis
Abluam, et, extrēmus si quis super hālitus errat,
Ōre legam." Sic fāta, gradūs ēvāserat altōs,
Sēmianimem que sinū germānam amplexa fovēbat
Cum gemitū, atque ātrōs siccābat veste cruōrēs.
Illa gravēs oculōs cōnāta attollere, rursus
Dēficit: infixum stridit sub pectore vulnus;
Ter sēsē attollens cubitō que adnixa levāvit;
Ter revolūta torō est, oculis que errantibus altō
Quæsivit cœlō lūcem, ingemuit que repertā.
Tum Jūno omnipotens, longum miserāta dolōrem,
Difficilēs obitūs, Īrim dēmisit Olympō,
Quæ luctantem animam nexōs que resolveret artūs:
Nam, quia nec fātō, meritā nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitō que accensa furōre,
Nōndum illi flāvum Prōserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygiō que caput damnāverat Orcō.
Ergo Īris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens variōs adversō sōle colōrēs,
Dēvolat, et suprā caput adstitit: "Hunc ego Diti
Sacrum jussa ferō, tē que istō corpore solvo."
Sic ait, et dextrā crinem secat; omnis et ūnā
Dilapsus calor, atque in ventōs vita recessit.

ÆNĖIDOS LIBER QUINTUS.

Intereā medium Ænēās jam classe tenēbat
Certus iter, fluctūs que ātrōs Aquilōne secābat,
Mœnia respiciens, quæ jam īnfēlīcis Elisæ
Collūcent flammis: quæ tantum accenderit ignem
Causa latet; dūri magnō sed amōre dolōrēs
Pollūtō, nōtum que furens quid fæmina possit,
Triste per augurium Teucrōrum pectora dūcunt.
Ut pelagus tenuēre ratēs, nec jam amplius ulla
Occurrit tellūs; maria undique et undique cœlum;
Olli cæruleus suprā caput adstitit imber,
Noctem hiemem que ferens, et inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernātor puppi Palinūrus ab altā:
"Heu! quianam tanti cinxērunt æthera nimbi?
Quid ve, pater Neptūne, parās?" Sic deinde locūtus
Colligere arma jubet, validis que incumbere rēmis;
Obliquat que sinūs in ventum, āc tālia fātur:
"Magnanime Ænēā, nōn, si mihi Jūpiter auctor
Spondeat, hōc spērem Italiam contingere cœlō:
Mūtāti transversa fremunt, et vespere ab ātrō
Consurgunt venti, atque in nūbem cōgitur āër.
Nec nōs obniti contrā, nec tendere tantum
Sufficimus: superat quoniam Fortūna, sequāmur;
Quōque vocat, vertāmus iter; nec littora longē
Fida reor frāterna Erycis, portūs que Sicānōs;
Si modo rite memor servāta remētior astra."
Tum pius Ænēās: "Equidem sic poscere ventōs
Jamdūdum, et frustrā cernō tē tendere contrā:
Flecte viam vēlis. An sit mihi grātior ulla,
Quō ve magis fessās optem dimittere nāvēs,
Quam quæ Dardanium tellūs mihi servet Acestēn,
Et patris Anchisæ gremiō complectitur ossa?"
Hæc ubi dicta, petunt portūs: et vēla secundi

Intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis;
Et tandem læti nōtæ advertuntur arēnæ.
At procul excelsō mirātus vertice montis
Adventum sociās que ratēs occurrit Acestēs,
Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursæ,
Trōia Crimisō conceptum flūmine māter
Quem genuit. Veterum nōn immemor ille parentum
Grātātur reducēs, et gazā lætus agresti
Excipit, āc fessōs opibus sōlātur amicis.
Postera quum primō stellās oriente fugârat
Clāra diēs, sociōs in cœtum littore ab omni
Advocat Ænēās, tumuli que ex aggere fātur:
"Dardanidæ magni, genus altō ā sanguine divûm,
Annuus exactis complētur mensibus orbis,
Ex quō relliquiās divini que ossa parentis
Condidimus terrā, mœstās que sacrāvimus ārās.
Jam que diēs, nî fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honōrātum, (sic dî voluistis,) habēbo.
Hunc ego, Gætūlis agerem si Syrtibus exul,
Argolicō ve mari dēprensus, et urbe Mycēnæ,
Annua vōta tamen sōlennēs que ordine pompās
Exsequerer, struerem que suis altāria dōnis.
Nunc ultrō ad cinerēs ipsíus et ossa parentis,
Haud equidem sine mente, reor, sine nūmine divûm
Adsumus, et portūs dēlāti intrāmus amicōs.
Ergo agite, et lætum cuncti celebrēmus honōrem;
Poscāmus ventōs, atque hæc mē sacra quotannis
Urbe velit positā templis sibi ferre dicātis.
Bina boum vōbis Trōjā generātus Acestēs
Dat numerō capita in nāvēs: adhibēte Penātēs
Et patriōs epulis, et quōs colit hospes Acestēs.
Prætereā si nōna diem mortālibus almum
Aurōra extulerit, radiis que retexerit orbem,
Prima citæ Teucris pōnam certāmina classis;
Qui que pedum cursū valet, et qui viribus audax,
Aut jaculō incēdit melior, levibus que sagittis,
Seu crūdō fidit pugnam committere cæstū;

Cuncti adsint, meritæ que exspectent præmia palmæ.
Ōre favēte omnēs, et cingite tempora rāmis."
  Sic fātus vēlat māternā tempora myrtō:
Hōc Helymus facit, hōc ævi mātūrus Acestēs,
Hoc puer Ascanius, sequitur quōs cætera pūbēs.
Ille ē conciliō multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnā medius comitante catervā.
Hic duo rite merō libans carchēsia Bacchō
Fundit humi, duo lacte novō, duo sanguine sacrō;
Purpureōs que jacit flōrēs, āc tālia fātur:
" Salvē, sancte parens; iterum salvēte recepti
Nēquicquam cinerēs, animæ que umbræ que paternæ:
Nōn licuit finēs, Italōs fātālia que arva,
Nōn tēcum Ausonium, quicunque est, quærere Tybrim."
  Dixerat hæc, adytis quum lūbricus anguis ab imis
Septem ingens gȳrōs, septēna volūmina traxit,
Amplexus placidē tumulum, lapsus que per ārās,
Cæruleæ cui terga notæ, maculōsus et aurō
Squāmam incendēbat fulgor; ceu nūbibus arcus
Mille trahit variōs adversō sōle colōrēs.
Obstupuit visū Ænēās; ille agmine longō
Tandem inter paterās et lævia pōcula serpens,
Libāvit que dapēs, rursus que innoxius imō
Successit tumulō, et dēpasta altāria liquit.
Hōc magis inceptōs genitōri instaurat honōrēs,
Incertus Genium ne loci, famulum ne parentis
Esse putet: cædit quinās dē mōre bidentēs,
Tot que suēs, totidem nigrantēs terga juvencōs:
Vina que fundēbat pateris, animam que vocābat
Anchisæ magni, mānēs que Acheronte remissōs.
Nec nōn et socii, quæ cuique est cōpia, læti
Dōna ferunt; onerant que ārās, mactant que juvencōs.
Ordine aēna locant alii, fūsi que per herbam
Subjiciunt verubus prūnās, et viscera torrent.
  Exspectāta diēs aderat, nōnam que serēnā
Aurōram Phaethontis equi jam lūce vehēbant;
Fāma que finitimōs et clāri nōmen Acestæ

Excierat: lætò complêrant littora cœtù,
Visùri Æneadàs, pars et certàre paràti.
Mùnera principiò ante oculòs circò que locantur
In mediò; sacri tripodes, viridès que corònæ,
Et palmæ, pretium victòribus, arma que, et ostrò
Perfùsæ vestès, argenti auri que talenta:
Et tuba commissòs mediò canit aggere lùdòs.
  Prima parès ineunt gravibus certàmina rèmis
Quàtuor, ex omni dèlectæ classe, carinæ.
Vèlòcem Mnestheus agit àcri rèmige Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus à quò nòmine Memmî;
Ingentem que Gyàs ingenti mòle Chimæram,
Urbis opus, triplici pùbès quam Dardana versù
Impellunt, ternò consurgunt ordine rèmi;
Sergestus que, domus tenet à quò Sergia nòmen,
Centaurò invehitur magnà; Scyllà que Cloanthus
Cæruleà, genus unde tibí, Ròmàne Cluenti.
  Est procul in pelagò saxum spùmantia contrà
Littora, quod tumidis submersum tunditur òlim
Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera Còri;
Tranquillò silet, immotà que attollitur undà
Campus et apricis statiò gràtissima mergis.
Hic viridem Ænèàs frondenti ex ilice mètam
Constituit signum nautis pater, unde reverti
Scirent, et longòs ubi circumflectere cursùs.
Tum loca sorte legunt, ipsi que in puppibus aurò
Ductòrès longè effulgent ostrò que decòri;
Cætera pòpuleà vèlàtur fronde juventùs,
Nùdàtòs que humeròs oleò perfùsa nitescit.
Considunt transtris, intenta que bràchia rèmis;
Intenti exspectant signum, exultantia que haurit
Corda pavor pulsans, laudum que arrecta cupido.
Inde, ubi clàra dedit sonitum tuba, finibus omnès
(Haud mora,) pròsiluère suis; ferit æthera clàmor
Nauticus; adductis spùmant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcòs, tòtum que dehiscit
Convulsum rèmis rostris que tridentibus æquor.

Nōn tam præcipitēs bijugō certāmine campum
Corripuēre, ruunt que effūsi carcere currūs;
Nec sic immissis aurigæ undantia lōra
Concussēre jugis, prōni que in verbera pendent.
Tum plausū fremitū que virûm, studiis que faventum
Consonat omne nemus, vōcem que inclūsa volūtant
Littora; pulsāti collēs clāmōre resultant.
Effugit ante aliōs, primis que ēlābitur undis
Turbam inter fremitum que Gyās; quem deinde Cloanthus
Consequitur, melior rēmis, sed pondere pinus
Tarda tenet; post hōs æquō discrimine Pristis
Centaurus que locum tendunt superāre priōrem;
Et nunc Pristis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus, nunc ūnā ambæ junctis que feruntur
Frontibus, et longā sulcant vada salsa carinā.
Jam que propinquābant scopulō, mētam que tenēbant,
Quum princeps mediō que Gyās in gurgite victor
Rectōrem nāvis compellat vōce Menœtēn:
"Quō tantum mihi dexter abis? hūc dirige gressum;
Littus amā, lævās stringat sine palmula cautēs;
Altum alii teneant." Dixit: sed cæca Menœtēs
Saxa timens, prōram pelagi dētorquet ad undās.
"Quō diversus abis? iterum pete saxa, Menœtē,"
Cum clāmōre Gyās revocābat, et ecce Cloanthum
Respicit instantem tergō, et propiōra tenentem.
Ille inter nāvem que Gyæ scopulōs que sonantēs
Rādit iter lævum interior, subitō que priōrem
Præterit, et mētis tenet æquora tūta relictis.
Tum vēro exarsit juveni dolor ossibus ingens,
Nec lacrymis caruēre genæ; segnem que Menœtēn,
Oblitus decoris que sui sociûm que salūtis,
In mare præcipitem puppi dēturbat ab altā.
Ipse gubernāclō rector subit, ipse magister,
Hortātur que virōs, clāvum que ad littora torquet.
At gravis ut fundō vix tandem redditus imō est
Jam senior, madidā que fluens in veste, Menœtēs,
Summa petit scopuli, siccā que in rūpe resēdit:

Illum et lȧbentem Teucri et risėre natantem,
Et salsȯs rident revomentem pectore fluctu̇s.
Hic læta extrėmis spės est accensa duȯbus
Sergestȯ Mnesthei que, Gyȧn superȧre morantem.
Sergestus capit ante locum, scopulȯ que propinquat;
Nec tȯtȧ tamen ille prior præeunte carinȧ;
Parte prior, partem rostrȯ premit æmula Pristis.
At mediȧ sociȯs incėdens nȧve per ipsȯs
Hortȧtur Mnestheus: "Nunc, nunc insurgite rėmis,
Hectorei socii, Trȯjæ quȯs sorte suprėmȧ
Dėlėgi comitės; nunc illȧs prȯmite virės,
Nunc animȯs, quibus in Gætu̇lis Syrtibus u̇si,
Ioniȯ que mari, Maleæ que sequȧcibus undis.
Nȯn jam prima petȯ Mnestheus, neque vincere certo;
Quanquam ȯ! sed superent, quibus hoc, Neptu̇ne, dedisti;
Extrėmȯs pudeat rediisse; hoc vincite, civės,
Et prohibėte nefȧs." Olli certȧmine summȯ
Prȯcumbunt; vastis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahitur que solum; tum crėber anhėlitus artu̇s
Ȧrida que ȯra quatit; su̇dor fluit undique rivis.
Attulit ipse viris optȧtum cȧsus honȯrem;
Namque furens animi, dum prȯram ad saxa suburget
Interior, spatiȯ que subit Sergestus iniquȯ,
Infėlix saxis in prȯcurrentibus hæsit;
Concussæ cautės, et acu̇tȯ in mu̇rice rėmi.
Obnixi crepuėre, illisa que prȯra pependit:
Consurgunt nautæ, et magnȯ clȧmȯre morantur,
Ferrȧtȧs que trudės, et acu̇tȧ cuspide contȯs
Expediunt, fractȯs que legunt in gurgite rėmȯs.
At lætus Mnestheus, successu̇ que ȧcrior ipsȯ,
Agmine rėmȯrum celeri, ventis que vocȧtis,
Prȯna petit maria, et pelagȯ dėcurrit apertȯ:
Quȧlis spėluncȧ subitȯ commȯta columba,
Cui domus et dulcės latebrȯsȯ in pu̇mice nidi,
Fertur in arva volans, plausum que exterrita pennis
Dat tectȯ ingentem, mox ȧere lapsa quiėtȯ
Rȧdit iter liquidum, celerės neque commovet ȧlȧs;

Sic Mnestheus, sic ipsa fugâ secat ultima Pristis
Æquora, sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primum in scopulô luctantem dêserit altô
Sergestum, brevibus que vadis, frustrâ que vocantem
Auxilia, et fractis discentem currere rêmis;
Inde Gyân, ipsam que ingenti môle Chimæram
Consequitur; cêdit, quoniam spoliâta magistrô est:
Sôlus jam que ipsô superest in fine Cloanthus,
Quem petit, et summis adnixus viribus urget.
Tum vêro ingeminat clâmor, cuncti que sequentem
Instigant studiis, resonat que fragôribus æthêr.
Hi proprium decus, et partum indignantur honôrem,
Nî teneant, vitam que volunt prô laude pacisci;
Hôs successus alit; possunt, quia posse videntur;
Et fors æquâtis cêpissent præmia rostris,
Nî, palmâs pontô tendens utrâsque, Cloanthus
Fûdisset que precês, divôs que in vôta vocâsset:
"Dî, quibus imperium est pelagi, quôrum æquora curro,
Vôbis lætus ego hôc candentem in littore taurum
Constituam ante ârâs vôti reus, exta que salsôs
Porriciam in fluctûs, et vina liquentia fundam."
Dixit, eum que imis sub fluctibus audiit omnis
Nêreidum Phorci que chorus, Panopêa que virgo;
Et pater ipse manû magnâ Portûnus euntem
Impulit: illa Notô citius volucri que sagittâ
Ad terram fugit, et portû sê condidit altô.
Tum satus Anchisâ, cunctis ex môre vocâtis,
Victôrem magnâ præcônis vôce Cloanthum
Dêclârat, viridi que advêlat tempora laurô;
Mûnera que in nâvês ternôs optâre juvencôs,
Vina que, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuôs ductôribus addit honôrês;
Victôri chlamydem aurâtam, quam plûrima circum
Purpura Mæandrô duplici Melibœa cucurrit;
Intextus que puer frondôsâ rêgius Îdâ
Vêlôcês jaculô cervôs cursû que fatigat
Âcer, anhêlanti similis; quem præpes ab Îdâ

Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmás nėquicquam ad sidera tendunt
Custódės, sævit que canum latrátus in aurás.
At qui deinde locum tenuit virtúte secundum,
Lævibus huic hámis consertam auró que trilicem
Lóricam, quam Dėmoleó dėtraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Īlió altó,
Dónat habėre viró, decus et tútámen in armis.
Vix illam famuli Phėgeus Sagaris que ferėbant
Multiplicem, connixi humeris; indútus at ólim
Dėmoleus cursú pálantės Tróas agėbat.
Tertia dóna facit geminós ex ære lebėtas,
Cymbia que argentó perfecta, atque aspera signis.
   Jam que adeó dónáti omnės, opibus que superbi,
Púniceis ibant ėvincti tempora tænîs,
Quum sævó ė scopuló multá vix arte revulsus,
Āmissis rėmis, atque ordine dėbilis únó,
Irrisam sine honóre ratem Sergestus agėbat.
Quális sæpe viæ dėprensus in aggere serpens,
Ærea quem obliquum rota transiit, aut gravis ictú
Sėminecem liquit saxó lacerum que viátor,
Nėquicquam longós fugiens dat corpore tortús,
Parte ferox, ardens que oculis, et sibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nódis, sė que in sua membra plicantem;
Táli rėmigió návis sė tarda movėbat,
Vėla facit tamen, et vėlis subit ostia plėnis.
Sergestum Ænėás prómissó múnere dónat,
Servátam ob návem lætus, sociós que reductós:
Olli serva datur, operum haud ignára Minervæ,
Cressa genus Pholoė, gemini que sub úbere náti.
   Hóc pius Ænėás missó certámine tendit
Grámineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingėbant silvæ; mediá que in valle theátri
Circus erat, quó sė multis cum millibus hėrós
Consessú medium tulit, exstructó que resėdit.
Hic, qui forte velint rapidó contendere cursú,

Invitat pretiis animòs, et præmia pònit.
Undique conveniunt Teucri, mixti que Sicàni;
Nisus et Euryalus primi:
Euryalus formà insignis, viridi que juventà,
Nisus amòre piò pueri; quòs deinde secùtus
Règius ègregià Priami dè stirpe Diòrès;
Hunc Salius, simul et Patròn; quòrum alter Acarnàn,
Alter ab Arcadiò Tegeææ sanguine gentis;
Tum duo Trinacrii juvenès Helymus Panopès que,
Assuèti silvis, comitès seniòris Acestæ;
Multi prætereà, quòs fàma obscùra recondit.
Æneàs quibus in mediis sic deinde locùtus:
"Accipite hæc animis, lætàs que advertite mentès:
Nèmo ex hòc numerò mihi nòn dònàtus abibit;
Gnòsia bina dabó lævàtò lùcida ferrò.
Spicula, cælàtam que argentò ferre bipennem.
Omnibus hic erit ùnus honòs: très præmia primi
Accipient, flàvà que caput nectentur olivà;
Primus equum phaleris insignem victor habèto;
Alter Amazoniam pharetram, plènam que sagittis
Thrèiciis, làtò quam circumplectitur aurò
Balteus, et tereti subnectit fibula gemmà;
Tertius Argolicà hàc galeà contentus abito."
Hæc ubi dicta locum capiunt, signò que repente
Corripiunt spatia auditò, limen que relinquunt,
Effùsi nimbò similès; simul ultima signant.
Primus abit, longè que ante omnia corpora Nisus
Èmicat, et ventis et fulminis òcyor àlis;
Proximus huic, longò sed proximus intervallò,
Insequitur Salius; spatiò post deinde relictò
Tertius Euryalus;
Euryalum que Helymus sequitur; quò deinde sub ipsò
Ecce volat, calcem que terit jam calce Diòrès,
Incumbens humerò; spatia et si plùra supersint,
Transeat èlapsus prior, ambiguum ve relinquat.
Jam que ferè spatiò extrèmò, fessi que sub ipsum
Finem adventàbant, lævi quum sanguine Nisus

Lābitur infēlix; cæsis ut forte juvencis
Fūsus humum virīdēs que super madefēcerat herbās.
Hic juvenis jam victor ovans vestigia pressō
Haud tenuit titubāta solō, sed prōnus in ipsō
Concidit immundō que fimō sacrō que cruōre.
Nōn tamen Euryali, nōn ille oblitus amōrum,
Nam sēsē opposuit Saliō per lūbrica surgens;
Ille autem spissā jacuit revolūtus arēnā.
Ēmicat Euryalus, et mūnere victor amici
Prima tenet, plausū que volat fremitū que secundō;
Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diōrēs.
Hic tōtum caveæ consessum ingentis, et ōra
Prima patrum magnis Salius clāmōribus implet,
Ēreptum que dolō reddi sibi poscit honōrem.
Tūtātur favor Euryalum, lacrymæ que decōræ,
Grātior et pulchrō veniens in corpore virtūs;
Adjuvat, et magnā prōclāmat vōce Diōrēs,
Qui subiit palmæ, frustrā que ad præmia vēnit
Ultima, si primi Saliō redduntur honōrēs.
Tum pater Ænēās, "Vestra," inquit, "mūnera vōbis
Certa manent, pueri; et palmam movet ordine nēmo;
Mē liceat cāsūs miserāri insontis amici."
Sic fātus, tergum Gætūli immāne leōnis
Dat Saliō, villis onerōsum atque unguibus aureis.
Hic Nisus, "Si tanta," inquit, "sunt præmia victis,
Et tē lapsōrum miseret, quæ mūnera Nisō
Digna dabis? primam merui qui laude corōnam,
Nî mē, quæ Salium, fortūna inimica tulisset;"
Et simul his dictis faciem ostentābat, et ūdō
Turpia membra fimō. Risit pater optimus olli,
Et clypeum efferri jussit, Didymāonis artēs,
Neptūni sacrō Danais dē poste refixum;
Hōc juvenem ēgregium præstanti mūnere dōnat.
Post, ubi confecti cursūs, et dōna perēgit:
"Nunc si cui virtūs animus que in pectore præsens,
Adsit, et ēvinctis attollat brāchia palmis."
Sic ait, et geminum pugnæ prōpōnit honōrem:

Victōri vēlātum aurō vittis que juvencum;
Ensem, atque insignem galeam sōlātia victō.
Nec mora, continuō vastis cum viribus effert
Ōra Darēs, magnō que virûm sē murmure tollit,
Sōlus qui Paridem solitus contendere contrā;
Īdem que ad tumulum, quō maximus occubat Hector,
Victōrem Būtēn immāni corpore, qui sē
Bebryciā veniens Amyci dē gente ferēbat,
Perculit, et fulvā moribundum extendit arēnā.
Tālis prima Darēs caput altum in prælia tollit
Ostendit que humerōs lātōs, alterna que jactat
Brāchia prōtendens, et verberat ictibus aurās.
Quæritur huic alius; nec quisquam ex agmine tantō
Audet adire virum, manibus que indūcere cæstūs.
Ergo alacris, cunctōs que putans excēdere palmā,
Ænēæ stetit ante pedēs; nec plūra morātus,
Tum lævā taurum cornū tenet, atque ita fātur:
"Nāte deā, si nēmo audet sē crēdere pugnæ,
Quæ finis standi? quō mē decet usque tenēri?
Dūcere dōna jubē." Cuncti simul ōre fremēbant
Dardanidæ, reddi que virō prōmissa jubēbant.
  Hic gravis Entellum dictis castigat Acestēs,
Proximus ut viridante torō consēderat herbæ:
"Entelle, hērōum quondam fortissime frustrā,
Tanta ne tam patiens nullō certāmine tolli
Dōna sinēs? Ubi nunc nōbis deus ille, magister
Nēquicquam memorātus Eryx? ubi fāma per omnem
Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis?"
Ille sub hæc: "Nōn laudis amor, nec glōria cessit
Pulsa metū; sed enim gelidus tardante senectā
Sanguis hebet, frigent que effœtæ in corpore virēs.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quā que improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa juventās,
Haud equidem pretiō inductus pulchrō que juvencō
Vēnissem; nec dōna moror." Sic deinde locūtus,
In medium geminōs immāni pondere cæstūs
Prōjēcit, quibus ācer Eryx in prælia suētus

Ferre manum dūrō que intendere brāchia tergō.
Obstupuēre animi; tantōrum ingentia septem
Terga boum plumbō insūtō ferrō que rigēbant.
Ante omnēs stupet ipse Darēs, longē que recūsat;
Magnanimus que Anchisiadēs et pondus et ipsa
Hūc illūc vinclōrum immensa volūmina versat.
Tum senior tālēs referēbat pectore vōcēs:
"Quid, si quis cæstūs ipsīus et Herculis arma
Vidisset, tristem que hōc ipsō in littore pugnam?
Hæc germānus Eryx quondam tuus arma gerēbat:
Sanguine cernis adhūc sparsō que infecta cerebrō.
His magnum Alcidēn contrā stetit; his ego suētus
Dum melior virēs sanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis cānēbat sparsa senectūs;
Sed si nostra Darēs hæc Trōius arma recūsat,
Id que piō sedet Ænēæ, probat auctor Acestēs,
Æquēmus pugnās; Erycis tibi terga remitto;
Solve metūs, et tū Trōjānōs exue cæstūs."
Hæc fātus, duplicem ex humeris dējēcit amictum,
Et magnōs membrōrum artūs, magna ossa lacertōs que
Exuit, atque ingens mediā consistit arēnā.
Tum satus Anchisā cæstūs pater extulit æquōs,
Et paribus palmās ambōrum innexuit armis.
Constitit in digitōs extemplō arrectus uterque,
Brāchia que ad superās interritus extulit aurās.
Abduxēre retrō longē capita ardua ab ictū;
Immiscent que manūs manibus, pugnam que lacessunt:
Ille pedum melior mōtū, frētus que juventā,
Hic membris et mōle valens, sed tarda trementi
Genua labant, vastōs quatit æger anhēlitus artūs.
Multa viri nēquicquam inter sē vulnera jactant,
Multa cavō lateri ingeminant, et pectore vastōs
Dant sonitūs; errat que aurēs et tempora circum
Crēbra manus; dūrō crepitant sub vulnere mālæ.
Stat gravis Entellus, nisū que immōtus eōdem,
Corpore tēla modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celsam oppugnat qui mōlibus urbem,

Aut montâna sedet circum castella sub armis,
Nunc hôs, nunc illôs aditûs, omnem que pererrat
Arte locum, et variis assultibus irritus urget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, et altè
Extulit; ille ictum venientem à vertice vèlox
Prævidit, celeri que èlapsus corpore cessit.
Entellus virès in ventum effûdit et ultrò
Ipse gravis, graviter que ad terram pondere vastò
Concidit; ut quondam cava concidit aut Erymanthò,
Aut Ìdâ in magnâ râdicibus èruta pinus.
Consurgunt studiis Teucri et Trinacria pûbès;
It clâmor cœlò: primus que accurrit Acestès,
Æquævum que ab humò miserans attollit amicum.
At nôn tardâtus câsû neque territus hèrôs
Âcrior ad pugnam redit, âc vim suscitat irâ;
Tum pudor incendit virès, et conscia virtûs,
Præcipitem que Darèn ardens agit æquore tòtò
Nunc dextrâ ingeminans ictûs, nunc ille sinistrâ;
Nec mora, nec requiès: quam multâ grandine nimbi
Culminibus crepitant, sic densis ictibus hèrôs
Crèber utrâque manû pulsat versat que Darèta.
Tum pater Ænèâs prôcèdere longius irâs,
Et sævire animis Entellum haud passus acerbis,
Sed finem imposuit pugnæ, fessum que Darèta
Èripuit, mulcens dictis, âc tâlia fâtur:
" Infèlix, quæ tanta animum dèmentia cèpit?
Nôn virès aliâs, conversa que nûmina sentis?
Cède deò." Dixit que et prælia vôce dirèmit.
Ast illum fidi æquâlès, genua ægra trahentem,
Jactantem que utrôque caput, crassum que cruòrem
Ôre èjectantem, mixtôs que in sanguine dentès,
Dûcunt ad nâvès; galeam que ensem que vocâti
Accipiunt; palmam Entellò taurum que relinquunt.
Hic victor, superans animis, taurò que superbus,
" Nâte deâ, vôs que hæc," inquit, " cognoscite, Teucri,
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore virès,
Et quâ servètis revocâtum â morte Darèta."

Dixit, et adversi contrà stetit òra juvenci,
Qui dònum adstàbat pugnæ, dùròs que reductà
Libràvit dextrà media inter cornua cæstùs
Arduus, effractò que illisit in ossa cerebrò:
Sternitur, exanimis que tremens pròcumbit humi bòs.
Ille super tàlès effundit pectore vòcès:
"Hanc tibi, Eryx, meliòrem animam prò morte Darètis
Persolvo; hic victor cæstùs artem que repòno."
Pròtinus Æneàs celeri certàre sagittà
Invitat, qui forte velint, et præmia pònit;
Ingenti que manù màlum dè nàve Seresti
Èrigit, et volucrem tràjectò in fùne columbam
Quò tendant ferrum, màlò suspendit ab altò.
Convènère viri; dèjectam que ærea sortem
Accèpit galea; et primus clàmòre secundò
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis;
Quem modo nàvàli Mnestheus certàmine victor
Consequitur, viridi Mnestheus èvinctus olivà;
Tertius Eurytiòn, tuus, ò clàrissime, fràter,
Pandare, qui quondam, jussus confundere fœdus,
In mediòs tèlum torsisti primus Achivòs;
Extrèmus, galeà que imà subsèdit Acestès,
Ausus et ipse manù juvenum tentàre labòrem.
Tum validis flexòs incurvant viribus arcùs
Prò sè quisque viri, et dèpròmunt tèla pharetris.
Prima que per cœlum nervò stridente sagitta
Hyrtacidæ juvenis volucrès diverberat auràs,
Et venit, adversi que infigitur arbore màli.
Intremuit màlus, timuit que exterrita pennis
Àles, et ingenti sonuèrunt omnia plausù.
Post àcer Mnestheus adductò constitit arcù,
Alta petens, pariter que oculòs tèlum que tetendit;
Ast ipsam miserandus avem contingere ferrò
Nòn valuit; nòdòs et vincula linea rùpit,
Queis innexa pedem màlò pendèbat ab altò;
Illa Notòs atque àtra volans in nùbila fùgit.
Tum rapidus jam dùdum arcù contenta paràtò

Tēla tenens, frātrem Eurytiōn in vōta vocāvit,
Jam vacuō lætam cœlō speculātus, et ālis
Plaudentem nigrā figit sub nūbe columbam:
Dēcidit exanimis, vitam que reliquit in astris
Ætheriis, fixam que refert dēlapsa sagittam.
Āmissā sōlus palmā superābat Acestēs,
Qui tamen āeriās tēlum contendit in aurās,
Ostentans artem pariter, arcum que sonantem.
Hic oculis subitum objicitur magnō que futūrum
Auguriō monstrum: docuit post exitus ingens,
Sēra que terrifici cecinērunt ōmina vātēs;
Namque volans liquidis in nūbibus arsit arundo,
Signāvit que viam flammis, tenuēs que recessit
Consumpta in ventōs; cœlō ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinem que volantia sidera dūcunt.
Attonitis hæsēre animis, Superōs que precāti
Trinacrii Teucri que viri; nec maximus ōmen
Abnuit Ænēās, sed lætum amplexus Acestēn
Mūneribus cumulat magnis, āc tālia fātur:
"Sūme, pater; nam tē voluit rex magnus Olympi
Tālibus auspiciis exsortem dūcere honōrēs;
Ipsius Anchisæ longævi hoc mūnus habēbis,
Crātēra impressum signis; quem Thrācius ōlim
Anchisæ genitōri in magnō mūnere Cisseus
Ferre sui dederat monumentum et pignus amōris."
Sic fātus cingit viridanti tempora laurō:
Et primum ante omnēs victōrem appellat Acestēn;
Nec bonus Eurytiōn prælātō invidit honōri,
Quamvis sōlus avem cœlō dējēcit ab altō;
Proximus ingreditur dōnis, qui vincula rūpit;
Extrēmus, volucri qui fixit arundine mālum.
At pater Ænēās, nōndum certāmine missō,
Custōdem ad sēsē comitem que impūbis Iūli
Ēpytidēn vocat, et fidam sic fātur ad aurem:
"Vade age, et Ascaniō si jam puerile parātum
Agmen habet sēcum, cursūs que instruxit equōrum
Dūcat avō turmās, et sēsē ostendat in armis;

Dic," ait. Ipse omnem longō dēcēdere circō
Infūsum populum, et campōs jubet esse patentēs.
Incēdunt pueri, pariter que ante ōra parentum
Frænātis lūcent in equis; quōs omnis euntēs
Trinacriæ mirāta fremit Trōjæ que juventūs.
Omnibus in mōrem tonsā coma pressa corōnā;
Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferrō;
Pars lævēs humerō pharetrās; it pectore summō
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Trēs equitum numerō turmæ, terni que vagantur
Ductōrēs; pueri bis sēni quemque secūti
Agmine partitō fulgent, paribus que magistris.
Ūna aciēs juvenum, dūcit quam parvus ovantem
Nōmen avi referens Priamus, tua clāra, Politē,
Prōgeniēs, auctūra Italōs; quem Thrācius albis
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frontem que ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atii duxēre Latini,
Parvus Atys, puerō que puer dilectus Iūlō.
Extrēmus, formā que ante omnēs pulcher Iūlus
Sidoniō est invectus equō, quem candida Dido
Esse sui dederat monumentum et pignus amōris.
Cætera Trinacriis pūbēs seniōris Acestæ
Fertur equis.
  Excipiunt plausū pavidōs, gaudent que tuentēs
Dardanidæ, veterum que agnoscunt ōra parentum.
Postquam omnem læti consessum oculōs que suōrum
Lustrāvēre in equis, signum clāmōre parātis
Ėpytidēs longē dedit, insonuit que flagellō.
Olli discurrēre parēs, atque agmine terni
Diductis solvēre choris, rursus que vocāti
Convertēre viās, infesta que tēla tulēre
Inde aliōs ineunt cursūs, aliōs que recursūs,
Adversis spatiis; alternōs que orbibus orbēs
Impediunt, pugnæ que cient simulācra sub armis;
Et nunc terga fugā nūdant, nunc spicula vertunt
Infensi; factā pariter nunc pāce feruntur:

Ut quondam Crētā fertur Labyrinthus in altā
Parietibus textum cæcis iter ancipitem que
Mille viis habuisse dolum, quā signa sequendi
Falleret indēprensus et irremeābilis error;
Haud aliō Teucrûm nāti vestigia cursū
Impediunt, texunt que fugās et prælia lūdō,
Delphinum similēs, qui per maria hūmida nandō
Carpathium Libycum que secant, lūdunt que per undās.
Hunc mōrem cursūs, atque hæc certāmina primus
Ascanius, Longam mūris quum cingeret Albam,
Rettulit, et priscōs docuit celebrāre Latinōs,
Quō puer ipse modō, sēcum quō Trōia pūbēs;
Albāni docuēre suōs, hinc maxima porro
Accēpit Rōma, et patrium servāvit honōrem;
Trōja que nunc, pueri, Trōjānum dicitur agmen.
  Hāc celebrāta tenus sanctō certāmina patri.
Hinc primum fortūna fidem mūtāta novāvit.
Dum variis tumulō referunt sōlennia lūdis,
Īrim dē cœlō misit Sāturnia Jūno,
Īliacam ad classem, ventōs que aspirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum saturāta dolōrem.
Illa viam celerans per mille colōribus arcum,
Nulli visa, citō dēcurrit trāmite virgo.
Conspicit ingentem concursum, et littora lustrat,
Dēsertōs que videt portūs, classem que relictam.
At procul in sōlā sēcrētæ Trōades actā
Āmissum Anchisēn flēbant, cunctæ que profundum
Pontum aspectābant flentēs: "Heu tot vada fessis!
Et tantum superesse maris!" vox omnibus ūna.
Urbem ōrant, tædet pelagi perferre labōrem.
Ergo inter mediās sēsē haud ignāra nocendi
Conjicit, et faciem que deæ vestem que repōnit:
Fit Beroē, Ismarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, et quondam nōmen, nāti que fuissent;
Āc sic Dardanidûm mediam sē mātribus infert:
"Ō miseræ, quās nōn manus," inquit, "Achāica bellō
Traxerit ad lēthum patriæ sub mœnibus! ō gens

Infélix, cui té exitió fortúna reservat?
Septima post Trójæ excidium jam vertitur æstás,
Quum freta, quum terrás omnés, tot inhospita saxa
Sidera que émensæ ferimur, dum per mare magnum
Ítaliam sequimur fugientem, et volvimur undis.
Hic Erycis finés fráterni, atque hospes Acestés;
Quid prohibet múrós jacere, et dare civibus urbem?
Ó patria, et rapti néquicquam ex hoste Penátés,
Nulla ne jam Trójæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreós amnés Xanthum et Simoenta vidébo?
Quin agite, et mécum infaustás exúrite puppés.
Nam mihi Cassandræ per somnum vátis imágo
Ardentés dare visa facés: 'Hic quærite Trójam,
Hic domus est,' inquit, 'vóbis.' Jam tempus agi rés;
Nec tantis mora pródigiis: én quátuor áræ
Neptúnó; deus ipse facés animum que ministrat."
Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem,
Sublátá que procul dextrá connixa coruscat,
Et jacit. Arrectæ mentés, stupefacta que corda
Íliadum. Hic úna é multis, quæ maxima nátú,
Pyrgó, tot Priami nátórum régia nútrix:
"Nón Beroé vóbis, nón hæc Rhœtéia, mátrés,
Est Dorycli conjux; divini signa decóris,
Ardentés que notáte oculós, qui spiritus illi,
Qui vultus, vócis ve sonus, vel gressus eunti.
Ipsa egomet dúdum Beroén digressa reliqui
Ægram, indignantem táli quod sóla caréret
Múnere, nec meritós Anchisæ inferret honórés."
Hæc effáta.
At mátrés, primó ancipités, oculis que malignis
Ambiguæ spectáre ratés, miserum inter amórem
Præsentis terræ, fátis que vocantia regna,
Quum dea sé paribus per cœlum sustulit ális,
Ingentem que fugá secuit sub núbibus arcum.
Tum véro attonitæ monstris, actæ que furóre
Conclámant, rapiunt que focis penetrálibus ignem;
Pars spoliant árás, frondem ác virgulta facés que

Conjiciunt, furit immissis Vulcānus habēnis
Transtra per et rēmōs, et pictās abiete puppēs.
Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneōs que theātri
Incensās perfert nāvēs Eumēlus, et ipsi
Respiciunt ātram in nimbō volitāre favillam.
Primus et Ascanius, cursūs ut lætus equestrēs
Dūcēbat, sic ācer equō turbāta petivit
Castra, nec exanimēs possunt retinēre magistri.
"Quis furor iste novus? quō nunc, quō tenditis," inquit,
"Heu miseræ civēs? nōn hostem, inimica que castra
Argivûm, vestrās spēs ūritis. Ēn ego vester
Ascanius." Galeam ante pedēs prōjēcit inānem,
Quā lūdō indūtus belli simulācra ciēbat.
Accelerat simul Æneās, simul agmina Teucrûm.
Ast illæ diversa metū per littora passim
Diffugiunt, silvās que, et sicubi concava furtim
Saxa, petunt. Piget incepti, lūcis que, suōs que
Mūtātæ agnoscunt, excussa que pectore Jūno est;
Sed nōn idcircō flammæ atque incendia virēs
Indomitās posuēre; ūdō sub rōbore vivit
Stuppa vomens tardum fūmum, lentus que carinās
Est vapor, et tōtō dēscendit corpore pestis,
Nec virēs hērōum infūsa que flūmina prōsunt.
Tum pius Æneās humeris abscindere vestem,
Auxiliō que vocāre deōs, et tendere palmās:
"Jūpiter omnipotens, si nōndum exōsus ad ūnum
Trōjānōs, si quid pietās antiqua labōrēs
Respicit hūmānōs, dā flammam ēvādere classi
Nunc, pater, et tenuēs Teucrûm rēs ēripe lēthō;
Vel tū, quod superest, infestō fulmine morti,
Si mereor, dēmitte, tuā que hic obrue dextrā."
Vix ea ēdiderat, quum effūsis imbribus ātra
Tempestās sine mōre furit, tonitrū que tremiscunt
Ardua terrārum, et campi; ruit æthere tōtō
Turbidus imber aquā, densis que nigerrimus Austris;
Implentur que super puppēs, sēmiusta madescunt
Rōbora; restinctus dōnec vapor omnis, et omnēs,

Quàtuor àmissis, servàtæ à peste carinæ.
At pater Ænèàs, càsù concussus acerbò,
Nunc hùc ingentès nunc illùc pectore cùràs
Mùtàbat versans, Siculis ne resideret arvis
Oblitus fàtòrum, Italàs ne capesseret òràs.
Tum senior Nautès, ùnum Tritònia Pallas
Quem docuit, multà que insignem reddidit arte,
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deûm, vel quæ fàtòrum posceret ordo;
Is que his Ænèàn sòlàtus vòcibus infit:
"Nàte deà, quò fàta trahunt retrahunt que sequàmur;
Quicquid erit; superanda omnis fortùna ferendò est.
Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestès;
Hunc cape consiliis socium, et conjunge volentem:
Huic tràde, àmissis superant qui nàvibus, et quòs
Pertæsum magni incepti rèrum que tuàrum est;
Longævòs que senès, àc fessàs æquore màtrès;
Et quicquid tècum invalidum metuens que pericli est,
Dèlige; et his habeant terris, sine, mœnia fessi;
Urbem appellàbunt permissò nòmine Acestam."
Tàlibus incensus dictis senioris amici,
Tum vèro in cùràs animum didùcitur omnès.
Et nox àtra polum bigis subvecta tenèbat.
Visa dehinc cœlò faciès dèlapsa parentis
Anchisæ, subitò tàlès effundere vòcès:
"Nàte, mihí vità quondam, dum vita manèbat,
Càre magis, nàte Ìliacis exercite fàtis,
Imperiò Jovis hùc venió, qui classibus ignem
Dèpulit, et cœlò tandem miseràtus ab altò est:
Consiliis pàrè, quæ nunc pulcherrima Nautès
Dat senior; lectòs juvenès fortissima corda
Dèfer in Ìtaliam; gens dùra atque aspera cultù
Dèbellanda tibí Latiò est; Ditis tamen ante
Infernàs accède domòs, et Averna per alta
Congressùs pete, nàte, meòs; nòn mè impia namque
Tartara habent, tristès umbræ; sed amœna piòrum
Concilia Èlysium que colò. Hùc casta Sibylla

Nigrārum multō pecudum tē sanguine dūcet.
Tum genus omne tuum, et, quæ dentur mœnia, discēs.
Jam que valē; torquet mediōs nox hūmida cursūs,
Et mē sævus equis oriens afflāvit anhēlis."
Dixerat, et tenuēs fūgit, ceu fūmus, in aurās.
Ænēās, "Quō deinde ruis? quō prōripis?" inquit,
"Quem fugis? aut quis tē nostris complexibus arcet?"
Hæc memorans cinerem et sōpitōs suscitat ignēs,
Pergameum que Larem et cānæ penetrālia Vestæ
Farre piō et plēnā supplex venerātur acerrā.
Extemplō sociōs primum que arcessit Acestēn,
Et Jovis imperium et cāri præcepta parentis
Ēdocet, et quæ nunc animō sententia constet.
Haud mora consiliis, nec jussa recūsat Acestēs.
Transscribunt urbi mātrēs, populum que volentem
Dēpōnunt, animōs nil magnæ laudis egentēs.
Ipsi transtra novant, flammis que ambēsa repōnunt
Rōbora nāvigiis; aptant rēmōs que rudentēs que,
Exigui numerō, sed bellō vivida virtūs.
Intereā Ænēās urbem dēsignat arātrō,
Sortitur que domōs; hōc Īlium, et hæc loca Trōjæ
Esse jubet. Gaudet regnō Trōjānus Acestēs,
Indicit que forum, et patribus dat jūra vocātis.
Tum vicina astris Erycinō in vertice sēdēs
Fundātur Veneri Īdaliæ, tumulō que sacerdōs
Ac lūcus lātē sacer additur Anchisæō.
Jam que diēs epulāta novem gens omnis, et āris
Factus honōs; placidi strāvērunt æquora venti;
Crēber et aspirans rursus vocat Auster in altum.
Exoritur prōcurva ingens per littora flētus;
Complexi inter sē noctem que diem que morantur.
Ipsæ jam mātrēs, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris faciēs et nōn tolerābile nōmen,
Īre volunt, omnem que fugæ perferre labōrem.
Quōs bonus Ænēās dictis sōlātur amicis,
Et consanguineō lacrymans commendat Acestæ.
Trēs Eryci vitulōs et tempestātibus agnam

Cædere deinde jubet, solvi que ex ordine fūnem.
Ipse, caput tonsæ foliis ēvinctus olivæ,
Stans procul in prōrā pateram tenet, exta que salsōs
Porricit in fluctūs, āc vina liquentia fundit.
Prōsequitur surgens ā puppi ventus euntēs;
Certātim socii feriunt mare, et æquora verrunt.
At Venus intereā Neptūnum exercita cūris
Alloquitur, tālēs que effundit pectore questūs:
"Jūnōnis gravis ira nec exsaturābile pectus
Cōgunt mē, Neptūne, precēs dēscendere in omnēs;
Quam nec longa diēs, pietās nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperiō, fātis ve infracta quiescit.
Nōn mediā dē gente Phrygum exēdisse nefandis
Urbem odiis satis est, nec pœnam traxe per omnem
Relliquiās, Trōjæ cinerēs atque ossa peremptæ
Insequitur. Causās tanti sciat illa furōris.
Ipse mihí nūper Libycis tū testis in undis,
Quam mōlem subitō excierit; maria omnia cœlō
Miscuit, Æoliis nēquicquam frēta procellis:
In regnis hōc ausa tuis.
Per scelus ecce etiam Trōjānis mātribus actis
Exussit fœdē puppēs, et classe subēgit
Āmissā sociōs ignōtæ linquere terræ:
Quod superest, ōrō, liceat dare tūta per undās
Vēla tibí, liceat Laurentem attingere Tybrim;
Si concessa petō, si dant ea mœnia Parcæ."
Tum Sāturnius hæc domitor maris ēdidit alti:
"Fās omne est, Cytherēa, meis tē fidere regnis,
Unde genus dūcis; merui quoque: sæpe furōrēs
Compressi et rabiem tantam cœli que maris que.
Nec minor in terris, (Xanthum Simoenta que testor,)
Ænēæ mihi cūra tui. Quum Trōia Achillēs
Exanimāta sequens impingeret agmina mūris,
Millia multa daret lēthō, gemerent que replēti
Amnēs, nec reperire viam atque ēvolvere posset
In mare sē Xanthus; Pēlidæ tunc ego forti
Congressum Ænēān, nec dîs nec viribus æquis,

Nūbe cavā rapui; cuperem quum vertere ab imō
Structa meis manibus perjūræ mœnia Trōjæ.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timōrem.
Tūtus, quōs optās, portūs accēdet Averni.
Ūnus erit tantum, āmissum quem gurgite quæret;
Ūnum prō multis dabitur caput."
His ubi læta deæ permulsit pectora dictis,
Jungit equōs aurō genitor, spūmantia que addit
Fræna feris, manibus que omnēs effundit habēnās.
Cæruleō per summa levis volat æquora currū.
Subsidunt undæ, tumidum que sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis; fugiunt vastō æthere nimbi.
Tum variæ comitum faciēs; immānia cētē,
Et senior Glauci chorus, Īnōus que Palæmōn,
Trītōnēs que citi, Phorci que exercitus omnis.
Læva tenent Thetis et Melitē, Panopēa que virgo,
Nēsæē, Spīō que, Thalia que Cȳmodocē que.
Hic patris Ænēæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem; jubet ōcyus omnēs
Attolli mālōs, intendi brāchia vēlis.
Ūnā omnēs fēcēre pedem; pariter que sinistrōs,
Nunc dextrōs solvēre sinūs: ūnā ardua torquent
Cornua, dētorquent que: ferunt sua flāmina classem.
Princeps ante omnēs densum Palinūrus agēbat
Agmen; ad hunc alii cursum contendere jussi.
Jam que ferē mediam cœli nox hūmida mētam
Contigerat; placidā laxābant membra quiēte
Sub rēmis fūsi per dūra sedilia nautæ,
Quum levis ætheriis dēlapsus Somnus ab astris
Āera dimōvit tenebrōsum, et dispulit umbrās,
Tē, Palinūre, petens, tibi somnia tristia portans
Insonti; puppi que deus consēdit in altā,
Phorbanti similis, fundit que hās ōre loquēlās:
"Īaside Palinūre, ferunt ipsa æquora classem,
Æquātæ spirant auræ, datur hōra quiēti;
Pōne caput, fessōs que oculōs fūrāre labōri;
Ipse ego paulisper prō tē tua mūnera inibo."

Cui vix attollens Palinùrus lùmina fàtur:
"Mė ne salis placidi vultum fluctùs que quiėtȯs
Ignȯràre jubės? mė ne huic confidere monstrȯ?
Ænėàn crėdam quid enim fallàcibus Austris,
Et cœli totiės dėceptus fraude serėni?"
Tàlia dicta dabat, clàvum que affixus et hærens
Nusquam àmittėbat, oculȯs que sub astra tenėbat.
Ecce deus ràmum Lėthæȯ rȯre madentem,
Vi que sopȯràtum Stygià super utraque quassat
Tempora; cunctanti que natantia lùmina solvit.
Vix primȯs inopina quiės laxàverat artùs,
Et super incumbens, cum puppis parte revulsà,
Cum que gubernàclȯ liquidàs prȯjėcit in undàs
Præcipitem, àc sociȯs nėquicquam sæpe vocantem.
Ipse volans tenuės sė sustulit àles ad auràs.
  Currit iter tȯtum nȯn sėcius æquore classis,
Prȯmissis que patris Neptùni interrita fertur.
Jam que adeȯ scopulȯs Sirėnum advecta subibat,
Difficilės quondam, multȯrum que ossibus albȯs;
Tum rauca assiduȯ longė sale saxa sonàbant,
Quum pater àmissȯ fluitantem erràre magistrȯ
Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, càsù que animum concussus amici:
"Ȯ nimium cœlȯ et pelagȯ confīse serėnȯ,
Nùdus in ignȯtà, Palinùre, jacėbis arėnà."

ÆNĖIDOS LIBER SEXTUS.

Sic fàtur lacrymans, classi que immittit habėnàs,
Et tandem Euboicis Cùmàrum allàbitur ȯris.
Obvertunt pelagȯ prȯràs; tum dente tenàci
Ancora fundàbat nàvės, et littora curvæ
Prætexunt puppės: juvenum manus ėmicat ardens
Littus in Hesperium; quærit pars sėmina flammæ

Abstrūsa in vēnis silicis; pars densa ferārum
Tecta rapit silvās, inventa que flūmina monstrat.
At pius Æneās arcēs, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæ que procul sēcrēta Sibyllæ,
Antrum immāne petit, magnam cui mentem animum que
Dēlius inspirat vātēs, aperit que futūra.
Jam subeunt Triviæ lūcōs atque aurea tecta.
Dædalus, ut fāma est, fugiens Minōia regna,
Præpetibus pennis ausus sē crēdere cœlō,
Insuētum per iter gelidās ēnāvit ad Arctōs,
Chalcidicā que levis tandem superadstitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, sacrāvit
Rēmigium ālārum, posuit que immānia templa.
In foribus lēthum Androgei; tum pendere pœnās
Cecropidæ jussi, miserum! septēna quotannis
Corpora nātōrum; stat ductis sortibus urna.
Contrā ēlāta mari respondet Gnōsia tellūs;
Hic crūdēlis amor tauri, supposta que furtō
Pāsiphaē, mixtum que genus, prōlēs que biformis
Minōtaurus inest, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domūs, et inextricābilis error.
Magnum rēginæ sed enim miserātus amōrem
Dædalus, ipse dolōs tecti ambāgēs que resolvit,
Cæca regens filō vestigia: tū quoque magnam
Partem opere in tantō, sineret dolor, Īcare habērēs.
Bis cōnātus erat cāsūs effingere in aurō,
Bis patriæ cecidēre manūs. Quin prōtinus omnia
Perlegerent oculis, nî jam præmissus Achātēs
Afforet, atque ūnā Phœbi Triviæ que sacerdōs,
Dēiphobē Glauci, fātur quæ tālia rēgi:
"Nōn hōc ista sibī tempus spectācula poscit;
Nunc grege dē intactō septem mactāre juvencōs
Præstiterit, totidem lectās dē mōre bidentēs."
Tālibus affāta Ænēān, nec sacra morantur
Jussa viri, Teucrōs vocat alta in templa sacerdōs.
Excisum Euboicæ latus ingens rūpis in antrum,
Quō lāti dūcunt aditūs centum, ostia centum;

Unde ruunt totidem vōcēs, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, quum virgō, "Poscere fāta
Tempus," ait, "deus, ecce, deus." Cui tālia fanti
Ante forēs subitō nōn vultus, nōn color ūnus,
Nōn comptæ mansēre comæ, sed pectus anhēlum,
Et rabiē fera corda tument; mājor que vidēri,
Nec mortāle sonans; afflāta est nūmine quando
Jam propiōre dei. "Cessās in vōta precēs que,
Trōs," ait, "Ænēā? cessās? neque enim ante dehiscent
Attonitæ magna ōra domūs:" et, tālia fāta,
Conticuit. Gelidus Teucris per dūra cucurrit
Ossa tremor, fundit que precēs rex pectore ab imō:
"Phœbe, gravēs Trōjæ semper miserāte labōrēs,
Dardana qui Paridis direxti tēla manūs que
Corpus in Æacidæ, magnās obeuntia terrās
Tot maria intrāvi duce tē, penitus que repostās
Massȳlûm gentēs, prætenta que Syrtibus arva;
Jam tandem Ītaliæ fugientēs prendimus ōrās;
Hāc Trōjāna tenus fuerit fortūna secūta:
Vōs quoque Pergameæ jam fās est parcere genti,
Dî que deæ que omnēs, quibus obstitit Īlium, et ingens
Glōria Dardaniæ: tū que, ō sanctissima vātēs,
Præscia ventūri, dā, (nōn indēbita posco
Regna meis fātis,) Latiō considere Teucrōs,
Errantēs que deōs, agitāta que nūmina Trōjæ.
Tum Phœbō et Triviæ solidō dē marmore templum
Instituam, festōs que diēs dē nōmine Phœbi;
Tē quoque magna manent regnis penetrālia nostris;
Hic ego namque tuās sortēs, arcāna que fāta
Dicta meæ genti pōnam, lectōs que sacrābo,
Alma, virōs; foliis tantum nē carmina mandā,
Nē turbāta volent rapidis lūdibria ventis;
Ipsa canās, ōrō:" finem dedit ōre loquendi.
At, Phœbi nondum patiens, immānis in antrō
Bacchātur vātēs, magnum si pectore possit
Excussisse deum; tantō magis ille fatigat
Ōs rabidum, fera corda domans, fingit que premendō.

Ostia jam que domūs patuēre ingentia centum
Sponte suā, vātis que ferunt responsa per aurās:
"Ō tandem magnis pelagi dēfuncte periclis;
Sed terrā graviōra manent. In regna Lavinî
Dardanidæ venient; mitte hanc dē pectore cūram;
Sed nōn et vēnisse volent; bella, horrida bella,
Et Tybrim multō spūmantem sanguine cerno.
Nōn Simois tibi, nec Xanthus, nec Dōrica castra
Dēfuerint; alius Latiō jam partus Achillēs,
Nātus et ipse deā; nec Teucris addita Jūno
Usquam aberit; quum tū supplex in rēbus egēnis
Quās gentēs Italûm, aut quās nōn ōrāveris urbēs?
Causa mali tanti conjux, iterum hospita Teucris,
Externi que iterum thalami.
Tū nē cēde malis; sed contrā audentior ito,
Quā tua tē fortūna sinet: via prima salūtis,
Quod minimē rēris, Grāiā pandētur ab urbe."
Tālibus ex adytō dictis Cūmæa Sibylla
Horrendās canit ambāgēs, antrō que remūgit
Obscūris vēra involvens: ea fræna furenti
Concutit, et stimulōs sub pectore vertit Apollo.
Ut primum cessit furor, et rabida ōra quiêrunt,
Incipit Ænēās hērōs: "Nōn ulla labōrum,
Ō virgō, nova mî faciēs inopina ve surgit;
Omnia præcēpi, atque animō mēcum ante perēgi:
Ūnum ōrō; quando hic inferni jānua rēgis
Dicitur, et tenebrōsa palūs Acheronte refūsō,
Īre ad conspectum cāri genitōris et ōra
Contingat, doceās iter, et sacra ostia pandās.
Illum ego per flammās et mille sequentia tēla
Ēripui his humeris, mediō que ex hoste recēpi;
Ille, meum comitātus iter, maria omnia mēcum
Atque omnēs pelagi que minās cœli que ferēbat
Invalidus, virēs ultrā sortem que senectæ;
Quin, ut tē supplex peterem, et tua limina adirem,
Īdem ōrans mandāta dabat; nāti que patris que,
Alma, precor, miserēre; potes namque omnia, nec tē

Nèquicquam lùcis Hecatè præfècit Avernis.
Si potuit mànès arcessere conjugis Orpheus,
Thrèiciâ frètus citharâ fidibus que canòris;
Si fràtrem Pollux alternà morte redèmit,
It que redit que viam totiès; quid Thèsea, magnum
Quid memorem Alcidèn? et mî genus ab Jove summò."
Tàlibus òràbat dictis, àràs que tenèbat;
Quum sic orsa loqui vàtès: "Sate sanguine dîvum,
Tròs Anchisiadè, facilis dèscensus Avernò;
Noctès atque diès patet àtri jànua Ditis;
Sed revocàre gradum, superàs que èvàdere ad auràs,
Hóc opus, hic labor est: pauci, quòs æquus amàvit
Jùpiter, aut ardens èvexit ad æthera virtùs,
Dîs geniti potuère. Tenent media omnia silvæ,
Còcỳtus que sinù làbens circumvenit àtrò.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygiòs innàre lacùs, bis nigra vidère
Tartara, et insànò juvat indulgère labòri,
Accipe quæ peragenda prius. Latet arbore opàcà
Aureus et foliis et lentò vimine ràmus,
Jùnòni infernæ dictus sacer; hunc tegit omnis
Lùcus, et obscùris claudunt convallibus umbræ.
Sed nòn ante datur tellùris operta subire,
Auricomòs quam quis dècerpserit arbore fœtùs.
Hoc sibi pulchra suum ferri Pròserpina mùnus
Instituit: primò àvulsò, nòn dèficit alter
Aureus, et simili frondescit virga metallò.
Ergo altè vestigà oculis, et rite repertum
Carpe manù; namque ipse volens facilis que sequètur,
Si tè fàta vocant; aliter nòn viribus ullis
Vincere, nec dùrò poteris convellere ferrò.
Præstereà jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu nescis!) tòtam que incestat fùnere classem,
Dum consulta petis, nostrò que in limine pendès:
Sèdibus hunc refer ante suis, et conde sepulchrò.
Dùc nigràs pecudès; ea prima piàcula sunto;
Sic dèmum lùcòs Stygiòs regna invia vivis

Aspiciēs." Dīxit, pressō que obmūtuit ōre.
  Æneās mœstō dēfixus lūmina vultū
Ingreditur, linquens antrum, cæcōs que volūtat
Ēventūs animō sēcum: cui fidus Achātēs
It comes, et paribus cūris vestigia figit.
Multa inter sēsē variō sermōne serēbant;
Quem socium exanimem vātēs, quod corpus humandum
Diceret. Atque illi Misēnum in littore siccō,
Ut vēnēre, vident indignā morte peremptum,
Misēnum Æolidēn, quō nōn præstantior alter
Ære ciēre virōs, Martem que accendere cantū.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituō pugnās insignis obibat et hastā:
Postquam illum vitā victor spoliāvit Achillēs,
Dardaniō Ænēæ sēsē fortissimus hērōs
Addiderat socium, nōn inferiōra secūtus.
Sed tum, forte cavā dum personat æquora conchā,
Dēmens et cantū vocat in certāmina divōs,
Æmulus exceptum Tritōn, (si crēdere dignum est,)
Inter saxa virum spūmōsā immerserat undā.
Ergo omnēs magnō circum clāmōre fremēbant;
Præcipuē pius Ænēās. Tum jussa Sibyllæ
(Haud mora,) festinant flentēs, āram que sepulchri
Congerere arboribus, cœlō que ēdūcere certant.
Ītur in antiquam silvam, stabula alta ferārum:
Prōcumbunt piceæ, sonat icta secūribus ilex,
Fraxineæ que trabēs, cuneis et fissile rōbur
Scinditur; advolvunt ingentēs montibus ornōs.
Nec nōn Ænēās opera inter tālia primus
Hortātur sociōs, paribus que accingitur armis;
Atque hæc ipse suō tristi cum corde volūtat,
Aspectans silvam immensam, et sic vōce precātur:
"Si nunc sē nōbis ille aureus arbore rāmus
Ostendat nemore in tantō! quando omnia vērē
Heu nimium dē tē vātēs, Misēne locūta est."
  Vix ea fātus erat, geminæ quum forte columbæ
Ipsa sub ōra viri cœlō vēnēre volantēs,

Et viridi sēdēre solō. Tum maximus hērōs
Māternās agnoscit avēs, lætus que precātur:
" Este ducēs ō, si qua via est, cursum que per aurās
Dirigite in lūcōs, ubi pinguem dives opācat
Rāmus humum; tū que, ō dubiis nē dēfice rēbus,
Diva parens." Sic effātus vestigia pressit,
Observans quæ signa ferant, quō tendere pergant.
Pascentēs illæ tantum prōdire volandō,
Quantum aciē possunt oculi servāre sequentum.
Inde, ubi vēnēre ad faucēs graveolentis Averni,
Tollunt sē celerēs, liquidum que per āera lapsæ
Sēdibus optātis geminā super arbore sidunt,
Discolor unde auri per rāmōs aura refulsit.
Quāle solet silvis brūmāli frigore viscum
Fronde virēre novā, quod nōn sua sēminat arbōs,
Et croceō fœtū teretēs circumdare truncōs;
Tālis erat speciēs auri frondentis opācā
Īlice, sic lēni crepitābat bractea ventō.
Corripit Ænēās extemplō, avidus que refringit
Cunctantem, et vātis portat sub tecta Sibyllæ.
Nec minus intereā Misēnum in littore Teucri
Flēbant, et cineri ingrātō suprēma ferēbant.
Principiō pinguem tædis et rōbore sectō
Ingentem struxēre pyram; cui frondibus ātris
Intexunt latera, et fērālēs ante cupressōs
Constituunt, decorant que super fulgentibus armis.
Pars calidōs laticēs et aēna undantia flammis
Expediunt, corpus que lavant frigentis et unguunt.
Fit gemitus: tum membra torō dēflēta repōnunt;
Purpureās que super vestēs, vēlāmina nōta,
Conjiciunt; pars ingenti subiēre feretrō,
Triste ministerium, et subjectam mōre parentum
Āversi tenuēre facem: congesta cremantur
Thūrea dōna, dapēs, fūsō crātēres olivō.
Post quam collapsi cinerēs, et flamma quiēvit,
Relliquiās vinō et bibulam lāvēre favillam;
Ossa que lecta cadō texit Corynæus aēnō.

Idem ter sociôs pûrâ circumtulit undâ,
Spargens rôre levi et râmô fêlicis olivæ,
Lustrâvit que virôs, dîxit que novissima verba.
At pius Æneâs ingenti môle sepulchrum
Impônit, sua que arma virô, rêmum que, tubam que,
Monte sub âeriô, qui nunc Misênus ab illô
Dîcitur, æternum que tenet per sæcula nômen.
His actis properê exsequitur præcepta Sibyllæ.
Spêlunca alta fuit, vastô que immânis hiâtû,
Scrûpea, tûta lacû nigrô nemorum que tenebris,
Quam super haud ullæ poterant impûne volantês
Tendere iter pennis, tâlis sêsê hâlitus âtris
Faucibus effundens supera ad convexa ferêbat.
[Unde locum Grâii dîxêrunt nômine Aornum.]
Quâtuor hic primum nigrantês terga juvencôs
Constituit, fronti que invergit vina sacerdôs;
Et, summâs carpens media inter cornua sêtâs,
Ignibus impônit sacris lîbâmina prima,
Vôce vocans Hecatên, cœlô que Erebô que potentem:
Suppônunt alii cultrôs, tepidum que cruôrem
Suscipiunt pateris. Ipse âtri velleris agnam
Æneâs mâtri Eumenidum magnæ que sorôri
Ense ferit, sterilem que tibí, Prôserpina, vaccam.
Tum Stygiô rêgi nocturnâs inchoat ârâs,
Et solida impônit taurôrum viscera flammis,
Pingue super que oleum infundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub lûmina sôlis et ortûs,
Sub pedibus mûgire solum, et juga cœpta movêri
Silvârum, visæ que canês ululâre per umbram,
Adventante deâ. "Procul ô, procul este, profâni,"
Conclâmat vâtês, "tôtô que absistite lûcô;
Tû que invâde viam, vâginâ que êripe ferrum;
Nunc animis opus, Æneâ, nunc pectore firmô."
Tantum effâta, furens antrô sê immisit apertô:
Ille ducem haud timidis vâdentem passibus æquat.
Dî, quibus imperium est animârum, umbræ que silentês,
Et Chaos, et Phlegethôn, loca nocte tacentia lâtê,

Sit mihi fås audita loqui; sit nůmine vestrỏ
Pandere rẹs altȧ terrȧ et cȧligine mersȧs.
  Ībant obscůri sȯlȧ sub nocte per umbram,
Per que domȯs Ditis vacuȧs, et inȧnia regna:
Quȧle per incertam lůnam sub lůce malignȧ
Est iter in silvis, ubi cœlum condidit umbrȧ
Jůpiter, et rėbus nox abstulit ȧtra colȯrem.
Vestibulum ante ipsum primis que in faucibus Orci
Luctus et ultricės posuėre cubilia Cůræ,
Pallentės que habitant Morbi, tristis que Senectůs,
Et Metus, et malesuȧda Famės, ȧc turpis Egestȧs,
Terribilės visů formæ, Lėthum que Labȯs que,
Tum consanguineus Lėthi Sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferum que adversȯ in limine Bellum,
Ferrei que Eumenidum thalami, et Discordia dėmens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
  In mediȯ rȧmȯs annȯsa que brȧchia pandit
Ulmus opȧca, ingens; quam sėdem Somnia vulgȯ
Vȧna tenėre ferunt, foliis que sub omnibus hærent.
Multa que prætereȧ variȧrum monstra ferȧrum,
Centauri in foribus stabulant Scyllæ que bifọrmės,
Et centumgeminus Briareus, ȧc bellua Lernæ
Horrendum stridens, flammis que armȧta Chimæra,
Gorgones, Harpyiæ que et forma tricorporis umbræ.
Corripit hic subitȧ trepidus formidine ferrum
Ænėȧs, strictam que aciem venientibus offert;
Et, nî docta comes tenuės sine corpore vitȧs
Admoneat volitȧre cavȧ sub imȧgine formæ,
Irruat, et frustrȧ ferrȯ diverberet umbrȧs.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undȧs:
Turbidus hic cœnȯ vastȧ que vorȧgine gurges
Æstuat, atque omnem Cȯcўtȯ ėructat arėnam.
Portitor hȧs horrendus aquȧs et flůmina servat
Terribili squȧlȯre Charȯn, cui plůrima mentȯ
Cȧnitiės inculta jacet; stant lůmina flammȧ;
Sordidus ex humeris nȯdȯ dėpendet amictus.
Ipse ratem contȯ subigit, vėlis que ministrat,

Et ferrūgineā subvectat corpora cymbā,
Jam senior, sed crūda deō viridis que senectūs.
Hūc omnis turba ad ripās effūsa ruēbat,
Mātrēs atque viri, dēfuncta que corpora vitā
Magnanimûm hērōum, pueri innuptæ que puellæ,
Impositi que rogis juvenēs ante ōra parentum;
Quam multa in silvis autumni frigore primō
Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab altō
Quam multæ glomerantur avēs, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris immittit apricis;
Stābant ōrantēs primi transmittere cursum,
Tendēbant que manūs ripæ ulteriōris amōre;
Nāvita sed tristis nunc hōs, nunc accipit illōs,
Ast aliōs longē submōtōs arcet arēnā.
Ænēās, mirātus enim, mōtus que tumultū,
"Dic," ait, "ō virgō, quid vult concursūs ad amnem?
Quid ve petunt animæ? vel quō discrimine ripās
Hæ linquunt, illæ rēmis vada livida verrunt?"
Olli sic breviter fāta est longæva sacerdōs:
"Anchisā generāte, deûm certissima prōlēs,
Cōcȳti stagna alta vidēs, Stygiam que palūdem,
Dî cūjus jūrāre timent et fallere nūmen.
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumāta que turba est;
Portitor ille, Charōn; hi, quōs vehit unda, sepulti.
Nec ripās datur horrendās et rauca fluenta
Transportāre prius, quam sēdibus ossa quiêrunt.
Centum errant annōs, volitant que hæc littora circum.
Tum dēmum admissi stagna exoptāta revisunt."
Constitit Anchisā satus, et vestigia pressit,
Multa putans, sortem que animō miserātus iniquam.
Cernit ibí mœstōs, et mortis honōre carentēs,
Leucaspim, et Lyciæ ductōrem classis Orontem;
Quōs simul ā Trōjā ventōsa per æquora vectōs
Obruit Auster, aquā involvens nāvem que virōs que.
Ecce gubernātor sēsē Palinūrus agēbat,
Qui Libycō nūper cursū, dum sidera servat,
Exciderat puppi, mediis effūsus in undis.

Hinc ubi vix multâ mœstum cognôvit in umbrâ,
Sic prior alloquitur: "Quis tê, Palinûre, deôrum
Êripuit nôbis, mediô que sub æquore mersit?
Dic age; namque mihí, fallax haud ante repertus,
Hôc ûnô responsô animum dêlûsit Apollo,
Qui fore tê pontô incolumem, fînês que canêbat
Ventûrum Ausoniôs: ên hæc prômissa fidês est!"
Ille autem: "Neque tê Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiadê, nec mê deus æquore mersit;
Namque gubernâclum multâ vi forte revulsum,
Cui datus hærêbam custôs, cursûs que regêbam
Præcipitans traxi mêcum. Maria aspera jûro,
Nôn ullum prô mê tantum cêpisse timôrem,
Quam tua nê, spoliâta armis, excussa magistrô,
Dêficeret tantis nâvis surgentibus undis.
Três Notus hibernâs immensa per æquora noctês
Vexit mê violentus aquâ; vix lûmine quartô
Prôspexi Îtaliam summâ sublimis ab undâ;
Paulâtim adnâbam terræ, jam tûta tenêbam,
Nî gens crûdêlis madidâ cum veste gravâtum,
Prensantem que uncis manibus capita aspera montis,
Ferrô invâsisset, prædam que ignâra putâsset.
Nunc mê fluctus habet, versant que in littore venti.
Quod tê per cœli jûcundum lûmen, et aurâs,
Per genitôrem ôrô, per spem surgentis Iûli,
Êripe mê his, invicte malis; aut tû mihi terram
Injice, namque potes; portûs que require Velinôs:
Aut tû, si qua via est, si quam tibi diva creâtrix
Ostendit, (neque enim, crêdô, sine nûmine divûm
Flûmina tanta parâs Stygiam que innâre palûdem,)
Dâ dextram miserô, et têcum mê tolle per undâs,
Sêdibus ut saltem placidis in morte quiescam."
Tâlia fâtus erat, cœpit quum tâlia vâtês:
"Unde hæc, ô Palinûre, tibí tam dira cupido?
Tû Stygiâs inhumâtus aquâs, amnem que sevêrum
Eumenidum aspiciês? ripam ve injussus adibis?
Dêsine fâta deûm flecti spêrâre precandô.

Sed cape dicta memor, dūri sōlātia cāsūs:
Nam tua finitimi, longė lātė que per urbės
Prōdigiis acti cœlestibus, ossa piābunt,
Et statuent tumulum, et tumulō sōlennia mittent,
Æternum que locus Palinūri nōmen habėbit."
His dictis cūræ ėmōtæ, pulsus que parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognōmine terrā.
Ergo iter inceptum peragunt, fluviō que propinquant;
Nāvita quōs jam inde ut Stygiā prōspexit ab undā
Per tacitum nemus ire, pedem que advertere ripæ;
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultrō:
"Quisquis es, armātus qui nostra ad flūmina tendis,
Fāre age, quid veniās; jam istinc et comprime gressum:
Umbrārum hic locus est, Somni Noctis que sopōræ;
Corpora viva nefās Stygiā vectāre carinā;
Nec vėro Alcidėn mė sum lætātus euntem
Accėpisse lacū, nec Thėsea, Pirithoum que,
Dîs quanquam geniti, atque invicti viribus essent:
Tartareum ille manū custōdem in vincla petivit,
Ipsius ā soliō rėgis traxit que trementem;
Hi dominam Ditis thalamō dėdūcere adorti."
Quæ contrā breviter fāta est Amphrȳsia vātės:
"Nullæ hic insidiæ tālės; absiste movėri;
Nec vim tėla ferunt; licet ingens jānitor antrō
Æternum latrans exsanguės terreat umbrās;
Casta licet patrui servet Prōserpina limen.
Trōius Ænėās, pietāte insignis et armis,
Ad genitōrem imās Erebi dėscendit ad umbrās.
Si tė nulla movet tantæ pietātis imāgo,
At rāmum hunc," (aperit rāmum, qui veste latėbat,)
"Agnoscās." Tumida ex irā tum corda residunt;
Nec plūra his: ille admirans venerābile dōnum
Fātālis virgæ, longō post tempore visum,
Cæruleam advertit puppim, ripæ que propinquat.
Inde aliās animās, quæ per juga longa sedėbant,
Dėturbat, laxat que forōs, simul accipit alveō
Ingentem Ænėān. Gemuit sub pondere cymba

Sùtilis, et multam accèpit rimòsa palùdem.
Tandem trans fluvium incolumis vàtem que virum que
Informi limò glaucà que expònit in ulvà.
  Cerberus hæc ingens latràtù regna trifauci
Personat, adversò recubans immànis in antrò;
Cui vàtès, horrère videns jam colla colubris,
Melle sopòràtam et medicàtis frùgibus offam
Objicit: ille famè rabidà tria guttura pandens
Corripit objectam, atque immània terga resolvit
Fùsus humi, tòtò que ingens extenditur antrò.
Occupat Ænèàs aditum, custòde sepultò,
Èvàdit que celer ripam irremeàbilis undæ.
  Continuò auditæ vòcès, vàgitus et ingens,
Infantum que animæ flentès in limine primò,
Quòs dulcis vitæ exsortès, et ab ùbere raptòs,
Abstulit àtra diès, et fùnere mersit acerbò.
Hòs juxtà falsò damnàti crimine mortis.
Nec vèro hæ sine sorte datæ, sine jùdice sèdès:
Quæsitor Minòs urnam movet; ille silentum
Concilium que vocat, vitàs que et crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lèthum
Insontès peperère manù, lùcem que peròsi
Pròjècère animàs: quam vellent æthere in altò
Nunc et pauperiem et dùròs perferre labòrès!
Fàs obstat, tristi que palùs inamàbilis undà
Alligat, et noviès Styx interfùsa coercet.
Nec procul hinc partem fùsi monstrantur in omnem
Lùgentès campi; sic illòs nòmine dicunt.
Hic, quòs dùrus amor crùdèli tàbe perèdit,
Sècrèti cèlant callès, et myrtea circum
Silva tegit: cùræ nòn ipsà in morte relinquunt.
His Phædram Procrin que locis, mœstam que Eriphỳlèn
Crùdèlis nàti monstrantem vulnera cernit,
Euadnèn que, et Pàsiphaèn; his Làodamia
It comes, et juvenis quondam, nunc fæmina, Cæneus,
Rursus et in veterem fàtò revolùta figùram.
Inter quàs Phœnissa recens à vulnere Dido

Errābat silvā in magnā; quam Trōius hērōs,
Ut primum juxtā stetit, agnōvit que per umbrās
Obscūram, quālem primō qui surgere mense
Aut videt aut vidisse putat per nūbila lūnam;
Dēmisit lacrymās, dulci que affātus amōre est:
"Infēlix Didō, vērus mihi nuntius ergo
Vēnerat exstinctam, ferrō que extrēma secūtam?
Fūneris, heu, tibi causa fui? per sidera jūro,
Per superōs, et si qua fidēs tellūre sub imā est,
Invitus, rēgina, tuō dē littore cessi;
Sed mē jussa deûm, quæ nunc hās ire per umbrās,
Per loca senta sitū cōgunt noctem que profundam,
Imperiis ēgēre suis; nec crēdere quivi
Hunc tantum tibi mē discessū ferre dolōrem.
Siste gradum, tē que aspectū nē subtrahe nostrō:
Quem fugis? Extrēmum fātō quod tē alloquor, hōc est."
Tālibus Ænēās ardentem et torva tuentem
Lēnibat dictis animum, lacrymās que ciēbat.
Illa solō fixōs oculōs āversa tenēbat;
Nec magis inceptō vultum sermōne movētur,
Quam si dūra silex aut stet Marpēsia cautēs.
Tandem corripuit sēsē, atque inimica refūgit
In nemus umbriferum; conjux ubi pristinus illi
Respondet cūris, æquat que Sichæus amōrem.
Nec minus Ænēās, cāsū percussus iniquō,
Prōsequitur lacrymans longē, et miserātur euntem.
Inde datum mōlitur iter; jam que arva tenēbant
Ultima, quæ bellō clāri sēcrēta frequentant.
Hic illi occurrit Tȳdeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, et Adrasti pallentis imāgo;
Hic multum flēti ad superōs, bellō que cadūci
Dardanidæ, quōs ille omnēs longō ordine cernens
Ingemuit, Glaucum que, Medonta que, Thersilochum que,
Trēs Antēnoridās, Cereri que sacrum Polybœtēn,
Idæum que, etiam currūs, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextrā lævā que frequentēs,
Nec vidisse semel satis est: juvat usque morāri,

Et conferre gradum, et veniendi discere causās.
At Danaûm procerēs, Agamemnoniæ que phalangēs,
Ut vidēre virum, fulgentia que arma per umbrās,
Ingenti trepidāre metū: pars vertere terga,
Ceu quondam petiēre ratēs; pars tollere vōcem
Exiguam; inceptus clāmor frustrātur hiantēs.
Atque hic Príamidēn laniātum corpore tōtō
Dēiphobum videt, et lacerum crūdēliter ōra,
Ōra manūs que ambās, populāta que tempora raptis
Auribus, et truncās inhonestō vulnere nārēs:
Vix adeo agnōvit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia; et nōtis compellat vōcibus ultrō:
"Dēiphobe armipotens, genus altō ā sanguine Teucri,
Quis tam crūdēlēs optāvit sūmere pœnās?
Cui tantum dē tē licuit? Mihi fāma suprēmā
Nocte tulit, fessum vastā tē cæde Pelasgûm
Prōcubuisse super confūsæ strāgis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœtēō in littore inānem
Constitui, et magnā Mānēs ter vōce vocāvi.
Nōmen et arma locum servant: tē, amice, nequivi
Conspicere, et patriā dēcēdens pōnere terrā."
Atque hic Príamidēs: "Nihil ō tibi, amice, relictum:
Omnia Dēiphobō solvisti, et fūneris umbris.
Sed mē fāta mea et scelus exitiāle Lacænæ
His mersēre malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque ut suprēmam falsa inter gaudia noctem
Ēgerimus, nôsti, et nimium meminisse necesse est.
Quum fātālis equus saltū super ardua vēnit
Pergama, et armātum peditem gravis attulit alvō;
Illa chorum simulans, euantēs orgia circum
Dūcēbat Phrygiās; flammam media ipsa tenēbat
Ingentem, et summā Danaōs ex arce vocābat.
Tum mē confectum cūris somnō que gravātum
Infēlix habuit thalamus, pressit que jacentem
Dulcis et alta quiēs, placidæ que simillima morti.
Ēgregia intereā conjux arma omnia tectis
Ēmovet, et fidum capiti subduxerat ensem.

Intrà tecta vocat Menelàum, et limina pandit:
Scilicet id magnum spèrans fore mùnus amanti,
Et fàmam extingui veterum sic posse malòrum.
Quid moror? irrumpunt thalamò: comes additus ùnà
Hortàtor scelerum Æolidès. Dî, tàlia Gràiis
Instauràte; piò si pœnàs òre reposco.
Sed tè qui vivum càsùs, age fàre vicissim,
Attulerint: pelagi ne venis erròribus actus,
An monitù divûm? an quæ tè fortùna fatigat,
Ut tristès sine sòle domòs loca turbida adirès?"
Hàc vice sermònum roseis Auròra quadrigis
Jam medium æthereò cursù tràjècerat axem,
Et fors omne datum traherent per tàlia tempus;
Sed comes admonuit, breviter que affàta Sibylla est:
"Nox ruit, Ænèà; nòs flendò dùcimus hòràs.
Hic locus est, partès ubi sè via findit in ambàs.
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit;
Hàc iter Èlysium nòbis: at læva malòrum
Exercet pœnàs, et ad impia Tartara mittit."
Dèiphobus contrà: "Nè sævi, magna sacerdòs;
Discèdam, explèbò numerum, reddar que tenebris:
Ì decus, i, nostrum; meliòribus ùtere fàtis."
Tantum effàtus, et in verbò vestigia torsit.
Respicit Ænèàs subitò, et sub rùpe sinistrà
Mœnia làta videt, triplici circumdata mùrò,
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethòn, torquet que sonantia saxa.
Porta adversa ingens, solidò que adamante columnæ;
Vis ut nulla virûm, nòn ipsi exscindere ferrò
Cœlicolæ valeant: stat ferrea turris ad auràs;
Tisiphonè que sedens, pallà succincta cruentà,
Vestibulum exsomnis servat noctès que diès que.
Hinc exaudiri gemitùs, et sæva sonàre
Verbera; tum stridor ferri, tractæ que catènæ.
Constitit Ænèàs, strepitum que exterritus hausit:
"Quæ scelerum faciès? ò virgo, effàre, quibus ve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auràs?"

Tum vātēs sic orsa loqui: "Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fās castō scelerātum insistere limen;
Sed mē, quum lūcis Hecatē præfēcit Avernis,
Ipsa Deûm pœnās docuit, per que omnia duxit.
Gnōsius hæc Rhadamanthus habet dūrissima regna,
Castigat que, audit que dolōs, subigit que fatēri,
Quæ quis apud superōs, furtō lætātus ināni,
Distulit in sēram commissa piācula mortem.
Continuō sontēs ultrix accincta flagellō
Tisiphonē quatit insultans, torvōs que sinistrā
Intentans anguēs vocat agmina sæva sorōrum."
Tum dēmum horrisonō stridentēs cardine sacræ
Panduntur portæ. "Cernis, custōdia quālis
Vestibulō sedeat? faciēs quæ limina servet?
Quinquāginta ātris immānis hiātibus hydra
Sævior intus habet sēdem: tum Tartarus ipse
Bis patet in præceps tantum, tendit que sub umbrās,
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titānia pūbēs,
Fulmine dējecti, fundō volvuntur in imō.
Hic et Alōidās geminōs immānia vidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superis que Jovem dētrūdere regnis.
Vidi et crūdēlēs dantem Salmōnea pœnās,
Dum flammās Jovis et sonitūs imitātur Olympi.
Quātuor hīc invectus equis, et lampada quassans,
Per Grāiûm populōs, mediæ que per Ēlidis urbem
Ībat ovans, divûm que sibī poscēbat honōrem.
Dēmens! qui nimbōs, et nōn imitābile fulmen
Ære et cornipedum pulsū simulârat equōrum.
At Pater omnipotens densa inter nūbila tēlum
Contorsit, (nōn ille facēs, nec fūmea tædis
Lūmina,) præcipitem que immāni turbine adēgit.
Nec nōn et Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tōta novem cui jūgera corpus
Porrigitur, rostrō que immānis vultur obuncō
Immortāle jecur tondens, fœcunda que pœnis

Viscera, rimàtur que epulis, habitat que sub altò
Pectore; nec fibris requiès datur ulla renàtis.
Quid memorem Lapithàs, Ixiona Pirithoum que?
Quòs super àtra silex jamjam lapsùra, cadenti que
Imminet assimilis: lùcent geniàlibus altis
Aurea fulcra toris, epulæ que ante òra paràtæ
Règificò luxù: Furiàrum maxima juxtà
Accubat, et manibus prohibet contingere mensàs,
Exsurgit que facem attollens, atque intonat òre.
Hic quibus invisi fratrès, dum vita manèbat,
Pulsàtus ve parens, et fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis sòli incubuère repertis,
Nec partem posuère suis, quæ maxima turba est;
Qui que ob adulterium cæsi, qui que arma secùti
Impia, nec veriti dominòrum fallere dextràs,
Inclùsi pœnam expectant: nè quære docèri,
Quam pœnam; aut quæ forma viròs, fortùna ve mersit.
Saxum ingens volvunt alii, radiis que rotàrum
Districti pendent: sedet, æternum que sedèbit
Infèlix Thèseus, Phlegyàs que miserrimus omnès
Admonet, et magnà testàtur vòce per umbràs:
'Discite justitiam moniti, et nòn temnere divòs.'
Vendidit hìc aurò patriam, dominum que potentem
Imposuit; fixit lègès pretiò atque refixit.
Hic thalamum invàsit nàtæ, vetitòs que hymenæòs.
Ausi omnès immàne nefàs, ausò que potiti.
Nòn, mihi si linguæ centum sint, òra que centum,
Ferrea vox, omnès scelerum comprendere formàs,
Omnia pœnàrum percurrere nòmina possim."
   Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdòs:
"Sed jam age carpe viam, et susceptum perfice mùnus;
Accelerèmus," ait. "Cyclòpum èducta caminis
Mœnia conspicio, atque adversò fornice portàs,
Hæc ubi nòs præcepta jubent dèpònere dòna."
Dixerat, et pariter, gressi per opàca viàrum,
Corripiunt spatium medium, foribus que propinquant.
Occupat Æneàs aditum, corpus que recenti

Spargit aquâ, râmum que adversô in limine figit.
His dêmum exactis, perfectô mûnere divæ,
Dêvênêre locôs lætôs, et amœna virêta
Fortûnâtôrum nemorum, sêdês que beâtâs.
Largior hic campôs æthêr et lûmine vestit
Purpureô, sôlem que suum, sua sidera nôrunt.
Pars in grâmineis exercent membra palæstris,
Contendunt lûdô, et fulvâ luctantur arênâ;
Pars pedibus plaudunt choreâs et carmina dicunt:
Nec nôn Thrêicius longâ cum veste sacerdôs
Obloquitur numeris septem discrimina vôcum,
Jam que eadem digitis, jam pectine pulsat eburnô.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima prôlês,
Magnanimi hêrôes, nâti meliôribus annis,
Îlus que, Assaracus que, et Trôjæ Dardanus auctor.
Arma procul, currûs que virûm mirâtur inânês.
Stant terrâ dêfixæ hastæ, passim que solûti
Per campum pascuntur equi: quæ grâtia currûm
Armôrum que fuit vivis, quæ cûra nitentês
Pascere equôs, eadem sequitur tellûre repostôs.
Conspicit, ecce, aliôs dextrâ lævâ que per herbam
Vescentês, lætum que chorô Pæâna canentês,
Inter odôrâtum lauri nemus, unde supernê
Plûrimus Êridani per silvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnandô vulnera passi;
Qui que sacerdôtês casti, dum vita manêbat;
Qui que pii vâtês, et Phœbô digna locûti;
Inventâs aut qui vitam excoluêre per artês;
Qui que sui memorês aliôs fêcêre merendô:
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quôs circumfûsôs sic est affâta Sibylla,
Mûsæum ante omnês; medium nam plûrima turba
Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
"Dicite, fêlicês animæ, tû que optime vâtês,
Quæ regio Anchisên, quis habet locus? illius ergô
Vênimus, et magnôs Erebi trânâvimus amnês."
Atque huic responsum paucis ita reddidit hêrôs:

2 E

"Nulli certa domus; lūcis habitāmus opācis,
Ripārum que torōs et prāta recentia rivis
Incolimus: sed vōs, si fert ita corde voluntās,
Hoc superāte jugum, et facili jam trāmite sistam."
Dixit, et ante tulit gressum, campōs que nitentēs
Dēsuper ostentat; dehinc summa cacūmina linquunt.
At pater Anchisēs penitus convalle virenti
Inclūsās animās, superum que ad lūmen itūrās,
Lustrābat studiō recolens; omnem que suōrum
Forte recensēbat numerum, cārōs que nepōtēs,
Fāta que fortūnās que virûm, mōrēs que manūs que.
Is que ubi tendentem adversum per grāmina vidit
Ænēān, alacris palmās utrāsque tetendit,
Effūsæ que genis lacrymæ, et vox excidit ōre:
"Vēnisti tandem, tua que spectāta parenti
Vicit iter dūrum pietās? datur ōra tuēri,
Nāte, tua, et nōtās audire et reddere vōcēs?
Sic equidem dūcēbam animō, rēbar que futūrum,
Tempora dinumerans; nec mē mea cūra fefellit.
Quās ego tē terrās, et quanta per æquora vectum
Accipiō! quantis jactātum, nāte, periclis!
Quam metui, nē quid Libyæ tibi regna nocērent!"
Ille autem: "Tua mē, genitor, tua tristis imāgo,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adēgit.
Stant sale Tyrrhēnō classēs: dā jungere dextram,
Dā, genitor; tē que amplexū nē subtrahe nostrō."
Sic memorans largō flētū simul ōra rigābat.
Ter cōnātus ibí collō dare brāchia circum;
Ter frustrā comprensa manūs effūgit imāgo,
Pār levibus ventis, volucri que simillima somnō.
Intereā videt Ænēās in valle reductā
Sēclūsum nemus, et virgulta sonantia silvis,
Lēthæum que, domōs placidās qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentēs, populi que volābant;
Ac veluti in prātis, ubi apēs æstāte serēnā
Flōribus insidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur; strepit omnis murmure campus.

Horrescit visū subitō, causās que requīrit
Inscius Ænēās, quæ sint ea flūmina porro,
Qui ve viri tantō complêrint agmine rīpās.
Tum pater Anchīsēs: "Animæ, quibus altera fātō
Corpora dēbentur, Lēthæi ad flūminis undam
Sēcūrōs laticēs et longa oblivia pōtant.
Hās equidem memorāre tibi atque ostendere cōram,
Jam pridem hanc prōlem cupio ēnumerāre meōrum;
Quō magis Ītaliā mēcum lætēre repertā."
"Ō pater, an ne aliquās ad cœlum hinc ire putandum est
Sublimēs animās, iterum que ad tarda reverti
Corpora? quæ lūcis miseris tam dira cupido?"
"Dicam equidem, nec tē suspensum, nāte, tenēbo;"
Suscipit Anchīsēs, atque ordine singula pandit.
"Principiō cœlum āc terrās, campōs que liquentēs,
Lūcentem que globum lūnæ, Tītānia que astra
Spiritus intus alit, tōtam que infūsa per artūs
Mens agitat mōlem, et magnō sē corpore miscet.
Inde hominum pecudum que genus, vitæ que volantum,
Et quæ marmoreō fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, et cœlestis origo
Sēminibus, quantum nōn noxia corpora tardant,
Terrēni que hebetant artūs, moribunda que membra.
Hinc metuunt, cupiunt que; dolent, gaudent que; neque aurās
Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæcō.
Quin et suprēmō quum lūmine vita reliquit,
Nōn tamen omne malum miseris, nec funditus omnēs
Corporeæ excēdunt pestēs; penitus que necesse est
Multa diū concrēta modis inolescere miris:
Ergo exercentur pœnis, veterum que malōrum
Supplicia expendunt; aliæ panduntur inānēs
Suspensæ ad ventōs, aliis sub gurgite vastō
Infectum ēluitur scelus, aut exūritur igni.
Quisque suōs patimur Mānēs; exinde per amplum
Mittimur Ēlysium, et pauci læta arva tenēmus;
Dōnec longa diēs, perfectō temporis orbe,

Concrėtam exėmit lȧbem, pu̇rum que reliquit
Ætherium sensum, atque aurȧi simplicis ignem.
Hȧs omnės, ubi mille rotam volvėre per annȯs,
Lėthæum ad fluvium Deus ėvocat agmine magnȯ:
Scilicet immemorės supera ut convexa revisant,
Rursus et incipiant in corpora velle reverti.”
Dixerat Anchisės; nȧtum que u̇nȧ que Sibyllam
Conventu̇s trahit in mediȯs, turbam que sonantem;
Et tumulum capit, unde omnės longȯ ordine possit
Adversȯs legere et venientum discere vultu̇s.
“Nunc age, Dardaniam prȯlem, quæ deinde sequȧtur
Glȯria, qui maneant Italȧ dė gente nepȯtės,
Illustrės animȧs, nostrum que in nȯmen itu̇rȧs,
Expediam dictis, et tė tua fȧta docėbo.
Ille, (vidės ?) pu̇rȧ juvenis qui nititur hastȧ,
Proxima sorte tenet lu̇cis loca, primus ad aurȧs
Ætheriȧs Italȯ commixtus sanguine surget
Silvius, Albȧnum nȯmen, tua posthuma prȯlės;
Quem tibi longævȯ sėrum Lȧvinia conjux
Ėdu̇cet silvis rėgem, rėgum que parentem:
Unde genus Longȧ nostrum dominȧbitur Albȧ.
Proximus ille Procȧs, Trȯjȧnæ glȯria gentis,
Et Capys, et Numitor, et qui tė nȯmine reddet
Silvius Ænėȧs, pariter pietȧte vel armis
Ėgregius, si unquam regnandam accėperit Albam.
Qui juvenės quantȧs ostentant, aspice, virės!
At, qui umbrȧta gerunt civili tempora quercu̇,
Hi tibi Nȯmentum, et Gabiȯs, urbem que Fidėnam,
Hi Collȧtinȧs impȯnent montibus arcės,
[Laude pudicitiæ celebrės, addent que superbȯs]
Pȯmetiȯs, Castrum que Inui, Bȯlam que, Coram que:
Hæc tum nȯmina erunt, nunc sunt sine nȯmine terræ.
Quin et avȯ comitem sėsė Mȧvortius addet
Rȯmulus, Assaraci quem sanguinis İlia mȧter
Ėdu̇cet: viden’ ut geminæ stant vertice cristæ,
Et pater ipse suȯ superûm jam signat honȯre?
Ėn hu̇jus, nȧte, auspiciis illa inclyta Rȯma

Imperium terris, animōs æquābit Olympō,
Septem que ūna sibī mūrō circumdabit arcēs,
Fēlix prōle virûm; quālis Berecynthia māter
Invehitur currū Phrygiās turrita per urbēs,
Læta deûm partū, centum complexa nepōtēs,
Omnēs cœlicolās, omnēs supera alta tenentēs.
 Hūc geminās nunc flecte aciēs; hanc aspice gentem,
Rōmānōs que tuōs: hic Cæsar, et omnis Iūli
Prōgeniēs, magnum cœli ventūra sub axem.
Hic vir, hic est, tibi quem prōmitti sæpius audis,
Augustus Cæsar, Divi genus; aūrea condet
Sæcula qui rursus Latiō, regnāta per arva
Sāturnō quondam; super et Garamantas et Indōs
Prōferet imperium; jacet extrā sidera tellūs,
Extrā anni sōlis que viās, ubi cœlifer Atlās
Axem humerō torquet stellis ārdentibus aptum.
Hūjus in adventum jam nunc et Caspia regna
Responsis horrent divûm, et Mæōtia tellūs,
Et septemgemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vēro Alcidēs tantum tellūris obivit;
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pācârit nemora, et Lernam tremefēcerit arcū;
Nec, qui pampineis victor juga flectit habēnis,
Liber, agens celsō Nȳsæ dē vertice tigrēs:
Et dubitāmus adhūc virtūte extendere virēs?
Aut metus Ausoniā prohibet consistere terrā?
 Quis procul ille autem rāmis insignis olivæ
Sacra ferens? noscō crinēs incāna que menta
Rēgis Rōmāni, primus qui lēgibus urbem
Fundābit, Curibus parvis et paupere terrā
Missus in imperium magnum: cui deinde subibit,
Ōtia qui rumpet patriæ, residēs que movēbit
Tullus in arma virōs, et jam dēsuēta triumphis
Agmina: quem juxtā sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens populāribus auris.
Vis et Tarquiniōs rēgēs, animam que superbam
Ultōris Brūti, fascēs que vidēre receptōs?

Consulis imperium hic primus sævás que secúrés
Accipiet; nátós que pater, nova bella moventés,
Ad pœnam pulchrá pró libertáte vocábit
Infélix; utcunque ferent ea facta minórés,
Vincet amor patriæ, laudum que immensa cupido.
Quin Deciós, Drúsós que procul, sævum que secúri
Aspice Torquátum, et referentem signa Camillum.
Illæ autem, paribus quás fulgere cernis in armis,
Concordés animæ nunc et dum nocte premuntur,
Heu quantum inter sé bellum si lúmina vitæ
Attigerint, quantás aciés strágem que ciébunt!
Aggeribus socer Alpinis atque arce Monœci
Déscendens, gener adversis instructus Eóis.
Né, pueri, né tanta animis assuescite bella,
Neu patriæ validás in viscera vertite virés.
Tú que prior, tú parce, genus qui dúcis Olympó;
Prójice téla manú, sanguis meus.
Ille triumphátá Capitólia ad alta Corinthó
Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
Éruet ille Argós, Agamemnoniás que Mycénás,
Ipsum que Æacidén, genus armipotentis Achilli;
Ultus avós Trójæ, templa et temeráta Minervæ.
Quis té, magne Cató, tacitum, aut té, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminós, duo fulmina belli,
Scipiadás cládem Libyæ, parvó que potentem
Fabricium? vel té sulcó, Serráne, serentem?
Quó fessum rapitis, Fabii? tú Maximus ille es,
Únus qui nóbis cunctandó restituis rem.
Excúdent alii spirantia mollius æra,
Crédo, equidem, vivós ducent dé marmore vultús,
Órábunt causás melius, cœli que meátús
Déscribunt radió, et surgentia sidera dicent;
Tú regere imperió populós, Rómáne, memento,
(Hæ tibi erunt artés,) páci que impónere mórem,
Parcere subjectis, et débelláre superbós."
Sic pater Anchisés, atque hæc mirantibus addit:
"Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis

Ingreditur, victor que virōs superēminet omnēs!
Hic rem Rōmānam magnō turbante tumultū
Sistet eques, sternet Pœnōs, Gallum que rebellem,
Tertia que arma patri suspendet capta Quirinō."
Atque hic Ænēās, ūnā namque ire vidēbat,
Ēgregium formā juvenem et fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, et dējectō lūmina vultū;
"Quis, pater, ille, virum qui sic comitātur euntem?
Filius, an ne aliquis magnā dē stirpe nepōtum?
Quis strepitus circā comitum! quantum instar in ipsō est!
Sed nox ātra caput tristi circumvolat umbrā."
Tum pater Anchisēs, lacrymis ingressus obortis:
"Ō nāte, ingentem luctum nē quære tuōrum:
Ostendent terris hunc tantum fāta, nec ultrā
Esse sinent: nimium vōbis Rōmāna propāgo
Visa potens, superi, propria hæc si dōna fuissent.
Quantōs ille virûm magnam Māvortis ad urbem
Campus aget gemitūs! vel quæ, Tiberine, vidēbis
Fūnera, quum tumulum præterlābēre recentem!
Nec puer Īliacā quisquam dē gente Latinōs
In tantum spē tollet avōs, nec Rōmula quondam
Ullō sē tantum tellūs jactābit alumnō.
Heu pietās, heu prisca fidēs, invicta que bellō
Dextera! nōn illi sē quisquam impūne tulisset
Obvius armātō, seu quum pedes iret in hostem,
Seu spūmantis equi foderet calcāribus armōs.
Heu miserande puer! si quā fāta aspera rumpās,
Tū Marcellus eris: manibus date lilia plēnis;
Purpureōs spargam flōrēs, animam que nepōtis
His saltem accumulem dōnis, et fungar ināni
Mūnere." Sic tōtā passim regiōne vagantur
Āeris in campis lātis, atque omnia lustrant.
Quæ postquam Anchisēs nātum per singula duxit,
Incendit que animum fāmæ venientis amōre,
Exin bella virō memorat, quæ deinde gerenda,
Laurentēs que docet populōs, urbem que Latini,
Et quō quemque modō fugiat que ferat que labōrem.

Sunt geminæ Somni portæ; quârum altera fertur
Cornea, quâ vêris facilis datur exitus umbris;
Altera candenti perfecta nitens elephantô,
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia Mânês.
His ubi tum nâtum Anchisês ûnâ que Sibyllam
Prôsequitur dictis, portâ que êmittit eburnâ,
Ille viam secat ad nâvês, sociôs que revisit.
Tum sê ad Caiêtæ rectô fert littore portum:
Ancora dê prôrâ jacitur; stant littore puppês.

ÆNÊIDOS LIBER SEPTIMUS.

Tû quoque littoribus nostris, Ænêia nûtrix,
Æternam moriens fâmam, Caiêta, dedisti;
Et nunc servat honôs sêdem tuus, ossa que nômen
Hesperiâ in magnâ, (si qua est ea glôria,) signat.
At pius exsequiis Ænêâs rite solûtis,
Aggere compositô tumuli, postquam alta quiêrunt
Æquora, tendit iter vêlis, portum que relinquit.
Aspirant auræ in noctem, nec candida cursum
Lûna negat; splendet tremulô sub lûmine pontus.
Proxima Circææ râduntur littora terræ;
Dives inaccessôs ubi Sôlis filia lûcôs
Assiduô resonat cantû, tectis que superbis
Ûrit odôrâtam nocturna in lûmina cedrum,
Argûtô tenuês percurrens pectine têlâs.
Hinc exaudiri gemitûs, iræ que leônum
Vincla recûsantum et sêrâ sub nocte rudentum;
Sêtigeri que suês, atque in præsêpibus ursi
Sævire, âc formæ magnôrum ululâre lupôrum;
Quôs hominum ex faciê dea sæva potentibus herbis
Induerat Circê in vultûs âc terga ferârum.
Quæ nê monstra pii paterentur tâlia Trôes
Dêlâti in portûs, neu littora dira subirent,

Neptūnus ventis implēvit vēla secundis,
Atque fugam dedit, et præter vada fervida vexit.
Jam que rubescēbat radiis mare, et æthere ab altō
Aurōra in roseis fulgēbat lūtea bigis,
Quum venti posuēre, omnis que repente resēdit
Flātus, et in lentō luctantur marmore tonsæ.
Atque hic Ænēās ingentem ex æquore lūcum
Prōspicit: hunc inter fluviō Tiberinus amœnō,
Vorticibus rapidis et multā flāvus arēnā,
In mare prōrumpit: variæ circum que suprā que
Assuētæ ripis volucrēs et flūminis alveō
Æthera mulcēbant cantū, lūcō que volābant.
Flectere iter sociis, terræ que advertere prōrās
Imperat, et lætus fluviō succēdit opācō.
Nunc age, qui rēgēs, Eratō, quæ tempora rērum,
Quis Latiō antiquō fuerit status, advena classem
Quum primum Ausoniis exercitus appulit ōris,
Expediam, et primæ revocābo exordia pugnæ.
Tū vātem, tū, diva, monē: dicam horrida bella;
Dicam aciēs, actōs que animis in fūnera rēgēs,
Tyrrhēnam que manum, tōtam que sub arma coactam
Hesperiam: mājor rērum mihi nascitur ordo;
Mājus opus moveō. Rex arva Latinus et urbēs
Jam senior longā placidās in pāce regēbat.
Hunc Faunō et nymphā genitum Laurente Maricā
Accipimus; Faunō Picus pater; is que parentem
Tē, Sāturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic fātō divûm, prōlēs que virilis
Nulla fuit, primā que oriens ērepta juventā est.
Sōla domum et tantās servābat filia sēdēs,
Jam mātūra virō, jam plēnis nūbilis annis.
Multi illam magnō ē Latiō tōtā que petēbant
Ausoniā; petit ante aliōs pulcherrimus omnēs
Turnus, avis atavis que potens, quem rēgia conjux
Adjungi generum mirō properābat amōre,
Sed variis portenta deûm terrōribus obstant.
Laurus erat tecti mediō in penetrālibus altis

Sacra comam, multôs que metû servâta per annôs,
Quam pater inventam, primâs quum conderet arcês,
Ipse ferêbâtur Phœbô sacrâsse Latinus,
Laurentês que ab eâ nômen posuisse colônis.
Hûjus apês summum densæ, (mirâbile dictû,)
Stridôre ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obsêdêre apicem, et pedibus per mûtua nexis
Exâmen subitum râmô frondente pependit.
Continuô vâtês, "Externum cernimus," inquit,
"Adventâre virum, et partês petere agmen eâsdem
Partibus ex îsdem, et summâ dominârier arce."
Præthereâ, castis adolet dum altâria tædis,
Et juxtâ genitôrem adstat Lâvinia virgo,
Visa (nefâs) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornâtum flammâ crepitante cremâri,
Rêgâlês que accensa comâs, accensa corônam
Insignem gemmis; tum fûmida lûmine fulvô
Involvi, âc tôtis Vulcânum spargere tectis.
Id vêro horrendum âc visû mirâbile ferri;
Nam que fore illustrem fâmâ fâtis que canêbant
Ipsam, sed populô magnum portendere bellum.
At rex sollicitus monstris, ôrâcula Fauni,
Fâtidici genitôris adit, lûcôs que sub altâ
Consulit Albuneâ, nemorum quæ maxima sacrô
Fonte sonat, sævam que exhâlat opâca mephitim.
Hinc Italæ gentês, omnis que Œnôtria tellûs
In dubiis responsa petunt. Hûc dôna sacerdôs
Quum tulit, et cæsârum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit strâtis, somnôs que petivit,
Multa modis simulâcra videt volitantia miris,
Et variâs audit vôcês, fruitur que deôrum
Colloquiô, atque imis Acheronta affâtur Avernis.
Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus
Centum lânigerâs mactâbat rite bidentês,
Atque hârum effultus tergô strâtis que jacêbat
Velleribus: subita ex altô vox reddita lûcô est:
"Nê pete connubiis nâtam sociâre Latinis,

Ó mea prógeniés, thalamis neu créde parátis.
Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
Nómen in astra ferent, quórum que ab stirpe nepótés
Omnia sub pedibus, quá Sól utrumque recurrens
Aspicit óceanum, verti que regi que vidébunt."
Hæc responsa patris Fauni, monitús que silenti
Nocte datós, nón ipse suó premit óre Latinus,
Sed circum láté volitans jam Fáma per urbés
Ausoniás tulerat, quum Láomedontia púbés
Grámineó ripæ religávit ab aggere classem.
Ænéás, primi que ducés, et pulcher Iúlus,
Corpora sub rámis dépónunt arboris altæ;
Instituunt que dapés, et adórea liba per herbam
Subjiciunt epulis, (sic Júpiter ille monébat,)
Et Cereále solum pómis agrestibus augent.
Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsús
Exiguam in Cererem pénúria adégit edendi,
Et violáre manú mális que audácibus orbem
Fátális crusti, patulis nec parcere quadris,
" Heus! etiam mensás consúmimus?" inquit Iúlus,
Nec plúra, allúdens. Ea vox audita labórum
Prima tulit finem, primam que loquentis ab óre
Éripuit pater, ác stupefactus númine pressit.
Continuó, " Salvé, fátis mihi débita tellús,
Vós que," ait, " ó fidi Trójæ salvéte Penátés.
Hic domus, hæc patria est; genitor mihi tália, (namque
Nunc repeto,) Anchisés fátórum arcána reliquit:
' Quum té, náte, famés ignóta ad littora vectum
Accisis cóget dapibus consúmere mensás,
Tum spéráre domós défessus, ibí que memento
Prima locáre manú móliri que aggere tecta.'
Hæc erat illa famés, hæc nós supréma manébat
Exiliis positúra modum.
Quáré agite, et, primó læti cum lúmine sólis,
Quæ loca, qui ve habeant hominés, ubi mœnia gentis,
Vestigémus, et á portú diversa petámus.
Nunc paterás libáte Jovi, precibus que vocáte

Anchisèn genitòrem, et vina repònite mensis."
Sic deinde effàtus frondenti tempora ràmò
Implicat, et Genium que loci primam que deòrum
Tellùrem, Nymphàs que, et adhùc ignòta precàtur
Flùmina; tum Noctem, noctis que orientia signa,
Ìdæum que Jovem, Phrygiam que ex ordine màtrem,
Invocat, et duplicès Cœlò que Erebò que parentès.
Hic pater omnipotens ter cœlò clàrus ab altò
Intonuit, radiis que ardentem lùcis et aurò
Ipse manù quatiens ostendit ab æthere nùbem.
Diditur hic subitò Tròjàna per agmina rùmor,
Advènisse diem quò dèbita mœnia condant.
Certàtim instaurant epulàs, atque òmine magnò
Cràtèras læti statuunt, et vina corònant.
Postera quum primà lustràbat lampade terràs
Orta diès, urbem, et finès, et littora gentis
Diversi explòrant: hæc fontis stagna Numicì,
Hunc Tybrim fluvium, hic fortès habitàre Latinòs.
Tum satus Anchisà dèlectòs ordine ab omni
Centum òràtòrès augusta ad mœnia règis
Ìre jubet, ràmis vèlàtòs Palladis omnès,
Dòna que ferre virò, pàcem que exposcere Teucris.
Haud mora; festinant jussi, rapidis que feruntur
Passibus. Ipse humili dèsignat mœnia fossà,
Mòlitur que locum, primàs que in littore sèdès,
Castròrum in mòrem, pinnis atque aggere cingit.
Jam que iter èmensi, turrès àc tecta Latinòrum
Ardua cernèbant juvenès, mùrò que subibant.
Ante urbem pueri, et primævò flòre juventùs,
Exercentur equis, domitant que in pulvere currùs;
Aut àcrès tendunt arcùs, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursù que ictù que lacessunt:
Quum prævectus equò longævi règis ad aurès
Nuntius ingentès ignòtà in veste reportat
Advènisse viròs. Ille intrà tecta vocàri
Imperat, et soliò medius consèdit avitò.
Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,

Urbe fuit summâ, Laurentis régia Pici,
Horrendum silvis, et relligiòne parentum.
Hic sceptra accipere, et primòs attollere fascès
Règibus òmen erat: hóc illis cùria templum,
Hæ sacris sèdès epulis; hic ariete cæsò
Perpetuis soliti patrès considere mensis.
Quin etiam veterum effigiès ex ordine avòrum
Antiquà è cedrò; Italus que, pater que Sabinus
Vitisator, curvam servans sub imàgine falcem,
Sàturnus que senex, Jàni que bifrontis imàgo,
Vestibulò adstàbant; alii que ab origine règès,
Martia qui ob patriam pugnandò vulnera passi.
Multa que prætereà sacris in postibus arma,
Captivi pendent currùs, curvæ que secùrès,
Et cristæ capitum, et portàrum ingentia claustra,
Spicula que, clypei que, èrepta que rostra carinis.
Ipse Quirinàli lituò parvà que sedèbat
Succinctus trabeà, lævà que ancile gerèbat
Picus equûm domitor; quem capta cupidine conjux,
Aureà percussum virgà, versum que venènis,
Fècit avem Circè, sparsit que colòribus àlàs.
Tàli intus templò divûm patrià que Latinus
Sède sedens Teucròs ad sèsè in tecta vocàvit,
Atque hæc ingressis placidò prior èdidit òre:
"Dicite, Dardanidæ, (neque enim nescimus et urbem
Et genus, auditi que advertitis æquore cursum,)
Quid petitis? quæ causa ratès, aut cùjus egentès
Littus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Sive erròre viæ, seu tempestàtibus acti,
(Quàlia multa mari nautæ patiuntur in altò,)
Flùminis intrâstis ripàs, portù que sedètis;
Nè fugite hospitium, nè ve ignòràte Latinòs
Sàturni gentem, haud vinclò nec lègibus æquam,
Sponte suà veteris que dei sè mòre tenentem.
Atque equidem memini, (fàma est obscùrior annis,)
Auruncòs ita ferre senès, his ortus ut agris
Dardanus Ìdæàs Phrygiæ penetrârit ad urbès,

Thrėiciam que Samum, quæ nunc Samothràcia fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhėnȧ ab sėde profectum
Aurea nunc soliȯ stellantis rėgia cœli
Accipit, et numerȯ divȯrum altāribus addit."
Dixerat; et dicta Īlioneus sic vȯce secūtus:
"Rex, genus ėgregium Fauni, nec fluctibus actȯs
Ātra subėgit hiems vestris succėdere terris,
Nec sidus regiȯne viæ littus ve fefellit:
Consiliȯ hanc omnės animis que volentibus urbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extrėmȯ veniens Sȯl aspiciėbat Olympȯ.
Ab Jove principium generis; Jove Dardana pūbės
Gaudet avȯ; rex ipse Jovis dė gente suprėmȧ
Trȯius Æneȧs tua nȯs ad limina misit.
Quanta per Īdæȯs sævis effūsa Mycėnis
Tempestȧs ierit campȯs, quibus actus uterque
Eurȯpæ atque Asiæ fȧtis concurrerit orbis,
Audiit, et si quem tellūs extrėma refūsȯ
Submovet Ōceanȯ, et si quem extenta plagȧrum
Quȧtuor in mediȯ dirimit plaga sȯlis iniqui.
Diluviȯ ex illȯ tot vasta per æquora recti
Dîs sėdem exiguam patriis, littus que rogȧmus
Innocuum, et cunctis undam que auram que patentem.
Nȯn erimus regnȯ indecorės; nec vestra ferėtur
Fȧma levis, tanti ve abolescet grȧtia facti;
Nec Trȯjam Ausoniȯs gremiȯ excėpisse pigėbit.
Fȧta per Æneæ jūrȯ, dextram que potentem,
Sive fidė, seu quis bellȯ est expertus et armis;
Multi nȯs populi, multæ (nė temne quod ultrȯ
Præferimus manibus vittȧs ȧc verba precantia,)
Et petiėre sibi et voluėre adjungere gentės:
Sed nȯs fȧta deûm vestrȧs exquirere terrȧs
Imperiis ėgėre suis. Hinc Dardanus ortus
Hūc repetit, jussis que ingentibus urget Apollo
Tyrrhėnum ad Tybrim, et fontis vada sacra Numicî.
Dat tibi prætereȧ fortūnæ parva priȯris
Mūnera, relliquiȧs Trȯjȧ ex ardente receptȧs.

Hòc pater Anchisės aurò libàbat ad àràs;
Hoc Priami gestàmen erat, quum jùra vocàtis
Mòre daret populis; sceptrum que, sacer que tiàràs,
Iliadum que labor vestės."
 Tàlibus Ilionei dictis dėfixa Latinus
Obtùtù tenet òra, solò que immòbilis hæret,
Intentòs volvens oculòs: nec purpura rėgem
Picta movet, nec sceptra movent Priamėia tantum,
Quantum in connùbiò nàtæ thalamò que moràtur:
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.
Hunc illum fàtis externà ab sėde profectum
Portendi generum, paribus que in regna vocàri
Auspiciis; huic prògeniem virtùte futùram
Ėgregiam, et tòtum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: "Dî nostra incepta secundent,
Augurium que suum! Dabitur, Tròjàne, quod optàs:
Mùnera nec spernò: nòn vòbis, rėge Latinò,
Divitis ùber agri Tròjæ ve opulentia dėerit.
Ipse modo Ænėàs, nostri si tanta cupido est,
Si jungi hospitiò properat, socius que vocàri,
Adveniat; vultùs nėve exhorrescat amicòs.
Pars mihi pàcis erit, dextram tetigisse tyranni.
Vòs contrà rėgi mea nunc mandàta referte.
Est mihi nàta, virò gentis quam jungere nostræ,
Nòn patriò ex adytò sortės, nòn plùrima cœlò
Monstra sinunt; generòs externis affore ab òris,
Hoc Latiò restàre canunt, qui sanguine nostrum
Nòmen in astra ferant; hunc illum poscere fàta
Et reor, et, si quid vėri mens augurat, opto."
 Hæc effàtus, equòs numerò pater ėligit omni.
Stàbant ter centum nitidi in præsėpibus altis.
Omnibus extemplò Teucris jubet ordine dùci
Instràtòs ostrò àlipedės pictis que tapėtis.
Aurea pectoribus dėmissa monilia pendent;
Tecti aurò, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Ænėæ currum geminòs que jugàlės,
Sėmine ab ætheriò spirantės nàribus ignem,

Illòrum dė gente, patri quòs dædala Circė
Suppositȧ dė mȧtre nothòs fūrȧta creȧvit.
Tȧlibus Æneadæ dònis dictis que Latini
Sublimės in equis redeunt, pȧcem que reportant.
Ecce autem Inachiis sėsė referėbat ab Argis
Sæva Jovis conjux, aurȧs que invecta tenėbat,
Et lætum Ænėȧn, classem que ex æthere longò
Dardaniam Siculò pròspexit ab usque Pachȳnò.
Mòliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Dėseruisse ratės. Stetit ȧcri fixa dolòre.
Tum quassans caput, hæc effundit pectore dicta:
"Heu stirpem invisam, et fȧtis contrȧria nostris
Fȧta Phrygum! num Sigėis occumbere campis,
Num capti potuėre capi? num incensa cremȧvit
Tròja viròs? mediȧs aciės, mediòs que per ignės
Invėnėre viam? At, crėdó, mea nūmina tandem
Fessa jacent, odiis aut exsaturȧta quiėvi.
Quin etiam patriȧ excussòs infesta per undȧs
Ausa sequi, et profugis tòtò mė oppònere pontò;
Absumptæ in Teucròs virės cœli que maris que;
Quid Syrtės, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Pròfuit? Optȧtò conduntur Tybridis alveò,
Sėcūri pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Immȧnem Lapithûm valuit; concessit in irȧs
Ipse deûm antiquam genitor Calydòna Diȧnæ:
Quod scelus aut Lapithȧs tantum, aut Calydòna merentem?
Ast ego magna Jovis conjux nil linquere inausum
Quæ potui infėlix, quæ mėmet in omnia verti,
Vincor ab Ænėȧ. Quod si mea nūmina nòn sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implòrȧre quod usquam est.
Flectere si nequeó Superòs, Acheronta movėbo.
Nòn dabitur regnis, estó, prohibėre Latinis,
Atque immòta manet fȧtis Lȧvinia conjux:
At trahere, atque morȧs tantis licet addere rėbus;
At licet ambòrum populòs exscindere rėgum.
Hȧc gener atque socer coeant mercėde suòrum;

Sanguine Trōjānō et Rutulō dōtābere, virgo,
Et Bellōna manet tē prōnuba; nec face tantum
Cisseïs prægnans ignēs ēnixa jugālēs,
Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
Fūnestæ que iterum recidiva in Pergama tædæ."
Hæc ubi dicta dedit, terrās horrenda petivit;
Luctificam Ālectō, Dirārum ab sēde sorōrum
Infernis que ciet tenebris, cui tristia bella,
Īræ que, insidiæ que, et crimina noxia cordi.
Ōdit et ipse pater Plūtōn, ōdēre sorōrēs
Tartareæ monstrum; tot sēsē vertit in ōra,
Tam sævæ faciēs, tot pullulat ātra colubris.
Quam Jūno his acuit verbis, āc tālia fātur:
"Hunc mihi dā proprium, virgō sata Nocte, labōrem,
Hanc operam, nē noster honōs, infracta ve cēdat
Fāma locō; neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ possint, Italōs ve obsidere finēs.
Tū potes ūnanimōs armāre in prælia frātrēs,
Atque odiis versāre domōs; tū verbera tectis
Fūnereās que inferre facēs; tibi nōmina mille,
Mille nocendi artēs: fœcundum concute pectus;
Disjice compositam pācem, sere crimina belli;
Arma velit, poscat que simul, rapiat que juventūs."
Exin Gorgoneis Ālectō infecta venēnis
Principiō Latium, et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitum que obsēdit limen Amātæ,
Quam super adventū Teucrûm, Turni que hymenæis
Fæmineæ ardentem cūræ que iræ que coquēbant.
Huic dea cæruleis ūnum dē crinibus anguem
Conjicit, in que sinum præcordia ad intima subdit;
Quō furibunda domum monstrō permisceat omnem.
Ille inter vestēs et lævia pectora lapsus
Volvitur attactū nullō, fallit que furentem,
Vipeream inspirans animam: fit tortile collō
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectit que comās, et membris lūbricus errat.
Āc dum prima luēs ūdō sublapsa venēnō

Pertentat sensūs, atque ossibus implicat ignem;
Necdum animus tōtō percēpit pectore flammam:
Mollius, et solitō mātrum dē mōre, locūta est,
Multa super nātā lacrymans Phrygiis que hymenæis:
"Exulibus ne datur dūcenda Lavinia Teucris,
Ō genitor? nec tē miseret nātæ que tui que?
Nec mātris miseret; quam primō Aquilōne relinquet
Perfidus alta petens, abductā virgine, prædo?
An nōn sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Lēdæam que Helenam Trōjānās vexit ad urbēs?
Quid tua sancta fidēs, quid cūra antiqua tuōrum,
Et consanguineō totiēs data dextera Turnō?
Si gener externā petitur dē gente Latinis,
Id que sedet, Fauni que premunt tē jussa parentis,
Omnem equidem sceptris terram, quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, et sic dicere divōs:
Et Turnō, si prima domūs repetātur origo,
Īnachus Acrisius que patrēs, mediæ que Mycēnæ."
His ubi nēquicquam dictis experta, Latinum
Contrā stāre videt, penitus que in viscera lapsum
Serpentis furiāle malum, tōtam que pererrat;
Tum vērō infēlix, ingentibus excita monstris,
Immensam sine mōre furit lymphāta per urbem:
Ceu quondam tortō volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magnō in gȳrō vacua ātria circum
Intenti lūdō exercent; ille actus habēnā
Curvātis fertur spatiis, stupet inscia suprā
Impūbēs que manūs, mirāta volūbile buxum;
Dant animōs plāgæ: nōn cursū segnior illō
Per mediās urbēs agitur populōs que ferōcēs.
Quin etiam in silvās, simulātō nūmine Bacchi,
Mājus adorta nefās, mājōrem que orsa furōrem,
Ēvolat; et nātam frondōsis montibus abdit,
Quō thalamum ēripiat Teucris, tædās que morētur:
"Euoe Bacche" fremens, "sōlum tē virgine dignum,"
Vōciferans, "etenim mollēs tibi sūmere thyrsōs,
Tē lustrāre chorō, sacrum tibi pascere crinem."

Fȧma volat; furiis que accensȧs pectore mȧtrės
İdem omnės simul ardor agit nova quærere tecta;
Dėseruėre domȯs; ventis dant colla comȧs que;
Ast aliæ tremulis ululȧtibus æthera complent,
Pampineȧs que gerunt incinctæ pellibus hastȧs.
Ipsa inter mediȧs flagrantem fervida pinum
Sustinet, ȧc nȧtæ Turni que canit hymenæȯs,
Sanguineam torquens aciem, torvum que repente
Clȧmat: "Iȯ mȧtrės, audite, ubi quæque, Latinæ;
Si qua piis animis manet infėlicis Amȧtæ
Grȧtia, si jūris mȧterni cūra remordet,
Solvite crinȧlės vittȧs, capite orgia mėcum."
Tȧlem inter silvȧs, inter dėserta ferȧrum,
Rėginam Ȧlectȯ stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primȯs acuisse furȯrės,
Consilium que omnem que domum vertisse Latini,
Prȯtinus hinc fuscis tristis dea tollitur ȧlis
Audȧcis Rutuli ad mūrȯs, quam dicitur urbem
Acrisiȯnėis Danaė fundâsse colȯnis,
Præcipiti dėlȧta Notȯ: locus Ardea quondam
Dictus avis, et nunc magnum manet Ardea nomen;
Sed fortūna fuit. Tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigrȧ carpėbat nocte quiėtem.
Ȧlectȯ torvam faciem et furiȧlia membra
Exuit; in vultūs sėsė transformat anilės,
Et frontem obscœnȧm rūgis arat; induit albȯs
Cum vittȧ crinės; tum rȧmum innectit olivæ:
Fit Calybė Jūnȯnis anus templi que sacerdȯs;
Et juveni ante oculȯs his sė cum vȯcibus offert:
"Turne, tot incassum fūsȯs patiėre labȯrės,
Et tua Dardaniis transscribi sceptra colȯnis?
Rex tibi conjugium, et quæsitȧs sanguine dȯtės
Abnegat, externus que in regnum quæritur hærės.
Ī nunc, ingrȧtis offer tė, irrise, periclis;
Tyrrhėnȧs, i, sterne aciės; tege pȧce Latinȯs.
Hæc adeȯ tibi mė, placidȧ quum nocte jacėrės,
Ipsa palam fȧri omnipotens Sȧturnia jussit.

Quȧrė age, et armȧri pu̇bem portis que movėri
Lætus in arma parȧ; et Phrygiȯs, qui flu̇mine pulchrȯ
Consėdėre, ducės, pictȧs que exu̇re carinȧs.
Cœlestûm vis magna jubet: rex ipse Latinus,
Ni dare conjugium et dictȯ pȧrėre fatėtur,
Sentiat, et tandem Turnum experiȧtur in armis."
Hic juvenis vȧtem irridens, sic orsa vicissim
Ȯre refert: "Classės invectȧs Tybridis alveȯ
Nȯn, ut rėre, meȧs effu̇git nuntius aurės:
Nė tantȯs mihi finge metu̇s; nec rėgia Ju̇no
Immemor est nostri.
Sed tė victa situ̇, vėri que effœta senectu̇s,
Ȯ mȧter, cu̇ris nėquicquam exercet, et arma
Rėgum inter falsȧ vȧtem formidine lu̇dit.
Cu̇ra tibí, divûm effigiės et templa tuėri;
Bella viri pȧcem que gerant, quîs bella gerenda."
Tȧlibus Ȧlectȯ dictis exarsit in irȧs:
At juveni ȯranti subitus tremor occupat artu̇s;
Diriguėre oculi: tot Erinnys sibilat hẏdris,
Tanta que sė faciės aperit: tum flammea torquens
Lu̇mina cunctantem et quærentem dicere plu̇ra
Reppulit, et geminȯs ėrexit crinibus anguės,
Verbera que insonuit, rabidȯ que hæc addidit ȯre:
"Ėn ego victa situ̇, quam vėri effœta senectu̇s
Arma inter rėgum falsȧ formidine lu̇dit,
(Respice ad hæc,) adsum dirȧrum ab sėde sorȯrum;
Bella manu̇ lėthum que gerȯ."
Sic effȧta facem juveni conjėcit, et ȧtrȯ
Lu̇mine fu̇mantės fixit sub pectore tædȧs.
Olli somnum ingens rumpit pavor: ossa que et artu̇s
Perfundit tȯtȯ prȯruptus corpore su̇dor.
Arma ȧmens fremit; arma torȯ tectis que requirit.
Sævit amor ferri, et scelerȧta insȧnia belli;
İra super; magnȯ veluti quum flamma sonȯre
Virgea suggeritur costis undantis ahėni,
Exultant que æstu̇ laticės, furit intus aquȧi
Fu̇midus, atque altė spu̇mis exu̇berat amnis;

Nec jam sė capit unda, volat vapor āter ad aurās.
Ergo iter ad rēgem pollūtā pāce Latinum
Indicit primis juvenum, et jubet arma parāri,
Tūtāri Italiam, dētrūdere finibus hostem;
Sē satis ambōbus Teucris que venire Latinis que.
Hæc ubi dicta dedit, divōs que in vōta vocāvit,
Certātim sēsē Rutuli exhortantur in arma;
Hunc decus ēgregium formæ movet atque juventæ,
Hunc atavi rēgēs, hunc clāris dextera factis.
Dum Turnus Rutulōs animis audācibus implet,
Ālectō in Teucrōs Stygiis sē concitat ālis;
Arte novā speculāta locum, quō littore pulcher
Insidiis cursū que ferās agitābat Iūlus.
Hic subitam canibus rabiem Cōcȳtia virgo
Objicit, et nōtō nārēs contingit odōre,
Ut cervum ardentēs agerent: quæ prima labōrum
Causa fuit, bellō que animōs accendit agrestēs.
Cervus erat formā præstanti et cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri quem mātris ab ūbere raptum
Nūtribant, Tyrrheus que pater, cui rēgia pārent
Armenta, et lātē custōdia crēdita campi.
Assuētum imperiis soror omni Silvia cūrā
Mollibus intexens ornābat cornua sertis,
Pectēbat que ferum, pūrō que in fonte lavābat.
Ille, manum patiens, mensæ que assuētus herili,
Errābat silvis, rursus que ad limina nōta
Ipse domum sērā quamvis sē nocte ferēbat.
Hunc procul errantem rabidæ vēnantis Iūli
Commōvēre canēs, fluviō quum forte secundō
Dēflueret, ripā que æstūs viridante levāret.
Ipse etiam, eximiæ laudis succensus amōre,
Ascanius curvō direxit spicula cornū;
Nec dextræ erranti deus abfuit, acta que multō
Per que uterum sonitū per que ilia vēnit arundo.
Saucius at quadrupēs nōta intrā tecta refūgit,
Successit que gemens stabulis, questū que cruentus,
Atque implōranti similis, tectum omne replēbat.

Silvia prima soror, palmis percussa lacertós,
Auxilium vocat, et dúrós conclámat agrestés.
Olli, (pestis enim tacitis latet aspera silvis,)
Improvisi adsunt; hic torre armátus obustó,
Stipitis hic gravidi nódis ; quod cuique repertum
Rimanti, télum ira facit: vocat agmina Tyrrheus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindébat, raptá spirans immáne secúri.
  At sæva é speculis tempus dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit stabuli, et dé culmine summó
Pastórále canit signum, cornú que recurvó
Tartaream intendit vócem ; quá prótinus omne
Contremuit nemus, et silvæ intonuére profundæ.
Audiit et Triviæ longé lacus, audiit amnis
Sulfureá Nár albus aquá, fontés que Velini ;
Et trepidæ mátrés pressére ad pectora nátós.
Tum véro ad vócem celerés, quá buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique télis
Indomiti agricolæ ; necnón et Tróia púbés
Ascanió auxilium castris effundit apertis.
Dir略xére aciés : nón jam certámine agresti,
Stipitibus dúris agitur, sudibus ve præustis ;
Sed ferró ancipiti décernunt, átra que láté
Horrescit strictis seges ensibus, æra que fulgent
Sóle lacessita et lúcem sub núbila jactant :
Fluctus uti primó cœpit quum albescere ventó,
Paulátim sésé tollit mare, et altius undás
Érigit, inde imó consurgit ad æthera fundó.
Hic juvenis primam ante aciem stridente sagittá,
Nátórum Tyrrhei fuerat qui maximus, Almo
Sternitur; hæsit enim sub gutture vulnus, et údæ
Vócis iter, tenuem que inclúsit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circá ; senior que Galæsus,
Dum páci medium sé offert, justissimus únus
Qui fuit, Ausoniis que ólim ditissimus arvis ;
Quinque gregés illi bálantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertébat arátris.

Atque ea per campōs æquō dum Marte geruntur,
Prōmissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, et primæ commisit fūnera pugnæ,
Dēserit Hesperiam, et cœli convexa per aurās
Jūnōnem victrix affātur vōce superbā:
"Ēn perfecta tibi bellō discordia tristi.
Dic in amicitiam coeant, et fœdera jungant;
Quandoquidem Ausoniō respersi sanguine Teucrōs:
Hōc etiam his addam, tua si mihi certa voluntās,
Finitimās in bella feram rūmōribus urbēs,
Accendam que animōs, insāni Martis amōre,
Undique ut auxiliō veniant; spargam arma per agrōs."
Tum contrā Jūnō: "Terrōrum et fraudis abundē est;
Stant belli causæ; pugnātur cōminus armis,
Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma.
Tālia connubia et tālēs celebrent hymenæōs
Ēgregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
Tē super ætheriās errāre licentius aurās
Haud pater ille velit, summi regnātor Olympi.
Cēde locis: ego, si qua super fortūna labōrum est,
Ipsa regam." Tālēs dederat Sāturnia vōcēs.
Illa autem attollit stridentēs anguibus ālās,
Cōcyti que petit sēdem, supera ardua linquens.
Est locus Italiæ mediō sub montibus altis
Nōbilis, et fāmā multis memorātus in ōris,
Amsancti vallēs: densis hunc frondibus ātrum
Urget utrumque latus nemoris, mediō que fragōsus
Dat sonitum saxis et tortō vertice torrens.
Hic specus horrendum, sævi spirācula Ditis,
Monstrātur, ruptō que ingens Acheronte vorāgo
Pestiferās aperit faucēs: queis condita Erinnys
Invisum nūmen terrās cœlum que levābat.
Nec minus intereā extrēmam Sāturnia bellō
Impōnit rēgina manum: ruit omnis in urbem
Pastōrum ex aciē numerus, cæsōs que reportant,
Almōnem puerum, fœdāti que ōra Galæsi;
Implōrant que deōs, obtestantur que Latinum.

Turnus adest, medió que in crimine cædis et ignis
Terrórem ingeminat: "Teucrós in regna vocári,
Stirpem admiscéri Phrygiam, sé limine pelli."
Tum, quórum attonitæ Bacchó nemora ávia mátrés
Insultant thiasis, (neque enim leve nómen Amátæ,)
Undique collecti coeunt, Martem que fatigant.
Ílicet infandum cuncti contrá ómina bellum,
Contrá fáta deûm perversó númine poscunt.
Certátim régis circumstant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rúpés immóta, resistit:
Ut pelagi rúpés, magnó veniente fragóre,
Quæ sésé, multis circum látrantibus undis,
Móle tenet; scopuli néquicquam et spúmea circum
Saxa fremunt, lateri que illisa refunditur alga.
Vérum ubi nulla datur cæcum exsuperáre potestás
Consilium, et sævæ nútú Júnónis eunt rés;
Multa deós aurás que pater testátus inánés:
"Frangimur heu fátis," inquit, "ferimur que procellá.
Ipsi hás sacrilegó pendétis sanguine pœnás,
Ó miseri; té, Turne, nefás, té triste manébit
Supplicium, vótis que deós venerábere séris.
Nam mihi parta quiés, omnis que in limine portus;
Fúnere félici spolior." Nec plúra locútus
Sepsit sé tectis, rérum que reliquit habénás.
Mós erat Hesperió in Latió, quem prótinus urbés
Albánæ coluére sacrum, nunc maxima rérum
Róma colit, quum prima movent in prælia Martem,
Sive Getis inferre manú lacrymábile bellum,
Hyrcánis ve, Arabis ve parant, seu tendere ad Indós,
Auróram que sequi, Parthós que reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ, (sic nómine dicunt,)
Relligióne sacræ, et sævi formidine Martis;
Centum ærei claudunt vectés æterna que ferri
Róbora; nec custós absistit limine Jánus.
Hás, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse Quirináli trabeá cinctú que Gabinó
Insignis reserat stridentia limina Consul;

Ipse vocat pugnȧs; sequitur tum cætera pūbės;
Ærea que assensū conspirant cornua raucȯ.
Hȯc et tum Æneadis indicere bella Latinus
Mȯre jubėbȧtur, tristės que reclūdere portȧs.
Abstinuit tactū pater, ȧversus que refūgit
Fœda ministeria, et cæcis sė condidit umbris.
Tum rėgina deûm, cœlȯ dėlapsa, morantės
Impulit ipsa manū portȧs, et cardine versȯ
Belli ferrȧtȯs rūpit Sȧturnia postės.
Ardet inexcita Ausonia, atque immȯbilis ante:
Pars pedes ire parat campis; pars arduus ȧltis
Pulverulentus equis furit; omnės arma requirunt.
Pars lævės clypeȯs, et spicula lūcida tergunt
Arvinȧ pingui, subigunt que in cȯte secūrės;
Signa que ferre juvat, sonitūs que audire tubȧrum.
Quinque adeȯ magnæ positis incūdibus urbės
Tėla novant, Ȧtina potens, Tibur que superbum,
Ardea, Crustumeri que, et turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tūta cavant capitum, flectunt que salignȧs
Umbȯnum crȧtės: alii thȯrȧcas ahėnȯs,
Aut lævės ocreȧs lentȯ dūcunt argentȯ.
Vȯmeris hūc et falcis honȯs, hūc omnis arȧtri
Cessit amor; recoquunt patriȯs fornȧcibus ensės.
Classica jam que sonant: it bellȯ tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit; ille frementės
Ad juga cȯgit equȯs, clypeum que aurȯ que trilicem
Lȯricam induitur, fidȯ que accingitur ense.
Pandite nunc Helicȯna, deæ, cantūs que movėte,
Qui bellȯ exciti rėgės, quæ quemque secūtæ
Complêrint campȯs aciės, quibus Ītala jam tum
Flȯruerit terra alma viris, quibus arserit armis:
Et meministis enim, divæ, et memorȧre potestis;
Ad nȯs vix tenuis fȧmæ perlȧbitur aura.
Primus init bellum Tyrrhėnis asper ab ȯris
Contemptor divûm Mezentius, agmina que armat.
Filius huic juxtȧ Lausus, quȯ pulchrior alter
Nȯn fuit, exceptȯ Laurentis corpore Turni;

Lausus equûm domitor, dēbellātor que ferārum,
Dūcit Agyllīnā nēquicquam ex urbe secūtōs
Mille virōs; dignus, patriis qui lætior esset
Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.
Post hōs insignem palmā per grāmina currum
Victōrēs que ostentat equōs satus Hercule pulchrō
Pulcher Aventinus, clypeō que insigne paternum
Centum anguēs, cinctam que gerit serpentibus Hȳdram;
Collis Aventini silvā quem Rhēa sacerdōs
Furtivum partū sub lūminis ēdidit ōrās,
Mixta deō mulier, postquam Laurentia victor,
Gēryone extinctō, Tirynthius attigit arva,
Tyrrhēnō que bovēs in flūmine lāvit Ibērās.
Pila manū, sævōs que gerunt in bella dolōnēs,
Et tereti pugnant mūcrōne verū que Sabellō.
Ipse pedes, tegumen torquens immāne leōnis,
Terribili impexum sētā cum dentibus albis
Indūtus capiti; sic rēgia tecta subibat
Horridus, Herculeō que humerōs innexus amictū.
Tum gemini frātrēs Tiburtia mœnia linquunt,
Frātris Tiburti dictam cognōmine gentem,
Cātillus que, ācer que Corās, Argiva juventūs,
Et primam ante aciem densa inter tēla feruntur.
Ceu duo nūbigenæ quum vertice montis ab altō
Dēscendunt Centauri, Homolēn Othrym que nivālem
Linquentēs cursū rapidō; dat euntibus ingens
Silva locum, et magnō cēdunt virgulta fragōre.
Nec Prænestinæ fundātor dēfuit urbis,
Vulcānō genitum pecora inter agrestia rēgem,
Inventum que focis, omnis quem crēdidit ætās,
Cæculus: hunc legiō lātē comitātur agrestis:
Qui que altum Præneste viri, qui que arva Gabinæ
Jūnōnis, gelidum que Aniēnem, et roscida rivis
Hernica saxa colunt; quōs, dives Anagnia, pascis;
Quōs, Amasēne pater. Nōn illis omnibus arma,
Nec clypei currūs ve sonant; pars maxima glandēs
Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat

Bina manū, fulvōs que lupi dē pelle galērōs
Tegmen habent capiti; vestigia nūda sinistri
Instituēre pedis, crūdus tegit altera pēro.
At Messāpus equûm domitor Neptūnia prōlēs,
Quem neque fās igni cuiquam nec sternere ferrō,
Jam pridem residēs populōs dēsuēta que bellō
Agmina in arma vocat subitō, ferrum que retractat.
Hi Fescenninās aciēs, æquōs que Faliscōs,
Hi Sōractis habent arcēs, Flāvinia que arva,
Et Cimini cum monte lacum, lūcōs que Capēnōs.
Ībant æquāti numerō, rēgem que canēbant:
Ceu quondam nivei liquida inter nūbila cycni,
Quum sēsē ē pastū referunt, et longa canōrōs
Dant per colla modōs, sonat amnis et Āsia longē
Pulsa palūs.
Nec quisquam ærātās aciēs ex agmine tantō
Miscēri putet, āeriam sed gurgite ab altō
Urgēri volucrum raucārum ad littora nūbem.
Ecce, Sabinōrum priscō dē sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magni que ipse agminis instar,
Claudia nunc ā quō diffunditur et tribus et gens
Per Latium, postquam in partem data Rōma Sabinis.
Ūnā ingens Amiterna cohors, prisci que Quirītēs,
Ēreti manus omnis, oliviferæ que Mutuscæ;
Qui Nōmentum urbem, qui rōsea rūra Velini,
Qui Tetricæ horrentēs rūpēs, montem que Sevērum,
Casperiam que colunt, Forulōs que et flūmen Himellæ;
Qui Tybrim Fabarim que bibunt, quōs frigida misit
Nursia, et Hortinæ classēs, populi que Latini;
Quōs que secans infaustum interluit Allia nōmen:
Quam multi Libycō volvuntur marmore fluctūs,
Sævus ubi Ōriōn hibernis conditur undis,
Vel quum sōle novō densæ torrentur aristæ
Aut Hermi campō aut Lyciæ flāventibus arvis;
Scūta sonant, pulsū que pedum tremit excita tellūs.
Hinc Agamemnonius, Trōjāni nōminis hostis,
Currū jungit Halēsus equōs, Turnō que ferōcēs

Mille rapit populōs; vertunt fēlicia Bacchō
Massica qui rastris, et quōs dē collibus altis
Aurunci misēre patrēs, Sidicina que juxtā
Æquora, qui que Calēs linquunt, amnis que vadōsi
Accola Vulturni, pariter que Saticulus asper,
Oscōrum que manus; teretēs sunt āclides illis
Tēla, sed hæc lentō mōs est aptāre flagellō;
Lævās cætra tegit; falcāti cōminus ensēs.
Nec tū carminibus nostris indictus abibis,
Œbale, quem generâsse Telōn Sēbēthide nymphā
Fertur, Tēleboum Capreās quum regna tenēret
Jam senior; patriis sed nōn et filius arvis
Contentus, lātē jam tum ditiōne premēbat
Sarrastēs populōs, et quæ rigat æquora Sarnus,
Qui que Rufrās, Batulum que tenent, atque arva Celennæ,
Et quōs māliferæ dēspectant mœnia Abellæ,
Teutonicō ritū soliti torquēre cateiās,
Tegmina queis capitum raptus dē sūbere cortex,
Ærātæ que micant peltæ, micat æreus ensis.
Et tē montōsæ misēre in prælia Nersæ,
Ūfens, insignem fāmā et fēlicibus armis;
Horrida præcipuē cui gens, assuēta que multō
Vēnātū nemorum, dūris Æquicola glēbis
Armāti terram exercent, semper que recentēs
Convectāre juvat prædās, et vivere raptō.
Quin et Marrubiā vēnit dē gente sacerdōs,
Fronde super galeam et fēlici comptus olivā,
Archippi rēgis missū, fortissimus Umbro;
Vipereō generi et graviter spirantibus hȳdris
Spargere qui somnōs cantū que manū que solbēat,
Mulcēbat que irās, et morsūs arte levābat;
Sed nōn Dardaniæ medicāri cuspidis ictum
Ēvaluit, neque eum jūvēre in vulnera cantūs
Somniferi, et Marsis quæsitæ montibus herbæ.
Tē nemus Anguitiæ, vitreā tē Fūcinus undā
Tē liquidi flēvēre lacūs.
Ībat et Hippolyti prōlēs pulcherrima bellō

Virbius, insignem quem māter Aricia misit,
Ēductum Ēgeriæ lūcis hūmentia circum
Littora, pinguis ubi et plācābilis āra Diānæ.
Namque ferunt fāmā Hippolytum, postquam arte novercæ
Occiderit, patriās que explērit sanguine pœnās
Turbātis distractus equis, ad sidera rursus
Ætheria et superās cœli vēnisse sub aurās,
Pæoniis revocātum herbis et amōre Diānæ.
Tum pater omnipotens aliquem indignātus ab umbris
Mortālem infernis ad lūmina surgere vitæ,
Ipse repertōrem medicinæ tālis et artis
Fulmine Phœbigenam Stygiās dētrūsit ad undās;
At Trivia Hippolytum sēcrētis alma recondit
Sēdibus, et nymphæ Ēgeriæ nemori que relēgat,
Sōlus ubi in silvis Italis ignōbilis ævum
Exigeret, versō que ubi nōmine Virbius esset.
Unde etiam templō Triviæ lūcis que sacrātis
Cornipedēs arcentur equi, quod littore currum
Et juvenem monstris pavidi effūdēre marinis.
Filius ardentēs haud sēcius æquore campi
Exercēbat equōs, currū que in bella ruēbat.
  Ipse inter primōs præstanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, et tōtō vertice suprā est:
Cui triplici crinita jubā galea alta Chimæram
Sustinet, Ætnæōs efflantem faucibus ignēs;
Tam magis illa fremens, et tristibus effera flammis,
Quam magis effūsō crūdescunt sanguine pugnæ;
At lævem clypeum sublātis cornibus Īō
Aurō insignibat, jam sētis obsita, jam bōs,
Argūmentum ingens, et custōs virginis Argus,
Cælātā que amnem fundens pater Īnachus urnā.
Insequitur nimbus peditum, clypeāta que tōtis
Agmina densentur campis, Argiva que pūbēs,
Auruncæ que manūs, Rutuli, veterēs que Sicāni,
Et Sacrānæ aciēs, et picti scūta Labici;
Qui saltūs, Tiberine, tuōs, sacrum que Numicî
Littus arant, Rutulōs que exercent vōmere collēs,

Circæum que jugum, queis Júpiter Anxurus arvis
Præsidet, et viridi gaudens Férónia lúcó;
Quá Saturæ jacet átra palús, gelidus que per imás
Quærit iter vallés, atque in mare conditur Úfens.
Hós super advénit Volscá dé gente Camilla,
Agmen agens equitum, et flórentés ære catervás,
Bellátrix; nón illa coló calathis ve Minervæ
Fæmineás assuéta manús, sed prælia virgo
Dúra pati, cursú que pedum prævertere ventós.
Illa vel intactæ segetis per summa voláret
Grámina, nec tenerás cursú læsisset aristás;
Vel mare per medium, fluctú suspensa tumenti,
Ferret iter, celerés nec tingeret æquore plantás.
Illam omnis tectis agris que effúsa juventús,
Turba que mirátur mátrum, et próspectat euntem
Attonitis inhians animis, ut régius ostró
Vélet honós lævés humerós, ut fibula crinem
Auró internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
Et pastórálem præfixá cuspide myrtum.

ÆNÉIDOS LIBER OCTÁVUS.

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et raucó strepuérunt cornua cantú,
Ut que ácrés concussit equós, ut que impulit arma,
Extempló turbáti animi, simul omne tumultú
Conjúrat trepidó Latium, sævit que juventús
Effera. Ductórés primi Messápus et Úfens,
Contemptor que deûm Mezentius, undique cógunt
Auxilia, et látós vastant cultóribus agrós.
Mittitur et magni Venulus Diomédis ad urbem,
Qui petat auxilium, et "Latió consistere Teucrós,

Advectum Ænėān classi, victōs que Penātēs
Inferre, et fātis rėgem sė dicere posci,"
Ėdoceat, "multās que virō sė adjungere gentės
Dardaniō, et lātė Latiō incrėbrescere nōmen.
Quid struat his cœptis, quem, si fortūna sequātur,
Ėventum pugnæ cupiat, manifestius ipsi,
Quam Turnō rėgi, aut rėgi appārėre Latinō."
Tālia per Latium; quæ Lāomedontius hėrōs
Cuncta videns magnō cūrārum fluctuat æstū,
Atque animum nunc hūc celerem, nunc dividit illūc,
In partės que rapit variās, per que omnia versat:
Sicut aquæ tremulum labris ubi lūmen ahėnis
Sōle repercussum, aut radiantis imāgine lūnæ,
Omnia pervolitat lātė loca, jam que sub aurās
Ėrigitur, summi que ferit laqueāria tecti.
Nox erat, et terrās animālia fessa per omnės
Ālituum pecudum que genus sopor altus habėbat,
Quum pater in ripā, gelidi que sub ætheris axe,
Ænėās tristi turbātus pectora bellō,
Prōcubuit, sėram que dedit per membra quiėtem.
Huic deus ipse loci, fluviō Tiberinus amœnō,
Pōpuleās inter senior sė attollere frondės
Visus; eum tenuis glaucō vėlābat amictū
Carbasus, et crinės umbrōsa tegėbat arundo.
Tum sic affāri, et cūrās his dėmere dictis:
"Ō sate gente deûm, Trōjānam ex hostibus urbem
Qui revehis nōbis, æterna que Pergama servās,
Expectāte solō Laurenti arvis que Latinis;
Hic tibi certa domus, certi, nė absiste, Penātės;
Neu belli terrėre minis: tumor omnis et iræ
Concessėre deûm.
Jam que tibi, nė vāna putės hæc fingere somnum,
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sūs,
Triginta capitum fœtūs ėnixa, jacėbit,
Alba, solō recubans, albi circum ūbera nāti.
Hic locus urbis erit, requiės ea certa labōrum;
Ex quō ter dėnis urbem redeuntibus annis

Ascanius clāri condet cognōminis Albam.
Haud incerta canō. Nunc quā ratiōne, quod instat,
Expediās victor, paucis, adverte, docēbo.
Arcades his ōris, genus ā Pallante profectum,
Qui rēgem Euandrum comitēs, qui signa secūti,
Dēlēgēre locum, et posuēre in montibus urbem,
Pallantis proavi dē nōmine Pallantēum.
Hi bellum assiduē dūcunt cum gente Latinā;
Hōs castris adhibē sociōs, et fœdera junge.
Ipse ego tē ripis et rectō flūmine dūcam,
Adversum rēmis superēs subvectus ut amnem.
Surge age, nāte deā, primis que cadentibus astris
Jūnōni fer rite precēs, iram que minās que
Supplicibus superā vōtis. Mihi victor honōrem
Persolvēs: ego sum, plēnō quem flūmine cernis
Stringentem ripās, et pinguia culta secantem,
Cæruleus Tybris, cœlō grātissimus amnis:
Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit."
Dixit, deinde lacū fluvius sē condidit altō,
Īma petens. Nox Æneān somnus que reliquit:
Surgit, et, ætherii spectans orientia sōlis
Lūmina, rite cavis undam dē flūmine palmis
Sustulit, āc tālēs effundit ad æthera vōcēs:
"Nymphæ, Laurentēs nymphæ, genus amnibus unde est,
Tū que, ō Tybri tuō genitor cum flūmine sanctō,
Accipite Æneān, et tandem arcēte periclis:
Quō tē cunque lacus, miserantem incommoda nostra
Fonte tenet, quōcunque solō pulcherrimus exis,
Semper honōre meō, semper celebrābere dōnis,
Corniger Hesperidum fluvius regnātor aquārum,
Adsis ō tantum, et propius tua nūmina firmēs."
Sic memorat, geminās que legit dē classe birēmēs,
Rēmigiō que aptat; sociōs simul instruit armis.
Ecce autem subitum atque oculis mirābile monstrum,
Candida per silvam cum fœtū concolor albō
Prōcubuit, viridi que in littore conspicitur sūs;
Quam pius Æneās tibi enim, tibi, maxima Jūno,

Mactat sacra ferens, et cum grege sistit ad àram.
Tybris eà fluvium, quam longa est, nocte tumentem
Lènıit, et tacitá refluens ita substitit undâ,
Mitis ut in mòrem stagni placidæ que palùdis
Sterneret æquor aquis, rèmò ut luctàmen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rùmòre secundò:
Làbitur uncta vadis abiès; mirantur et undæ,
Miràtur nemus insuètum, fulgentia longè
Scùta virûm fluviò pictàs que innàre carinàs.
Olli rèmigiò noctem que diem que fatigant,
Et longòs superant flexùs, variis que teguntur
Arboribus viridès que secant placidò æquore silvàs.
Sòl medium cœli conscenderat igneus orbem
Quum mùròs arcem que procul, àc ràra domòrum
Tecta vident, quæ nunc Ròmàna potentia cœlò
Æquàvit; tum rès inopès Euandrus habèbat;
Ocyus advertunt pròràs, urbi que propinquant.
Forte diè sòlennem illò rex Arcas honòrem
Amphitryòniadæ magnò divis que ferèbat
Ante urbem in lùcò. Pallàs huic filius ùnà,
Ùnà omnès juvenum primi, pauper que senàtus
Thùra dabant, tepidus que cruor fùmàbat ad àràs.
Ut celsàs vidère ratès, atque inter opàcum
Allàbi nemus, et tacitis incumbere rèmis,
Terrentur visù subitò, cuncti que relictis
Consurgunt mensis. Audax quòs rumpere Pallàs
Sacra vetat, raptò que volat tèlò obvius ipse,
Et procul è tumulò, "Juvenès, quæ causa subègit
Ignòtàs tentàre viàs? quò tenditis?" inquit,
"Qui genus? unde domò? pàcem ne hùc fertis, an arma?"
Tum pater Ænèàs puppi sic fàtur ab altà,
Pàciferæ que manù ràmum prætendit olivæ:
"Tròjugenàs àc tèla vidès inimica Latinis,
Quòs illi bellò profugòs ègère superbò:
Euandrum petimus; ferte hæc, et dicite lèctòs
Dardaniæ vènisse ducès, socia arma rogantès."
Obstupuit tantò perculsus nòmine Pallàs:

" Ėgredere ȯ, quicunque es," ait, " cȯram que parentem
Alloquere, ȧc nostris succėde Penȧtibus hospes."
Excėpit que manu̇, dextram que amplexus inhæsit.
  Prȯgressi subeunt lu̇cȯ, fluvium que relinquunt.
Tum rėgem Ænėȧs dictis affȧtur amicis:
" Optime Grȧjugenûm, cui mė fortu̇na precȧri,
Et vittȧ comptȯs voluit prætendere rȧmȯs,
Nȯn equidem extimui, Danaûm quod ductor et Arcas,
Quod que ab stirpe forės geminis conjunctus Atridis;
Sed mea mė virtu̇s et sancta ȯrȧcula divûm,
Cognȧti que patrės, tua terris didita fȧma,
Conjunxėre tibi, et fȧtis ėgėre volentem.
Dardanus Īliacæ primus pater urbis et auctor,
Ėlectrȧ, ut Grȧii perhibent, Atlantide crėtus,
Advehitur Teucrȯs; Ėlectram maximus Atlȧs
Ėdidit, ætheriȯs humerȯ qui sustinet orbės.
Vȯbis Mercurius pater est, quem candida Mȧia
Cyllėnæ gelidȯ conceptum vertice fu̇dit:
At Mȧiam, auditis si quicquam crėdimus, Atlȧs,
Īdem Atlȧs generat, cœli qui sidera tollit:
Sic genus ambȯrum scindit sė sanguine ab u̇nȯ.
His frėtus nȯn lėgȧtȯs, neque prima per artem
Tentȧmenta tui pepigi; mė, mė ipse, meum que
Objėci caput, et supplex ad limina vėni.
Gens eadem, quæ tė, cru̇dėli Daunia bellȯ
Insequitur; nȯs si pellant, nihil abfore crėdunt,
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant,
Et mare quod suprȧ teneant, quod que alluit infrȧ.
Accipe, dȧ que fidem. Sunt nȯbis fortia bellȯ
Pectora, sunt animi, et rėbus spectȧta juventu̇s."
  Dixerat Ænėȧs: ille ȯs oculȯs que loquentis
Jamdu̇dum, et tȯtum lustrȧbat lu̇mine corpus;
Tum sic pauca refert: " Ut tė, fortissime Teucrûm,
Accipio agnoscȯ que libens! ut verba parentis
Et vȯcem Anchisæ magni vultum que recordor!
Nam memini Hėsionæ visentem regna sorȯris
Lȧomedontiadėn Priamum, Salamina petentem,

Prōtinus Arcadiæ gelidōs invīsere fīnēs.
Tum mihi prima genās vestibat flōre juventās;
Mirābar que ducēs Teucrōs, mirābar et ipsum
Lāomedontiadēn, sed cunctis altior ibat
Anchisēs: mihi mens juvenili ardēbat amōre
Compellāre virum, et dextræ conjungere dextram.
Accessi, et cupidus Phēnei sub mœnia duxi.
Ille mihi insignem pharetram Lyciās que sagittās
Discēdens, chlamydem que aurō dedit intertextam,
Fræna que bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallās.
Ergo et, quam petitis, juncta est mihi fœdere dextra;
Et lux quum primum terris sē crastina reddet,
Auxiliō lætōs dimittam, opibus que juvābo.
Intereā sancta hæc, quando hūc vēnistis amici,
Annua, quæ differre nefās, celebrāte faventēs
Nōbiscum, et jam nunc sociōrum assuescite mensis."
Hæc ubi dicta, dapēs jubet et sublāta repōni
Pōcula, grāmineō que virōs locat ipse sedili;
Præcipuum que torō et villōsi pelle leōnis
Accipit Ænēān, soliō que invitat acernō.
Tum lecti juvenēs certātim āræ que sacerdōs
Viscera tosta ferunt taurōrum, onerant que canistris
Dōna labōrātæ Cereris, Bacchum que ministrant.
Vescitur Ænēās simul et Trōjāna juventūs
Perpetui tergō bovis, et lustrālibus extis.
Postquam exempta famēs, et amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait: "Nōn hæc sōlennia nōbis,
Hās ex mōre dapēs, hanc tanti nūminis āram
Vāna superstitiō veterum que ignāra deōrum
Imposuit: sævis, hospes Trōjāne, periclis
Servāti facimus, meritōs que novāmus honōrēs.
Jam primum saxis suspensam hanc aspice rūpem;
Disjectæ procul ut mōlēs, dēserta que montis
Stat domus, et scopuli ingentem traxēre ruinam.
Hic spēlunca fuit vastō submōta recessū,
Sēmihominis Cāci, faciēs quam dira tenēbat
Sōlis inaccessam radiis, semper que recenti

Cæde tepēbat humus, foribus que affixa superbis
Ōra virûm tristi pendēbant pallida tābō.
Huic monstrō Vulcānus erat pater; illius ātrōs
Ōre vomens ignēs magnā sē mōle ferēbat.
Attulit et nōbis aliquando optantibus ætās
Auxilium adventum que dei; nam maximus ultor,
Tergemini nece Gēryonæ spoliis que superbus,
Alcidēs aderat, taurōs que hāc victor agēbat
Ingentēs, vallem que bovēs amnem que tenēbant.
At furiis Cāci mens effera, nē quid inausum
Aut intractātum sceleris ve doli ve fuisset,
Quātuor ā stabulis præstanti corpore taurōs
Āvertit, totidem formā superante juvencās;
Atque hōs, nē qua forent pedibus vestigia rectis,
Caudā in spēluncam tractōs, versis que viārum
Indiciis raptōs saxō occultābat opācō:
Quærentem nulla ad spēluncam signa ferēbant.
Intereā, quum jam stabulis saturāta movēret
Amphitryōniadēs armenta, abitum que parāret,
Discessū mūgire bovēs, atque omne querēlis
Implēri nemus, et collēs clāmōre relinqui.
Reddidit ūna boum vōcem, vastō que sub antrō
Mūgiit, et Cāci spem custōdita fefellit.
Hic vēro Alcidæ furiis exarserat ātrō
Felle dolor; rapit arma manū, nōdis que gravātum
Rōbur, et āerii cursū petit ardua montis.
Tum primum nostri Cācum vidēre timentem,
Turbātum que oculis: fugit ilicet ōcyor Eurō,
Spēluncam que petit; pedibus timor addidit ālās.
Ut sēsē inclūsit, ruptis que immāne catēnis
Dējēcit saxum, ferrō quod et arte paternā
Pendēbat, fultōs que ēmūniit objice postēs,
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnem que
Accessum lustrans hūc ōra ferēbat et illūc,
Dentibus infrendens: ter tōtum fervidus irā
Lustrat Aventini montem, ter saxea tentat
Limina nēquicquam, ter fessus valle resēdit.

Stābat acūta silex, præcisis undique saxis
Spēluncæ dorsō insurgens, altissima visū,
Dirārum nidis domus opportūna volucrum.
Hanc, ut prōna jugō lævum incumbēbat ad amnem,
Dexter in adversum nitens concussit, et imis
Āvulsam solvit rādicibus; inde repente
Impulit: impulsū quō maximus insonat æthēr,
Dissultant ripæ, refluit que exterritus amnis.
At specus, et Cāci dētecta appāruit ingens
Rēgia, et umbrōsæ penitus patuēre cavernæ:
Nōn secus, āc si quā penitus vi terra dehiscens
Infernās reseret sēdēs, et regna reclūdat
Pallida, dîs invisa; super que immāne barathrum
Cernātur, trepident que immissō lūmine Mānēs.
Ergo inspērātā dēprensum in lūce repente,
Inclūsum que cavō saxō, atque insuēta rudentem,
Dēsuper Alcidēs tēlis premit, omnia que arma
Advocat, et rāmis vastis que molāribus instat.
Ille autem, (neque enim fuga jam super ulla pericli,)
Faucibus ingentem fūmum, mirābile dictū,
Ēvomit, involvit que domum cāligine cæcā,
Prōspectum ēripiens oculis, glomerat que sub antrō
Fūmiferam noctem commixtis igne tenebris.
Nōn tulit Alcidēs animis, sē que ipse per ignem
Præcipiti injēcit saltū, quā plūrimus undam
Fūmus agit, nebulā que ingens specus æstuat ātrā.
Hic Cācum in tenebris incendia vāna vomentem
Corripit, in nōdum complexus, et angit inhærens
Ēlisōs oculōs et siccum sanguine guttur.
Panditur extemplō foribus domus ātra revulsis;
Abstractæ que bovēs, abjūrātæ que rapinæ
Cœlō ostenduntur, pedibus que informe cadāver
Prōtrahitur: nequeunt explēri corda tuendō
Terribilēs oculōs, vultum, villōsa que sētis
Pectora sēmiferi, atque extinctōs faucibus ignēs.
  Ex illō celebrātus honōs, læti que minōrēs
Servāvēre diem, primus que Potitius auctor,

Et domus Herculei custȯs Pinȧria sacri,
Hanc ȧram lu̇cȯ statuit, quæ maxima semper
Dicėtur nȯbis, et erit quæ maxima semper.
Quȧrė agite, ȯ juvenės, tantȧrum in mu̇nere laudum
Cingite fronde comȧs, et pȯcula porgite dextris,
Commu̇nem que vocȧte deum, et date vina volentės."
Dixerat; Herculeȧ bicolor quum pȯpulus umbrȧ
Vėlȧvit que comȧs foliis que innexa pependit;
Et sacer implėvit dextram scyphus. Ȯcyus omnės
In mensam læti libant, divȯs que precantur.
Dėvexȯ intereȧ propior fit vesper Olympȯ;
Jam que sacerdȯtės, primus que Potitius, ibant
Pellibus in mȯrem cincti, flammȧs que ferėbant.
Instaurant epulȧs, et mensæ grȧta secundæ
Dȯna ferunt, cumulant que onerȧtis lancibus ȧrȧs.
Tum Salii ad cantu̇s, incensa altȧria circum,
Pȯpuleis adsunt ėvincti tempora rȧmis;
Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudės
Herculeȧs et facta ferant: ut prima novercæ
Monstra manu̇, geminȯs que premens ėliserit anguės;
Ut bellȯ ėgregiȧs idem disjėcerit urbės,
Trȯjam que, Œchaliam que; ut du̇rȯs mille labȯrės
Rėge sub Eurystheȯ, fȧtis Ju̇nȯnis iniquæ,
Pertulerit: "tu̇ nu̇bigenȧs, invicte, bimembrės
Hẏlæum que, Pholum que manu̇, tu̇ Cressia mactȧs
Prȯdigia, et vastum Nemeȧ sub ru̇pe leȯnem.
Tė Stygii tremuėre lacu̇s, tė jȧnitor Orci
Ossa super recubans antrȯ sėmėsa cruentȯ.
Nec tė ullæ faciės, nȯn terruit ipse Typhȯeus
Arduus, arma tenens; nȯn tė ratiȯnis egentem
Lernæus turbȧ capitum circumstetit anguis.
Salvė, vėra Jovis prȯlės, decus addite divis:
Et nȯs et tua dexter adi pede sacra secundȯ."
Tȧlia carminibus celebrant; super omnia Cȧci
Spėluncam adjiciunt, spirantem que ignibus ipsum:
Consonat omne nemus strepitu̇, collės que resultant.
Exin sė cuncti divinis rėbus ad urbem

Perfectis referunt: ibat rex obsitus ævō,
Et comitem Æнēān juxtā nātum que tenēbat
Ingrediens, variō que viam sermōne levābat.
Mirātur, facilēs que oculōs fert omnia circum
Æнēās, capitur que locis, et singula lætus
Exquirit que audit que virûm monumenta priōrum.
Tum rex Euandrus Rōmānæ conditor arcis:
" Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæ que tenēbant,
Gens que virûm truncis et dūrō rōbore nāta;
Queis neque mōs neque cultus erat; nec jungere taurōs,
Aut compōnere opēs nôrant, aut parcere partō,
Sed rāmi, atque asper victū vēnātus alēbat.
Primus ab ætheriō vēnit Sāturnus Olympō
Arma Jovis fugiens, et regnis exul ademptis.
Is genus indocile āc dispersum montibus altis
Composuit, lēgēs que dedit, Latium que vocāri
Māluit, his quoniam latuisset tūtus in ōris.
Aurea, quæ perhibent, illō sub rēge fuērunt
Sæcula; sic placidā populōs in pāce regēbat.
Dēterior dōnec paulātim āc dēcolor ætās,
Et belli rabiēs, et amor successit habendi.
Tum manus Ausonia et gentēs vēnēre Sicānæ,
Sæpius et nōmen posuit Sāturnia tellūs.
Tum rēgēs, asper que immāni corpore Tybris,
Ā quō post Itali fluvium cognōmine Tybrim
Diximus; āmisit vērum vetus Albula nōmen.
Mē pulsum patriā, pelagi que extrēma sequentem,
Fortūna omnipotens et inēluctābile fātum
His posuēre locis, mātris que ēgēre tremenda
Carmentis nymphæ monita, et deus auctor Apollo."
Vix ea dicta, dehinc prōgressus monstrat et āram,
Et Carmentālem Rōmānō nōmine portam:
Quam memorant nymphæ priscum Carmentis honōrem,
Vātis fātidicæ, cecinit quæ prima futūrōs
Æneadās magnōs, et nōbile Pallantēum.
Hinc lūcum ingentem, quem Rōmulus ācer Asȳlum
Rettulit, et gelidā monstrat sub rūpe Lupercal,

Parrhasiō dictum Pānos dē mōre Lycæi.
Necnōn et sacri monstrat nemus Argilēti,
Testātur que locum, et lēthum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sēdem, et Capitōlia dūcit,
Aurea nunc, ōlim silvestribus horrida dūmis.
Jam tum relligiō pavidōs terrēbat agrestēs
Dira loci; jam tum silvam saxum que tremēbant.
"Hoc nemus, hunc," inquit, "frondōsō vertice collem
(Quis deus, incertum est,) habitat deus; Arcades ipsum
Crēdunt sē vidisse Jovem, quum sæpe nigrantem
Ægida concuteret dextrā, nimbōs que ciēret.
Hæc duo prætereā disjectis oppida mūris,
Relliquiās veterum que vidēs monumenta virōrum.
Hanc Jānus pater, hanc Sāturnus condidit arcem;
Jāniculum huic, illi fuerat Sāturnia nōmen."
Tālibus inter sē dictis ad tecta subibant
Pauperis Euandri, passim que armenta vidēbant
Rōmānō que forō et lautis mūgire Carinis.
Ut ventum ad sēdēs, "Hæc," inquit, "limina victor
Alcidēs subiit; hæc illum rēgia cēpit.
Audē, hospes, contemnere opēs: et tē quoque dignum
Finge deō, rēbus que veni nōn asper egēnis."
Dixit, et angusti subter fastigia tecti
Ingentem Ænēān duxit, strātis que locāvit
Effultum foliis et pelle Libystidis ursæ.
Nox ruit, et fuscis tellūrem amplectitur ālis.
At Venus haud animō nēquicquam exterrita māter,
Laurentum que minis et dūrō mōta tumultū,
Vulcānum alloquitur, thalamō que hæc conjugis aureō
Incipit, et dictis divinum aspirat amōrem:
"Dum bellō Argolici vastābant Pergama rēgēs
Dēbita, cāsūrās que inimicis ignibus arcēs,
Nōn ullum auxilium miseris, nōn arma rogāvi
Artis opis que tuæ; nec tē, cārissime conjux,
Incassum ve tuōs volui exercēre labōrēs,
Quamvis et Priami dēbērem plūrima nātis,
Et dūrum Ænēæ flēvissem sæpe labōrem.

Nunc, Jovis imperiis, Rutulōrum constitit ōris;
Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi nūmen
Arma rogō genitrix nātō. Tē filia Nērei,
Tē potuit lacrymis Tithōnia flectere conjux.
Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis in mē excidium que meōrum."
Dixerat, et niveis hinc atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexū molli fovet. Ille repente
Accēpit solitam flammam, nōtus que medullās
Intrāvit calor, et labefacta per ossa cucurrit;
Nōn secus atque ōlim tonitrū quum rupta coruscō
Ignea rima micans percurrit lūmine nimbōs.
Sensit læta dolis, et formæ conscia conjux.
Tum pater æternō fātur dēvinctus amōre:
"Quid causās petis ex altō? fidūcia cessit
Quō tibi, diva, mei? similis si cūra fuisset,
Tum quoque fās nōbis Teucrōs armāre fuisset.
Nec pater omnipotens Trōjam, nec fāta vetābant
Stāre, decem que aliōs Priamum superesse per annōs.
Et nunc si bellāre parās, atque hæc tibi mens est,
Quicquid in arte meā possum prōmittere cūræ,
Quod fieri ferrō, liquidō ve potest ēlectrō,
Quantum ignēs animæ que valent; absiste precandō
Viribus indubitāre tuis." Ea verba locūtus
Optātōs dedit amplexūs, placidum que petivit
Conjugis infūsus gremiō per membra sopōrem.
Inde, ubi prima quiēs mediō jam noctis abactæ
Curriculō expulerat somnum, quum fæmina primum
Cui tolerāre colō vitam tenui que Minervā,
Impositum cinerem et sōpitōs suscitat ignēs,
Noctem addens operi, famulās que ad lūmina longō
Exercet pensō, castum ut servāre cubile
Conjugis, et possit parvōs ēdūcere nātōs;
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illō,
Mollibus ē strātis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium juxtā latus Æoliam que
Ērigitur Liparēn fūmantibus ardua saxis,

Quam subter specus et Cyclòpum exèsa caminis
Antra Ætnæa tonant, validi que incùdibus ictùs
Auditi referunt gemitum, stridunt que cavèrnis
Strictùræ Chalybum, et fornàcibus ignis anhèlat;
Vulcàni domus, et Vulcània nòmine tellùs.
Hùc tunc ignipotens cœlò dèscendit ab altò.
Ferrum exercèbant vastò Cyclòpes in antrò,
Brontès que, Steropès que, et nùdus membra Pyracmòn:
His informàtum manibus jam parte polità
Fulmen erat, tòtò genitor quæ plùrima cœlò
Dèjicit in terràs; pars imperfecta manèbat.
Três imbris torti radiòs, très nùbis aquòsæ
Addiderant, rutili très ignis et àlitis Austri.
Fulgòrès nunc terrificòs, sonitum que, metum que
Miscèbant operi, flammis que sequàcibus iràs.
Parte alià Marti currum que rotàs que volucrès
Instàbant, quibus ille viròs, quibus excitat urbès;
Ægida que horriferam, turbàtæ Palladis arma,
Certàtim squàmis serpentum aurò que polibant;
Connexòs que anguès, ipsam que in pectore divæ
Gorgona, dèsectò vertentem lùmina collò.
"Tollite cuncta," inquit, "cœptòs que auferte labòrès,
Ætnæi Cyclòpes, et hùc advertite mentem.
Arma àcri facienda virò: nunc viribus ùsus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistrà:
Præcipitàte moràs." Nec plùra effàtus; at illi
Òcyus incubuère omnès, pariter que labòrem
Sortiti. Fluit æs rivis, auri que metallum,
Vulnificus que chalybs vastà fornàce liquescit.
Ingentem clypeum informant, ùnum omnia contrà
Tèla Latinòrum, septènòs que orbibus orbès
Impediunt. Alii ventòsis follibus auràs
Accipiunt reddunt que; alii stridentia tingunt
Æra lacù: gemit impositis incùdibus antrum:
Illi inter sèsè multà vi bràchia tollunt
In numerum, versant que tenàci forcipe massam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius òris,

Euandrum ex humili lectó lux suscitat alma,
Et mátútini volucrum sub culmina cantús.
Consurgit senior, tunicá que indúcitur artús,
Et Tyrrhéna pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
Démissa ab lævá panthéræ terga retorquens.
Nec nón et gemini custódés limine ab altó
Prócédunt, gressum que canés comitantur herilem.
Hospitis Ænéæ sédem et sécréta petébat
Sermónum memor et prómissi múneris hérós.
Nec minus Ænéás sé mátútinus agébat.
Filius huic Pallás, illi comes ibat Achátés.
Congressi jungunt dextrás, mediis que residunt
Ædibus, et licitó tandem sermóne fruuntur.
Rex prior hæc:
"Maxime Teucrórum ductor, quó sospite nunquam
Rés equidem Trójæ victás aut regna fatébor;
Nóbis ad belli auxilium pró nómine tantó
Exiguæ virés: hinc Tuscó claudimur amni;
Hinc Rutulus premit, et múrum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentés populós opulenta que regnis
Jungere castra paró, quam fors inopina salútem
Ostentat: fátis húc té poscentibus affers.
Haud procul hinc saxó incolitur fundáta vetustó
Urbis Agyllinæ sédés, ubi Lýdia quondam
Gens, belló præclára, jugis insédit Etruscis.
Hanc multós flórentem annós rex deinde superbó
Imperió et sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandás cædés? quid facta tyranni
Effera? Dî capiti ipsíus generi que reservent!
Mortua quin etiam jungébat corpora vivis,
Compónens manibus que manús atque óribus óra,
Tormenti genus, et sanié tábó que fluentés
Complexú in miseró, longá sic morte necábat.
At fessi tandem civés infanda furentem
Armáti circumsistunt ipsum que domum que;
Obtruncant sociós, ignem ad fastigia jactant.

Ille inter cædés Rutulórum élapsus in agrós
Confugere, et Turni défendier hospitis armis.
Ergo omnis furiis surrexit Etrúria justis;
Régem ad supplicium præsenti Marte reposcunt.
His ego té, Ænéá, ductórem millibus addam.
Tótó namque fremunt condensæ littore puppés,
Signa que ferre jubent; retinet longævus aruspex
Fáta canens: 'Ô Mæoniæ délecta juventús,
Flós veterum virtús que virûm, quós justus in hostem
Fert dolor, et meritá accendit Mezentius irá,
Nulli fás Italó tantam subjungere gentem;
Externós optáte ducés.' Tum Etrusca resédit
Hóc aciés campó monitis exterrita divûm.
Ipse órátórés ad mé, regni que corónam
Cum sceptró misit, mandat que insignia Tarchón,
Succédam castris, Tyrrhéna que regna capessam;
Sed mihi tarda gelú sæclis que effœta senectús
Invidet imperium, séræ que ad fortia virés:
Nátum exhortárer, nî mixtus mátre Sabellá
Hinc partem patriæ traheret: tú, cújus et annis
Et generi fátum indulget, quem númina poscunt,
Ingredere, ó Teucrûm atque Italûm fortissime ductor.
Hunc tibi prætereá spés et sólátia nostri
Pallanta adjungam; sub té toleráre magistró
Militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
Assuescat, primis et té mirétur ab annis.
Arcadas huic equités bis centum róbora púbis
Lecta dabó; totidem que suó tibi nómine Pallás."
Vix ea fátus erat, défixi que óra tenébant
Ænéás Anchisiadés et fidus Achátés,
Multa que dúra suó tristi cum corde putábant,
Nî signum cœló Cytheréa dedisset apertó.
Namque imprócisó vibrátus ab æthere fulgor
Cum sonitú venit, et ruere omnia visa repente,
Tyrrhénus que tubæ múgire per æthera clangor.
Suspiciunt; iterum atque iterum fragor increpat ingens;
Arma inter núbem cœli in regióne serén

Per sūdum rutilāre vident, et pulsa tonāre.
Obstupuēre animis alii; sed Trōius hērōs
Agnōvit sonitum, et divæ prōmissa parentis.
Tum memorat: "Nē vēro, hospes, nē quære profectō,
Quem cāsum portenta ferant; ego poscor Olympō.
Hoc signum cecinit missūram diva creātrix,
Si bellum ingrueret, Vulcānia que arma per aurās
Lātūram auxiliō.
Heu, quantæ miseris cædēs Laurentibus instant!
Quās pœnās mihi, Turne, dabis! quam multa sub undās
Scūta virûm, galeās que, et fortia corpora volvēs,
Tybri pater! Poscant aciēs, et fœdera rumpant."
Hæc ubi dicta dedit, soliō sē tollit ab altō;
Et primum Herculeis sōpitās ignibus ārās
Excitat, hesternum que Larem, parvōs que Penātēs
Lætus adit. Mactat lectās dē mōre bidentēs
Euandrus pariter, pariter Trōjāna juventūs.
Post hinc ad nāvēs graditur, sociōs que revisit;
Quōrum dē numerō, qui sēsē in bella sequantur,
Præstantēs virtūte legit; pars cætera prōnā
Fertur aquā, segnis que secundō dēfluit amni,
Nuntia ventūra Ascaniō rērum que patris que.
Dantur equi Teucris Tyrrhēna petentibus arva:
Dūcunt exsortem Ænēæ, quem fulva leōnis
Pellis obit tōtum, præfulgens unguibus aureis.
Fāma volat parvam subitō vulgāta per urbem,
Ōcyus ire equitēs Tyrrhēni ad limina rēgis.
Vōta metū duplicant mātrēs, propius que periclō
It timor, et mājor Martis jam appāret imāgo.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret inexplētum lacrymans, āc tālia fātur:
"Ō mihi præteritōs referat si Jūpiter annōs!
Quālis eram, quum primam aciem Præneste sub ipsā
Strāvi, scūtōrum que incendi victor acervōs,
Et rēgem hāc Herilum dextrā sub Tartara misi,
Nascenti cui trēs animās Fērōnia māter
(Horrendum dictū!) dederat, terna arma movenda;

Ter lèthò sternendus erat; cui tunc tamen omnès
Abstulit hæc animàs dextra, et totidem exuit armis;
Nòn ego nunc dulci amplexù divellerer usquam,
Nàte, tuò, neque finitimus Mezentius unquam
Huic capiti insultans, tot ferrò sæva dedisset
Fùnera, tam multis viduâsset civibus urbem.
At vòs, ò Superi, et divûm tù maxime rector
Jùpiter, Arcadii quæsó miserescite règis,
Et patriàs audite precès. Si nùmina vestra
Incolumem Pallanta mihí, si fàta reservant,
Si visùrus eum vivo, et ventùrus in ùnum,
Vitam òró, patiar quemvis dùràre labòrem.
Sin aliquem infandum càsum, fortùna, minàris;
Nunc ò, nunc liceat crùdèlem abrumpere vitam,
Dum cùræ ambiguæ, dum spès incerta futùri,
Dum tè, càre puer, mea sèra et sòla voluptàs,
Complexù teneó: gravior nè nuntius aurès
Vulneret." Hæc genitor digressù dicta suprèmò
Fundèbat; famuli collapsum in tecta ferèbant.
Jam que adeo exierat portis equitàtus apertis:
Ænèàs inter primòs et fidus Achàtès;
Inde alii Tròjæ procerès; ipse agmine Pallàs
In mediò chlamyde et pictis conspectus in armis.
Quàlis, ubi Òceani perfùsus Lùcifer undà,
Quem Venus ante aliòs astròrum diligit ignès,
Extulit òs sacrum cœlò, tenebràs que resolvit.
Stant pavidæ in mùris màtrès, oculis que sequuntur
Pulveream nùbem, et fulgentès ære catervàs.
Olli per dùmòs, quà proxima mèta viàrum,
Armàti tendunt. It clàmor, et agmine factò
Quadrupedante putrem sonitù quatit ungula campum.
Est ingens gelidum lùcus prope Cæritis amnem,
Relligiòne patrum làtè sacer; undique collès
Inclùsère cavi, et nigrà nemus abiete cingunt.
Silvànò fàma est veterès sacrâsse Pelasgòs,
Arvòrum pecoris que deò, lùcum que diem que,
Qui primi finès aliquando habuère Latinòs.

Haud procul hinc Tarcho et Tyrrhėni tūta tenėbant
Castra locis, celsō que omnis dė colle vidėri
Jam poterat legio, et lātis tendėbat in arvis.
Hūc pater Ænėās, et bellō lecta juventūs
Succėdunt, fessi que et equōs et corpora cūrant.
At Venus ætheriōs inter dea candida nimbōs
Dōna ferens aderat, nātum que in valle reductā
Ut procul ėgelidō sėcrėtum flūmine vidit,
Tālibus affāta est dictis, sė que obtulit ultrō:
"En perfecta mei prōmissā conjugis arte
Mūnera; nė mox aut Laurentės, nāte, superbōs,
Aut ācrem dubitės in prælia poscere Turnum."
Dixit, et amplexūs nāti Cytherėa petivit;
Arma sub adversā posuit radiantia quercū.
Ille deæ dōnis et tantō lætus honōre
Explėri nequit, atque oculōs per singula volvit,
Mirātur que, inter que manūs et brāchia versat
Terribilem cristis galeam flammās que vomentem,
Fātiferum que ensem, lōricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem; quālis, quum cærulă nūbės
Sōlis inardescit radiis, longė que refulget:
Tum lævės ocreās ėlectrō aurō que recoctō,
Hastam que, et clypei nōn ėnarrābile textum.
Illic rės Italās, Rōmānōrum que triumphōs,
Haud fātûm ignārus ventūri que inscius ævi,
Fėcerat ignipotens: illic genus omne futūræ
Stirpis ab Ascaniō, pugnāta que in ordine bella.
Fėcerat et viridi fœtam Māvortis in antrō
Prōcubuisse lupam; geminōs huic ūbera circum
Lūdere pendentės puerōs, et lambere mātrem
Impavidōs; illam tereti cervice reflexam
Mulcėre alternōs, et corpora fingere linguā.
Nec procul hinc Rōmam, et raptās sine mōre Sabinās
Consessū caveæ, magnis Circensibus actis,
Addiderat; subitō que novum consurgere bellum
Rōmulidis, Tatiō que seni, Curibus que sevėris.
Post îdem inter sė positō certāmine rėgės

Armāti Jovis ante āram, paterās que tenentēs
Stābant, et cæsā jungēbant fœdera porcā.
Haud procul inde, citæ Metium in diversa quadrigæ
Distulerant, (at tū dictis, Albāne, manērēs,)
Raptābat que viri mendācis viscera Tullus
Per silvam, et sparsi rōrābant sanguine veprēs.
Nec nōn Tarquinium ējectum Porsenna jubēbat
Accipere, ingenti que urbem obsidiōne premēbat;
Æneadæ in ferrum prō libertāte ruēbant.
Illum indignanti similem, similem que minanti
Aspicerēs, pontem audēret quia vellere Cōcles,
Et fluvium vinclis innāret Clœlia ruptis.
In summō custōs Tarpeiæ Manlius arcis
Stābat prō templō, et Capitōlia celsa tenēbat,
Rōmuleō que recens horrēbat rēgia culmō.
Atque hic aurātis volitans argenteus anser
Porticibus Gallōs in limine adesse canēbat:
Galli per dūmōs aderant, arcem que tenēbant
Dēfensi tenebris et dōnō noctis opācæ.
Aurea cæsariēs ollis, atque aurea vestis;
Virgātis lūcent sagulis; tum lactea colla
Aurō innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
Gæsa manū, scūtis prōtecti corpora longis.
Hic exultantēs Saliōs, nūdōs que Lupercōs,
Lānigerōs que apicēs, et lapsa ancilia cœlō
Extuderat: castæ dūcēbant sacra per urbem
Pilentis mātrēs in mollibus; hinc procul addit
Tartareās etiam sēdēs, alta ostia Ditis;
Et scelerum pœnās; et tē, Catilina, minācī
Pendentem scopulō, Furiārum que ōra trementem;
Sēcretōs que piōs, his dantem jūra Catōnem.
Hæc inter tumidi lātē maris ibat imāgo
Aurea, sed fluctū spūmābant cærula cānō;
Et circum argentō clāri delphines in orbem
Æquora verrēbant caudis, æstum que secābant.
In mediō classēs ærātās Actia bella
Cernere erat; tōtum que instructō Marte vidērēs

Fervere Leucátén, auró que effulgere fluctús.
Hinc Augustus agens Italós in prælia Cæsar,
Cum Patribus, Populó que, Penátibus et magnis dîs,
Stans celsá in puppi; geminás cui tempora flammás
Læta vomunt, patrium que aperitur vertice sidus.
Parte aliá ventis et dîs Agrippa secundis
Arduus, agmen agens; cui, belli insigne superbum,
Tempora návâli fulgent rostráta coróná.
Hinc ope barbaricá variis que Antónius armis
Victor, ab Auróræ populis et littore rubró
Ægyptum, virés que Orientis, et ultima sécum
Bactra vehit, sequitur que (nefás!) Ægyptia conjux.
Úná omnés ruere, ác tótum spúmáre reductis
Convulsum rémis rostris que tridentibus æquor.
Alta petunt: pelagó crédás innáre revulsás
Cycladas, aut montés concurrere montibus altós;
Tantá móle viri turritis puppibus instant.
Stúpea flamma manú, télis que volátile ferrum
Spargitur; arva nová Neptúnia cæde rubescunt.
Régina in mediis patrió vocat agmina sistró;
Necdum etiam geminós á tergó respicit angués.
Omnigenûm que deûm monstra, et latrátor Anúbis,
Contrá Neptúnum et Venerem, contrá que Minervam
Téla tenent: sævit medió in certámine Mávors
Cælátus ferró, tristés que ex æthere Diræ,
Et scissá gaudens vádit Discordia pallá,
Quam cum sanguineó sequitur Bellóna flagelló.
Actius hæc cernens arcum intendébat Apollo
Désuper: omnis eó terróre Ægyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnés vertébant terga Sabæi.
Ipsa vidébátur ventis régina vocátis
Véla dare, et laxós jam jam que immittere fúnés.
Illam inter cædés, pallentem morte futúrá,
Fécerat ignipotens undis et Iápyge ferri;
Contrá autem magnó mœrentem corpore Nilum
Pandentem que sinús, et tótá veste vocantem
Cæruleum in gremium latebrósa que flúmina victós.

At Cæsar, triplici invectus Rōmāna triumphō
Mœnia, dīs Italis vōtum immortāle sacrābat,
Maxima ter centum tōtam dēlūbra per urbem.
Lætitiā, lūdis que viæ plausū que fremēbant:
Omnibus in templis mātrum chorus, omnibus āræ;
Ante ārās terram cæsi strāvēre juvenci.
Ipse, sedens niveō candentis limine Phœbi,
Dōna recognoscit populōrum, aptat que superbis
Postibus: incēdunt victæ longō ordine gentēs,
Quam variæ linguis, habitū tam vestis et armis.
Hic Nomadum genus, et discinctōs Mulciber Āfrōs,
Hic Lelegas, Cāras que, sagittiferōs que Gelōnōs
Finxerat. Euphrātēs ibat jam mollior undis,
Extrēmi que hominum Morini, Rhēnus que bicornis,
Indomiti que Dahæ, et pontem indignātus Araxēs.
Tālia, per clypeum Vulcāni, dōna parentis
Mirātur, rērum que ignārus imāgine gaudet,
Attollens humerō fāmam que et fāta nepōtum.

ÆNĒIDOS LIBER NŌNUS.

Atque ea diversā penitus dum parte geruntur,
Īrim dē cœlō misit Sāturnia Jūno
Audācem ad Turnum: lūcō tum forte parentis
Pilumni Turnus sacrātā valle sedēbat;
Ad quem sic roseō Thaumantias ōre locūta est:
"Turne, quod optanti divûm prōmittere nēmo
Audēret, volvenda diēs ēn attulit ultrō.
Ænēās, urbe et sociis et classe relictā,
Sceptra Palātini, sēdem que petît Euandri.
Nec satis; extrēmās Corythi penetrāvit ad urbēs;
Lȳdōrum que manum collectōs armat agrestēs.

Quid dubitās? nunc tempus equōs, nunc poscere currūs.
Rumpe morās omnēs, et turbāta arripe castra."
Dixit, et in cœlum paribus sē sustulit ālis;
Ingentem que fugā secuit sub nūbibus arcum.
Agnōvit juvenis, duplicēs que ad sidera palmās
Sustulit, et tāli fugientem est vōce secūtus:
"Īri, decus cœli, quis tē mihi nūbibus actam
Dētulit in terrās? unde hæc tam clāra repente
Tempestās? medium videō discēdere cœlum,
Pālantēs que polō stellās: sequor ōmina tanta,
Quisquis in arma vocās." Et sic effātus ad undam
Prōcessit, summō que hausit dē gurgite lymphās,
Multa deōs ōrans, onerāvit que æthera vōtis.
Jam que omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equûm, dives pictāi vestis et auri.
Messāpus primās aciēs, postrēma coercent
Tyrrhidæ juvenēs; mediō dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, et tōtō vertice suprā est.
Ceu septem surgens sēdātis amnibus altus
Per tacitum Gangēs, aut pingui flūmine Nilus,
Quum refluit campis, et jam sē condidit alveō.
Hic subitam nigrō glomerāri pulvere nūbem
Prōspiciunt Teucri, āc tenebrās insurgere campis.
Primus ab adversā conclāmat mōle Caicus:
"Quis globus, ō civēs, cāligine volvitur ātrā?
Ferte citi ferrum, date tēla, et scandite mūrōs:
Hostis adest, ēja." Ingenti clāmōre per omnēs
Condunt sē Teucri portās, et mœnia complent.
Namque ita discēdens præcēperat optimus armis
Ænēās: si qua intereā fortūna fuisset,
Neu struere audērent aciem, neu crēdere campō;
Castra modo et tūtōs servārent aggere mūrōs.
Ergo, etsi conferre manum pudor ira que monstrant,
Objiciunt portās tamen, et præcepta facessunt,
Armāti que cavis expectant turribus hostem.
Turnus, ut ante volans tardum præcesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitātus, et urbi

Imprōvisus adest; maculis quem Thrācius albis
Portat equus, cristā que tegit galea aurea rubrā:
"Ecquis erit mēcum, juvenēs, qui primus in hostem?
Ēn," ait; et jaculum attorquens ēmittit in aurās
Principium pugnæ, et campō sēsē arduus infert.
Clāmōre excipiunt socii, fremitū que sequuntur
Horrisonō. Teucrûm mirantur inertia corda,
Nōn æquō dare sē campō, nōn obvia ferre
Arma virōs, sed castra fovēre. Hūc turbidus atque hūc
Lustrat equō mūrōs, aditum que per āvia quærit.
Āc veluti plēnō lupus insidiātus ovili,
Quum fremit ad caulās, ventōs perpessus et imbrēs,
Nocte super mediā; tūti sub mātribus agni
Bālātum exercent; ille asper et improbus irā
Sævit in absentēs; collecta fatigat edendi
Ex longō rabiēs, et siccæ sanguine faucēs:
Haud aliter Rutulō, mūrōs et castra tuenti
Ignescunt iræ, dūris dolor ossibus ardet;
Quā tentet ratiōne aditūs, et quæ via clausōs
Excutiat Teucrōs vallō, atque effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrōrum adjuncta latēbat,
Aggeribus septam circum et fluviālibus undis,
Invādit, sociōs que incendia poscit ovantēs,
Atque manum pinū flagranti fervidus implet.
Tum vērō incumbunt; urget præsentia Turni,
Atque omnis facibus pūbēs accingitur ātris.
Diripuēre focōs; piceum fert fūmida lūmen
Tæda, et commixtam Vulcānus ad astra favillam.
  Quis deus, ō Mūsæ, tam sæva incendia Teucris
Āvertit? tantōs ratibus quis dēpulit ignēs?
Dicite: prisca fidēs factō, sed fāma perennis.
  Tempore quō primum Phrygiā formābat in Īdā
Ænēās classem, et pelagi petere alta parābat,
Ipsa deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vōcibus his affāta Jovem: "Dā, nāte, petenti,
Quod tua cāra parens domitō tē poscit Olympō.
Pinea silva mihi, multōs dilecta per annōs,

Lúcus in arce fuit summá, quó sacra ferébant,
Nigranti piceá trabibus que obscúrus acernis;
Hás ego Dardanió juveni, quum classis egéret,
Læta dedi; nunc sollicitam timor anxius urget.
Solve metús, atque hoc precibus sine posse parentem;
Né cursú quassátæ ulló, neu turbine venti
Vincantur: prósit nostris in montibus ortás."
Filius huic contrá, torquet qui sidera mundi:
"Ó genitrix, quó fáta vocás? aut quid petis istis?
Mortáli ne manú factæ immortále carinæ
Fás habeant? certus que incerta pericula lustret
Æneás? cui tanta deó permissa potestás?
Immo, ubi défunctæ finem portús que tenébunt
Ausoniós, ólim quæcunque éváserit undis,
Dardanium que ducem Laurentia vexerit arva,
Mortálem éripiam formam, magni que jubébo
Æquoris esse deás; quális Néréia Dótó,
Et Galatéa secant spúmantem pectore pontum."
Dixerat; id que ratum, Stygii per flúmina frátris,
Per pice torrentés átrá que vorágine ripás,
Annuit, et tótum nútú tremefécit Olympum.
Ergo aderat prómissa diés, et tempora Parcæ
Débita complêrant, quum Turni injúria mátrem
Admonuit ratibus sacris dépellere tædás.
Hic primum nova lux oculis offulsit, et ingens
Visus ab Auróra cœlum transcurrere nimbus,
Ídæi que chori; tum vox horrenda per aurás
Excidit, et Tróum Rutulórum que agmina complet:
"Né trepidáte meás, Teucri, défendere návés,
Né ve armáte manús; maria ante exúrere Turnó,
Quam sacrás dabitur pinús. Vós ite solútæ,
Íte, deæ pelagi; genitrix jubet." Et sua quæque
Continuó puppés abrumpunt vincula ripis,
Delphinum que modó démersis æquora rostris
Íma petunt. Hinc virgineæ (mírábile monstrum!)
Quot prius ærátæ steterant ad littora próræ,
Reddunt sé totidem faciés, pontó que feruntur.

Obstupuēre animi Rutulis; conterritus ipse
Turbātis Messāpus equis; cunctātur et amnis
Rauca sonans, revocat que pedem Tiberinus ab altō.
At nōn audāci Turnō fidūcia cessit;
Ultrō animōs tollit dictis, atque increpat ultrō:
"Trōjānōs hæc monstra petunt; his Jūpiter ipse
Auxilium solitum ēripuit; nōn tēla, nec ignēs
Expectant Rutulōs: ergó maria invia Teucris,
Nōn spēs ulla fugæ; rērum pars altera adempta est:
Terra autem in nostris manibus; tot millia gentēs
Arma ferunt Italæ. Nil mē fātālia terrent,
Si qua Phryges præ sē jactant responsa deōrum.
Sat fātis Veneri que datum, tetigēre quod arva
Fertilis Ausoniæ Trōes: sunt et mea contrā
Fāta mihí, ferrō scelerātam exscindere gentem,
Conjuge præreptā; nec sōlōs tangit Atridās
Iste dolor, sōlis que licet capere arma Mycēnis.
Sed periisse semel satis est: peccāre fuisset
Ante satis, penitus modo nōn genus omne perōsōs
Fæmineum: quibus hæc medii fidūcia valli,
Fossārum que moræ, lēthi discrimina parva,
Dant animōs: at nōn vidērunt mœnia Trōjæ
Neptūni fabricāta manū considere in ignēs?
Sed vōs, ō lecti, ferrō quis scindere vallum
Apparat, et mēcum invādit trepidantia castra?
Nōn armis mihi Vulcāni, nōn mille carinis
Est opus in Teucrōs. Addant sē prōtinus omnēs
Etrusci sociōs; tenebrās et inertia furta
Palladii, cæsis summæ custōdibus arcis,
Nē timeant; nec equi cæcā condēmur in alvō.
Lūce palam certum est igni circumdare mūrōs.
Haud sibi cum Danais rem faxo et pūbe Pelasgā
Esse putent, decimum quōs distulit Hector in annum.
Nunc adeó, melior quoniam pars acta diēi,
Quod superest, læti bene gestis corpora rēbus
Prōcūrāte, viri; et pugnam spērāte parāri."
Intereā vigilum excubiis obsidere portās

Cūra datur Messāpō, et mœnia cingere flammis.
Bis septem, Rutulō mūrōs qui milite servent,
Dēlecti; ast illōs centēni quemque sequuntur,
Purpurei cristis juvenēs aurō que corusci.
Discurrunt, variant que vicēs, fūsi que per herbam
Indulgent vinō, et vertunt crātēras ahēnōs.
Collūcent ignēs: noctem custōdia dūcit
Insomnem lūdō.
Hæc super ē vallō prōspectant Trōes, et armis
Alta tenent; nec nōn trepidi formidine portās
Explōrant, pontēs que et prōpugnācula jungunt:
Tēla gerunt. Instant Mnestheus ācer que Serestus;
Quōs pater Ænēās, si quando adversa vocārent,
Rectōrēs juvenum et rērum dedit esse magistrōs.
Omnis per mūrōs legiō, sortita periclum,
Excubat, exercet que vicēs, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custōs, ācerrimus armis,
Hyrtacidēs, comitem Ænēæ quem miserat Īda
Vēnātrix, jaculō celerem levibus que sagittis;
Et juxtā comes Euryalus, quō pulchrior alter
Nōn fuit Æneadum, Trōjāna neque induit arma;
Ōra puer primā signans intonsa juventā.
His amor ūnus erat, pariter que in bella ruēbant;
Tum quoque commūni portam statiōne tenēbant.
Nisus ait, "Dî ne hunc ardōrem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jam dūdum invādere magnum
Mens agitat mihi; nec placidā contenta quiēte est.
Cernis, quæ Rutulōs habeat fidūcia rērum:
Lūmina rāra micant; somnō vinō que sepulti
Prōcubuēre; silent lātē loca. Percipe porro
Quid dubitem, et quæ nunc animō sententia surgat:
Ænēān acciri omnēs populus que, patrēs que,
Exposcunt; mitti que virōs, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poscō, prōmittunt, (nam mihi facti
Fāma sat est,) tumulō videor reperire sub illō
Posse viam ad mūrōs et mœnia Pallantēa."

Obstupuit magnō laudum percussus amōre
Euryalus, simul his ardentem affātur amicum:
"Mē ne igitur socium summis adjungere rēbus,
Nise, fugis? sōlum tē in tanta pericula mittam?
Nōn ita mē genitor bellis assuētus Opheltēs
Argolicum terrōrem inter Trōjæ que labōrēs
Sublātum ērudiit; nec tēcum tālia gessi,
Magnanimum Æneān et fāta extrēma secūtus.
Est hīc, est animus lūcis contemptor, et istum
Qui vitā bene crēdat emi, quō tendis, honōrem."
Nisus ad hæc: "Equidem dē tē nil tāle verēbar;
Nec fās; nōn: ita mē referat tibi magnus ovantem
Jūpiter, aut quicunque oculis hæc aspicit æquis.
Sed si quis, (quæ multa vidēs discrimine tāli,)
Si quis in adversum rapiat cāsus ve deus ve,
Tē superesse velim, tua vitā dignior ætās.
Sit, qui mē raptum pugnā, pretiō ve redemptum,
Mandet humō solitā; aut, si qua id fortūna vetābit,
Absenti ferat inferiās, decoret que sepulchrō:
Neu mātri miseræ tanti sim causa dolōris,
Quæ tē sōla, puer, multis ē mātribus ausa
Persequitur, magni nec mœnia cūrat Acestæ."
Ille autem: "Causās nēquicquam nectis inānēs,
Nec mea jam mūtāta locō sententia cēdit.
Accelerēmus," ait. Vigilēs simul excitat. Illi
Succēdunt, servant que vicēs; statiōne relictā,
Ipse comes Nisō graditur, rēgem que requirunt.
Cætera per terrās omnēs animālia somnō
Laxābant cūrās, et corda oblita labōrum:
Ductōrēs Teucrûm primi, et dēlecta juventūs
Consilium summis regni dē rēbus habēbant,
Quid facerent, quis ve Ænēæ jam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, et scūta tenentēs,
Castrōrum et campi mediō. Tum Nisus, et ūnā
Euryalus, confestim alacrēs admittier ōrant;
Rem magnam, pretium que moræ fore. Primus Iūlus
Accēpit trepidōs, āc Nisum dicere jussit.

Tum sic Hyrtacidès: "Audite ò mentibus æquis,
Æneadæ; nè ve hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli somnò vinò que solùti
Conticuère; locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in biviò portæ, quæ proxima pontò;
Interrupti ignès, àter que ad sidera fùmus
Èrigitur: si fortùnà permittitis ùti,
Quæsitum Ænèàn ad mœnia Pallantèa,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peractà,
Affore cernètis: nec nòs via fallit euntès;
Vidimus obscùris primam sub vallibus urbem
Vènàtù assiduò, et tòtum cognòvimus amnem."
Hic annis gravis atque animi màtùrus Alètès:
"Dî patrii, quòrum semper sub nùmine Tròja est,
Nòn tamen omninò Teucròs dèlère paràtis,
Quum tàlès animòs juvenum, et tam certa tulistis
Pectora." Sic memorans, humeròs dextràs que tenèbat
Ambòrum, et vultum lacrymis atque òra rigàbat:
"Quæ vòbis, quæ digna, viri, prò laudibus istis,
Præmia posse rear solvi? pulcherrima primum
Dî mòrès que dabunt vestri; tum cætera reddet
Actùtum pius Ænèàs, atque integer ævi
Ascanius, meriti tanti nòn immemor unquam."
"Immo ego vòs, cui sòla salùs genitòre reductò,"
Excipit Ascanius, "per magnòs, Nise, Penàtès,
Assaraci que Larem, et cànæ penetràlia Vestæ,
Obtestor; quæcunque mihi fortùna fidès que est,
In vestris pònó gremiis: revocàte parentem;
Reddite conspectum; nihil illò triste receptò.
Bina dabo argentò perfecta atque aspera signis
Pòcula, dèvictà genitor quæ cèpit Arisbà;
Et tripodas geminòs, auri duo magna talenta;
Cràtèra antiquum, quem dat Sidònia Didò.
Si vèró capere Italiam, sceptris que potiri
Contigerit victòri, et prædæ dùcere sortem;
Vidisti, quò Turnus equò, quibus ibat in armis
Aureus; ipsum illum clypeum cristàs que rubentès

Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima mātrum
Corpora captīvōs que dabit, sua que omnibus arma;
Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Tē vērō, mea quem spatiis propiōribus ætās
Insequitur, venerande puer, jam pectore tōtō
Accipio, et comitem cāsūs complector in omnēs.
Nulla meis sine tē quærētur glōria rēbus;
Seu pācem, seu bella geram: tibi maxima rērum
Verbōrum que fidēs." Contrā quem tālia fātur
Euryalus: "Mē nulla diēs tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit; tantum fortūna secunda,
Haud adversa cadat: sed tē super omnia dōna
Ūnum ōrō; genitrix Priami dē gente vetustā
Est mihi, quam miseram tenuit nōn Īlia tellūs
Mēcum excēdentem, nōn mœnia rēgis Acestæ.
Hanc ego nunc ignāram hūjus quodcunque pericli est,
In que salūtātam linquō; nox et tua testis
Dextera, quod nequeam lacrymās perferre parentis.
At tū, ōrō, sōlāre inopem, et succurre relictæ.
Hanc sine mē spem ferre tui; audentior ibo
In cāsūs omnēs." Perculsā mente dedērunt
Dardanidæ lacrymās; ante omnēs pulcher Iūlus,
Atque animum patriæ strinxit pietātis imāgo.
Tum sic effātur:
"Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis;
Namque erit ista mihí genitrix, nōmen que Creūsæ
Sōlum dēfuerit; nec partum grātia tālem
Parva manet; cāsūs factum quicunque sequuntur,
Per caput hoc jūrō, per quod pater ante solēbat,
Quæ tibi polliceor reduci rēbus que secundis,
Hæc eadem mātri que tuæ generi que manēbunt."
Sic ait illacrymans; humerō simul exuit ensem
Aurātum, mirā quem fēcerat arte Lycāōn
Gnōsius, atque habilem vāginā aptârat eburnā.
Dat Nisō Mnestheus pellem, horrentis que leōnis
Exuviās: galeam fidus permūtat Alētēs.

Prōtinus armāti incēdunt; quōs omnis euntēs
Primōrum manus ad portās juvenum que senum que
Prōsequitur vōtis: nec nōn et pulcher Iūlus,
Ante annōs animum que gerens cūram que virilem,
Multa patri portanda dabat mandāta; sed auræ
Omnia discerpunt, et nūbibus irrita dōnant.
Ēgressi superant fossās, noctis que per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futūri
Exitiō. Passim vinō somnō que per herbam
Corpora fūsa vident; arrectōs littore currūs,
Inter lōra rotās que virōs; simul arma jacēre,
Vina simul. Prior Hyrtacidēs sic ōre locūtus:
" Euryale, audendum dextrā: nunc ipsa vocat rēs.
Hāc iter est: tū, nē qua manus sē attollere nōbis
Ā tergō possit, custōdi, et consule longē.
Hæc ego vasta dabo, et lātō tē limite dūcam."
Sic memorat, vōcem que premit; simul ense superbum
Rhamnētem aggreditur, qui forte tapētibus altis
Extructus, tōtō prōflābat pectore somnum;
Rex idem, et rēgi Turnō grātissimus augur;
Sed nōn auguriō potuit dēpellere pestem.
Trēs juxtā famulōs temerē inter tēla jacentēs,
Armigerum que Remi premit, aurigam que sub ipsis
Nactus equis, ferrō que secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert dominō, truncum que relinquit
Sanguine singultantem: ātrō tepefacta cruōre
Terra tori que madent. Nec nōn Lamyrum que Lamum que,
Et juvenem Sarrānum; illā qui plūrima nocte
Lūserat, insignis faciē, multō que jacēbat
Membra deō victus: fēlix, si prōtinus illum
Æquâsset nocti lūdum, in lūcem que tulisset.
  Impastus ceu plēna leō per ovilia turbans,
(Suādet enim vēsāna famēs,) mandit que trahit que
Molle pecus, mūtum que metū; fremit ōre cruentō.
Nec minor Euryali cædēs; incensus et ipse
Perfurit; āc multam in mediō sine nōmine plēbem,
Fādum que, Herbēsum que subit, Rhœtum que Abarim que,

Ignārōs; Rhœtum vigilantem et cuncta videntem;
Sed magnum metuens sē post crātēra tegēbat;
Pectore in adversō tōtum cui cōminus ensem
Condidit assurgenti et multā morte recēpit.
Purpuream vomit ille animam, et cum sanguine mixta
Vina refert moriens: hic furtō fervidus instat.
Jam que ad Messāpi sociōs tendēbat, ubi ignem
Dēficere extrēmum, et religātōs rite vidēbat
Carpere grāmen equōs: breviter quum tālia Nisus,
(Sensit enim nimiā cæde atque cupidine ferri,)
"Absistāmus," ait; "nam lux inimica propinquat.
Pœnārum exhaustum satis est; via facta per hostēs."
Multa virûm solidō argentō perfecta relinquunt
Arma que crātēras que simul, pulchrōs que tapētas.
Euryalus phalerās Rhamnētis, et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulō ditissimus ōlim
Quæ mittit dōna, hospitiō quum jungeret absens,
Cædicus; ille suō moriens dat habēre nepōti;
Post mortem bellō Rutuli pugnā que potiti.
Hæc rapit, atque humeris nēquicquam fortibus aptat.
Tum galeam Messāpi habilem cristis que decōram
Induit: excēdunt castris, et tūta capessunt.
Intereā præmissi equitēs ex urbe Latinā,
Cætera dum legiō campis instructa morātur,
Ībant et Turnō rēgi responsa ferēbant,
Ter centum, scūtāti omnēs, Volscente magistrō.
Jam que propinquābant castris, mūrōs que subibant,
Quum procul hōs lævō flectentēs limine cernunt;
Et galea Euryalum sublustri noctis in umbrā
Prōdidit immemorem, radiis que adversa refulsit.
Haud temerē est visum. Conclāmat ab agmine Volscens,
"Stāte, viri; quæ causa viæ? qui ve estis in armis?
Quō ve tenētis iter?" Nihil illi tendere contrā,
Sed celerāre fugam in silvās, et fidere nocti.
Objiciunt equitēs sēsē ad divortia nōta
Hinc atque hinc, omnem que abitum custōde corōnant.
Silva fuit, lātē dūmis atque ilice nigrā

Horrida, quam densi complêrant undique sentės;
Rȧra per occultȯs dȯcėbat sėmita callės.
Euryalum tenebræ rȧmȯrum onerȯsa que præda
Impediunt, fallit que timor regiȯne viȧrum.
Nisus abit; jam que imprȯdens ėvȧserat hostės,
Atque lacȯs, qui post Albæ dė nȯmine dicti
Albȧni; tum rex stabula alta Latinus habėbat.
Ut stetit, et frustrȧ absentem respexit amicum:
"Euryale, infėlix quȧ tė regiȯne reliqui?
Quȧ ve sequar?" Rursus perplexum iter omne revolvens
Fallȧcis silvæ, simul et vestigia retro
Observȧta legit, dȯmis que silentibus errat;
Audit equȯs, audit strepitȯs, et signa sequentum.
Nec longum in mediȯ tempus, quum clȧmor ad aurės
Pervenit, ȧc videt Euryalum, quem jam manus omnis,
Fraude loci et noctis, subitȯ turbante tumultȯ,
Oppressum rapit, et cȯnantem plȯrima frustrȧ.
Quid faciat? quȧ vi juvenem, quibus audeat armis
Ėripere? an sėsė mediȯs moritȯrus in hostės
Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem?
Ȯcyus adductȯ torquens hastile lacertȯ,
Suspiciens altam Lȯnam, sic vȯce precȧtur:
"Tȯ, dea, tȯ præsens nostrȯ succurre labȯri,
Astrȯrum decus et nemorum Lȧtȯnia custȯs,
Si qua tuis unquam prȯ mė pater Hyrtacus ȧris
Dȯna tulit, si qua ipse meis vėnȧtibus auxi,
Suspendi ve tholȯ, aut sacra ad fastigia fixi,
Hunc sine mė turbȧre globum, et rege tėla per aurȧs."
Dixerat, et tȯtȯ connixus corpore ferrum
Conjicit. Hasta volans noctis diverberat umbrȧs,
Et venit ȧversi in tergum Sulmȯnis, ibí que
Frangitur, ȧc fissȯ transit præcordia lignȯ.
Volvitur ille, vomens calidum dė pectore flȯmen
Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat.
Diversi circumspiciunt: hȯc ȧcrior idem
Ecce aliud summȧ tėlum librȧbat ab aure,
Dum trepidant; iit hasta Tagȯ per tempus utrumque

Stridens, trājectō que hæsit tepefacta cerebrō.
Sævit atrox Volscens, nec tēli conspicit usquam
Auctōrem, nec quō sē ardens immittere possit:
" Tū tamen intereā calidō mihi sanguine pœnās
Persolvēs ambōrum," inquit; simul ense reclūsō
Ībat in Euryalum. Tum vēro exterritus āmens
Conclāmat Nisus, nec sē cēlāre tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolōrem:
" Mē, mē, (adsum qui fēci,) in mē convertite ferrum,
Ō Rutuli, mea fraus omnis; nihil iste nec ausus,
Nec potuit; cœlum hōc et conscia sidera testor:
Tantum infēlicem nimium dilexit amicum."
Tālia dicta dabat; sed viribus ensis adactus
Transabiit costās, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus lēthō, pulchrōs que per artūs
It cruor, in que humerōs cervix collapsa recumbit.
Purpureus veluti quum flōs succisus arātrō
Languescit moriens; lassō ve papāvera collō
Dēmisēre caput, pluviā quum forte gravantur.
At Nisus ruit in mediōs, sōlum que per omnēs
Volscentem petit, in sōlō Volscente morātur;
Quem circum glomerāti hostēs hinc cōminus atque hinc
Prōturbant; instat nōn sēcius, āc rotat ensem
Fulmineum; dōnec Rutuli clāmantis in ōre
Condidit adversō, et moriens animam abstulit hosti.
Tum super exanimem sēsē prōjēcit amicum
Confossus, placidā que ibi dēmum morte quiēvit.
Fortūnāti ambō! si quid mea carmina possunt,
Nulla diēs unquam memori vōs eximet ævō,
Dum domus Ænēæ Capitōlî immōbile saxum
Accolet, imperium que pater Rōmānus habēbit.
Victōrēs prædā Rutuli spoliis que potiti,
Volscentem exanimum flentēs in castra ferēbant.
Nec minor in castris luctus, Rhamnēte repertō
Exsangui, et primis ūnā tot cæde peremptis,
Sarrānō que Numā que: ingens concursus ad ipsa
Corpora, sēminecēs que virōs, tepidā que recentem

Cæde locum, et plėnȯs spu̇manti sanguine rivȯs.
Agnoscunt spolia inter sė galeam que nitentem
Messȧpi, et multȯ phalerȧs su̇dȯre receptȧs.
Et jam prima novȯ spargėbat lu̇mine terrȧs
Tithȯni croceum linquens Aurȯra cubile;
Jam sȯle infu̇sȯ, jam rėbus lu̇ce retectis,
Turnus in arma virȯs, armis circumdatus ipse,
Suscitat, ærȧtȧs que aciės in prælia cȯgit
Quisque suȧs, variis que acuunt ru̇mȯribus irȧs.
Quin ipsa arrectis (visu̇ miserȧbile!) in hastis
Præfigunt capita, et multȯ clȧmȯre sequuntur,
Euryali et Nisi.
Æneadæ du̇ri mu̇rȯrum in parte sinistrȧ
Opposuėre aciem, (nam dextera cingitur amni,)
Ingentės que tenent fossȧs, et turribus altis
Stant mœsti; simul ȯra virûm præfixa movėbant,
Nȯta nimis miseris, ȧtrȯ que fluentia tȧbȯ.
Intereȧ pavidam volitans pennȧta per urbem
Nuntia fȧma ruit, mȧtris que allȧbitur aurės
Euryali: at subitus miseræ calor ossa reliquit;
Excussi manibus radii, revolu̇ta que pensa.
Ėvolat infėlix, et fæmineȯ ululȧtu̇,
Scissa comam, mu̇rȯs ȧmens atque agmina cursu̇
Prima petit; nȯn illa virûm, nȯn illa pericli
Tėlȯrum que memor; cœlum dehinc questibus implet:
"Hunc ego tė, Euryale, aspiciȯ? tu̇ ne illa senectæ
Sėra meæ requiės potuisti linquere sȯlam,
Cru̇dėlis? nec tė, sub tanta pericula missum,
Affȧri extrėmum miseræ data cȯpia mȧtri?
Heu! terrȧ ignȯtȧ canibus data præda Latinis
Ȧlitibus que jacės! nec tė tua fu̇nera mȧter
Prȯduxi, pressi ve oculȯs, aut vulnera lȧvi,
Veste tegens; tibi quam noctės festina diės que
Urgėbam, et tėlȧ cu̇rȧs sȯlȧbar anilės.
Quȯ sequar? aut quæ nunc artu̇s ȧvulsa que membra,
Et fu̇nus lacerum tellu̇s habet? hoc mihi dė tė,
Nȧte, refers? hoc sum terrȧ que mari que secu̇ta?

Figite mē, si qua est pietās; in mē omnia tēla
Conjicite, ō Rutuli; mē primam absūmite ferrō:
Aut tū, magne pater divûm, miserēre, tuō que
Invisum hoc dētrūde caput sub Tartara tēlō;
Quando aliter nequeō crūdēlem abrumpere vitam."
Hōc flētū concussi animi, mœstus que per omnēs
It gemitus; torpent infractæ ad prælia virēs.
Illam incendentem luctūs Īdæus et Actor,
Īlionei monitū et multum lacrymantis Iūli,
Corripiunt, inter que manūs sub tecta repōnunt.
At tuba terribilem sonitum procul ære canōrō
Increpuit; sequitur clāmor, cœlum que remūgit.
Accelerant actā pariter testūdine Volsci,
Et fossās implēre parant, āc vellere vallum.
Quærunt pars aditum, et scālis ascendere mūrōs;
Quā rāra est aciēs, interlūcet que corōna
Nōn tam spissa viris. Tēlōrum effundere contrā
Omne genus Teucri, āc dūris dētrūdere contis,
Assuēti longō mūrōs dēfendere bellō;
Saxa quoque infestō volvēbant pondere, si quā
Possent tectam aciem perrumpere; quum tamen omnēs
Ferre juvat subter densā testūdine cāsūs.
Nec jam sufficiunt; nam, quā globus imminet ingens,
Immānem Teucri mōlem volvunt que ruunt que,
Quæ strāvit Rutulōs lātē, armōrum que resolvit
Tegmina: nec cūrant cæcō contendere Marte
Amplius audācēs Rutuli, sed pellere vallō
Missilibus certant.
Parte aliā horrendus visū quassābat Etruscam
Pinum, et fūmiferōs infert Mezentius ignēs;
At Messāpus equûm domitor Neptūnia prōlēs
Rescindit vallum, et scālās in mœnia poscit.
Vōs, ō Calliopē, precor aspirāte canenti,
Quās ibi tunc ferrō strāgēs, quæ fūnera Turnus
Ēdiderit, quem quisque virum dēmiserit Orcō;
Et mēcum ingentēs ōrās ēvolvite belli;
Et meministis enim, divæ, et memorāre potestis.

Turris erat vastò suspectù et pontibus altis,
Opportùna locò, summis quam viribus omnès
Expugnàre Itali, summà que èvertere opum vi
Certàbant; Tròes contrà dèfendere saxis,
Per que cavàs densi tèla intorquère fenestràs.
Princeps ardentem conjècit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri, quæ plùrima ventò
Corripuit tabulàs, et postibus hæsit adèsis.
Turbàti trepidàre intus, frustrà que malòrum
Velle fugam; dum sè glomerant, retrò que residunt
In partem quæ peste caret, tum pondere turris
Pròcubuit subitò, et cœlum tonat omne fragòre.
Sèminecès ad terram, immàni mòle secùtà,
Confixi que suis tèlis, et pectora dùrò
Transfossi lignò, veniunt: vix ùnus Helènor,
Et Lycus èlapsi; quòrum primævus Helènor,
Mæoniò règi quem serva Licymnia furtim
Sustulerat vetitis que ad Tròjam miserat armis,
Ense levis nùdò, parmà que inglòrius albà.
Is que ubi sè Turni media inter millia vidit,
Hinc aciès, atque hinc aciès adstàre Latinàs;
Ut fera, quæ densà vènantum septa corònà
Contrà tèla furit, sèsè que haud nescia morti
Injicit, et saltù suprà vènàbula fertur,
Haud aliter juvenis mediòs moritùrus in hostès
Irruit, et, quà tèla videt densissima, tendit.
At pedibus longè melior Lycus inter et hostès,
Inter et arma, fugà mùròs tenet, alta que certat
Prendere tecta manù, sociûm que attingere dextràs.
Quem Turnus, pariter cursù tèlò que secùtus,
Increpat his victor: "Nostràs ne èvàdere, dèmens,
Spèrâsti tè posse manùs?" simul arripit ipsum
Pendentem, et magnà mùri cum parte revellit.
Quàlis ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis;
Quæsitum aut màtri multis bàlàtibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus. Undique clàmor

Tollitur; invādunt, et fossās aggere complent;
Ardentēs tædās alii ad fastigia jactant.
Īlioneus saxō, atque ingenti fragmine montis,
Lūcetium, portæ subeuntem, ignēs que ferentem,
Ēmathiōna Liger, Corinæum sternit Asȳlās,
Hic jaculō bonus, hic longē fallente sagittā;
Ortygium Cæneus, victōrem Cænea Turnus;
Turnus Ityn, Clonium que, Dioxippum, Promolum que,
Et Sagarim, et summis stantem prō turribus Īdān;
Privernum, Capys; hunc primō levis hasta Temillæ
Strinxerat, ille manum prōjectō tegmine dēmens
Ad vulnus tulit; ergo ālis allapsa sagitta,
Et lævō infixa est lateri manus, abdita que intus
Spirāmenta animæ lēthāli vulnere rūpit.
Stābat in ēgregiis Arcentis filius armis,
Pictus acū chlamydem, et ferrūgine clārus Ibērā,
Insignis faciē; genitor quem miserat Arcens,
Ēductum Martis lūcō, Simæthia circum
Flūmina, pinguis ubi et plācābilis āra Palici.
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adductā circum caput ēgit habēnā,
Et media adversi liquefactō tempora plumbō
Diffidit, āc multā porrectum extendit arēnā.
Tum primum bellō celerem intendisse sagittam
Dicitur; ante ferās solitus terrēre fugācēs,
Ascanius, fortem que manū fūdisse Numānum;
Cui Remulō cognōmen erat, Turni que minōrem
Germānam nūper thalamō sociātus habēbat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relātū
Vōciferans, tumidus que novō præcordia regnō
Ībat, et ingentem sēsē clāmōre ferēbat:
"Nōn pudet obsidiōne iterum vallō que tenēri,
Bis capti Phryges, et Marti prætendere mūrōs?
Ēn, qui nostra sibí bellō connūbia poscunt!
Quis deus Italiam, quæ vōs dēmentia adēgit?
Nōn hic Atridæ, nec fandi fictor Ulyssēs:
Dūrum ab stirpe genus, nātōs ad flūmina primum

Dėferimus, sævȯ que gelū dūrāmus et undis,
Vėnātū invigilant pueri silvās que fatigant;
Flectere lūdus equōs, et spicula tendere cornū;
At patiens operum parvō que assuēta juventūs,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bellō;
Omne ævum ferrō teritur, versā que juvencûm
Terga fatigāmus hastā; nec tarda senectūs
Dėbilitat virės animi, mūtat que vigōrem;
Cānitiem galeā premimus; semper que recentės
Comportāre juvat prædās, et vivere raptō.
Vōbis picta crocō et fulgenti mūrice vestis;
Dėsidiæ cordi; juvat indulgėre choreis;
Et tunicæ manicās et habent redimicula mitræ.
Ō vėrė Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
Dindyma, ubi assuėtis biforem dat tibia cantum;
Tympana vōs buxus que vocant Berecynthia mātris
Īdææ; sinite arma viris, et cėdite ferrō."
Tālia jactantem dictis, āc dira canentem
Nōn tulit Ascanius; nervō que obversus equinō
Intendit tėlum, diversa que brāchia dūcens,
Constitit ante Jovem supplex per vōta precātus:
"Jūpiter omnipotens, audācibus annue cœptis;
Ipse tibi ad tua templa feram sōlennia dōna,
Et statuam ante ārās aurātā fronte juvencum
Candentem, pariter que caput cum mātre ferentem,
Jam cornū petat, et pedibus qui spargat arėnam."
Audiit, et cœli genitor dė parte serėnā
Intonuit lævum; sonat ūnā fātifer arcus;
Et fugit horrendum stridens adducta sagitta,
Per que caput Remuli venit, et cava tempora ferrō
Trājicit: "Ī, verbis virtūtem illūde superbis;
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt."
Hoc tantum Ascanius; Teucri clāmōre sequuntur,
Lætitiā que fremunt, animōs que ad sidera tollunt.
Ætheriā tum forte plagā crinitus Apollo
Dėsuper Ausoniās aciės urbem que vidėbat,
Nūbe sedens, atque his victōrem affātur Iūlum:

"Macte novà virtùte, puer; sic itur ad astra,
Dîs genite, et genitùre deòs; jùre omnia bella
Gente sub Assaraci fàtò ventùra resident;
Nec tė Tròja capit." Simul hæc effàtus, ab altò
Æthere sė mittit, spirantės dimovet auràs,
Ascanium que petit; formà tum vertitur òris
Antiquum in Bùtėn. Hic Dardaniò Anchisæ
Armiger ante fuit, fidus que ad limina custòs;
Tum comitem Ascaniò pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævò similis, vòcem que colòrem que
Et crinės albòs, et sæva sonòribus arma;
Atque his ardentem dictis affàtur Iùlum:
"Sit satis, Æneidà, tėlis impùne Numànum
Oppetiisse tuis; primam hanc tibi magnus Apollo
Concėdit laudem, et paribus nòn invidet armis.
Cætera parce, puer, bellò." Sic orsus Apollo
Mortàlės mediò aspectùs sermòne reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis ėvànuit auram.
Agnòvėre deum procerės divina que tėla
Dardanidæ, pharetram que fugà sensėre sonantem;
Ergo avidum pugnæ, dictis àc nùmine Phœbi,
Ascanium prohibent; ipsi in certàmina rursus
Succėdunt, animàs que in aperta pericula mittunt.
It clàmor tòtis per pròpugnàcula mùris;
Intendunt àcrės arcùs, àmenta que torquent.
Sternitur omne solum tėlis; tum scùta cavæ que
Dant sonitum flictù galeæ: pugna aspera surgit.
Quantus ab occàsù veniens pluviàlibus hœdis
Verberat imber humum, quam multà grandine nimbi
In vada præcipitant, quum Jùpiter horridus Austris
Torquet aquòsam hiemem, et cœlò cava nùbila rumpit.
Pandarus et Bitiàs Idæò Alcànore crėti,
Quòs Jovis ėduxit lùcò silvestris Hièra,
Abietibus juvenės patriis et montibus æquòs,
Portam, quæ ducis imperiò commissa, reclùdunt,
Frėti armis, ultrò que invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus, dextrà àc lævà, prò turribus adstant,

Armȧti ferrȯ, et cristis capita alta corusci.
Quȧlės ȧeriæ liquentia flūmina circum,
Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercūs, intonsa que cœlȯ
Attollunt capita, et sublimi vertice nūtant.
Irrumpunt, aditūs Rutuli ut vidėre patentės.
Continuȯ Quercens, et pulcher Aquicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, et Mȧvortius Hæmȯn;
Agminibus tȯtis aut versi terga dedėre,
Aut ipsȯ portæ posuėre in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ,
Et jam collecti Trȯes glomerantur eȯdem,
Et conferre manum, et prȯcurrere longius audent.
   Ductȯri Turnȯ, diversȧ in parte furenti,
Turbanti que virȯs, perfertur nuntius, hostem
Fervere cæde novȧ, et portȧs præbėre patentės.
Dėserit inceptum, atque immȧni concitus irȧ
Dardaniam ruit ad portam, frȧtrės que superbȯs.
Et primum Antiphatėn, is enim sė primus agėbat,
Thėbȧnȧ dė mȧtre nothum Sarpėdonis alti,
Conjectȯ sternit jaculȯ; volat Itala cornus
Ȧera per tenuem, stomachȯ que infixa sub altum
Pectus abit; reddit specus ȧtri vulneris undam
Spūmantem, et fixȯ ferrum in pulmȯne tepescit.
Tum Meropem atque Erymanta manū, tum sternit Aphidnum;
Tum Bitiȧn ardentem oculis, animis que frementem;
Nȯn jaculȯ, neque enim jaculȯ vitam ille dedisset,
Sed magnum stridens contorta falȧrica vėnit,
Fulminis acta modȯ, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squȧmȧ lȯrica fidėlis et aurȯ
Sustinuit; collapsa ruunt immȧnia membra:
Dat tellūs gemitum, et clypeum superintonat ingens.
Quȧlis in Euboicȯ Baiȧrum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam mȯlibus ante
Constructam pontȯ jaciunt; sic illa ruinam
Prȯna trahit, penitus que vadis illisa recumbit;

Miscent sē maria, et nigræ attolluntur arēnæ;
Tum sonitū Prochyta alta tremit, dūrum que cubile
Inarimē Jovis imperiis imposta Typhœō.
  Hic Mars armipotens animum virēs que Latinis
Addidit, et stimulōs ācrēs sub pectore vertit;
Immisit que fugam Teucris, ātrum que timōrem.
Undique conveniunt, quoniam data cōpia pugnæ,
Bellātor que animōs deus incidit.
  Pandarus, ut fūsō germānum corpore cernit,
Et quō sit fortūna locō, qui cāsus agat rēs;
Portam vi multā conversō cardine torquet,
Obnixus lātis humeris, multōs que suōrum
Mœnibus exclūsōs dūrō in certāmine linquit:
Ast aliōs sēcum inclūdit recipit que ruentēs.
Dēmens! qui Rutulum in mediō nōn agmine rēgem
Viderit irrumpentem, ultrō que inclūserit urbi,
Immānem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuō nova lux oculis effulsit, et arma
Horrendum sonuēre; tremunt in vertice cristæ
Sanguineæ, clypeō que micantia fulmina mittunt.
  Agnoscunt faciem invisam atque immānia membra
Turbāti subitō Æneadæ. Tum Pandarus ingens
Ēmicat, et mortis frāternæ fervidus irā
Effātur: "Nōn hæc dōtālis rēgia Amātæ,
Nec mūris cohibet patriis media Ardea Turnum;
Castra inimica vidēs: nulla hinc exire potestās."
Olli subridens sēdātō pectore Turnus:
"Incipe, si qua animō virtūs, et consere dextram;
Hic etiam inventum Priamō narrābis Achillem."
Dixerat: ille rudem nōdis et cortice crūdō
Intorquet summis adnixus viribus hastam.
Excēpēre auræ vulnus, (Sāturnia Jūno
Dētorsit veniens,) portæ que infigitur hasta.
"At nōn hoc tēlum, mea quod vi dextera versat,
Effugiēs; neque enim is tēli nec vulneris auctor."
Sic ait, et sublātum altē consurgit in ensem,
Et mediam ferrō gemina inter tempora frontem

Dīvidit, impūbēs que immāni vulnere mălās.
Fit sonus; ingenti concussa est pondere tellūs:
Collapsōs artūs atque arma cruenta cerebrō
Sternit humi moriens; atque illi partibus æquis
Hūc caput atque illūc humerō ex utrōque pependit.
Diffugiunt versi trepidā formidine Trōes;
Et si continuō victōrem ea cūra subîsset,
Rumpere claustra manū, sociōs que immittere portis,
Ultimus ille diēs bellō genti que fuisset;
Sed furor ardentem cædis que insāna cupido
Ēgit in adversōs.
Principiō Phalarim, et succisō poplite Gȳgēn
Excipit; hinc raptās fugientibus ingerit hastās
In tergum: Jūnō virēs animum que ministrat.
Addit Halyn comitem, et confixā Phēgea parmā;
Ignārōs deinde in mūris, Martem que cientēs,
Alcandrum que Halium que, Noēmona que, Prytanim que;
Lyncea tendentem contrā, sociōs que vocantem,
Vibranti gladiō connixus ab aggere dexter
Occupat; huic ūnō dējectum cōminus ictū
Cum galeā longē jacuit caput; inde ferārum
Vastātōrem Amycum, quō nōn fēlicior alter
Ungere tēla manū, ferrum que armāre venēnō;
Et Clytium Æolidēn, et amicum Crēthea Mūsis,
Crēthea Mūsārum comitem, cui carmina semper
Et citharæ cordi, numerōs que intendere nervis;
Semper equōs, atque arma virûm, pugnās que canēbat.
Tandem ductōrēs, auditā cæde suōrum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus ācer que Serestus;
Pālantēs que vident sociōs, hostem que receptum:
Et Mnestheus, "Quō deinde fugam, quō tenditis?" inquit,
"Quōs aliōs mūrōs, quæ jam ultrā mœnia habētis?
Ūnus homo, et vestris, ō civēs, undique septus
Aggeribus, tantās strāgēs impūne per urbem
Ēdiderit? juvenum primōs tot miserit Orcō?
Nōn infēlicis patriæ veterum que deōrum,
Et magni Æneæ segnēs miseret que pudet que?"

Tàlibus accensi firmantur, et agmine densò
Consistunt. Turnus paulàtim excèdere pugnà,
Et fluvium petere, àc partem quæ cingitur amni.
Àcrius hòc Teucri clàmòre incumbere magnò,
Et glomeràre manum; ceu sævum turba leònem
Quum tèlis premit infensis, at territus ille
Asper, acerba tuens, retró redit; et neque terga
Ìra dare aut virtùs patitur; nec tendere contrà
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tèla viròs que:
Haud aliter retró dubius vestigia Turnus
Improperàta refert, et mens exæstuat irà;
Quin etiam bis tum mediòs invàserat hostès,
Bis confùsa fugà per mùròs agmina vertit.
Sed manus è castris properè coit omnis in ùnum;
Nec contrà virès audet Sàturnia Jùno
Sufficere; àeriam cœlò nam Jùpiter Ìrim
Dèmisit, germànæ haud mollia jussa ferentem,
Nî Turnus cèdat Teucròrum mœnibus altis.
Ergó nec clypeò juvenis subsistere tantum,
Nec dextrà valet, injectis sic undique tèlis
Obruitur; strepit assiduò cava tempora circum
Tinnitù galea, et saxis solida æra fatiscunt;
Discussæ que jubæ capiti, nec sufficit umbo
Ictibus; ingeminant hastis et Tròes et ipse
Fulmineus Mnestheus. Tum tòtò corpore sùdor
Liquitur, et piceum, nec respiràre potestàs,
Flùmen agit; fessòs quatit àcer anhèlitus artùs.
Tum dèmum præceps saltù sèsè omnibus armis
In fluvium dedit. Ille suò cum gurgite flàvò
Accèpit venientem, àc mollibus extulit undis,
Et lætum sociis ablùtà cæde remisit.

ÆNĖIDOS LIBER DECIMUS.

Panditur intereà domus omnipotentis Olympi,
Concilium que vocat divûm pater atque hominum rex
Sideream in sėdem; terràs unde arduus omnės,
Castra que Dardanidûm aspectat, populòs que Latinòs.
Considunt tectis bipatentibus. Incipit ipse:
"Cœlicolæ magni, quianam sententia vòbis
Versa retró? tantum que animis certàtis iniquis?
Abnueram bellò Ìtaliam concurrere Teucris.
Quæ contrà vetitum discordia? quis metus aut hós
Aut hós arma sequi, ferrum que lacessere suàsit?
Adveniet justum pugnæ, (nė arcessite,) tempus,
Quum fera Carthàgó Ròmànis arcibus òlim
Exitium magnum atque Alpės immittet apertàs;
Tum certàre odiis, tum rės rapuisse licėbit;
Nunc sinite, et placitum læti compònite fœdus."
Jùpiter hæc paucis; at nòn Venus aurea contrà
Pauca refert:
"Ò pater, ò hominum divûm que æterna potestàs,
(Namque aliud quid sit, quod jam implòràre queàmus?)
Cernis ut insultent Rutuli? Turnus que feràtur
Per mediòs insignis equis, tumidus que secundò
Marte ruat? nòn clausa tegunt jam mœnia Teucròs,
Quin intrà portàs atque ipsis prælia miscent
Aggeribus mùròrum, et inundant sanguine fossæ.
Ǽnėàs ignàrus abest. Nunquam ne levàri
Obsidiòne sinės? Mùris iterum imminet hostis
Nascentis Tròjæ, nec nòn exercitus alter,
Atque iterum in Teucròs Ǽtòlis surgit ab Arpis
Tȳdidės. Equidem, crėdó, mea vulnera restant,
Et tua prògeniės mortàlia dėmoror arma.
Si sine pàce tuà atque invitò nùmine Tròes
Ìtaliam petiėre, luant peccàta, neque illòs

Jūveris auxiliō; sin tot responsa secūti,
Quæ Superi Mānēs que dabant, cūr nunc tua quisquam
Flectere jussa potest? aut cūr nova condere fāta?
Quid repetam exustās Erycinō in littore classēs?
Quid tempestātum rēgem, ventōs que furentēs
Æoliā excitōs? aut actam nūbibus Īrim?
Nunc etiam Mānēs (hæc intentāta manēbat
Sors rērum,) movet, et superis immissa repente
Ālectō, mediās Italûm bacchāta per urbēs.
Nil super imperiō moveor; spērāvimus ista,
Dum fortūna fuit; vincant, quōs vincere māvis.
Si nulla est regiō, Teucris quam det tua conjux
Dūra, per ēversæ, genitor, fūmantia Trōjæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepōtem.
Ænēās sānē ignōtis jactētur in undis;
Et, quamcunque viam dederit fortūna, sequātur:
Hunc tegere, et diræ valeam subdūcere pugnæ.
Est Amathūs, est celsa mihī Paphos atque Cythēra,
Īdaliæ que domūs; positis inglōrius armis
Exigat hic ævum: magnā ditiōne jubēto
Carthāgō premat Ausoniam: nihil urbibus inde
Obstābit Tyriis. Quid pestem ēvādere belli
Jūvit, et Argolicōs medium fūgisse per ignēs?
Tot que maris vastæ que exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidiva que Pergama quærunt?
Nōn satius cinerēs patriæ insēdisse suprēmōs,
Atque solum, quō Trōja fuit? Xanthum et Simoenta
Redde ōrō miseris, iterum que revolvere cāsūs
Dā, pater, Īliacōs Teucris." Tum rēgia Jūno
Acta furōre gravi: "Quid mē alta silentia cōgis
Rumpere, et obductum verbis vulgāre dolōrem?
Ænēān hominum quisquam divûm ve subēgit
Bella sequi, aut hostem rēgi sē inferre Latinō?
Ītaliam fātis petiit auctōribus, esto,
Cassandræ impulsus furiis. Num linquere castra
Hortāti sumus, aut vitam committere ventis?

Num puerȯ summam belli, nūm crėdere mūrȯs?
Tyrrhėnam ve fidem, aut gentės agitāre quiėtās?
Quis deus in fraudem, quæ dūra potentia nostri
Ėgit? ubi hic Jūnȯ, dėmissa ve nūbibus Īris?
Indignum est Italȯs Trȯjam circumdare flammis
Nascentem, et patriā Turnum consistere terrā,
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia māter?
Quid, face Trȯjānȯs ātrā vim ferre Latinis?
Arva aliėna jugȯ premere, atque āvertere prædās?
Quid socerȯs legere, et gremiis abdūcere pactās?
Pācem ȯrāre manū, præfigere puppibus arma?
Tū potes Ænėān manibus subdūcere Grāiûm,
Prȯ que virȯ nebulam et ventȯs obtendere inānės;
Et potes in totidem classem convertere nymphās;
Nȯs aliquid Rutulȯs contrā jūvisse, nefandum est.
Ænėās ignārus abest, ignārus et absit:
Est Paphos Īdalium que tibí, sunt alta Cythėra;
Quid gravidam bellis urbem et corda aspera tentās?
Nȯs ne tibí fluxās Phrygiæ rės vertere fundȯ
Cȯnāmur? nȯs? an miserȯs qui Trȯas Achivis
Objėcit? quæ causa fuit consurgere in arma
Eurȯpam que Asiam que, et fœdera solvere furtȯ?
Mė duce Dardanius Spartam expugnāvit adulter?
Aut ego tėla dedi, fȯvi que cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis; nunc sėra querėlis
Haud justis assurgis, et irrita jurgia jactās."
Tālibus ȯrābat Jūnȯ, cuncti que fremėbant
Cœlicolæ assensū variȯ; ceu flāmina prima,
Quum dėprensa fremunt silvis, et cæca volūtant
Murmura, ventūrȯs nautis prȯdentia ventȯs.
Tum pater omnipotens, rėrum cui summa potestās,
Infit: eȯ dicente deûm domus alta silescit,
Et tremefacta solȯ tellūs, silet arduus æthėr,
Tum Zephyri posuėre, premit placida æquora pontus:
"Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta,
Quandoquidem Ausoniȯs conjungi fœdere Teucris
Haud licitum est; nec vestra capit discordia finem;

Quæ cuique est fortûna hodiê, quam quisque secat spem,
Trôs Rutulus ve fuat, nullô discrimine habêbo;
Seu fâtis Italûm castra obsidiône tenentur,
Sive errôre malô Trôjæ, monitis que sinistris:
Nec Rutulôs solvô; sua cuique exorsa labôrem
Fortûnam que ferent: rex Jûpiter omnibus idem.
Fâta viam invenient." Stygii per flûmina frâtris,
Per pice torrentês âtrâ que vorâgine ripâs
Annuit, et nûtû tôtum tremefêcit Olympum.
Hic finis fandi: soliô tum Jûpiter aureô
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina dûcunt.
Intereâ Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde virôs, et mœnia cingere flammis;
At legio Æneadûm vallis obsessa tenêtur,
Nec spês ulla fugæ; miseri stant turribus altis
Nêquicquam, et rârâ mûrôs cinxêre corônâ.
Âsius Imbrasidês, Hicetâonius que Thymœtês,
Assaraci que duo, et senior cum Castore Thymbris,
Prima aciês; hôs germâni Sarpêdonis ambo
Et Clarus et Thêmôn Lyciâ comitantur ab altâ.
Fert ingens tôtô connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmôn,
Nec Clytiô genitôre minor, nec frâtre Menestheô.
Hi jaculis, illi certant dêfendere saxis,
Môliri que ignem, nervô que aptâre sagittâs.
Ipse inter mediôs, Veneris justissima cûra,
Dardanius caput ecce puer dêtectus honestum;
Quâlis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collô decus aut capiti; vel quâle per artem
Inclûsum buxô aut Ôriciâ terebinthô
Lûcet ebur: fûsôs cervix cui lactea crinês
Accipit, et molli subnectens circulus aurô.
Tê quoque magnanimæ vidêrunt, Ismare, gentês
Vulnera dirigere, et calamôs armâre venênô,
Mæoniâ generôse domô; ubi pinguia culta
Exercent que viri, Pactôlus que irrigat aurô.
Adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni

Aggere mûrôrum sublimem glôria tollit;
Et Capys, hinc nômen Campânæ dûcitur urbi.
  Illi inter sêsê dûri certâmina belli
Contulerant. Mediâ Æneâs freta nocte secâbat;
Namque ut ab Euandrô castris ingressus Etruscis
Rêgem adit, et rêgi memorat nômen que genus que,
Quid ve petat, quid ve ipse ferat, Mezentius arma
Quæ sibi conciliet, violenta que pectora Turni,
Êdocet; hûmânis quæ sit fidûcia rêbus,
Admonet, immiscet que precês. Haud fit mora; Tarchôn
Jungit opês, fœdus que ferit; tum libera fâti
Classem conscendit, jussis gens Lȳdia divûm,
Externô commissa duci. Ænêia puppis
Prima tenet, rostrô Phrygiôs subjuncta leônês;
Imminet Îda super, profugis grâtissima Teucris.
Hic magnus sedet Æneâs, sêcum que volûtat
Êventûs belli variôs; Pallâs que sinistrô
Affixus lateri jam quærit sidera, opâcæ
Noctis iter; jam quæ passus terrâ que mari que.
  Pandite nunc Helicôna, deæ, cantûs que movête,
Quæ manus intereâ Tuscis comitêtur ab ôris
Ænêân, armet que ratês pelagô que vehâtur.
Massicus ærâtâ princeps secat æquora Tigri;
Sub quô mille manus juvenum, qui mœnia Clûsî,
Qui que urbem liquêre Cosâs; queis têla sagittæ,
Côrȳti que levês humeris, et lêthifer arcus.
Ûnâ torvus Abâs; huic tôtum insignibus armis
Agmen, et aurâtô fulgêbat Apolline puppis.
Sexcentôs illi dederat Populônia mâter
Expertôs belli juvenês; ast Ilva trecentôs,
Insula inexhaustis Chalybum generôsa metallis.
Tertius, ille hominum divûm que interpres Asȳlâs,
Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera pârent,
Et linguæ volucrum, et præsâgi fulminis ignês;
Mille rapit densôs aciê, atque horrentibus hastis.
Hôs pârêre jubent Alphêæ ab origine Pisæ,
Urbs Etrusca solô. Sequitur pulcherrimus Astur,

Astur equō fidens, et versicolōribus armis.
Tercentum adjiciunt, (mens omnibus ūna sequendi,)
Qui Cærēte domō, qui sunt Miniōnis in arvis;
Et Pyrgi veterēs, intempestæ que Graviscæ.
Nōn ego tē, Ligurum ductor fortissime bellō,
Transierim, Cinyrā; et paucis comitāte Cupāvo,
Cūjus olōrinæ surgunt dē vertice pennæ:
Crimen amor vestrum, formæ que insigne paternæ.
Namque ferunt, luctū Cycnum Phaethontis amāti,
Pōpuleās inter frondēs umbram que sorōrum
Dum canit, et mœstum mūsā sōlātur amōrem,
Cānentem molli plūmā duxisse senectam,
Linquentem terrās, et sidera vōce sequentem.
Filius, æquālēs comitātus classe catervās,
Ingentem rēmis Centaurum prōmovet: ille
Instat aquæ, saxum que undis immāne minātur
Arduus, et longā sulcat maria alta carinā.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab ōris,
Fātidicæ Mantûs et Tusci filius amnis,
Qui mūrōs mātris que dedit tibi, Mantua, nōmen;
Mantua dives avis; sed nōn genus omnibus ūnum.
Gens illi triplex, populi sub gente quaterni,
Ipsa caput populis; Tuscō dē sanguine virēs.
Hinc quoque quingentōs in sē Mezentius armat,
Quōs patre Bēnācō, vēlātus arundine glaucā,
Mincius infestā dūcēbat in æquora pinū.
It gravis Aulestēs, centēnā que arbore fluctum
Verberat assurgens: spūmant vada marmore versō
Hunc vehit immānis Tritōn, et cærula conchā
Exterrens freta; cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in pristin dēsinit alvus,
Spūmea sēmiferō sub pectore murmurat unda.
Tot lecti procerēs ter dēnis nāvibus ibant
Subsidiō Trōjæ, et campōs salis ære secābant.
Jam que diēs cœlō concesserat, alma que currū
Noctivagō Phœbē medium pulsābat Olympum;
Ænēās (neque enim membris dat cūra quiētem)

Ipse sedens clȧvum que regit, vėlis que ministrat.
Atque illi, mediȯ in spatiȯ, chorus ecce suȧrum
Occurrit comitum, nymphæ, quȧs alma Cybėbė
Nu̇men habėre maris, nymphȧs que ė nȧvibus esse
Jusserat, innȧbant pariter, fluctu̇s que secȧbant;
Quot prius ærȧtæ steterant ad littora prȯræ.
Agnoscunt longė rėgem, lustrant que chorėis;
Quȧrum quæ fandi doctissima, Cẏmodocėa
Pȯne sequens, dextrȧ puppim tenet, ipsa que dorsȯ
Ėminet, ȧc lævȧ tacitis subrėmigat undis.
Tum sic ignȧrum alloquitur: "Vigilȧs ne, deûm gens,
Ænėȧ? Vigilȧ, et vėlis immitte rudentės.
Nȯs sumus Īdææ sacrȯ dė vertice pinu̇s,
Nunc pelagi nymphæ, classis tua: perfidus ut nȯs
Præcipitės ferrȯ Rutulus flammȧ que premėbat,
Ru̇pimus invitæ tua vincula, tė que per æquor
Quærimus; hanc genitrix faciem miserȧta refēcit,
Et dedit esse deȧs, ævum que agitȧre sub undis.
At puer Ascanius mu̇rȯ fossis que tenėtur
Tėla inter media, atque horrentės Marte Latinȯs.
Jam loca jussa tenet forti permixtus Etruscȯ
Arcas ėques: mediȧs illis oppȯnere turmȧs,
Nė castris jungant, certa est sententia Turnȯ.
Surge age, et Aurȯrȧ sociȯs veniente vocȧri
Primus in arma jubė, et clypeum cape, quem dedit ipse
Invictum ignipotens, atque ȯrȧs ambiit aurȯ.
Crastina lux, mea si nȯn irrita dicta putâris,
Ingentės Rutulæ spectȧbit cædis acervȯs."
Dixerat, et dextrȧ discėdens impulit altam,
Haud ignȧra modi, puppim: fugit illa per undȧs
Ȯcyor et jaculȯ et ventȯs æquante sagittȧ:
Inde aliæ celerant cursu̇s. Stupet inscius ipse
Trȯs Anchisiadės; animȯs tamen ȯmine tollit.
Tum breviter supera aspectans convexa precȧtur:
"Alma parens Īdæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræ que urbės, bijugi que ad fræna leȯnės;
Tu̇ mihi nunc pugnæ princeps, tu̇ rite propinquės

Augurium, Phrygibus que adsis pede, diva, secundò."
Tantum effâtus; et intereà revolûta ruèbat
Mâtûrà jam lûce diès, noctem que fugârat.
Principiò sociis èdicit, signa sequantur,
Atque animòs aptent armis, pugnæ que parent sè.
Jam que in conspectû Teucròs habet, et sua castra,
Stans celsà in puppi; clypeum tum deinde sinistrà
Extulit ardentem. Clàmòrem ad sidera tollunt
Dardanidæ è mûris; spès addita suscitat iràs;
Tèla manû jaciunt. Quàlès sub nûbibus àtris
Strŷmoniæ dant signa gruès, atque æthera trànant
Cum sonitû, fugiunt que Notòs clàmòre secundò.
At Rutulò règi ducibus que ea mira vidèri
Ausoniis; dònec versàs ad littora puppès
Respiciunt, tòtum que allàbi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristis que à vertice flamma
Funditur, et vastòs umbó vomit aureus ignès.
Nòn secus, àc liquidà si quandó nocte comètæ
Sanguinei lûgubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille, sitim morbòs que ferens mortàlibus ægris,
Nascitur, et lævò contristat lûmine cœlum.
Haud tamen audàci Turnò fidûcia cessit
Littora præcipere, et venientès pellere terrà.
Ultrò animòs tollit dictis, atque increpat ultrò:
"Quod vòtis optâstis, adest, perfringere dextrà.
In manibus Mars ipse, viri. Nunc conjugis esto
Quisque suæ tecti que memor; nunc magna referto
Facta patrum, laudès: ultrò occurràmus ad undam,
Dum trepidi, ègressis que labant vestigia prima:
Audentès fortûna juvat."
Hæc ait; et sècum versat, quòs dûcere contrà,
Vel quibus obsessòs possit concrèdere mûròs.
Intereà Ænèàs sociòs dè puppibus altis
Pontibus expònit: multi servàre recursûs
Languentis pelagi, et brevibus sè crèdere saltû;
Per rèmòs alii. Speculàtus littora Tarchòn,
Quà vada nòn spirant, nec fracta remurmurat unda,

Sed mare inoffensum crescenti allābitur æstū,
Advertit subitō prōrās, sociōs que precātur:
"Nunc, ō lecta manus, validis incumbite rēmis;
Tollite, ferte ratēs; inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcum que sibí premat ipsa carina.
Frangere nec tāli puppim statiōne recūso,
Arreptā tellūre semel." Quæ tālia postquam
Effātus Tarchōn, socii consurgere tonsis,
Spūmantēs que ratēs arvis inferre Latinis;
Dōnec rostra tenent siccum, et sēdēre carinæ
Omnēs innocuæ; sed nōn puppis tua, Tarchōn.
Namque inflicta vadis dorsō dum pendet iniquō,
Anceps sustentāta diū, fluctūs que fatigat,
Solvitur, atque virōs mediis expōnit in undis:
Fragmina rēmōrum quōs et fluitantia transtra
Impediunt, retrahit que pedem simul unda relābens.
Nec Turnum segnis retinet mora, sed rapit ācer
Tōtam aciem in Teucrōs, et contrā in littore sistit.
Signa canunt. Primus turmās invāsit agrestēs
Ænēās, ōmen pugnæ; strāvit que Latinōs,
Occisō Thērōne, virûm qui maximus ultrō
Ænēān petit; huic gladiō per que ærea sūta,
Per tunicam squālentem aurō, latus haurit apertum.
Inde Lichān ferit, exsectum jam mātre peremptā,
Et tibi, Phœbe, sacrum; cāsūs ēvādere ferri
Quod licuit parvō. Nec longē Cissea dūrum,
Immānem que Gyān, sternentēs agmina clāvā,
Dējēcit lēthō. Nihil illōs Herculis arma,
Nec validæ jūvēre manūs, genitor que Melampūs,
Alcidæ comes, usque gravēs quum terra labōrēs
Præbuit; ecce Pharō, vōcēs dum jactat inertēs,
Intorquens jaculum clāmanti sistit in ōre.
Tū quoque, flāventem primā lānūgine mālās
Dum sequeris Clytium, infēlix, nova gaudia, Cȳdōn,
Dardaniā strātus dextrā, sēcūrus amōrum,
Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jacērēs,
Ni frātrum stipāta cohors foret obvia Phorci

Prógeniés; septem numeró, septéna que téla
Conjiciunt; partim galeá clypeó que resultant
Irrita, déflexit partim stringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneás affátur Achátén:
"Suggere téla mihí, (nón ullum dextera frustrá
Torsent in Rutulós,) steterunt quæ in corpore Gráiûm
Íliacis campis." Tum magnam corripit hastam,
Et jacit. Illa volans clypei transverberat æra
Mæonis, et thóráca simul cum pectore rumpit.
Huic fráter subit Alcánor, frátrem que ruentem
Sustentat dextrá; tráјectó missa lacertó
Prótinus hasta fugit, servat que cruenta tenórem,
Dextera que ex humeró nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculó frátris dé corpore raptó,
Ænéán petiit; sed nón et figere contrá
Est licitum, magni que femur perstrinxit Achátæ.
Hic Curibus, fidens primævó corpore, Clausus
Advenit, et rigidá Dryopén ferit éminus hastá,
Sub mentum graviter pressá, pariter que loquentis
Vócem animam que rapit tráјectó gutture; at ille
Fronte ferit terram, et crassum vomit óre cruórem.
Trés quoque Thréiciós, Boreæ dé gente suprémá,
Et trés, quós Ídás pater et patria Ismara mittit,
Per variós sternit cásús. Accurrit Halésus,
Auruncæ que manús; subit et Neptúnia prólés,
Insignis Messápus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi; certátur limine in ipsó
Ausoniæ. Magnó discordés æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis et viribus æquis;
Nón ipsi inter sé, nón núbila, nón mare cédunt;
Anceps pugna diú; stant obnixi omnia contrá.
Haud aliter Trójánæ aciés, aciés que Latinæ
Concurrunt: hæret pede pés, densus que viró vir.
At parte ex aliá, quá saxa rotantia láté
Impulerat torrens, arbusta que diruta ripis,
Arcadas, insuétós aciés inferre pedestrés,
Ut vidit Pallás Latió dare terga sequáci;

Aspera queis nātūra loci dimittere quando
Suāsit equōs; ūnum quod rēbus restat egēnis,
Nunc prece, nunc dictis virtūtem accendit amāris:
"Quō fugitis, socii? per vōs, et fortia facta,
Per ducis Euandri nōmen, dēvicta que bella,
Spem que meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudis,
Fidite nē pedibus: ferrō rumpenda per hostēs
Est via, quā globus ille virûm densissimus urget;
Hāc vōs et Pallanta ducem patria alta reposcit.
Nūmina nulla premunt: mortāli urgēmur ab hoste
Mortālēs; totidem nōbis animæ que manūs que.
Ecce, maris magnā claudit nōs objice pontus;
Dēest jam terra fugæ: pelagus Trōjam ne petēmus?"
Hæc ait, et medius densōs prōrumpit in hostēs.
Obvius huic primum, fātis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, magnō vellit dum pondere saxum,
Intortō figit tēlō, discrimina costis
Per medium quā spina dedit, hastam que receptat
Ossibus hærentem. Quem nōn super occupat Hisbo,
Ille quidem hoc spērans: nam Pallās ante ruentem,
Dum furit, incautum, crūdēli morte sodālis,
Excipit; atque ensem tumidō in pulmōne recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhœti dē gente vetustā
Anchemolum, thalamōs ausum incestāre novercæ.
Vōs etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
Daucia, Lāridē Thymber que, simillima prōlēs,
Indiscrēta suis, grātus que parentibus error;
At nunc dūra dedit vōbis discrimina Pallās.
Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abstulit ensis;
Tē dēcisa suum, Lāridē, dextera quærit,
Sēmanimēs que micant digiti, ferrum que retractant.
Arcadas accensōs monitū, et præclāra tuentēs
Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostēs.
Tum Pallās bijugis fugientem Rhœtea præter
Trājicit. Hoc spatium, tantum que moræ fuit Īlō,
Īlō namque procul validam direxerat hastam,
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthrā,

Tė fugiens, fråtrem que Tyrėn; currū que volūtus
Cædit sėmanimis Rutulōrum calcibus arva.
Āc velut, optātō ventis æstāte coortis,
Dispersa immittit silvis incendia pastor;
Correptis subitō mediis, extenditur ūnā
Horrida per lātōs aciēs Vulcānia campōs;
Ille sedens victor flammās dėspectat ovantēs.
Nōn aliter sociûm virtūs coit omnis in ūnum,
Tė que juvat, Pallā. Sed bellis ācer Halēsus
Tendit in adversōs, sė que in sua colligit arma.
Hic mactat Lādōna, Pherėta que, Dėmodocum que;
Strȳmoniō dextram fulgenti diripit ense,
Ėlātam in jugulum; saxō ferit ōra Thoantis,
Ossa que dispersit cerebrō permixta cruentō.
Fāta canens silvis genitor cėlârat Halēsum;
Ut senior lēthō cānentia lūmina solvit:
Injēcēre manum Parcæ, tėlis que sacrârunt
Euandri; quem sic Pallās petit ante precātus:
"Dā nunc, Tybri pater, ferrō, quod missile libro,
Fortūnam atque viam dūri per pectus Halēsi;
Hæc arma exuviās que viri tua quercus habēbit."
Audiit illa deus; dum texit Imāona Halēsus,
Arcadiō infēlix tėlō dat pectus inermum.
At nōn cæde viri tantā perterritus Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina. Primus Abantem
Oppositum interimit, pugnæ nōdum que moram que.
Sternitur Arcadiæ prōlēs, sternuntur Etrusci;
Et vōs, ō Grāiis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt, ducibus que et viribus æquis:
Extrėmi addensant aciēs; nec turba movėri
Tėla manūs que sinit. Hinc Pallās instat et urget;
Hinc contrā Lausus; nec multum discrepat ætās;
Ėgregii formā; sed queis fortūna negârat
In patriam reditūs: ipsōs concurrere passus
Haud tamen inter sė magni regnātor Olympi:
Mox illōs sua fāta manent mājōre sub hoste.
Intereā soror alma monet succurrere Lausō

Turnum, qui volucri currù medium secat agmen.
Ut vidit sociòs: "Tempus dèsistere pugnæ;
Sòlus ego in Pallanta feror, sòli mihi Pallàs
Dèbètur; cuperem, ipse parens spectàtor adesset."
Hæc ait, et socii cessèrunt æquore jussò.
At Rutulûm abscessù juvenis, tum jussa superba
Miràtus, stupet in Turnò, corpus que per ingens
Lùmina volvit, obit que truci procul omnia visù,
Tàlibus et dictis it contrà dicta tyranni:
"Aut spoliis ego jam raptis laudàbor opimis,
Aut lèthò insigni; sorti pater æquus utrique est:
Tolle minàs." Fàtus medium pròcèdit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Dèsiluit Turnus bijugis; pedes apparat ire
Còminus; ut que leó, speculà quum vidit ab altà
Stàre procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat, haud alia est Turni venientis imàgo.
Hunc ubi contiguum missæ fore crèdidit hastæ,
Ìre prior Pallàs, si quà fors adjuvet ausum,
Viribus imparibus, magnum que ita ad æthera fàtur:
"Per patris hospitium, et mensàs, quàs advena adîsti,
Tè precor, Alcidè, cœptis ingentibus adsis;
Cernat sèmineci sibi mè rapere arma cruenta,
Victòrem que ferant morientia lùmina Turni."
Audiit Alcidès juvenem, magnum que sub imò
Corde premit gemitum, lacrymàs que effùdit inànès.
Tum genitor nàtum dictis affàtur amicis:
"Stat sua cuique diès, breve et irreparàbile tempus
Omnibus est vitæ; sed fàmam extendere factis,
Hoc virtùtis opus. Tròjæ sub mœnibus altis
Tot nàti cecidère deûm; quin occidit ùnà
Sarpèdòn mea prògeniès. Etiam sua Turnum
Fàta vocant, mètàs que dati pervènit ad ævi."
Sic ait, atque oculòs Rutulòrum dèjicit arvis.
At Pallàs magnis èmittit viribus hastam,
Vàginà que cavà fulgentem diripit ensem.
Illa volans, humeri surgunt quà tegmina summa,

Incidit, atque viam clypei mòlita per òràs,
Tandem etiam magnò strinxit dè corpore Turni.
Hic Turnus ferrò præfixum ròbur acùtò
In Pallanta diù librans jacit, atque ita fàtur:
"Aspice, num mage sit nostrum penetràbile tèlum."
Dixerat; at clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Quum pellis totiès obeat circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transverberat ictù,
Lòricæ que moràs et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum frustrà dè vulnere tèlum;
Ùnà eàdem que vià sanguis animus que sequuntur.
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedère;
Et terram hostilem moriens petit òre cruentò.
Quem Turnus super adsistens:
"Arcades, hæc," inquit, "memorès mea dicta referte
Euandrò; quàlem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honòs tumuli, quicquid sòlàmen humandi est
Largior. Haud illi stàbunt Ænèia parvò
Hospitia." Et lævò pressit pede, tàlia fàtus,
Exanimem, rapiens immània pondera baltei,
Impressum que nefàs: ùnà sub nocte jugàli
Cæsa manus juvenum fœdè, thalami que cruenti;
Quæ Clonus Eurytidès multò cælàverat aurò:
Quò nunc Turnus ovat spoliò gaudet que potitus.
Nescia mens hominum fàti sortis que futùræ,
Et servàre modum rèbus sublàta secundis.
Turnò tempus erit, magnò quum optàverit emptum
Intactum Pallanta, et quum spolia ista, diem que
Òderit. At socii multò gemitù lacrymis que
Impositum scùtò referunt Pallanta frequentès:
"Ò dolor atque decus magnum reditùre parenti,
Hæc tè prima diès bellò dedit, hæc eadem aufert,
Quum tamen ingentès Rutulòrum linquis acervòs."
Nec jam fàma mali tanti, sed certior auctor
Advolat Ænèæ, tenui discrimine lèthi
Esse suòs, tempus versis succurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladiò, làtum que per agmen

Ardens limitem agit ferrȯ, tė, Turne, superbum
Cæde novȧ quærens. Pallȧs, Euander, in ipsis
Omnia sunt oculis; mensæ, quȧs advena primȧs
Tunc adiit, dextræ que datæ. Sulmȯne creȧtȯs
Quȧtuor hic juvenės, totidem, quȯs ėducat Ůfens,
Viventės rapit, inferiȧs quȯs immolet umbris,
Captivȯ que rogi perfundat sanguine flammȧs.
Inde Magȯ procul infensam contenderat hastam,
Ille astū subit, at tremebunda supervolat hasta,
Et genua amplectens effȧtur tȧlia supplex:
" Per patriȯs Mȧnės, per spės surgentis Iūli,
Tė precor hanc animam servės nȧtȯ que patri que;
Est domus alta, jacent penitus dėfossa talenta
Cælȧti argenti, sunt auri pondera facti
Infecti que mihí: nȯn hic victȯria Teucrûm
Vertitur, aut anima ūna dabit discrimina tanta."
Dixerat. Æneȧs contrȧ cui tȧlia reddit:
"Argenti atque auri memorȧs quæ multa talenta,
Nȧtis parce tuis; belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, jam tum Pallante peremptȯ:
Hoc patris Anchisæ Mȧnės, hoc sentit Iūlus."
Sic fȧtus galeam lævȧ tenet, atque reflexȧ
Cervice ȯrantis capulȯ tenus applicat ensem.
Nec procul Hæmonidės, Phœbi Triviæ que sacerdȯs,
Infula cui sacrȧ redimibat tempora vittȧ,
Tȯtus collūcens veste atque insignibus armis,
Quem congressus agit campȯ, lapsum que superstans
Immolat, ingenti que umbrȧ tegit. Arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi, rex Grȧdive, tropæum.
Instaurant aciės, Vulcȧni stirpe creȧtus
Cæculus, et veniens Marsȯrum montibus Umbro.
Dardanidės contrȧ furit; Anxuris ense sinistram,
Et tȯtum clypei ferrȯ dėjėcerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vim que affore verbȯ
Crėdiderat, cœlȯ que animum fortasse ferėbat,
Cȧnitiem que sibi et longȯs prȯmiserat annȯs.
Tarquitus exultans contrȧ fulgentibus armis,

Silvicolæ Faunò Dryopė quem nympha creârat,
Obvius ardenti sėsė obtulit. Ille reductá
Lòricam clypei que ingens onus impedit hastá;
Tum caput òrantis nėquicquam, et multa parantis
Dicere, dėturbat terræ; truncum que tepentem
Pròvolvens, super hæc inimicò pectore fàtur:
" Istic nunc, metuende, jacė; nòn tė optima màter
Condet humi, patriò ve oneràbit membra sepulchrò;
Àlitibus linquėre feris, aut gurgite mersum
Unda feret, piscės que impasti vulnera lambent."
Pròtinus Antæum et Lùcam, prima agmina Turni,
Persequitur, fortem que Numam, fulvum que Camertem,
Magnanimò Volscente satum, ditissimus agri
Qui fuit Ausonidûm, et tacitis regnàvit Amyclis.
Ægæòn quàlis, centum cui bràchia dicunt
Centėnàs que manùs, quinquàginta òribus ignem
Pectoribus que arsisse, Jovis quum fulmina contrà
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret ensės:
Sic tòtò Ænėàs dėsævit in æquore victor,
Ut semel intepuit mùcrò. Quin ecce Niphæi
Quadrijugės in equòs adversa que pectora tendit;
Atque illi longė gradientem et dira frementem
Ut vidėre, metù versi, retrò que ruentės,
Effundunt que ducem, rapiunt que ad littora currùs.
Intereà bijugis infert sė Lùcagus albis
In mediòs, fràter que Liger; sed fràter habėnis
Flectit equòs, strictum rotat àcer Lùcagus ensem.
Haud tulit Ænėàs tantò fervòre furentės;
Irruit, adversà que ingens appàruit hastà.
Cui Liger:
" Nòn Diomėdis equòs, nec currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campòs; nunc belli finis et ævi
His dabitur terris." Vėsànò tàlia làtė
Dicta volant Ligeri; sed nòn et Tròius hėròs
Dicta parat contrà, jaculum nam torquet in hostem.
Lùcagus, ut pronus pendens in verbera tėlò
Admonuit bijugòs, pròjectò dum pede lævò

Aptat sė pugnæ, subit ōrās hasta per imās
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
Excussus currū moribundus volvitur arvis;
Quem pius Æneās dictis affātur amāris:
" Lūcage, nulla tuōs currūs fuga segnis equōrum
Prōdidit, aut vānæ vertėre ex hostibus umbræ;
Ipse rotis saliens juga dėseris." Hæc ita fātus,
Arripuit bijugōs. Frāter tendėbat inermės
Infėlix palmās, currū dėlapsus eōdem:
" Per tė, per qui tė tālem genuėre parentės,
Vir Trōjāne, sine hanc animam, et miserėre precantis."
Plūribus ōranti Æneās: " Haud tālia dūdum
Dicta dabās; morere, et frātrem nė dėsere frāter."
Tum latebrās animæ pectus mūcrōne reclūdit.
 Tālia per campōs ėdėbat fūnere ductor
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis ātri
Mōre furens. Tandem ėrumpunt, et castra relinquunt
Ascanius puer, et nėquicquam obsessa juventūs.
Jūnōnem intereā compellat Jūpiter ultrō:
" Ō germāna mihi atque eadem grātissima conjux,
Ut rėbāre, Venus (nec tė sententia fallit,)
Trōjānās sustentat opės; nōn vivida bellō
Dextra viris, animus que ferox, patiens que pericli."
Cui Jūnō submissa: " Quid, ō pulcherrime conjux,
Sollicitās ægram, et tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quam que esse decėbat,
Vis in amōre foret, nōn hoc mihi namque negārės,
Omnipotens, quin et pugnæ subdūcere Turnum,
Et Daunō possem incolumem servāre parenti.
Nunc pereat, Teucris que piō det sanguine pœnās.
Ille tamen nostrā dėdūcit origine nōmen;
Pilumnus que illi quartus pater, et tua largā
Sæpe manū multis que onerāvit limina dōnis."
Cui rex ætherii breviter sic fātur Olympi:
" Si mora præsentis lėthi tempus que cadūcō
Ōrātur juveni, mė que hōc ita pōnere sentis;
Tolle fugā Turnum, atque instantibus ėripe fātis.

Hactenus indulsisse vacat; sin altior istis
Sub precibus venia ulla latet, tōtum que movērī
Mūtārī ve putās bellum, spēs pascis inānēs."
Et Jūno allacrymans: "Quid si, quod vōce gravāris,
Mente darēs? atque hæc Turnō rata vita manēret?
Nunc manet insontem gravis exitus, aut ego vērī
Vāna feror: quod ut ō potius formidine falsā
Lūdar, et in melius tua, qui potes, orsa reflectās!"
Hæc ubi dicta dedit, cœlō sē prōtinus altō
Misit, agens hiemem nimbō succincta per aurās;
Īliacam que aciem, et Laurentia castra petivit.
Tum dea nūbe cavā tenuem sine viribus umbram
In faciem Ænēæ, visū mirābile monstrum,
Dardaniis ornat tēlis, clypeum que jubās que
Divini assimulat capitis; dat inānia verba;
Dat sine mente sonum, gressūs que effingit euntis;
Morte obitā quālēs fāma est volitāre figūrās,
Aut quæ sōpitōs dēlūdunt somnia sensūs.
At primās læta ante aciēs exultat imāgo,
Irritat que virum tēlis, et vōce lacessit.
Instat cui Turnus, stridentem que ēminus hastam
Conjicit: illa datō vertit vestigia tergō.
Tum vēro Ænēān āversum ut cēdere Turnus
Crēdidit, atque animō spem turbidus hausit inānem:
"Quō fugis, Ænēā? thalamōs nē dēsere pactōs;
Hāc dabitur dextrā tellūs quæsita per undās."
Tālia vōciferans sequitur, strictum que coruscat
Mūcrōnem; nec ferre videt sua gaudia ventōs.
Forte ratis, celsi conjuncta crepidine saxi
Expositis stābat scālis, et ponte parātō,
Quā rex Clūsinis advectus Osinius ōris.
Hūc sēsē trepida Ænēæ fugientis imāgo
Conjicit in latebrās; nec Turnus segnior instat,
Exsuperat que morās, et pontēs transilit altōs;
Vix prōram attigerat; rumpit Sāturnia fūnem,
Āvulsam que rapit revolūta per æquora nāvem.
Illum autem Ænēās absentem in prælia poscit;

Obvia multa virûm dėmittit corpora morti.
Tum levis haud ultrà latebrås jam quærit imågo,
Sed sublime volans nùbi sė immiscuit åtræ:
Quum Turnum mediò intereà fert æquore turbo.
Respicit ignårus rėrum, ingråtus que salùtis;
Et duplicės cum vòce manùs ad sidera tendit:
" Omnipotens genitor, tantò n' mė crimine dignum
Duxisti, et tålės voluisti expendere pœnås?
Quò feror? unde abii? quæ mė fuga, quem ve redùcet?
Laurentės ne iterum mùròs aut castra vidėbo?
Quid manus illa virûm, qui mė mea que arma secùti,
Quòs que (nefås!) omnės infandà in morte reliqui?
Et nunc pålantės videó, gemitum que cadentum
Accipió: quid ago? aut quæ jam satis ima dehiscat
Terra mihí? vòs ò potius miserescite, venti;
In rùpės, in saxa, (volens vòs Turnus adòro,)
Ferte ratem, sævis que vadis immittite Syrtis,
Quò neque mė Rutuli nec conscia fåma sequåtur."
Hæc memorans, animò nunc hùc nunc fluctuat illùc;
An sėsė mùcròne ob tantum dėdecus åmens
Induat, et crùdum per costås exigat ensem,
Fluctibus an jaciat mediis, et littora nandò
Curva petat, Teucrûm que iterum sė reddat in arma.
Ter cònåtus utramque viam; ter maxima Jùno
Continuit, juvenem que animi miseråta repressit.
Låbitur alta secans, fluctù que æstù que secundò,
Et patris antiquam Dauni dėfertur ad urbem.
At Jovis intereà monitis Mezentius ardens
Succėdit pugnæ, Teucròs que invådit ovantės.
Concurrunt Tyrrhėnæ aciės, atque omnibus ùni,
Uni odiis que viri tėlis que frequentibus instant.
Ille, (velut rùpės, vastum quæ pròdit in æquor,
Obvia ventòrum furiis exposta que pontò,
Vim cunctam atque minås perfert cœli que maris que,
Ipsa immòta manens,) pròlem Dolichåonis Hėbrum
Sternit humi, cum quò Latagum, Palmum que fugåcem;
Sed Latagum saxò atque ingenti fragmine montis

Occupat ȯs faciem que adversam; poplite Palmum
Succisȯ volvi segnem sinit; arma que Lausȯ
Dȯnat habėre humeris, et vertice figere cristȧs:
Nec nȯn Euanthėn Phrygium, Paridis que Mimanta
Æquȧlem comitem que; ūnȧ quem nocte Theȧnȯ
In lūcem genitȯri Amycȯ dedit, et face prægnans
Cissėis rėgina Parin; Paris urbe paternȧ
Occubat, ignȧrum Laurens habet ȯra Mimanta.
Ȧc velut ille canum morsū dė montibus altis
Actus aper, multȯs Vesulus quem pinifer annȯs
Dėfendit, multȯs que palūs Laurentia, silvȧ
Pastus arundineȧ, postquam inter rėtia ventum est,
Substitit, infremuit que ferox, et inhorruit armȯs;
Nec cuiquam irasci propius ve accėdere virtūs,
Sed jaculis tūtis que procul clȧmȯribus instant:
Ille autem impavidus partės cunctȧtur in omnės,
Dentibus infrendens, et tergȯ dėcutit hastȧs.
Haud aliter, justæ quibus est Mezentius iræ,
Nȯn ulli est animus strictȯ concurrere ferrȯ;
Missilibus longė, et vastȯ clȧmȯre lacessunt.
Vėnerat antiquis Corythi dė finibus Acrȯn,
Grȧius homo, infectȯs linquens profugus hymenæȯs.
Hunc ubi miscentem longė media agmina vidit,
Purpureum pennis et pactæ conjugis ostrȯ;
Impastus stabula alta leȯ ceu sæpe peragrans,
(Suȧdet enim vėsȧna famės,) si forte fugȧcem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum,
Gaudet hians immȧne, comȧs que arrexit, et hæret
Visceribus super incumbens; lavit improba tėter
Ȯra cruor:
Sic ruit in densȯs alacer Mezentius hostės.
Sternitur infėlix Acrȯn, et calcibus ȧtram
Tundit humum exspirans, infracta que tėla cruentat.
Atque idem fugientem haud est dignȧtus Orȯdėn
Sternere, nec jactȧ cæcum dare cuspide vulnus;
Obvius adversȯ que occurrit, sė que virȯ vir
Contulit, haud furtȯ melior, sed fortibus armis.

Tum super abjectum positò pede nixus et hastà;
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Oròdės.
Conclàmant socii, lætum Pæàna secùti.
Ille autem exspirans: "Nòn mė, quicunque es, multò
Victor, nec longum lætàbere; tė quoque fàta
Pròspectant paria, atque eadem mox arva tenėbis."
Ad quem subridens mixtà Mezentius irà;
"Nunc morere; ast dė mė divûm pater atque hominum rex
Viderit." Hoc dicens ėduxit corpore tėlum:
Olli dùra quiės oculòs et ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lùmina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacràtor Hydaspėn,
Partheniumque Rapo, et prædùrum viribus Orsėn;
Messàpus, Cloniumque, Lycàoniumque Ericėtėn,
Illum, infrænis equi lapsù tellùre jacentem,
Hunc, peditem pedes. Et Lycius pròcesserat Ȧgis,
Quem tamen haud expers Valerus virtùtis avitæ
Dėjicit; at Throniuin Salius; Saliumque, Nealcės
Insignis jaculò et longė fallente sagittà.
Jam gravis æquàbat luctùs et mùtua Màvors
Fùnera; cædėbant pariter, pariterque ruėbant
Victòrės victique, neque his fuga nòta, neque illis.
Dî Jovis in tectis iram miserantur inànem
Ambòrum, et tantòs mortàlibus esse labòrės:
Hinc Venus, hinc contrà spectat Sàturnia Jùno,
Pallida Tisiphonė media inter millia sævit.
At vėro ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campò; quam magnus Oriòn,
Quum pedes incėdit medii per maxima Nėrei
Stagna viam scindens, humerò superėminet undàs;
Aut summis referens annòsam montibus ornum,
Ingrediturque solò, et caput inter nùbila condit;
Tàlis sė vastis infert Mezentius armis.
Huic contrà Ænėàs, speculàtus in agmine longò,
Obvius ire parat: manet imperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, et mòle suà stat:
Atque oculis spatium ėmensus, quantum satis hastæ;

"Dextra mihí deus, et tėlum, quod missile libro,
Nunc adsint; voveó prædȯnis corpore raptis
Indu̇tum spoliis ipsum tė, Lause, tropæum
Ænėæ." Dixit, stridentem que ėminus hastam
Injicit; illa volans clypeȯ est excussa, procul que
Ėgregium Antȯrėn latus inter et ilia figit,
Herculis Antȯrėn comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Euandrȯ, atque Italȧ consėderat urbe;
Sternitur infėlix aliėnȯ vulnere, cœlum que
Aspicit, et dulcės moriens reminiscitur Argȯs.
Tum pius Ænėȧs hastam jacit; illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribus que
Transiit intextum tauris opus, ima que sėdit
Inguine, sed virės haud pertulit: ȯcyus ensem
Ænėȧs, visȯ Tyrrhėni sanguine lætus,
Ėripit ȧ femore, et trepidanti fervidus instat.
Ingemuit cȧri graviter genitȯris amȯre
Ut vidit, Lausus; lacrymæ que per ȯra volu̇tæ.
Hic mortis du̇ræ cȧsum, tua que optima facta,
(Si qua fidem tantȯ est operi lȧtu̇ra vetustȧs,)
Nȯn equidem, nec tė, juvenis memorande, silėbo.
Ille pedem referens, et inu̇tilis, in que ligȧtus
Cėdėbat, clypeȯ que inimicum hastile trahėbat.
Prȯru̇pit juvenis, sėsė que immiscuit armis.
Jam que assurgentis dextræ plȧgam que ferentis
Ænėæ subiit mu̇crȯnem, ipsum que morandȯ
Sustinuit. Socii magnȯ clȧmȯre sequuntur,
Dum genitor nȧti parmȧ prȯtectus abiret;
Tėla que conjiciunt, prȯturbant que ėminus hostem
Missilibus. Furit Ænėȧs, tectus que tėnet sė:
Ȧc velut, effu̇sȧ si quandȯ grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffu̇git arȧtor,
Omnis et agricola, et tu̇tȧ latet arce viȧtor
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris; ut possint, sȯle reductȯ,
Exercėre diem; sic obrutus undique tėlis
Ænėȧs nu̇bem belli, dum dėtonet, omnem

Sustinet, et Lausum increpitat, Lausō que minātur:
"Quō moritūre ruis, mājōra que viribus audēs?
Fallit tē incautum pietās tua." Nec minus ille
Exultat dēmens: sævæ jam que altius iræ
Dardaniō surgunt ductōri, extrēma que Lausō
Parcæ fila legunt; validum namque exigit ensem
Per medium Ænēās juvenem, tōtum que recondit;
Transiit et parmam mūcrō, levia arma minācis,
Et tunicam, molli māter quam nēverat aurō,
Implēvit que sinum sanguis; tum vita per aurās
Concessit mœsta ad Mānēs, corpus que reliquit.
At vērō ut vultum vidit morientis et ōra,
Ōra modis Anchisiadēs pallentia miris,
Ingemuit miserans graviter, dextram que tetendit,
Et mentem patriæ strinxit pietātis imāgo:
"Quid tibi nunc, miserande puer, prō laudibus istis,
Quid pius Ænēās tantā dabit indole dignum?
Arma, quibus lætātus, habē tua; tē que parentum
Mānibus et cineri, si qua est ea cūra, remitto.
Hōc tamen infēlix miseram sōlābere mortem,
Ænēæ magni dextrā cadis." Increpat ultrō
Cunctantēs sociōs, et terrā sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comptōs dē mōre capillōs.
Intereā genitor Tiberini ad flūminis undam
Vulnera siccābat lymphis, corpus que levābat
Arboris acclinis truncō. Procul ærea rāmis
Dēpendet galea, et prātō gravia arma quiescunt.
Stant lecti circum juvenēs; ipse æger, anhēlans
Colla fovet, fūsus prōpexam in pectore barbam;
Multa super Lausō rogitat, multōs que remittit
Qui revocent, mœsti que ferant mandāta parentis.
At Lausum socii exanimem super arma ferēbant
Flentēs, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnōvit longē gemitum præsāga mali mens;
Cānitiem multō dēformat pulvere, et ambās
Ad cœlum tendit palmās, et corpore inhæret:
"Tanta ne mē tenuit vivendi, nāte, voluptās,

Ut prò mè hostili paterer succèdere dextræ
Quem genui? tua ne hæc genitor per vulnera servor,
Morte tuà vivens? heu, nunc miserò mihi dèmum
Exilium infèlix! nunc altè vulnus adactum!
Ìdem ego, nàte, tuum maculàvi crimine nòmen,
Pulsus ob invidiam soliò sceptris que paternis.
Dèbueram patriæ pœnàs, odiis que meòrum:
Omnès per mortès animam sontem ipse dedissem.
Nunc vivó, neque adhùc hominès lùcem que relinquo;
Sed linquam." Simul hoc dicens attollit in ægrum
Sè femur; et, quanquam vis altò vulnere tardat,
Haud dèjectus, equum dùci jubet: hoc decus illi,
Hoc sòlàmen erat; bellis hòc victor abibat
Omnibus. Alloquitur mœrentem, et tàlibus infit:
"Rhœbe, diù, (rès si qua diù mortàlibus ulla est,)
Viximus; aut hodiè victor spolia illa cruenta,
Et caput Ænèæ referès, Lausi que dolòrum
Ultor eris mècum; aut, aperit si nulla viam vis,
Occumbès pariter: neque enim, fortissime, crèdo,
Jussa alièna pati, et dominòs dignàbere Teucròs."
  Dixit, et exceptus tergò consuèta locàvit
Membra, manùs que ambàs jaculis oneràvit acùtis;
Ære caput fulgens, cristà que hirsùtus equinà.
Sic cursum in mediòs rapidus dedit: æstuat ingens
Ùnò in corde pudor, mixtò que insània luctù,
Et furiis agitàtus amor, et conscia virtùs.
Atque hic Ænèàn magnà ter vòce vocàvit.
Ænèàs agnòvit eum, lætus que precàtur:
"Sic pater ille deûm faciat, sic altus Apollo,
Incipiàs conferre manum."
Tantum effàtus, et infestà subit obvius hastà.
Ille autem: "Quid mè èreptò, sævissime, nàtò
Terrès? hæc via sòla fuit, quà perdere possès.
Nec mortem horrèmus, nec divûm parcimus ulli:
Dèsine! jam venió moritùrus, et hæc tibi porto
Dòna prius." Dixit, tèlum que intorsit in hostem;
Inde alìud super atque aliud figit que, volùtat que

Ingenti gẏrȯ; sed sustinet aureus umbo.
Ter circum adstantem lævȯs equitȧvit in orbės,
Tėla manu̇ jaciens; ter sėcum Trȯius hėrȯs
Immȧnem ærȧtȯ circumfert tegmine silvam.
Inde ubi tot traxisse morȧs, tot spicula tædet
Vellere, et urgėtur pugnȧ congressus iniquȧ,
Multa movens animȯ, jam tandem ėrumpit, et inter
Bellȧtȯris equi cava tempora conjicit hastam.
Tollit sė arrectum quadrupės, et calcibus aurȧs
Verberat, effu̇sum que equitem super ipse secu̇tus
Implicat, ėjectȯ que incumbit cernuus armȯ.
Clȧmȯre incendunt cœlum Trȯes que Latini que.
Advolat Ænėȧs, vȧginȧ que ėripit ensem,
Et super hæc: "Ubi nunc Mezentius ȧcer, et illa
Effera vis animi?" Contrȧ Tyrrhėnus, ut aurȧs
Suspiciens hausit cœlum, mentem que recėpit:
"Hostis amȧre, quid increpitȧs, mortem que minȧris?
Nullum in cæde nefȧs: nec sic ad prælia vėni;
Nec tėcum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
U̇num hoc, per, si qua est victis venia hostibus ȯro;
Corpus humȯ patiȧre tegi. Scio acerba meȯrum
Circumstȧre odia; hunc, ȯrȯ, dėfende furȯrem,
Et mė consortem nȧti concėde sepulchrȯ."
Hæc loquitur, juguIȯ que haud inscius accipit ensem,
Undanti que animam diffundit in arma cruȯre.

ÆNĖIDOS LIBER UNDECIMUS.

Ȯceanum intereȧ surgens Aurȯra reliquit.
Ænėȧs, quanquam et sociis dare tempus humandis
Præcipitant cu̇ræ, turbȧta que fu̇nere mens est,
Vȯta deûm primȯ victor solvėbat Eȯȯ.
Ingentem quercum dėcisis undique rȧmis
Constituit tumulȯ, fulgentia que induit arma,
Mezentî ducis exuviȧs, tibi, magne, tropæum,

Bellipotens; aptat rōrantēs sanguine cristās,
Tēla que trunca viri, et bis sex thōrāca petitum
Perfossum que locis; clypeum que ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collō suspendit eburnum.
Tum sociōs, (namque omnis eum stipāta tegēbat
Turba ducum,) sic incipiens hortātur ovantēs:
"Maxima rēs effecta, viri; timor omnis abesto.
Quod superest; hæc sunt spolia, et dē rēge superbō
Primitiæ; manibus que meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad rēgem nōbis mūrōs que Latinōs.
Arma parāte animis, et spē præsūmite bellum;
Nē qua mora ignārōs, (ubi primum vellere signa
Annuerint Superi, pūbem que ēdūcere castris,)
Impediat, segnēs que metū sententia tardet.
Intereā sociōs inhumāta que corpora terræ
Mandēmus; qui sōlus honōs Acheronte sub imō est.
Īte," ait, "ēgregiās animās, quæ sanguine nōbis
Hanc patriam peperēre suō, decorāte suprēmis
Mūneribus; mœstam que Euandri primus ad urbem
Mittātur Pallās, quem nōn virtūtis egentem
Abstulit ātra diēs, et fūnere mersit acerbō."
Sic ait illacrymans, recipit que ad limina gressum,
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acētēs
Servābat senior, qui Parrhasiō Euandrō
Armiger ante fuit, sed nōn fēlicibus æquē
Tum comes auspiciis cārō datus ibat alumnō.
Circum omnis famulûm que manus, Trōjāna que turba,
Et mœstum Īliades crinem dē mōre solūtæ.
Ut vēro Ænēās foribus sēsē intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstō que immūgit rēgia luctū.
Ipse caput nivei fultum Pallantis et ōra
Ut vidit, lævi que patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fātur obortis:
"Tē ne," inquit, "miserande puer, quum læta veniret,
Invidit fortūna mihi, nē regna vidērēs
Nostra, neque ad sēdēs victor veherēre paternās?

Nón hæc Euandró dé té prómissa parenti
Discédens dederam, quum mé complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuens que monéret
Ácrés esse virós, cum dúrá prælia gente.
Et nunc ille quidem spé multum captus ináni,
Fors et vóta facit, cumulat que altária dónis:
Nós juvenem exanimum, et nil jam cœlestibus ullis
Débentem, vánó mœsti comitámur honóre.
Infélix! náti fúnus crúdéle vidébis.
Hi nostri reditús, exspectáti que triumphi?
Hæc mea magna fidés? At nón, Euandre, pudendis
Vulneribus pulsum aspiciés; nec sospite dirum
Optábis nátó fúnus pater. Hei mihi, quantum
Præsidium, Ausonia, et quantum tú perdis, Iúle!"
Hæc ubi déflévit, tolli miserábile corpus
Imperat; et tótó lectós ex agmine mittit
Mille virós, qui suprémum comitentur honórem,
Intersint que patris lacrymis; sólátia luctús
Exigua ingentis, miseró sed débita patri.
Haud segnés alii, crátés et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis et vimine quernó,
Exstructós que torós obtentú frondis inumbrant.
Hic juvenem agresti sublimem strámine pónunt:
Quálem virgineó démessum pollice flórem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi;
Cui neque fulgor adhúc, nec dum sua forma recessit,
Nón jam máter alit tellús, virés que ministrat.
Tunc geminás vestés auró que ostró que rigentés
Extulit Ænéás; quás illi læta labórum
Ipsa suis quondam manibus Sidónia Didó
Fécerat, et tenui télás discréverat auró.
Hárum únam juveni suprémum mœstus honórem
Induit, arsúrás que comás obnúbit amictú;
Multa que prætereá Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, et longó prædam jubet ordine dúci:
Addit equós et téla, quibus spoliáverat hostem.
Vinxerat et post terga manús, quós mitteret umbris

Inferiās, cæsō sparsūrōs sanguine flammam;
Indūtōs que jubet truncōs hostilibus armis
Ipsōs ferre ducēs, inimica que nōmina figi.
Dūcitur infēlix ævō confectus Acētēs,
Pectora nunc fædans pugnis, nunc unguibus ōra;
Sternitur et tōtō prōjectus corpore terræ.
Dūcunt et Rutulō perfūsōs sanguine currūs.
Post bellātor equus, positis insignibus, Æthōn
It lacrymans, guttis que hūmectat grandibus ōra.
Hastam alii galeam que ferunt; nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœsta phalanx, Teucri que sequuntur;
Tyrrhēni que ducēs, et versis Arcades armis.
Postquam omnis longē comitum prōcesserat ordo,
Substitit Ænēās, gemitū que hæc addidit altō:
"Nōs aliās hinc ad lacrymās eadem horrida belli
Fāta vocant: salvē æternum mihi, maxime Pallā,
Æternum que valē." Nec plūra effātus, ad altōs
Tendēbat mūrōs, gressum que in castra ferēbat.
  Jam que ōrātōrēs aderant ex urbe Latīnā,
Vēlāti rāmis oleæ, veniam que rogantēs:
Corpora, per campōs ferrō quæ fūsa jacēbant,
Redderet, āc tumulō sineret succēdere terræ;
Nullum cum victis certāmen et æthere cassis;
Parceret hospitibus quondam soceris que vocātis.
Quōs bonus Ænēās, haud aspernanda precantēs,
Prōsequitur veniā, et verbis hæc insuper addit:
"Quænam vōs tantō fortūna indigna, Latini,
Implicuit bellō, qui nōs fugiātis amicōs?
Pācem mē exanimis et Martis sorte peremptis
Ōrātis? equidem et vivis concēdere vellem.
Nec vēni, nisi fāta locum sēdem que dedissent;
Nec bellum cum gente gerō; rex nostra reliquit
Hospitia, et Turni potius sē crēdidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat sē oppōnere morti:
Si bellum finire manū, si pellere Teucrōs
Apparat, his mēcum decuit concurrere tēlis;
Vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.

Nunc ite, et miseris suppònite civibus ignem."
Dixerat Ænèàs: olli obstupuère silentès,
Conversi que oculòs inter sè atque òra tenèbant.
Tum senior, semper que odiis et crimine Drancès
Infensus juveni Turnò, sic òre vicissim
Orsa refert: "Ò fàmà ingens, ingentior armis,
Vir Tròjàne, quibus cœlò tè laudibus æquem?
Justitiæ ne prius mirer belli ne labòrum?
Nòs vèro hæc patriam gràti referèmus ad urbem:
Et tè, si qua viam dederit fortùna, Latinò
Jungèmus règi: quærat sibi fœdera Turnus.
Quin et fàtàlès mùròrum attollere mòlès,
Saxa que subvectàre humeris Tròjàna juvàbit."
Dixerat hæc, ùnò que omnès eadem òre fremèbant.
Bis sènòs pepigère diès; et pàce sequestrà
Per silvàs Teucri, mixti que impùne Latini,
Erràvère jugis: ferrò sonat icta bipenni
Fraxinus; èvertunt actàs ad sidera pinùs;
Ròbora nec cuneis, et olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectàre gementibus ornòs.
Et jam fàma volans, tanti prænuntia luctùs,
Euandrum Euandri que domòs et mœnia complet,
Quæ modo victòrem Latiò Pallanta ferèbat.
Arcades ad portàs ruere, et dè mòre vetustò
Fùnereàs rapuère facès. Lùcet via longò
Ordine flammàrum, et làtè discriminat agròs.
Contrà turba Phrygum veniens plangentia jungunt
Agmina: quæ postquam màtrès succèdere tectis
Vidèrunt, mœstam incendunt clàmòribus urbem.
At nòn Euandrum potis est vis ulla tenère,
Sed venit in mediòs; feretrò Pallanta repostò
Pròcubuit super, atque hæret lacrymans que gemens que,
Et via vix tandem vòci laxàta dolòre est:
"Nòn hæc, ò Pallà, dederàs pròmissa parenti,
Cautius ut sævò vellès tè crèdere Marti.
Haud ignàrus eram, quantum nova glòria in armis,
Et prædulce decus primò certàmine posset.

Primitiæ juvenis miseræ! belli que propinqui
Dūra rudimenta! et nulli exaudita deōrum
Vōta precēs que meæ! tū que, ō sanctissima conjux,
Fēlix morte tuā, neque in hunc servāta dolōrem!
Contrā ego vivendō vici mea fāta, superstes
Restārem ut genitor. Trōum socia arma secūtum
Obruerent Rutuli tēlis! animam ipse dedissem,
Atque hæc pompa domum mē, nōn Pallanta, referret!
Nec vōs arguerim, Teucri, nec fœdera, nec quās
Junximus hospitiō dextrās; sors ista senectæ
Dēbita erat nostræ: quod si immātūra manēbat
Mors nātum, cæsis Volscōrum millibus ante,
Dūcentem in Latium Teucrōs cecidisse juvābit.
Quin ego nōn aliō digner tē fūnere, Pallā,
Quam pius Ænēās, et quam magni Phryges, et quam
Tyrrhēni que ducēs, Tyrrhēnûm exercitus omnis.
Magna tropæa ferunt, quōs dat tua dextera lēthō.
Tū quoque nunc stārēs immānis truncus in armis,
Esset pār ætās, et idem si rōbur ab annis,
Turne. Sed infēlix Teucrōs quid dēmoror armis?
Vādite, et hæc memorēs rēgi mandāta referte:
Quod vitam moror invisam, Pallante peremptō,
Dextera causa tua est, Turnum nātō que patri que
Quam dēbēre vidēs meritis; vacat hic tibi sōlus
Fortūnæ que locus; nōn vitæ gaudia quæro,
Nec fās, sed nātō Mānēs perferre sub imōs."
Aurōra intereā miseris mortālibus almam
Extulerat lūcem, referens opera atque labōrēs.
Jam pater Ænēās, jam curvō in littore Tarchōn
Constituēre pyrās: hūc corpora quisque suōrum
Mōre tulēre patrum, subjectis que ignibus ātris
Conditur in tenebrās altum cālīgine cœlum.
Ter circum accensōs, cincti fulgentibus armis,
Dēcurrēre rogōs; ter mœstum fūneris ignem
Lustrāvēre in equis, ululātūs que ōre dedēre.
Spargitur et tellūs lacrymis, sparguntur et arma;
It cœlō clāmor que virûm, clangor que tubārum.

Hinc alii spolia occisis dērepta Latinis
Conjiciunt igni, galeās, ensēs que decōrōs,
Fræna que, ferventēs que rotās; pars, mūnera nōta,
Ipsōrum clypeōs, et nōn fēlicia tēla.
Multa boum circā mactantur corpora morti;
Sētigerōs que suēs, raptās que ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudēs. Tum littore tōtō
Ardentēs spectant sociōs, sēmusta que servant
Busta; neque āvelli possunt, nox hūmida dōnec
Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.
    Nec minus et miseri diversā in parte Latini
Innumerās struxēre pyrās, et corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, āvecta que partim
Finitimōs tollunt in agrōs, urbi que remittunt:
Cætera, confūsæ que ingentem cædis acervum,
Nec numerō nec honōre cremant. Tunc undique vasti
Certātim crēbris collūcent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlō dimōverat umbram;
Mœrentēs altum cinerem et confūsa ruēbant
Ossa focis, tepidō que onerābant aggere terræ.
    Jam vērō in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctūs.
Hic mātrēs, miseræ que nurūs, hic cāra sorōrum
Pectora mœrentum, pueri que parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turni que hymenæōs;
Ipsum armis, ipsum que jubent dēcernere ferrō,
Qui regnum Italiæ, et primōs sibi poscat honōrēs.
Ingravat hæc sævus Drancēs, sōlum que vocāri
Testātur, sōlum posci in certāmina Turnum.
Multa simul contrā variis sententia dictis
Prō Turnō, et magnum rēginæ nōmen obumbrat;
Multa virum meritis sustentat fāma tropæis.
    Hōs inter mōtūs, mediō in flagrante tumultū,
Ecce super mœsti magnā Diomēdis ab urbe
Lēgāti responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantōrum impensis operum; nil dōna, neque aurum,
Nec magnās valuisse precēs; alia arma Latinis

Quærenda, aut pácem Trōjānō ab rēge petendam.
Dēficit ingenti luctū rex ipse Latinus.
Fātālem Ænēān manifestō nūmine ferri,
Admonet ira deûm, tumuli que ante ōra recentēs.
Ergō concilium magnum, primōs que suōrum
Imperiō accitōs, alta intrā limina cōgit.
Olli convēnēre, fluunt que ad rēgia plēnis
Tecta viis. Sedet in mediis et maximus ævō
Et primus sceptris, haud lætā fronte, Latinus.
Atque hic lēgātōs Ætōlā ex urbe remissōs,
Quæ referant, fāri jubet, et responsa reposcit
Ordine cuncta suō. Tum facta silentia linguis,
Et Venulus dictō pārens ita fārier infit:
" Vidimus, ō cīvēs, Diomēdem Argiva que castra,
Atque iter ēmensi cāsūs superāvimus omnēs,
Contigimus que manum, quā concidit Ilia tellūs:
Ille urbem Argyripam, patriæ cognōmine gentis,
Victor Gargāni condēbat Iāpygis arvis.
Postquam introgressi, et cōram data cōpia fandi,
Mūnera præferimus, nōmen patriam que docēmus;
Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpōs.
Auditis ille hæc placidō sic reddidit ōre:
' Ō fortūnātæ gentēs, Sāturnia regna,
Antiqui Ausonii, quæ vōs fortūna quiētōs
Sollicitat, suādet que ignōta lacessere bella?
Quicunque Iliacōs ferrō violāvimus agrōs,
(Mitto ea, quæ mūris bellandō exhausta sub altis,
Quōs Simois premat ille virōs,) infanda per orbem
Supplicia, et scelerum pœnās expendimus omnēs,
Vel Priamō miseranda manus. Scit triste Minervæ
Sidus, et Euboicæ cautēs, ultor que Caphēreus.
Militiā ex illā diversum ad littus adacti,
Atridēs Prōtei Menelāus ad usque columnās
Exulat; Ætnæōs vidit Cyclōpas Ulyssēs.
Regna Neoptolemi referam, versōs que Penātēs
Idomenei? Libycō ne habitantēs littore Locrōs?
Ipse Mycēnæus magnōrum ductor Achivûm

Conjugis infandæ prima intrà limina dextrà
Oppetiit; dėvictam Asiam subsėdit adulter.
Invidisse deȯs, patriis ut redditus àris
Conjugium optàtum et pulchram Calydȯna vidėrem?
Nunc etiam horribili visù portenta sequuntur;
Et socii àmissi petiėrunt æthera pennis;
Flùminibus que vagantur avės, (heu dira meȯrum
Supplicia!) et scopulȯs lacrymȯsis vȯcibus implent.
Hæc adeo ex illȯ mihi jam spėranda fuėrunt
Tempore, quum ferrȯ cœlestia corpora dėmens
Appetii, et Veneris violàvi vulnere dextram.
Nė vėrȯ, nė mė ad tàlės impellite pugnàs;
Nec mihi cum Teucris ullum post ėruta bellum
Pergama; nec veterum memini lætor ve malȯrum.
Mùnera, quæ patriis ad mė portàtis ab ȯris,
Vertite ad Ænėàn. Stetimus tėla aspera contrà
Contulimus que manùs; expertȯ crėdite, quantus
In clypeum assurgat, quȯ turbine torqueat hastam.
Si duo præterea tàlės Idæa tulisset
Terra virȯs, ultrȯ Inachiàs vėnisset ad urbės
Dardanus, et versis lùgėret Græcia fàtis.
Quicquid apud dùræ cessàtum est mœnia Trȯjæ,
Hectoris, Ænėæ que manù victȯria Graiûm
Hæsit, et in decimum vestigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo insignės præstantibus armis;
Hic pietàte prior. Coeant in fœdera dextræ,
Quà datur; ast, armis concurrant arma cavėte.'
Et responsa simul quæ sint, rex optime, rėgis
Audîsti, et quæ sit magnȯ sententia bellȯ."
Vix ea lėgàti; varius que per ȯra cucurrit
Ausonidûm turbàta fremor: ceu, saxa morantur
Quum rapidȯs amnės, fit clausȯ gurgite murmur,
Vicinæ que fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum plàcàti animi, et trepida ȯra quiėrunt,
Præfàtus divȯs soliȯ rex infit ab altȯ:
"Ante equidem summà dė rė statuisse, Latini,
Et vellem, et fuerat melius; nȯn tempore tàli

Cōgere concilium, quum mūrōs assidet hostis.
Bellum importūnum, cīvēs, cum gente deōrum
Invictis que viris gerimus, quōs nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferrō.
Spem, si quam adscitis Ætōlûm habuistis in armis,
Pōnite; spēs sibi quisque; sed hæc quam angusta, vidētis.
Cætera quā rērum jaceant perculsa ruinā,
Ante oculōs inter que manūs sunt omnia vestrās.
Nec quemquam incūsō; potuit quæ plūrima virtūs
Esse, fuit: tōtō certātum est corpore regni.
Nunc adeō, quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, et paucis, (animōs adhibēte,) docēbo.
Est antiquus ager, Tuscō mihi proximus amni,
Longus in occāsum, fīnēs super usque Sicānōs,
Aurunci Rutuli que serunt, et vōmere dūrōs
Exercent collēs, atque hōrum asperrima pascunt.
Hæc omnis regio, et celsi plaga pinea montis,
Cēdat amicitiæ Teucrōrum; et fœderis æquās
Dicāmus lēgēs, sociōs que in regna vocēmus.
Considant, si tantus amor, et mœnia condant.
Sin aliōs fīnēs aliam que capessere gentem
Est animus, possunt que solō dēcēdere nostrō,
Bis dēnās Italō texāmus rōbore nāvēs,
Seu plūrēs complēre valent; jacet omnis ad undam
Māteriēs; ipsi numerum que modum que carinis
Præcipiant; nōs æra, manūs, nāvālia dēmus.
Præterea, qui dicta ferant, et fœdera firment,
Centum ōrātōrēs primā dē gente Latinōs
Īre placet, pācis que manū prætendere rāmōs,
Mūnera portantēs auri que eboris que talenta,
Et sellam regni trabeam que insignia nostri.
Consulite in medium, et rēbus succurrite fessis."
  Tum Drancēs idem infensus, quem glōria Turni
Obliquā invidiā stimulis que agitābat amāris,
Largus opum, et linguā melior, sed frigida bellō
Dextera, consiliis habitus nōn fūtilis auctor,
Sēditiōne potens, (genus huic māterna superbum

Nōbilitās dabat, incertum dė patre ferėbat,)
Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat irās:
" Rem nulli obscūram, nostræ nec vōcis egentem,
Consulis, ō bone rex. Cuncti sė scire fatentur,
Quid fortūna ferat populi, sed dicere mussant.
Det libertātem fandi, flātūs que remittat,
Cūjus ob auspicium infaustum mōrės que sinistrōs,
(Dicam equidem, licet arma mihí mortem que minėtur,)
Lūmina tot cecidisse ducum, tōtam que vidėmus
Consėdisse urbem luctū; dum Trōia tentat
Castra fugæ fidens, et cœlum territat armis.
Ūnum etiam dōnis istis, quæ plūrima mitti
Dardanidis dici que jubės, ūnum, optime rėgum,
Adjiciās; nec tė ullíus violentia vincat,
Quin nātam ėgregiō generō dignis que hymenæis
Dės pater, et pācem hanc æternō fœdere jungās.
Quod si tantus habet mentės et pectora terror,
Ipsum obtestėmur, veniam que ōrėmus ab ipsō;
Cėdat, jūs proprium rėgi patriæ que remittat.
Quid miserōs totiės in aperta pericula civės
Prōjicis, ō Latiō caput hōrum et causa malōrum?
Nulla salūs bellō; pācem tė poscimus omnės,
Turne, simul pācis sōlum inviolābile pignus.
Primus ego, (invisum quem tū tibi fingis, et esse
Nil moror,) ėn supplex veniō: miserėre tuōrum;
Pone animōs, et pulsus abi. Sat fūnera fūsi
Vidimus, ingentės et dėsōlāvimus agrōs.
Aut, si fāma movet, si tantum pectore rōbur
Concipis, et si adeō dōtālis rėgia cordi est,
Audė, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, ut Turnō contingat rėgia conjux,
Nōs, animæ vilės, inhumāta inflėta que turba,
Sternāmur campis, et jam tū, si qua tibí vis,
Si patrii quid Martis habės, illum aspice contrā
Qui vocat."
Tālibus exarsit dictis violentia Turni;
Dat gemitum, rumpit que hās imō pectore vōcės:

"Larga quidem, Drancé, semper tibi cópia fandi,
Tum quum bella manús poscunt; patribus que vocátis
Primus ades; sed nón replenda est cúria verbis,
Quæ tútó tibi magna volant, dum distinet hostem
Agger múrórum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde toná éloquió, solitum tibi; mé que timóris
Argue tú, Drancé, quandó tot strágis acervós
Teucrórum tua dextra dedit, passim que tropæis
Insignis agrós. Possit quid vivida virtús,
Experiáre licet: nec longé scilicet hostés
Quærendi nóbis; circumstant undique múrós.
Ímus in adversós? quid cessás? an tibi Mávors
Ventósá in linguá, pedibus que fugácibus istis
Semper erit?
Pulsus ego? aut quisquam meritó, fœdissime, pulsum
Arguet, Íliacó tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine, et Euandri tótam cum stirpe vidébit
Prócubuisse domum, atque exútós Arcadas armis?
Haud ita mé experti Bitiás et Pandarus ingens,
Et quós mille dié victor sub Tartara misi,
Inclúsus múris, hostili que aggere septus.
'Nulla salús belló:' capiti cane tália démens
Dardanió, rébus que tuis. Proinde omnia magnó
Né cessá turbáre metú, atque extollere virés
Gentis bis victæ, contrá premere arma Latini.
Nunc et Myrmidonum procerés Phrygia arma tremiscunt,
Nunc et Týdidés, et Lárissæus Achillés:
Amnis et Hadriacás retró fugit Aufidus undás.
Vel quum sé pavidum contrá mea jurgia fingit,
Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.
Nunquam animam tálem dextrá hác (absiste movéri)
Ámittés; habitet técum, et sit pectore in istó.
Nunc ad té, et tua magna, pater, consulta revertor.
Si nullam nostris ultrá spem pónis in armis;
Si tam déserti sumus, et semel agmine versó
Funditus occidimus, neque habet fortúna regressum;
Órémus pácem, et dextrás tendámus inertés.

Quanquam ō, si solitæ quicquam virtūtis adesset,
Ille mihi ante aliōs fortūnātus que labōrum,
Ēgregius que animi, qui, nē quid tāle vidēret,
Prōcubuit moriens, et humum semel ōre momordit.
Sin et opēs nōbis, et adhūc intacta juventūs,
Auxiliō que urbēs Italæ populi que supersunt;
Sin et Trōjānis cum multō glōria vēnit
Sanguine, sunt illis sua fūnera, pār que per omnēs
Tempestās; cūr indecorēs in limine primō
Dēficimus? cūr ante tubam tremor occupat artūs?
Multa diēs varii que labor mūtābilis ævi
Rettulit in melius; multōs alterna revisens
Lūsit, et in solidō rursus fortūna locāvit.
Nōn erit auxiliō nōbis Ætōlus et Arpi:
At Messāpus erit, fēlix que Tolumnius, et quōs
Tot populi misēre ducēs; nec tarda sequētur
Glōria dēlectōs Latiō et Laurentibus agris.
Est et Volscōrum ēgregiā dē gente Camilla,
Agmen agens equitum, et flōrentēs ære catervās.
Quod si mē sōlum Teucri in certāmina poscunt,
Id que placet, tantum que bonis commūnibus obsto;
Nōn adeo hās exōsa manūs Victōria fūgit,
Ut tantā quicquam prō spē tentāre recūsem.
Ībo animis contrā; vel magnum præstet Achillem,
Facta que Vulcāni manibus paria induat arma
Ille licet. Vōbis animam hanc, socerō que Latinō,
Turnus ego, haud ulli veterum virtūte secundus,
Dēvōvi. Sōlum Ænēās vocat, et vocet ōro.
Nec Drancēs potius, sive est hæc ira deōrum,
Morte luat; sive est virtūs et glōria, tollat."
Illi hæc inter sē dubiis dē rēbus agēbant
Certantēs; castra Ænēās aciem que movēbat.
Nuntius ingenti per rēgia tecta tumultū
Ecce ruit, magnis que urbem terrōribus implet:
"Instructōs aciē Tiberinō ā flūmine Teucrōs
Tyrrhēnam que manum tōtis dēscendere campis."
Extemplō turbāti animi, concussa que vulgi

Pectora, et arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manû trepidi poscunt; fremit arma juventûs;
Flent mœsti mussant que patrês: hic undique clâmor
Dissensû variô magnus sê tollit in aurâs.
Haud secus atque altô in lûcô quum forte catervæ
Consêdêre avium, piscôsô ve amne Padûsæ
Dant sonitum rauci per stagna loquâcia cycni.
"Immo," ait, "ô cîvês," arreptô tempore, Turnus,
"Côgite concilium, et pâcem laudâte sedentês;
Illi armis in regna ruant." Nec plûra locûtus
Corripuit sêsê, et tectis citus extulit altis.
"Tû, Voluse, armâri Volscôrum êdice maniplis;
"Dûc," ait, "et Rutulôs. Equitem Messâpus in armis,
Et cum frâtre Corâs, lâtis diffundite campis.
Pars aditûs urbis firment, turrês que capessant;
Cætera quâ jussô mêcum manus inferat arma."
Ilicet in mûrôs tôtâ discurritur urbe.
Concilium ipse pater et magna incepta Latinus
Dêserit, âc tristi turbâtus tempore differt;
Multa que sê incûsat, qui nôn accêperit ultrô
Dardanium Ænêân, generum que adsciverit urbi.
Præfodiunt alii portâs, aut saxa sudês que
Subvectant: bellô dat signum rauca cruentum
Buccina. Tum mûrôs variâ cinxêre corônâ
Mâtrônæ pueri que; vocat labor ultimus omnês.
Nec nôn ad templum summâs que ad Palladis arcês
Subvehitur magnâ mâtrum rêgina catervâ,
Dôna ferens; juxtâ que comes Lâvinia virgo,
Causa mali tanti, atque oculôs dêjecta decôrôs.
Succêdunt mâtrês, et templum thûre vapôrant,
Et mœstâs altô fundunt dê limine vôcês:
"Armipotens belli præses, Tritônia virgo,
Frange manû têlum Phrygii prædônis, et ipsum
Prônum sterne solô, portis que effunde sub altis."
Cingitur ipse furens certâtim in prælia Turnus;
Jam que adeô Rutulum thôrâca indûtus ahênis
Horrêbat squâmis, sûrâs que inclûserat aurô,

Tempora nūdus adhūc, lateri que accinxerat ensem,
Fulgėbat que altā dėcurrens aureus arce;
Exultat que animis, et spė jam præcipit hostem.
Quālis, ubi abruptis fūgit præsėpia vinclis
Tandem liber equus, campō que potitus apertō,
Aut ille in pastūs armenta que tendit equārum,
Aut assuėtus aquæ perfundi flūmine nōtō
Ėmicat, arrectis que fremit cervicibus altė
Luxurians; lūdunt que jubæ per colla, per armōs.
Obvia cui, Volscōrum aciė comitante, Camilla
Occurrit; portis que ab equō rėgina sub ipsis
Dėsiluit, quam tōta cohors imitāta relictis
Ad terram dėfluxit equis. Tum tālia fātur:
"Turne, sui meritō si qua est fidūcia forti,
Audeo et Æneadûm prōmitto occurrere turmæ,
Sōla que Tyrrhėnōs equitės ire obvia contrā.
Mė sine prima manū tentāre pericula belli;
Tū pedes ad mūrōs subsiste, et mœnia servā."
Turnus ad hæc, oculōs horrendā in virgine fixus:
"Ō decus Ītaliæ virgō, quās dicere grātės,
Quās ve referre parem? sed nunc, est omnia quando
Iste animus suprā, mėcum partire labōrem.
Ænėās, ut fāma fidem missi que reportant
Explōrātōrės, equitum levia improbus arma
Præmisit, quaterent campōs; ipse, ardua montis
Per dėserta jugō superans, adventat ad urbem.
Furta parō belli convexō in trāmite silvæ,
Ut biviās armātō obsidam milite faucės.
Tū Tyrrhėnum equitem collātis excipe signis.
Tėcum ācer Messāpus erit, turmæ que Latinæ,
Tiburti que manūs; ducis et tū concipe cūram."
Sic ait, et paribus Messāpum in prælia dictis
Hortātur, sociōs que ducės; et pergit in hostem.
Est curvō anfractū vallis, accommoda fraudi
Armōrum que dolis, quam densis frondibus ātrum
Urget utrimque latus, tenuis quō sėmita dūcit,
Angustæ que ferunt faucės, aditūs que maligni.

Hanc super, in speculis summó que in vertice montis,
Plánitiés ignóta jacet, túti que receptús,
Seu dextrá lævá que velis occurrere pugnæ,
Sive instáre jugis, et grandia volvere saxa.
Húc juvenis nótá fertur regióne viárum,
Arripuit que locum, et silvis insédit iniquis.
Vélócem intereá superis in sédibus Ópim,
Únam ex virginibus sociis sacrá que catervá,
Compellábat, et hás tristi Látónia vócés
Óre dabat: "Graditur bellum ad crúdéle Camilla,
Ó virgo, et nostris néquicquam cingitur armis,
Cára mihi ante aliás: neque enim novus iste Diánæ
Vénit amor, subitá que animum dulcédine móvit.
Pulsus ob invidiam regnó, virés que superbás,
Privernó antiquá Metabus quum excéderet urbe,
Infantem, fugiens media inter prælia belli,
Sustulit exilió comitem, mátris que vocávit
Nómine Casmillæ, mútátá parte, Camillam.
Ipse, sinú præ sé portans, juga longa petébat
Sólórum nemorum; téla undique sæva premébant,
Et circumfúsó volitábant milite Volsci.
Ecce fugæ medió summis Amasénus abundans
Spúmábat ripis, tantus sé núbibus imber
Rúperat. Ille, innáre parans, infantis amóre
Tardátur, cáró que oneri timet; omnia sécum
Versanti subitó vix hæc sententia sédit:
Télum immáne, manú validá quod forte gerébat
Bellátor, solidum nódis et róbore coctó,
Huic nátam, libró et silvestri súbere clausam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ,
Quam dextrá ingenti librans ita ad æthera fátur:
'Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Látónia virgo,
Ipse pater famulam voveó; tua prima per aurás
Téla tenens supplex hostem fugit; accipe, testor,
Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.'
Dixit, et adductó contortum hastile lacertó
Immittit: sonuére undæ; rapidum super amnem

Infėlix fugit in jaculō stridente Camilla.
At Metabus, magnā propius jam urgente catervā,
Dat sēsē fluviō, atque hastam cum virgine victor
Grāmineō, dōnum Triviæ, dē cespite vellit.
Nōn illum tectis ullæ, nōn mœnibus urbēs
Accēpēre, neque ipse manūs feritāte dedisset;
Pastōrum et sōlis exēgit montibus ævum.
Hic nātam, in dūmis inter que horrentia lustra,
Armentālis equæ mammis et lacte ferinō
Nūtribat, teneris immulgens ūbera labris.
Ut que pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, jaculō palmās onerāvit acūtō,
Spicula que ex humerō parvæ suspendit et arcum;
Prō crināli aurō, prō longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorsum ā vertice pendent.
Tēla manū jam tum tenerā puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput ēgit habēnā,
Strȳmoniam que gruem, aut album dējēcit olōrem.
Multæ illam frustrā Tyrrhēna per oppida mātrēs
Optāvēre nurum: sōlā contenta Diānā,
Æternum tēlōrum et virginitātis amōrem
Intemerāta colit: vellem haud correpta fuisset
Militiā tāli, cōnāta lacessere Teucrōs;
Cāra mihī comitum que foret nunc ūna meārum.
Vērum age quandoquidem fātis urgētur acerbis,
Lābere, Nympha, polō, finēs que invise Latinōs,
Tristis ubi infaustō committitur ōmine pugna.
Hæc cape, et ultricem pharetrā dēprōme sagittam:
Hāc, quicunque sacrum violârit vulnere corpus,
Trōs Italus ve, mihī pariter det sanguine pœnās.
Post ego nūbe cavā miserandæ corpus et arma
Inspoliāta feram tumulō, patriæ que repōnam."
Dixit; at illa levēs cœli dēlapsa per aurās
Insonuit, nigrō circumdata turbine corpus.
At manus intereā mūris Trōjāna propinquat,
Etrusci que ducēs, equitum que exercitus omnis,
Compositi numerō in turmās. Fremit æquore tōtō

Insultans sonipēs, et pressis pugnat habēnis,
Hūc obversus et hūc; tum lātē ferreus hastis
Horret ager, campi que armis sublimibus ardent.
Nec nōn Messāpus contrā, celerēs que Latini,
Et cum frātre Corās, et virginis āla Camillæ,
Adversi campō appārent, hastās que reductis
Prōtendunt longē dextris, et spicula vibrant,
Adventus que virûm, fremitus que ardescit equōrum.
Jam que intrā jactum tēli prōgressus uterque
Substiterat; subitō ērumpunt clāmōre, frementēs que
Exhortantur equōs; fundunt simul undique tēla
Crēbra nivis ritū, cœlum que obtexitur umbrā.
Continuō adversis Tyrrhēnus et ācer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primi que ruinam
Dant sonitū ingenti, perfracta que quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt: excussus Aconteus,
Fulminis in mōrem aut tormentō ponderis acti,
Præcipitat longē, et vitam dispergit in aurās.
Extemplō turbātæ aciēs, versi que Latini
Rejiciunt parmās, et equōs ad mœnia vertunt.
Trōes agunt; princeps turmās indūcit Asȳlās;
Jam que propinquābant portis, rursus que Latini
Clāmōrem tollunt, et mollia colla reflectunt;
Hi fugiunt, penitus que datis referuntur habēnis.
Quālis ubi alternō prōcurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terrās, scopulōs que superjacit undam
Spūmeus, extrēmam que sinū perfundit arēnam;
Nunc rapidus retro, atque æstū revolūta resorbens
Saxa fugit, littus que vadō lābente relinquit.
Bis Tusci Rutulōs ēgēre ad mœnia versōs;
Bis rejecti armis respectant terga tegentēs;
Tertia sed postquam congressi in prælia, tōtās
Implicuēre inter sē aciēs, lēgit que virum vir;
Tum vēro et gemitus morientum, et sanguine in altō
Arma que, corpora que, et permixti cæde virōrum
Sēmanimēs volvuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli, quando ipsum horrēbat adire,

Hastam intorsit equò, ferrum que sub aure reliquit;
Quò sonipès ictù furit arduus, alta que jactat,
Vulneris impatiens, arrectò pectore crùra:
Volvitur ille excussus humi. Càtillus Iòlàn,
Ingentem que animis, ingentem corpore et armis,
Dèjicit Herminium; nùdò cui vertice fulva
Cæsariès, nùdi que humeri; nec vulnera terrent,
Tantus in arma patet; làtòs huic hasta per armòs
Acta tremit, duplicat que virum transfixa dolòre.
Funditur àter ubique cruor; dant fùnera ferrò
Certantès, pulchram que petunt per vulnera mortem.
At mediàs inter cædès exultat Amazòn,
Ùnum exserta latus pugnæ, pharetràta Camilla,
Et nunc lenta manù spargens hastilia denset,
Nunc validam dextrà rapit indèfessa bipennem;
Aureus ex humerò sonat arcus, et arma Diànæ.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula conversò fugientia dirigit arcù.
At circum lectæ comitès, Làrina que virgo,
Tulla que, et æràtam quatiens Tarpeia secùrim,
Ítalides, quàs ipsa decus sibi dia Camilla
Dèlègit, pàcis que bonàs belli que ministràs.
Quàlès Thrèiciæ quum flùmina Thermòdontis
Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis;
Seu circum Hippolytèn, seu quum sè Martia currù
Penthesilèa refert, magnò que ululante tumultù
Fæminea exultant lùnàtis agmina peltis.
Quem tèlò primum, quem postrèmum, aspera virgo,
Dèjicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunæum Clytiò primum patre, cùjus apertum
Adversi longà transverberat abiete pectus;
Sanguinis ille vomens rivòs cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriens que suò sè in vulnere versat.
Tum Lirim Pagasum que super; quòrum alter habènàs
Suffossò revolùtus equò dum colligit, alter
Dum subit, àc dextram làbenti tendit inermem,
Præcipitès pariter que ruunt. His addit Amastrum

Hippotadèn, sequitur que incumbens èminus hastà
Tèrea que, Harpalycum que, et Dèmophoonta Chromim que;
Quot que èmissa manù contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidère viri. Procul Ornytus armis
Ignòtis, et equò vènàtor Iàpyge fertur;
Cui pellis làtòs humeròs èrepta juvencò
Pugnàtòri operit, caput ingens òris hiàtus,
Et màlæ texère lupi cum dentibus albis,
Agrestis que manùs armat sparus: ipse catervis
Vertitur in mediis, et tòtò vertice suprà est.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine versò)
Tràjicit, et super hæc inimicò pectore fàtur:
"Silvis tè, Tyrrhène, feràs agitàre putâsti?
Advènit qui vestra diès muliebribus armis
Verba redarguerit: nòmen tamen haud leve patrum
Mànibus hoc referès, tèlò cecidisse Camillæ."
Pròtinus Orsilochum et Bùtèn, duo maxima Teucrûm
Corpora; sed Bùtèn àversum cuspide fixit
Lòricam galeam que inter, quà colla sedentis
Lùcent, et lævò dèpendet parma lacertò;
Orsilochum fugiens, magnum que agitàta per orbem,
Èlùdit gỳrò interior, sequitur que sequentem;
Tum validam per que arma virò per que ossa secùrim,
Altior insurgens, òranti et multa precanti
Congeminat; vulnus calidò rigat òra cerebrò.
Incidit huic, subitò que aspectù territus hæsit
Appenninicolæ bellàtor filius Auni,
Haud Ligurum extrèmus, dum fallere fàta sinèbant.
Is que ubi sè nullò jam cursù èvàdere pugnæ
Posse, neque instantem règinam àvertere cernit,
Consiliò versàre dolòs ingressus et astù,
Incipit hæc: "Quid tam ègregium, si fæmina forti
Fidis equò? dimitte fugam, et tè còminus æquò
Mècum crède solò, pugnæ que accinge pedestri;
Jam noscès, ventòsa ferat cui glòria laudem."
Dixit; at illa furens, àcri que accensa dolòre,
Tràdit equum comiti, paribus que resistit in armis,

Ense pedes nūdō, pūrā que interrita parmā.
At juvenis, vicisse dolō ratus, āvolat ipse,
Haud mora, conversis que fugax aufertur habēnis,
Quadrupedem que citum ferrātā calce fatigat.
"Vāne Ligur, frustrā que animis ēlāte superbis,
Nēquicquam patriās tentâsti lūbricus artēs,
Nec fraus tē incolumem fallāci perferet Aunō."
Hæc fātur virgo, et pernicibus ignea plantis
Transit equum cursū, frænis que adversa prehensis
Congreditur, pœnās que inimicō ex sanguine sūmit;
Quam facile accipiter saxō sacer āles ab altō
Consequitur pennis sublimem in nūbe columbam,
Comprensam que tenet, pedibus que ēviscerat uncis;
Tum cruor, et vulsæ lābuntur ab æthere plūmæ.
At nōn hæc nullis hominum sator atque deōrum
Observans oculis summō sedet altus Olympō.
Tyrrhēnum genitor Tarchōnem in prælia sæva
Suscitat, et stimulis haud mollibus injicit irās.
Ergo inter cædēs cēdentia que agmina Tarchōn
Fertur equō, variis que instigat vōcibus ālās,
Nōmine quemque vocans, reficit que in prælia pulsōs:
"Quis metus, ō nunquam dolitūri, ō semper inertēs
Tyrrhēni, quæ tanta animis ignāvia vēnit?
Fæmina pālantēs agit, atque hæc agmina vertit?
Quō ferrum, quid ve hæc gerimus tēla irrita dextris?
At nōn in Venerem segnēs, nocturna que bella;
Aut, ubi curva chorōs indixit tibia Bacchi,
Exspectāre dapēs et plēnæ pōcula mensæ;
Hīc amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nuntiet, āc lūcōs vocet hostia pinguis in altōs."
Hæc effātus, equum in mediōs moritūrus et ipse
Concitat, et Venulō adversum sē turbidus infert,
Dēreptum que ab equō dextrā complectitur hostem,
Et gremium ante suum multā vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clāmor, cuncti que Latini
Convertēre oculōs. Volat igneus æquore Tarchōn,
Arma virum que ferens; tum summā ipsīus ab hastā

Dèfringit ferrum, et partès rimàtur apertàs,
Quà vulnus lèthàle ferat; contrà ille repugnans
Sustinet à juguló dextram, et vim viribus exit.
Ut que volans altè raptum quum fulva dracònem
Fert aquila, implicuit que pedès, atque unguibus hæsit;
Saucius at serpens sinuòsa volùmina versat,
Arrectis que horret squàmis, et sibilat òre,
Arduus insurgens; illa haud minus urget aduncò
Luctantem rostrò, simul æthera verberat àlis.
Haud aliter prædam Tiburtem ex agmine Tarchòn
Portat ovans. Ducis exemplum èventum que secùti
Mæonidæ incurrunt. Tum fàtis dèbitus Àruns
Vèlòcem jaculò et multà prior arte Camillam
Circuit, et quæ sit fortùna facillima tentat:
Quà sè cunque furens mediò tulit agmine virgo,
Hàc Àruns subit, et tacitus vestigia lustrat;
Quà victrix redit illa, pedem que ex hoste reportat,
Hàc juvenis furtim celerès dètorquet habènàs.
Hòs aditùs, jam que hòs aditùs, omnem que pererrat
Undique circuitum, et certam quatit improbus hastam.
Forte sacer Cybelæ Chlòreus, òlim que sacerdòs,
Insignis longè Phrygiis fulgèbat in armis,
Spùmantem que agitàbat equum, quem pellis ahènis
In plùmam squàmis aurò conserta tegèbat.
Ipse, peregrinà ferrùgine clàrus et ostrò,
Spicula torquèbat Lyciò Gortỳnia cornù;
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vàti
Cassida; tum croceam chlamydem que sinùs que crepantès
Carbaseòs fulvò in nòdum collègerat aurò,
Pictus acù tunicàs et barbara tegmina crùrum.
Hunc virgó, sive ut templis præfigeret arma
Tròia, captivò sive ut sè ferret in aurò,
Vènàtrix ùnum ex omni certàmine pugnæ
Cæca sequèbàtur; tòtum que incauta per agmen
Fæmineò prædæ et spoliòrum ardèbat amòre.
Tèlum ex insidiis quum tandem tempore captò
Concitat, et Superòs Àruns sic vòce precàtur:

"Summe deûm, sancti custòs Sòractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervò
Pascitur, et medium frèti pietàte per ignem
Cultòrès multà premimus vestigia prùnà;
Dà, pater, hoc nostris abolèri dèdecus armis,
Omnipotens; nòn exuviàs pulsæ ve tropæum
Virginis, aut spolia ulla petò; mihi cætera laudem
Facta ferent; hæc dira meò dum vulnere pestis
Pulsa cadat, patriàs remeàbo inglòrius urbès."
  Audiit, et vòti Phœbus succèdere partem
Mente dedit; partem volucrès dispersit in auràs:
Sterneret ut subità turbàtam morte Camillam,
Annuit òranti; reducem ut patria alta vidèret,
Nòn dedit; in que Notòs vòcem vertère procellæ.
Ergo, ut missa manù sonitum dedit hasta per auràs,
Convertère animòs àcrès, oculòs que tulère
Cuncti ad règinam Volsci: nihil ipsa neque auræ,
Nec sonitùs memor, aut venientis ab æthere tèli;
Hasta sub exsertam dònec perlàta papillam
Hæsit, virgineum que altè bibit acta cruòrem.
Concurrunt trepidæ comitès, dominam que ruentem
Suscipiunt. Fugit ante omnès exterritus Àruns
Lætitià mixtò que metù; nec jam amplius hastæ
Crèdere, nec tèlis occurrere virginis audet.
Àc velut ille, priusquam tèla inimica sequantur,
Continuò in montès sèsè àvius abdidit altòs,
Occisò pastòre lupus magnò ve juvencò,
Conscius audàcis facti, caudam que remulcens
Subjècit pavitantem uterò, silvàs que petivit:
Haud secus ex oculis sè turbidus abstulit Àruns,
Contentus que fugà mediis sè immiscuit armis.
Illa manù moriens tèlum trahit; ossa sed inter
Ferreus ad costàs altò stat vulnere mùcro.
Làbitur exsanguis; làbuntur frigida lèthò
Lùmina; purpureus quondam color òra reliquit.
Tum sic exspirans Accam ex æquàlibus ùnam
Alloquitur, fida ante aliàs quæ sòla Camillæ,

Quîcum partiri cûrâs, atque hæc ita fâtur:
"Hâc tenus, Acca soror, potui; nunc vulnus acerbum
Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, et hæc Turnô mandâta novissima perfer,
Succêdat pugnæ, Trôjânôs que arceat urbe.
Jam que valê." Simul his dictis linquêbat habênâs,
Ad terram nôn sponte fluens: tum frigida tôtô
Paulâtim exsolvit sê corpore, lenta que colla
Et captum lêthô posuit caput, arma relinquens;
Vita que cum gemitû fugit indignâta sub umbrâs.
Tum vêro immensus surgens ferit aurea clâmor
Sidera; dêjectâ crûdescit pugna Camillâ.
Incurrunt densi simul omnis côpia Teucrûm,
Tyrrhênûm que ducês, Euandri que Arcades âlæ.
At Triviæ custôs jam dûdum in montibus Ôpis
Alta sedet summis, spectat que interrita pugnâs;
Ut que procul mediô juvenum in clâmôre furentum
Prôspexit tristi multâtam morte Camillam,
Ingemuit que, dedit que hâs imô pectore vôcês:
"Heu! nimium, virgô, nimium crûdêle luisti
Supplicium, Teucrôs cônâta lacessere bellô.
Nec tibi dêsertæ in dûmis coluisse Diânam
Prôfuit, aut nostrâs humerô gessisse pharetrâs;
Nôn tamen indecorem tua tê rêgina relinquet
Extrêmâ jam in morte, neque hoc sine nômine lêthum
Per gentês erit, aut fâmam patiêris inultæ:
Nam quicunque tuum violâvit vulnere corpus,
Morte luet meritâ." Fuit ingens monte sub altô
Rêgis Dercenni terrênô ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opâcâ que ilice tectum:
Hic dea sê primum rapidô pulcherrima nisû
Sistit, et Âruntem tumulô speculâtur ab altô.
Ut vidit fulgentem armis, âc vâna tumentem:
"Cûr," inquit, "diversus abis? hûc dirige gressum;
Hûc, peritûre, veni, capiâs ut digna Camillæ
Præmia: tû ne etiam têlis morière Diânæ?"
Dixit, et aurâtâ volucrem Thrêissa sagittam

Dèprompsit pharetrà, cornù que infensa tetendit,
Et duxit longè, dònec curvàta coirent
Inter sè capita, et manibus jam tangeret æquis,
Lævà aciem ferri, dextrà nervò que papillam.
Extemplò tèli stridòrem auràs que sonantès
Audiit ùnà Àruns, hæsit que in corpore ferrum.
Illum exspirantem socii atque extrèma gementem
Obliti ignòtò campòrum in pulvere linquunt:
Òpis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, dominà àmissà, levis àla Camillæ;
Turbàti fugiunt Rutuli; fugit àcer Atinàs;
Disjecti que ducès dèsòlàti que manipli
Tùta petunt, et equis àversi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantès Teucròs lèthum que ferentès
Sustentàre valet tèlis, aut sistere contrà;
Sed laxòs referunt humeris languentibus arcùs,
Quadrupedum que putrem cursù quatit ungula campum.
Volvitur ad mùròs càligine turbidus àtrà
Pulvis, et è speculis percussæ pectora màtrès
Fæmineum clàmòrem ad cœli sidera tollunt.
Qui cursù portàs primi irrùpère patentès,
Hòs inimica super mixtò premit agmine turba;
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipsò
Mœnibus in patriis, atque inter tùta domòrum,
Confixi exspirant animàs. Pars claudere portàs;
Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere òrantès; oritur que miserrima cædès
Dèfendentum armis aditùs, in que arma ruentum.
Exclùsi, ante oculòs lacrymantum que òra parentum,
Pars in præcipitès fossàs, urgente ruinà,
Volvitur; immissis pars cæca et concita frænis
Arietat in portàs, et dùròs objice postès.
Ipsæ dè mùris summò certàmine màtrès
(Monstrat amor vèrus patriæ), ut vidère Camillam,
Tèla manù trepidæ jaciunt, àc ròbore dùrò
Stipitibus ferrum sudibus que imitantur obustis
Præcipitès, primæ que mori prò mœnibus ardent.

2 U

Intereā Turnum in silvis sævissimus implet
Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
Dēlētās Volscōrum aciēs, cecidisse Camillam;
Ingruere infensōs hostēs, et Marte secundō
Omnia corripuisse; metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam sæva Jovis sic nūmina poscunt)
Dēserit obsessōs collēs, nemora aspera linquit.
Vix ē conspectū exierat, campum que tenēbat,
Quum pater Ænēās, saltūs ingressus apertōs,
Exsuperat que jugum, silvā que ēvādit opācā.
Sic ambo ad mūrōs rapidi tōtō que feruntur
Agmine, nec longis inter sē passibus absunt.
Āc simul Ænēās fūmantēs pulvere campōs
Prōspexit longē, Laurentia que agmina vidit;
Et sævum Ænēān agnōvit Turnus in armis,
Adventum que pedum flātūs que audivit equōrum;
Continuō que ineant pugnās, et prælia tentent,
Nī roseus fessōs jam gurgite Phœbus Ibērō
Tingat equōs, noctem que diē lābente redūcat.
Considunt castris ante urbem, et mœnia vallant.

ÆNĒIDOS LIBER DUODECIMUS.

Turnus ut infractōs adversō Marte Latinōs
Dēfēcisse videt sua nunc prōmissa reposci,
Sē signāri oculis, ultrō implācābilis ardet,
Attollit que animōs. Pœnōrum quālis in arvis
Saucius ille gravi vēnantum vulnere pectus,
Tum dēmum movet arma leō, gaudet que comantēs
Excutiens cervice torōs, fixum que latrōnis
Impavidus frangit tēlum, et fremit ōre cruentō:
Haud secus accensō gliscit violentia Turnō.
Tum sic affātur rēgem, atque ita turbidus infit:
"Nulla mora in Turnō; nihil est quod dicta retractent

Ignâvi Æneadæ, nec quæ pepigère, recūsent:
Congredior. Fer sacra, pater, et concipe fœdus.
Aut hâc Dardanium dextrâ sub Tartara mittam,
Dėsertōrem Asiæ, (sedeant, spectent que Latini,)
Et sōlus ferrō crimen commūne refellam;
Aut habeat victōs, cēdat Lāvinia conjux."
Olli sēdātō respondit corde Latinus:
"Ō præstans animi juvenis, quantum ipse ferōci
Virtūte exsuperās, tantō mē impensius æquum est
Consulere, atque omnēs metuentem expendere cāsūs.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manū; nec nōn aurum que animus que Latinō est.
Sunt aliæ innuptæ Latiō et Laurentibus agris,
Nec genus indecorēs. Sine mē hæc haud mollia fātū
Sublātis aperire dolis, simul hæc animō hauri.
Mē nātam nulli veterum sociāre procōrum
Fās erat, id que omnēs divi que hominēs que canēbant;
Victus amōre tui, cognātō sanguine victus,
Conjugis et mœstæ lacrymis, vincla omnia rūpi,
Prōmissam ēripui generō; arma impia sumpsi.
Ex illō qui mē cāsūs, quæ, Turne, sequantur
Bella, vidēs; quantōs primus patiāre labōrēs.
Bis magnā victi pugnā, vix urbe tuēmur
Spēs Italās; recalent nostrō Tiberina fluenta
Sanguine adhūc, campi que ingentēs ossibus albent.
Quō referor totiēs? quæ mentem insānia mūtat?
Si Turnō extinctō sociōs sum adscire parātus;
Cūr nōn incolumi potius certāmina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si tē (Fors dicta refūtet!)
Prōdiderim, nātam et connūbia nostra petentem?
Respice rēs bellō variās; miserēre parentis
Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longē
Dividit." Haudquāquam dictis violentia Turni
Flectitur; exsuperat magis ægrescit que medendō.
Ut primum fāri potuit, sic instituit ōre:
"Quam prō mē cūram geris, hanc precor, optime, prō mē

Dėpònās, lėthum que sinās prò laude pacisci.
Et nòs tėla, pater, ferrum que haud dėbile dextrā
Spargimus, et nostrò sequitur dė vulnere sanguis.
Longė illi dea māter erit quæ nūbe fugācem
Fæmineā tegat, et vānis sėsė occulat umbris."
At rėgina, novā pugnæ conterrita sorte,
Flėbat, et ardentem generum moritūra tenėbat:
"Turne, per hās ego tė lacrymās, per si quis Amātæ
Tangit honòs animum; spės tū nunc ūna, senectæ
Tū requiės miseræ; decus imperium que Latini
Tė penes; in tė omnis domus inclināta recumbit;
Ūnum òrò; dėsiste manum committere Teucris.
Qui tė cunque manent istò certāmine cāsūs,
Et mė, Turne, manent; simul hæc invisa relinquam
Lūmina, nec generum Ænėān captiva vidėbo."
Accėpit vòcem lacrymis Lāvinia mātris,
Flagrantės perfūsa genās; cui plūrimus ignem
Subjėcit rubor, et calefacta per òra cucurrit.
Indum sanguineò veluti violāverit ostrò
Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multā
Alba rosā; tālės virgò dabat òre colòrės.
Illum turbat amor, figit que in virgine vultūs,
Ardet in arma magis, paucis que affātur Amātam:
"Nė, quæsò, nė mė lacrymis, nė ve òmine tantò
Pròsequere in dūri certāmina Martis euntem,
Ò māter; neque enim Turnò mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmòn Phrygiò mea dicta tyrannò
Haud placitūra refer: quum primum crastina cœlò
Pūniceis invecta rotis Auròra rubėbit,
Nòn Teucròs agat in Rutulòs; Teucrûm arma quiescant,
Et Rutulûm: nostrò dirimāmus sanguine bellum;
Illò quærātur conjux Lāvinia campò."
Hæc ubi dicta dedit, rapidus que in tecta recessit,
Poscit equòs, gaudet que tuens ante òra frementės,
Pilumnò quòs ipsa decus dedit Òrithyia;
Qui candòre nivės anteirent, cursibus aurās.
Circumstant properi aurigæ, manibus que lacessunt

Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt.
Ipse dehinc aurò squàlentem albò que orichalcò
Circumdat lòricam humeris; simul aptat habendò
Ensem que, clypeum que, et rubræ cornua cristæ;
Ensem quem Daunò ignipotens deus ipse parenti
Fècerat, et Stygià candentem tinxerat undà.
Exin, quæ mediis ingenti annixa columnæ
Ædibus adstàbat, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium, quàssat que trementem,
Vòciferans: "Nunc, ò nunquam frustràta vocàtùs
Hasta meòs; nunc tempus adest; tè maximus Actor,
Tè Turni nunc dextra gerit: dà sternere corpus,
Lòricam que manù validà laceràre revulsam
Sèmiviri Phrygis, et fœdàre in pulvere crinès,
Vibràtòs calidò ferrò, myrrhà que madentès."
His agitur furiis; tòtò que ardentis ab òre
Scintillæ absistunt; oculis micat àcribus ignis.
Mùgitùs veluti quum prima in prælia taurus
Terrificòs ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus truncò, ventòs que lacessit
Ictibus, et sparsà ad pugnam pròlùdit arènà.
Nec minus intereà màternis sævus in armis
Ænèàs acuit Martem, et sè suscitat irà,
Oblàtò gaudens compòni fœdere bellum.
Tum sociòs mœsti que metum sòlàtur Iùli,
Fàta docens, règi que jubet responsa Latinò
Certa referre viròs, et pàcis dicere lègès.
Postera vix summòs spargèbat lùmine montès
Orta diès, quum primum altò sè gurgite tollunt
Sòlis equi, lùcem que èlàtis nàribus efflant.
Campum ad certàmen, magnæ sub mœnibus urbis,
Dimensi Rutuli que viri Teucri que paràbant;
In mediò que focòs, et dîs commùnibus àràs
Gràmineàs; alii fontem que ignem que ferèbant,
Vèlàti linò, et verbènà tempora vincti.
Pròcèdit legio Ausonidum, pilàta que plènis
Agmina sè fundunt portis. Hinc Tròius omnis,

Tyrrhênus que ruit variis exercitus armis;
Haud secus instructi ferrô, quam si aspera Martis
Pugna vocet: nec nôn mediis in millibus ipsi
Ductôrês aurô volitant ostrô que decôri;
Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asŷlâs,
Et Messâpus equûm domitor, Neptûnia prôlês.
Ut que datô signô spatia in sua quisque recessit,
Dêfigunt tellûre hastâs, et scûta reclinant.
Tum studiô effûsæ mâtrês, et vulgus inermum,
Invalidi que senês, turrês et tecta domôrum
Obsêdêre; alii portis sublimibus adstant.
At Jûno ê summô, qui nunc Albânus habêtur,
(Tum neque nômen erat, nec honôs, aut glôria monti,)
Prôspiciens tumulô campum aspectâbat, et ambâs
Laurentum Trôum que aciês, urbem que Latini.
Extemplô Turni sic est affâta sorôrem,
Diva deam, stagnis quæ flûminibus que sonôris
Præsidet; hunc illi rex ætheris altus honôrem
Jûpiter êreptâ prô virginitâte sacrâvit:
"Nympha decus fluviôrum, animô grâtissima nostrô,
Scis, ut tê cunctis ûnam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Jovis ingrâtum ascendêre cubile,
Prætulerim, cœli que lubens in parte locârim:
Disce tuum, nê mê incûsês, Jûturna, dolôrem.
Quâ visa est fortûna pati, Parcæ que sinêbant
Cêdere rês Latiô, Turnum et tua mœnia texi;
Nunc juvenem imparibus videô concurrere fâtis,
Parcârum que diês et vis inimica propinquat.
Nôn pugnam aspicere hanc oculis, nôn fœdera possum;
Tû prô germânô si quid præsentius audês,
Perge; decet: forsan miserôs meliôra sequentur."
Vix ea, quum lacrymâs oculis Jûturna profûdit,
Ter que quater que manû pectus percussit honestum.
"Nôn lacrymis hoc tempus," ait Sâturnia Jûno;
"Accelerâ, et frâtrem, si quis modus, êripe morti;
Aut tû bella ciê, conceptum que excute fœdus:
Auctor ego audendi." Sic exhortâta reliquit

Incertam, et tristi turbȧtam vulnere mentis.
Intereȧ rėgės, (ingenti mȯle Latinus
Quadrijugȯ vehitur curru̇, cui tempora circum
Aurȧti bis sex radii fulgentia cingunt,
Sȯlis avi specimen; bigis it Turnus in albis,
Bina manu̇ lȧtȯ crispans hastilia ferrȯ:
Hinc pater Ænėȧs, Rȯmȧnæ stirpis origo,
Sidereȯ flagrans clypeȯ, et cœlestibus armis,
Et juxtȧ Ascanius magnæ spės altera Rȯmæ,)
Prȯcėdunt castris: pu̇rȧ que in veste sacerdȯs
Sėtigeri fœtum suis, intonsam que bidentem
Attulit, admȯvit que pecus flagrantibus ȧris.
Illi ad surgentem conversi lu̇mina sȯlem
Dant fru̇gės manibus salsȧs, et tempora ferrȯ
Summa notant pecudum, pateris que altȧria libant.
Tum pius Ænėȧs strictȯ sic ense precȧtur:
"Estó nunc Sȯl testis et hæc mihi terra vocanti,
Quam propter tantȯs potui perferre labȯrės,
Et pater omnipotens, et tu̇ Sȧturnia Ju̇no,
Jam melior, jam, diva, precor, tu̇ que inclyte Mȧvors,
Cuncta tuȯ qui bella, pater, sub nȯmine torquės,
Fontės que fluviȯs que vocó, quæ que ætheris alti
Relligio, et quæ cæruleȯ sunt nu̇mina pontȯ.
Cesserit Ausoniȯ si fors victȯria Turnȯ,
Convenit Euandri victȯs discėdere ad urbem;
Cėdet Iu̇lus agris, nec post arma ulla rebellės
Æneadæ referent, ferrȯ ve hæc regna lacessent.
Sin nostrum annuerit nȯbis victȯria Martem,
(Ut potius reor, et potius dî nu̇mine firment,)
Nȯn ego nec Teucris Italȯs pȧrėre jubėbo,
Nec mihi regna petȯ; paribus sė lėgibus ambæ
Invictæ gentės æterna in fœdera mittant.
Sacra deȯs que dabó, socer arma Latinus habėto,
Imperium sȯlenne socer; mihi mœnia Teucri
Constituent, urbi que dabit Lȧvinia nȯmen."
Sic prior Ænėȧs; sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cœlum, tendit que ad sidera dextram:

"Hæc eadem, Ænēā, terram, mare, sidera, jūro,
Lātōnæ que genus duplex, Jānum que bifrontem,
Vim que deûm infernam, et dūri sacrāria Ditis,
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit;
Tango ārās, mediōs que ignēs et nūmina testor;
Nulla diēs pācem hanc Italis nec fœdera rumpet,
Quō rēs cunque cadent; nec mē vis ulla volentem
Āvertet, nōn, si tellūrem effundat in undās
Diluviō miscens, cœlum que in Tartara solvat:
Ut sceptrum hoc (dextrā sceptrum nam forte gerēbat,)
Nunquam fronde levi fundet virgulta neque umbrās,
Quum semel in silvis imō dē stirpe recisum
Mātre caret, posuit que comās et brāchia ferrō;
Ōlim arbōs; nunc artificis manus ære decōrō
Inclūsit, patribus que dedit gestāre Latinis."
Tālibus inter sē firmābant fœdera dictis
Conspectū in mediō procerum; tum rite sacrātās
In flammam jugulant pecudēs, et viscera vivis
Ēripiunt, cumulant que onerātis lancibus ārās.
At vērō Rutulis impār ea pugna vidēri
Jamdūdum, et variō miscēri pectora mōtū;
Tum magis, ut propius cernunt nōn viribus æquis.
Adjuvat incessū tacitō prōgressus, et āram
Suppliciter venerans dēmissō lūmine Turnus,
Tābentēs que genæ, et juvenili in corpore pallor:
Quem simul āc Jūturna soror crēbrescere vidit
Sermōnem, et vulgi variāre labantia corda,
In mediās aciēs, formam assimulāta Camerti,
Cui genus ā proavis ingens, clārum que paternæ
Nōmen erat virtūtis, et ipse ācerrimus armis,
In mediās dat sēsē aciēs, haud nescia rērum,
Rūmōrēs que serit variōs, āc tālia fātur:
"Nōn pudet, ō Rutuli, cunctis prō tālibus ūnam
Objectāre animam? numerō ne an viribus æqui
Nōn sumus? ēn omnēs et Trōes et Arcades hi sunt,
Fātālis que manus, infensa Etrūria Turnō:
Vix hostem, alterni si congrediāmur, habēmus.

Ille quidem ad Superòs, quòrum sė dėvovet àris,
Succėdet fàmà, vivus que per òra ferėtur;
Nòs, patrià àmissà, dominis pàrėre superbis
Cògėmur, qui nunc lenti consėdimus arvis."
  Tàlibus incensa est juvenum sententia dictis,
Jam magis atque magis, serpit que per agmina murmur;
Ipsi Laurentės mùtàti, ipsi que Latini:
Qui sibi jam requiem pugnæ rėbus que salùtem
Spėràbant; nunc arma volunt, fœdus que precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud màjus Jùturna adjungit, et altò
Dat signum cœlò, quò nòn præsentius ullum
Turbàvit mentės Italàs, monstrò que fefellit;
Namque volans rubrà fulvus Jovis àles in æthrà
Littoreàs agitàbat avės, turbam que sonantem
Agminis àligeri, subitò quum lapsus ad undàs
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexėre animòs Itali, cunctæ que volucrės
Convertunt clàmòre fugam, miràbile visù,
Æthera que obscùrant pennis, hostem que per auràs
Factà nùbe premunt, dònec vi victus et ipsò
Pondere dėfėcit, prædam que ex unguibus àles
Pròjėcit fluviò, penitus que in nùbila fùgit.
Tum vėro augurium Rutuli clàmòre salùtant,
Expediunt que manùs, primus que Tolumnius augur,
"Hòc erat, hoc vòtis," inquit, "quod sæpe petivi;
Accipio, agnoscò que deòs: mė, mė duce ferrum
Corripite, ò miseri, quòs improbus advena bellò
Territat, invalidàs ut avės, et littora vestra
Vi populat: petet ille fugam, penitus que profundò
Vėla dabit: vòs ùnanimi densàte catervàs,
Et rėgem vòbis pugnà dėfendite raptum."
  Dixit, et adversòs tėlum contorsit in hostės
Pròcurrens: sonitum dat stridula cornus, et auràs
Certa secat. Simul hoc, simul ingens clàmor, et omnės
Turbàti cunei, calefacta que corda tumultù.
Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fràtrum

Corpora constiterant contrà, quòs fida creârat
Ūna tot Arcadiò conjux Tyrrhèna Gylippò;
Hòrum ùnum ad medium, teritur quà sùtilis alvò
Balteus, et laterum junctùràs fibula mordet,
Ēgregium formà juvenem et fulgentibus armis,
Transadigit costàs, fulvà que effundit arènà.
At fràtrès, animòsa phalanx accensa que luctù,
Pars gladiòs stringunt manibus, pars missile ferrum
Corripiunt, cæci que ruunt: quòs agmina contrà
Pròcurrunt Laurentum; hinc densi rursus inundant
Tròes, Agyllini que, et pictis Arcades armis:
Sic omnès amor ùnus habet dècernere ferrò.
Diripuère àràs; it tòtò turbida cœlò
Tempestàs tèlòrum, àc ferreus ingruit imber;
Cràtèras que focòs que ferunt. Fugit ipse Latinus,
Pulsàtòs referens infectò fœdere divòs.
Infrænant alii currùs, aut corpora saltù
Subjiciunt in equòs, et strictis ensibus adsunt.
Messàpus règem, règis que insigne gerentem
Tyrrhènum Aulestèn, avidus confundere fœdus,
Adversò pròterret equò; ruit ille recèdens,
Et miser oppositis à tergò involvitur àris
In caput, in que humeròs: at fervidus advolat hastà
Messàpus, tèlò que òrantem multa trabàli
Dèsuper altus equò graviter ferit, atque ita fàtur:
"Hòc habet; hæc melior magnis data victima divis."
Concurrunt Itali, spoliant que calentia membra.
Obvius ambustum torrem Corinæus ab àrà
Corripit, et venienti Ebusò plàgam que ferenti
Occupat òs flammis: olli ingens barba reluxit,
Nidòrem que ambusta dedit; super ipse secùtus
Cæsariem lævà turbàti corripit hostis,
Impressò que genù nitens terræ applicat ipsum;
Sic rigidò latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastòrem, primà que aciè per tèla ruentem,
Ense sequens nùdò superimminet; ille secùri
Adversi frontem mediam mentum que reductà

Disjicit, et sparsô lâtê rigat arma cruôre:
Olli dûra quiês oculôs et ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lûmina noctem.
At pius Ænêâs dextram tendêbat inermem
Nûdâtô capite, atque suôs clâmôre vocâbat:
"Quô ruitis? quæ ve ista repens discordia surgit?
Ô cohibête irâs! ictum jam fœdus, et omnês
Compositæ lêgês; mihi jûs concurrere sôli;
Mê sinite, atque auferte metûs: ego fœdera faxo
Firma manû; Turnum jam dêbent hæc mihi sacra."
Hâs inter vôcês, media inter tâlia verba,
Ecce virô stridens âlis allapsa sagitta est;
Incertum quâ pulsa manû, quô turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, câsus ne, deus ne
Attulerit: pressa est insignis glôria facti,
Nec sêsê Ænêæ jactâvit vulnere quisquam.
Turnus, ut Ænêân cêdentem ex agmine vidit,
Turbâtôs que ducês, subitâ spê fervidus ardet:
Poscit equôs, atque arma simul, saltû que superbus
Êmicat in currum, et manibus môlitur habênâs.
Multa virûm volitans dat fortia corpora lêthô;
Sêminecês volvit multôs, aut agmina currû
Prôterit, aut raptâs fugientibus ingerit hastâs.
Quâlis apud gelidi quum flûmina concitus Hêbri
Sanguineus Mâvors clypeô increpat, atque furentês
Bella movens immittit equôs; illi æquore apertô
Ante Notôs Zephyrum que volant; gemit ultima pulsû
Thrâca pedum, circum que âtræ formidinis ôra
Îræ que, insidiæ que, dei comitâtus aguntur:
Tâlis equôs alacer media inter prælia Turnus
Fûmantês sûdôre quatit, miserâbile cæsis
Hostibus insultans; spargit rapida ungula rôrês
Sanguineôs, mixtâ que cruor calcâtur arênâ.
Jam que neci Sthenelum que dedit, Thamyrim que Pholum que,
Hunc congressus, et hunc; illum êminus; êminus ambo
Imbrasidâs, Glaucum atque Ladên, quôs Imbrasus ipse

Nūtrierat Lyciā, paribus que ornāverat armis,
Vel conferre manum, vel equō prævertere ventōs.
Parte aliā media Eumēdēs in prælia fertur,
Antiqui prōlēs bellō præclāra Dolōnis,
Nōmine avum referens, animō manibus que parentem;
Qui quondam, castra ut Danaûm speculātor adiret,
Ausus Pēlidæ pretium sibi poscere currūs;
Illum Tȳdidēs aliō prō tālibus ausis
Affēcit pretiō; nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul ut campō Turnus prōspexit apertō,
Ante levi jaculō longum per ināne secūtus;
Sistit equōs bijugēs, et currū dēsilit, atque
Sēmanimi lapsō que supervenit, et, pede collō
Impressō, dextræ mūcrōnem extorquet, et altō
Fulgentem tingit juguló, atque hæc insuper addit:
"Ēn agrōs, et, quam bellō, Trōjāne petîsti,
Hesperiam mētire jacens: hæc præmia, qui mē
Ferrō ausi tentāre, ferunt; sic mœnia condunt."
Huic comitem Asbūtēn conjectā cuspide mittit,
Chlōrea que, Sybarim que, Darēta que, Thersilochum que,
Et sternācis equi lapsum cervice Thymœtēn.
Āc velut Ēdōni Boreæ quum spiritus altō
Insonat Ægæō, sequitur que ad littora fluctūs,
Quā venti incubuēre, fugam dant nūbila cœlō;
Sic Turnō, quācunque viam secat, agmina cēdunt,
Conversæ que ruunt aciēs; fert impetus ipsum,
Et cristam adversō currū quatit aura volantem.
Nōn tulit instantem Phēgeus, animis que frementem;
Objēcit sēsē ad currum, et spūmantia frænis
Ōra citātōrum dextrā dētorsit equōrum.
Dum trahitur, pendet que jugis, hunc lāta retectum
Lancea consequitur, rumpit que infixa bilicem
Lōricam, et summum dēgustat vulnere corpus.
Ille tamen, clypeō objectō, conversus in hostem
Ībat, et auxilium ductō mūcrōne petēbat,
Quum rota præcipitem, et prōcursū concitus axis
Impulit, effūdit que solō; Turnus que secūtus

İmam inter galeam summi thōrācis et ōrās,
Abstulit ense caput, truncum que relīquit arēnā.
Atque ea dum campis victor dat fūnera Turnus,
Intereā Ænēān Mnestheus, et fidus Achātēs,
Ascanius que comes, castris statuēre cruentum,
Alternōs longā nitentem cuspide gressūs.
Sævit, et infractā luctātur arundine tēlum
Ėripere, auxiliō que viam, quæ proxima, poscit:
Ense secent lātō vulnus, tēli que latebram
Rescindant penitus, sēsē que in bella remittant.
Jam que aderat Phœbō ante aliōs dilectus Iāpis
İasidēs, ācri quondam cui captus amōre
Ipse suās artēs, sua mūnera, lætus Apollo
Augurium citharam que dabat, celerēs que sagittās.
Ille, ut dēpositi prōferret fāta parentis,
Scire potestātēs herbārum ūsum que medendi
Māluit, et mūtās agitāre inglōrius artēs.
Stābat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Ænēās, magnō juvenum et mœrentis Iūli
Concursū, lacrymis immōbilis. Ille retortō
Pæonium in mōrem senior succinctus amictū,
Multa manū medicā Phœbi que potentibus herbis
Nēquicquam trepidat, nēquicquam spicula dextrā
Sollicitat, prensat que tenāci forcipe ferrum
Nulla viam fortūna regit; nihil auctor Apollo
Subvenit: et sævus campis magis āc magis horror
Crēbrescit, propius que malum est. Jam pulvere cœlum
Stāre vident; subeunt equitēs, et spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clāmor
Bellantum juvenum, et dūrō sub Marte cadentum.
Hic Venus, indignō nāti concussa dolōre,
Dictamnum genitrix Crētæā carpit ab İdā,
Pūberibus caulem foliis et flōre comantem
Purpureō: nōn illa feris incognita capris
Grāmina, quum tergō volucrēs hæsēre sagittæ.
Hoc Venus, obscūrō faciem circumdata nimbō,
Dētulit; hōc fūsum labris splendentibus amnem

Inficit, occultē medicans, spargit que salūbrēs
Ambrosiæ succōs, et odōriferam panacēam.
Fōvit eā vulnus lymphā longævus Iāpis
Ignōrans; subitō que omnis dē corpore fūgit
Quippe dolor; omnis stetit imō vulnere sanguis.
Jam que secūta manum, nullō cōgente, sagitta
Excidit, atque novæ rediēre in pristina virēs.
"Arma citi properāte virō: quid stātis?" Iāpis
Conclāmat, primus que animōs accendit in hostem.
"Nōn hæc hūmānis opibus, nōn arte magistrā
Prōveniunt; neque tē, Ænēā, mea dextera servat;
Mājor agit deus, atque opera ad mājōra remittit."
Ille avidus pugnæ sūrās inclūserat aurō
Hinc atque hinc, ōdit que morās, hastam que coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus lōrica que tergō est,
Ascanium fūsis circum complectitur armis,
Summa que per galeam dēlibans oscula fātur:
"Disce, puer, virtūtem ex mē, vērum que labōrem;
Fortūnam ex aliis: nunc tē mea dextera bellō
Dēfensum dabit, et magna inter præmia dūcet.
Tū facitō mox quum mātūra adolēverit ætās,
Sis memor, et tē animō repetentem exempla tuōrum
Et pater Ænēās et avunculus excitet Hector."
Hæc ubi dicta dedit, portis sēsē extulit ingens,
Tēlum immāne manū quatiens; simul agmine densō
Antheus que Mnestheus que ruunt, omnis que relictis
Turba fluit castris. Tum cæcō pulvere campus
Miscētur, pulsū que pedum tremit excita tellūs.
Vidit ab adversō venientēs aggere Turnus,
Vidēre Ausonii, gelidus que per ima cucurrit
Ossa tremor. Prima ante omnēs Jūturna Latinōs
Audiit, agnōvit que sonum, et tremefacta refūgit.
Ille volat, campō que ātrum rapit agmen apertō.
Quālis ubi ad terrās abruptō sidere nimbus
It mare per medium; miseris, heu, præscia longē
Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinās
Arboribus, strāgem que satis; ruet omnia lātē;

Ante volant, sonitum que ferunt ad littora venti:
Tālis in adversōs ductor Rhœtēius hostēs
Agmen agit; densi cuneis sē quisque coactis
Agglomerant. Ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
Archetium Mnestheus, Epulōnem obtruncat Achātēs,
Ūfentem que Gyās. Cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversōs tēlum qui torserat hostēs.
Tollitur in cœlum clāmor, versi que vicissim
Pulverulenta fugā Rutuli dant terga per agrōs.
Ipse neque āversōs dignātur sternere morti;
Nec pede congressōs æquō, nec tēla ferentēs
Insequitur; sōlum densā in cāligine Turnum
Vestigat lustrans, sōlum in certāmine poscit.
    Hōc concussa metū mentem Jūturna virāgo
Aurigam Turni media inter lōra Metiscum
Excutit, et longē lapsum tēmōne relinquit.
Ipsa subit, manibus que undantēs flectit habēnās,
Cuncta gerens, vōcem que et corpus et arma Metisci.
Nigra velut magnās domini quum divitis ædēs
Pervolat, et pennis alta ātria lustrat hirundo,
Pābula parva legens, nidis que loquācibus escās,
Et nunc porticibus vacuis, nunc hūmida circum
Stagna sonat; similis mediōs Jūturna per hostēs
Fertur equis, rapidō que volans obit omnia currū:
Jam que hic germānum jam que hic ostentat ovantem,
Nec conferre manum patitur; volat āvia longē.
Haud minus Ænēās tortōs legit obvius orbēs,
Vestigat que virum, et disjecta per agmina magnā
Vōce vocat: quotiēs oculōs conjēcit in hostem,
Ālipedum que fugam cursū tentāvit equōrum,
Āversōs totiēs currūs Jūturna retorsit.
Heu, quid agat? variō nēquicquam fluctuat æstū;
Diversæ que vocant animum in contrāria cūræ
Huic Messāpus, utī lævā duo forte gerēbat
Lenta, levis cursū, præfixa hastilia ferrō,
Hōrum ūnum certō contorquens dirigit ictū.
Substitit Ænēās, et sē collēgit in arma,

Poplite subsidens, apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summās que excussit vertice cristās.
Tum vēro assurgunt iræ, insidiis que subactus,
Diversōs ubi sensit equōs currum que referri,
Multa Jovem et læsi testātus fœderis ārās,
Jam tandem invādit mediōs, et Marte secundō
Terribilis, sævam nullō discrimine cædem
Suscitat, irārum que omnēs effundit habēnās.
  Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædēs
Diversās, obitum que ducum, quōs æquore tōtō
In que vicem nunc Turnus agit, nunc Trōius hērōs,
Expediat? tantō n' placuit concurrere mōtū,
Jūpiter, æternā gentēs in pāce futūrās?
  Ænēās Rutulum Sucrōnem, (ea prima ruentēs
Pugna locō statuit Teucrōs,) haud multa morātus,
Excipit in latus, et, quā fāta celerrima, crūdum
Transadigit costās et crātēs pectoris ensem.
Turnus equō dējectum Amycum, frātrem que Diōrem,
Congressus pedes; hunc venientem cuspide longā,
Hunc mūcrōne ferit, currū que abscissa duōrum
Suspendit capita, et rōrantia sanguine portat.
Ille Talon, Tanaim que neci, fortem que Cethēgum,
Trēs ūnō congressū, et mœstum mittit Onȳtēn,
Nōmen Echionium, mātris que genus Peridiæ;
Hic frātrēs Lyciā missōs et Apollinis agris,
Et juvenem exōsum nēquicquam bella Menœtēn
Arcada, piscōsæ cui circum flūmina Lernæ
Ars fuerat, pauper que domus, nec nōta potentum
Limina, conductā que pater tellūre serēbat.
Āc velut immissi diversis partibus ignēs
Ārentem in silvam, et virgulta sonantia laurō,
Aut ubi dēcursū rapidō dē montibus altis
Dant sonitum spūmōsi amnēs, et in æquora currunt,
Quisque suum populātus iter; nōn segnius ambo
Ænēās Turnus que ruunt per prælia; nunc, nunc
Fluctuat ira intus; rumpuntur nescia vinci
Pectora; nunc tōtis in vulnera viribus itur.

Murrȧnum hic, atavȯs et avȯrum antiqua sonantem
Nȯmina, per rėgės que actum genus omne Latinȯs,
Præcipitem scopulȯ, atque ingentis turbine saxi
Excutit, effundit que solȯ: hunc lȯra et juga subter
Prȯvolvėre rotæ, crėbrȯ super ungula pulsū
Incita, nec domini memorum prȯculcat equȯrum.
Ille ruenti Hyllȯ animis que immȧne.frementi
Occurrit, tėlum que aurȧta ad tempora torquet:
Olli per galeam fixȯ stetit hasta cerebrȯ.
Dextera nec tua tė, Grȧiûm fortissime Crėteu,
Ėripuit Turnȯ; nec dî texėre Cupencum,
Ænėȧ veniente, sui; dedit obvia ferrȯ
Pectora, nec miserȯ clypei mora prȯfuit ærei.
Tė quoque Laurentės vidėrunt, Æole, campi
Oppetere, et lȧtė terram consternere tergȯ;
Occidis, Argivæ quem nȯn potuėre phalanges
Sternere, nec Priami regnȯrum ėversor Achillės.
Hic tibi mortis erant mėtæ; domus alta sub Īdȧ,
Lyrnessi domus alta, solȯ Laurente sepulchrum.
Tȯtæ adeȯ conversæ aciės, omnės que Latini,
Omnės Dardanidæ; Mnestheus, ȧcer que Serestus,
Et Messȧpus equûm domitor, et fortis Asȳlȧs,
Tuscȯrum que phalanx, Euandri que Arcadis ȧlæ.
Prȯ sė quisque viri summȧ nituntur opum vi:
Nec mora, nec requiės; vastȯ certȧmine tendunt.
Hic mentem Ænėæ genitrix pulcherrima misit,
Īret ut ad mūrȯs, urbi que adverteret agmen
Ȯcyus, et subitȧ turbȧret clȧde Latinȯs.
Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum
Hūc atque hūc aciės circumtulit, aspicit urbem
Immūnem tanti belli atque impūne quiėtam.
Continuȯ pugnæ accendit mȧjȯris imȧgo;
Mnesthea, Sergestum que vocat, fortem que Serestum,
Ductȯrės, tumulum que capit, quȯ cætera Teucrûm
Concurrit legiȯ; nec scūta aut spicula densi
Dėpȯnunt; celsȯ medius stans aggere fȧtur:
"Nė qua meis estȯ dictis mora; Jūpiter hȧc stat;

Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Urbem hodiė causam belli, regna ipsa Latini,
Nî frænum accipere, et victi pårėre fatentur,
Ėruam, et æqua solò fùmantia culmina pònam.
Scilicet expectem, libeat dum prælia Turnò
Nostra pati, rursus que velit concurrere victus?
Hoc caput, ò civės, hæc belli summa nefandi.
Ferte facės properė, fœdus que reposcite flammis."
Dixerat; atque animis pariter certantibus omnės
Dant cuneum, denså que ad mùròs mòle feruntur.
Scàlæ impròvisò, subitus que appåruit ignis.
Discurrunt alii ad portås, primòs que trucidant;
Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera tėlis.
Ipse inter primòs dextram sub mœnia tendit
Ænėås, magnå que incùsat vòce Latinum,
Teståtur que deòs iterum sė ad prælia cògi;
Bis jam Italòs hostės, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidòs inter discordia civės;
Urbem alii reseråre jubent, et pandere portås
Dardanidis, ipsum que trahunt in mœnia rėgem;
Arma ferunt alii, et pergunt dėfendere mùròs:
Inclùsås ut quum latebròsò in pùmice pastor
Vestigåvit apės, fùmò que implėvit amàrò,
Illæ intus trepidæ rėrum per cėrea castra
Discurrunt, magnis que acuunt stridòribus iràs;
Volvitur åter odor tectis, tum murmure cæcò
Intus saxa sonant, vacuås it fùmus ad auràs.
Accidit hæc fessis etiam fortùna Latinis,
Quæ tòtam luctù concussit funditus urbem:
Rėgina ut tectis venientem pròspicit hostem,
Incessi mùròs, ignės ad tecta volåre,
Nusquam aciės contrå Rutulås, nulla agmina Tùrni;
Infėlix pugnæ juvenem in certåmine crėdit
Extinctum; et, subitò mentem turbåta dolòre,
Sė causam clåmat, crimen que caput que malòrum;
Multa que per mœstum dėmens effàta furòrem,
Purpureòs moritùra manù discindit amictùs,

Et nȯdum informis lėthi trabe nectit ab altȧ.
Quam clȧdem miseræ postquam accėpėre Latinæ,
Filia prima manu̇ flȧvȯs Lȧvinia crinės,
Et roseȧs laniȧta genȧs; tum cætera circum
Turba furit; resonant lȧtæ plangȯribus ædės.
Hinc tȯtam infėlix vulgȧtur fȧma per urbem;
Dėmittunt mentės; it scissȧ veste Latinus,
Conjugis attonitus fȧtis urbis que ruinȧ,
Cȧnitiem immundȯ perfu̇sam pulvere turpans;
Multa que sė incu̇sat, qui nȯn accėperit ante
Dardanium Ænėȧn, generum que adsciverit ultrȯ.
Intereȧ extrėmȯ bellȧtor in æquore Turnus
Pȧlantės sequitur paucȯs, jam segnior, atque
Jam minus atque minus successu̇ lætus equȯrum.
Attulit hunc illi cæcis terrȯribus aura
Commixtum clȧmȯrem, arrectȧs que impulit aurės
Confu̇sæ sonus urbis et illætȧbile murmur.
"Hei mihi! quid tantȯ turbantur mœnia luctu̇?
Quis ve ruit tantus diversȧ clȧmor ab urbe?"
Sic ait, adductis que ȧmens subsistit habėnis.
Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
Aurigæ, currum que et equȯs et lȯra regėbat,
Tȧlibus occurrit dictis: "Hȧc, Turne, sequȧmur
Trȯjugenȧs, quȧ prima viam victȯria pandit;
Sunt alii, qui tecta manu̇ dėfendere possint.
Ingruit Ænėȧs Italis, et prælia miscet;
Et nȯs sæva manu̇ mittȧmus fu̇nera Teucris:
Nec numerȯ inferior, pugnæ nec honȯre recėdės."
Turnus ad hæc:
"Ȯ soror, et du̇dum agnȯvi, quum prima per artem
Fœdera turbâsti, tė que hæc in bella dedisti;
Et nunc nėquicquam fallis dea: sed quis Olympȯ
Dėmissam tantȯs voluit tė ferre labȯrės?
An frȧtris miseri lėthum ut cru̇dėle vidėrės?
Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortu̇na salu̇tem?
Vidi oculȯs ante ipse meȯs mė vȯce vocantem
Murrȧnum, quȯ nȯn superat mihi cȧrior alter,

Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infēlix, nē nostrum dēdecus Ūfens
Aspiceret: Teucri potiuntur corpore et armis.
Exscindi ne domōs (id rēbus dēfuit ūnum,)
Perpetiar? dextrā nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra vidēbit?
Usque adeō ne mori miserum est? Vōs ō mihi Mānēs
Este boni; quoniam Superis āversa voluntās.
Sancta ad vōs anima atque istīus inscia culpæ
Dēscendam, magnōrum haud unquam indignus avōrum."
   Vix ea fātus erat, mediōs volat ecce per hostēs
Vectus equō spūmante Sacēs, adversa sagittā
Saucius ōra, ruit que implōrans nōmine Turnum:
"Turne, in tē suprēma salūs; miserēre tuōrum,
Fulminat Ænēās armis, summās que minātur
Dējectūrum arcēs Italûm, excidiō que datūrum;
Jam que facēs ad tecta volant: in tē ōra Latini,
In tē oculōs referunt; mussat rex ipse Latinus,
Quōs generōs vocet, aut quæ sēsē ad fœdera flectat;
Præthereā rēgina, tui fidissima, dextrā
Occidit ipsa suā, lūcem que exterrita fūgit;
Sōli prō portis Messāpus et ācer Atinās
Sustentant aciem; circum hōs utrimque phalanges
Stant densæ, strictis que seges mūcrōnibus horret
Ferrea; tū currum dēsertō in grāmine versās."
   Obstupuit variā confūsus imāgine rērum
Turnus, et obtūtū tacitō stetit: æstuat ingens
Īmō in corde pudor, mixtō que insānia luctū,
Et furiis agitātus amor, et conscia virtūs.
Ut primum discussæ umbræ, et lux reddita menti,
Ardentēs oculōrum orbēs ad mœnia torsit
Turbidus, ē que rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulāta volūtus
Ad cœlum undābat vortex, turrim que tenēbat,
Turrim, compactis trabibus quam ēduxerat ipse,
Subdiderat que rotās, pontēs que instrāverat altōs.
"Jam jam fāta, soror, superant; absiste morāri;

Quō deus, et quō dūra vocat fortūna, sequāmur.
Stat conferre manum Ænēæ; stat, quicquid acerbi est,
Morte pati; nec mē indecorem, germāna, vidēbis
Amplius: hunc, ōrō, sine mē furere ante furōrem."
Dixit, et ē currū saltum dedit ōcyus arvis,
Per que hostēs, per tēla ruit, mœstam que sorōrem
Dēserit, āc rapidō cursū media agmina rumpit.
Āc veluti montis saxum dē vertice præceps
Quum ruit āvulsum ventō, seu turbidus imber
Prōluit, aut annis solvit sublapsa vetustās,
Fertur in abruptum magnō mons improbus actū,
Exultat que solō, silvās, armenta, virōs que
Involvens sēcum; disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad mūrōs, ubi plūrima fūsō
Sanguine terra madet, stridunt que hastilibus auræ;
Significat que manū, et magnō simul incipit ōre:
" Parcite jam, Rutuli; et vōs tēla inhibēte, Latini;
Quæcunque est fortūna, mea est; mē vērius ūnum
Prō vōbis fœdus luere, et dēcernere ferrō."
Discessēre omnēs medii, spatium que dedēre.
At pater Ænēās, auditō nōmine Turni,
Dēserit et mūrōs, et summās dēserit arcēs,
Præcipitat que morās omnēs; opera omnia rumpit,
Lætitiā exultans, horrendum que intonat armis:
Quantus Athōs, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
Quum fremit ilicibus, quantus, gaudet que nivāli
Vertice sē attollens pater Appenninus ad aurās.
Jam vēro et Rutuli certātim, et Trōes, et omnēs
Convertēre oculōs Itali; qui que alta tenēbant
Mœnia, qui que imōs pulsābant ariete mūrōs;
Arma que dēposuēre humeris. Stupet ipse Latinus,
Ingentēs, genitōs diversis partibus orbis,
Inter sē coiisse virōs, et cernere ferrō.
Atque illi, ut vacuō patuērunt æquore campi,
Prōcursū rapidō, conjectis ēminus hastis,
Invādunt Martem clypeis atque ære sonōrō;
Dat gemitum tellūs; tum crēbrōs ensibus ictūs

Congeminant. Fors et virtùs miscentur in ùnum:
Àc velut, ingenti Silà summò ve Taburnò
Quum duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt; pavidi cessère magistri;
Stat pecus omne metù mùtum, mussant que juvencæ,
Quis nemori imperitet, quem tòta armenta sequantur;
Illi inter sèsè multà vi vulnera miscent,
Cornua que obnixi infigunt, et sanguine largò
Colla armòs que lavant; gemitù nemus omne remùgit:
Haud aliter Tròs Ænèàs et Daunius hèròs
Concurrunt clypeis; ingens fragor æthera complet.
Jùpiter ipse duàs æquàtò exàmine lancès
Sustinet, et fàta impònit diversa duòrum;
Quem damnet labor, et quò vergat pondere lèthum.
Èmicat hìc, impùne putans, et corpore tòtò
Altè sublàtum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit. Exclàmant Tròes, trepidi que Latini,
Arrectæ que ambòrum aciès; at perfidus ensis
Frangitur, in mediò que ardentem dèserit ictù;
Nî fuga subsidiò subeat: fugit òcyor Eurò,
Ut capulum ignòtum dextram que aspexit inermem.
Fàma est, præcipitem, quum prima in prælia junctòs
Conscendèbat equòs, patriò mùcròne relictò
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci;
Id que diù, dum terga dabant pàlantia Teucri,
Suffècit; postquam arma dei ad Vulcània ventum est,
Mortàlis mùcrò, glaciès ceu fùtilis, ictù
Dissiluit; fulvà resplendent fragmina arènà.
Ergo àmens diversa fugà petit æquora Turnus;
Et nunc hùc, inde hùc incertòs implicat orbès;
Undique enim densà Teucri inclùsère corònà;
Atque hinc vasta palùs, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Ænèàs, quanquam tardàta sagittà
Interdum genua impediunt, cursum que recùsant,
Insequitur, trepidi que pedem pede fervidus urget:
Inclùsum veluti si quandò flùmine nactus
Cervum, aut pùniceæ septum formidine pennæ,

Vėnàtor cursù canis et latràtibus instat,
Ille autem, insidiis et ripà territus altà,
Mille fugit refugit que viàs; at vividus Umber
Hæret hians, jam jam que tenet, similis que tenenti
Increpuit màlis, morsù que ėlùsus inàni est.
Tum vėro exoritur clàmor; ripæ que lacùs que
Responsant circà, et cœlum tonat omne tumultù.
Ille simul fugiens, Rutulòs simul increpat omnės,
Nòmine quemque vocans, nòtum que efflàgitat ensem.
Ænėàs mortem contrà præsens que minàtur
Exitium, si quisquam adeat, terret que trementės,
Excisùrum urbem minitans, et saucius instat.
Quinque orbės explent cursù, totidem que retexunt
Hùc illùc, neque enim levia aut lùdicra petuntur
Præmia, sed Turni de vità et sanguine certant.
   Forte sacer Faunò foliis oleaster amàris
Hic steterat, nautis òlim veneràbile lignum;
Servàti ex undis ubi figere dòna solėbant
Laurenti divò, et vòtàs suspendere vestės.
Sed stirpem Teucri nullò discrimine sacrum
Sustulerant, pùrò ut possent concurrere campò.
Hic hasta Ænėæ stàbat; hùc impetus illam
Dėtulerat, fixam et lentà in ràdice tenėbat.
Incubuit, voluit que manù convellere ferrum
Dardanidės, tėlò que sequi, quem prendere cursù
Nòn poterat. Tum vėro àmens formidine Turnus
"Faune, precor, miserėre," inquit; "tù que optima ferrum
Terra tenė; colui vestròs si semper honòrės
Quòs, contrà Æneadæ bellò fėcėre profànòs."
Dixit, opem que dei nòn cassa in vòta vocàvit;
Namque diù luctans, lentò que in stirpe moràtus,
Viribus haud ullis valuit disclùdere morsùs
Ròboris Ænėàs. Dum nititur àcer et instat,
Rursus in aurigæ faciem mùtàta Metisci
Pròcurrit, fràtri que ensem dea Daunia reddit:
Quod Venus audàci nymphæ indignàta licėre,
Accessit, tėlum que altà ab ràdice revellit.

Olli sublimės armis, animis que refecti,
Hic gladiò fidens, hic àcer et arduus hastà,
Assistunt contrà certàmine Martis anhėli.
Jùnònem intereà rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulvà pugnàs dė nùbe tuentem:
"Quæ jam finis erit, conjux? quid dėnique restat?
Indigetem Æneàn scis ipsa, et scire fatėris,
Dėbėri cœlò, fàtis que ad sidera tolli.
Quid struis? aut quà spė gelidis in nùbibus hærės?
Mortàli n' decuit violàri vulnere divum?
Aut ensem (quid enim sine tė Jùturna valėret?)
Ėreptum reddi Turnò, et vim crescere victis?
Dėsine jam tandem, precibus que inflectere nostris;
Nec tė tantus edat tacitam dolor; et mihi cùræ
Sæpe tuò dulci tristės ex òre recursent.
Ventum ad suprėmum est: terris agitàre vel undis
Tròjànòs potuisti, infandum accendere bellum,
Dėformàre domum, et luctù miscėre hymenæòs.
Ulterius tentàre vetò." Sic Jùpiter orsus;
Sic dea submissò contrà Sàturnia vultù:
"Ista quidem quia nòta mihí tua, magne, voluntàs,
Jùpiter; et Turnum et terràs invita reliqui.
Nec tù mė àeria sòlam nunc sėde vidėrės
Digna indigna pati; sed flammis cincta sub ipsam
Stàrem aciem, traherem que inimica in prælia Teucròs.
Jùturnam miserò, fateor, succurrere fràtri
Suàsi, et prò vità màjòra audėre probàvi;
Nòn ut tėla tamen, nòn ut contenderet arcum:
Adjùrò Stygii caput implàcàbile fontis,
Ùna superstitiò superis quæ reddita divis.
Et nunc cėdo equidem, pugnàs que exòsa relinquo.
Illud tė, nullà fàti quod lėge tenėtur,
Prò Latiò obtestor, prò màjestàte tuòrum;
Quum jam connubiis pàcem fėlicibus (esto!)
Compònent; quum jam lėgės et fœdera jungent;
Nė vetus indigenàs nòmen mùtàre Latinòs,
Neu Tròas fieri jubeàs, Teucròs que vocàri;

Aut vòcem mùtàre viròs, aut vertere vestès.
Sit Latium; sint Albàni per sæcula règès;
Sit Ròmàna potens Italà virtùte propàgo;
Occidit, occiderit que sinàs cum nòmine Tròja."
Olli subridens hominum rèrum que repertor:
"Et germàna Jovis, Sàturni que altera pròlès,
Ìràrum tantòs volvis sub pectore fluctùs?
Vèrum age, et inceptum frustrà submitte furòrem.
Dó quod vis; et mè victus que volens que remitto.
Sermònem Ausonii patrium mòrès que tenèbunt;
Ut que est, nòmen erit; commixti corpore tantum
Subsident Teucri: mòrem ritùs que sacròrum
Adjiciam, faciam que omnès ùnò òre Latinòs.
Hinc genus, Ausoniò mixtum quod sanguine surget,
Suprà hominès, suprà ire deòs pietàte vidèbis;
Nec gens ulla tuòs æquè celebràbit honòrès."
Annuit his Jùno, et mentem lætàta retorsit:
Intereà excèdit cœlò, nùbem que reliquit.
His actis, alind genitor sècum ipse volùtat;
Jùturnam que parat fràtris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestès, cognòmine Diræ,
Quàs et Tartaream Nox intempesta Megæram
Ùnò eòdem que tulit partù, paribus que revinxit
Serpentum spiris, ventòsàs que addidit àlàs.
Hæ Jovis ad solium sævi que in limine règis
Appàrent, acuunt que metum mortàlibus ægris,
Si quandò lèthum horrificum morbos que deûm rex
Mòlitur, meritàs aut bellò territat urbès.
Hàrum ùnam celerem dèmisit ab æthere summò
Jùpiter, in que òmen Jùturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celeri que in terram turbine fertur;
Nòn secus àc nervò per nùbem impulsa sagitta,
Armàtam sævi Parthus quam felle venèni,
Parthus sive Cydòn tèlum immedicàbile torsit,
Stridens, et celerès incognita transilit umbràs;
Tàlis sè sata Nocte tulit, terràs que petivit.
Postquam aciès videt Iliacàs atque agmina Turni,